

ARCHEOLOGIE KRAJINY POD ŘÍPEM

MARTIN GOJDA · MARTIN TREFNÝ
A KOLEKTIV

ARCHEOLOGIE KRAJINY POD ŘÍPEM

FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI

M. GOJDA · M. TREFNÝ A KOL.

2

O POMÍJENÁ ARCHEOLOGIE

SVAZEK

2

OPOMÍJENÁ ARCHEOLOGIE / NEGLECTED ARCHAEOLOGY

svazek / volume

2

**ARCHEOLOGIE KRAJINY
POD ŘÍPEM**

**ARCHAEOLOGY IN THE LANDSCAPE
AROUND THE HILL OF ŘÍP**

Martin Gojda – Martin Trefný a kolektiv

Katedra archeologie Fakulty filozofické Západočeské univerzity v Plzni
Department of Archaeology, Faculty of Philosophy and Arts, University of West Bohemia in Pilsen

Plzeň 2011

Recenzovali:

doc. PhDr. Václav Matoušek, CSc., *Univerzita Karlova*

PhDr. Karel Sklenář, DrSc., *Národní muzeum*

**Publikace je výstupem výzkumného záměru „Opomíjená archeologie“
(MSM 4977751314)**

© 2011 Martin Gojda – Martin Trefný

ISBN 978-80-7043-988-3

Obsah

Předmluva	4	6. Výsledky povrchových průzkumů metodou sběru	80
Foreword	5	6.1 Úvod	80
1. Vymezení projektu „Archeologie krajiny Podřipska“ a základní charakteristiky sledovaného území	6	6.2 Cíl výzkumu a výběr jednotlivých poloh	80
1.1 Úvod	6	6.3 Metoda výzkumu	81
1.2 Zdůvodnění projektu, strategie a metody výzkumu, sběr a zpracování pramenů	7	6.4 Jednotlivé polohy a výsledky povrchových sběrů	88
1.3 Teritoriální vymezení projektu a základní charakteristiky přírodního prostředí Podřipska	11	6.5 Závěr	98
2. Přehled archeologického bádání na Podřipsku	14	7. Archeologický výzkum nivního prostředí	103
3. Přínos dálkového archeologického průzkumu k poznání krajiny a sídel Podřipska	18	7.1 Archeologický výzkum v nivě říčky Obrtky u Mastířovic	103
3.1 Úvod	18	7.2 Archeologický výzkum v nivě Vražkovského potoka u Ctiněvsi	121
3.2 Historie dálkového archeologického průzkumu na Podřipsku	18	8. Říp a jeho kostel. K vývoji a kontextu rotundy svatého Jiří	127
3.3 Vlastnosti dat dálkového archeologického průzkumu	21	8.1 Úvod	127
3.4 Prostorové a formální charakteristiky areálů na Podřipsku identifikovaných vizuálním leteckým průzkumem z malé výšky	23	8.2 Revize stavebního vývoje	127
3.5 Informace z dat dálkového průzkumu Země (DPZ): letecké měřické (orto)fotografie, družicové snímky	36	8.3 Územní kontext rotundy	138
3.6 Závěr	39	8.4 Poznámky k interpretaci kostela a shrnutí výsledků ..	140
4. Využití archeogeofyzikálního měření při výzkumu Podřipska v letech 2005 – 2010	41	9. Závěr	143
4.1 Úvod	41	9.1 Potenciál jednotlivých použitých metod výzkumu	143
4.2 Metodika geofyzikálního průzkumu	41	9.2 Nově objevené lokality	144
4.3 Příklady výsledků	41	9.3 Výzkum specifických prostorových struktur a doposud nezkoumaných lokalit.	144
4.4 Závěr	46	Summary	146
5. Aplikace archeologického výzkumu odkryvem ve vybraných areálech	47	1 Introduction to the Archaeology in the Landscape around the Hill of Říp project.	146
5.1 Úvod	47	2 Archaeological investigation in the territory around the Říp: An Overview	147
5.2 Kostomlaty pod Řípem: výzkum porušené mohyly	49	3 The contribution of archaeological remote sensing to the study of landscape and settlements around the Říp Hill	147
5.3 Ženský hrob kultury se šňůrovou keramikou z Krabčic, okr. Litoměřice	53	4 The application of geophysical survey in the <i>Archaeology in the Landscape around the Říp Hill</i> project	148
5.4 Výzkum polykulturní výšinné polohy Sovice, k. ú. Vetlá v letech 2007-2008	57	5 Excavation at selected archaeological sites	149
5.5 Pohřebiště ze střední až mladší doby bronzové ve Straškově, okr. Litoměřice	62	6 The application of plough-walking survey: methods and achievements.	149
5.6 Výzkum středověkého ohrazeného areálu v Ledčicích, okr. Mělník	69	7 Archaeological investigation of the floodplain (alluvial) environment	150
5.7 Výzkum polykulturní lokality východně od kostela sv. Matouše ve Ctiněvsi, okr. Litoměřice	74	8 The Říp Hill and its church: The evolution and context of the St. George's rotunda	150
		9 Conclusion	151
		Literatura a prameny	153

Předmluva

Ačkoliv je krajina pod Řípem spjata se samotnými počátky a rozvojem terénní archeologie v Čechách, se zájmem romantických milovníků starožitností o hledání míst spjatých se životy předků, kteří tento kraj obývali v pravěku a středověku, nebyla po archeologické stránce tomuto svěbytnému regionu s dominantou solitérní čedičové hory věnována v moderní době taková pozornost, jíž by si zasloužil. Dlouhodobě se systematictější archeologické péči těšily dva regiony, mezi nimiž je Podřipsko umístěno – dolnímu Poohří/Litoměřicku a Mělnicku. I když tato situace je nepochybně důsledkem několika okolností, za nejdůležitější považujeme fakt, že téměř v celém poválečném období (do roku 1999, kdy bylo obnoveno Podřipské muzeum se sídlem v Roudnici) nepůsobilo v tomto kraji pracoviště zajišťující profesionální archeologickou péči věnovanou jak záchranným a předstihovým akcím a nedestruktivním terénním průzkumům, tak systematickému zpracování nálezového fondu Podřipska. Pominout nicméně nelze výraznější zájem o zdejší archeologické památky, který ve 2. polovině 20. století projevovali někteří badatelé, především K. Sklenář, M. Zápotocký a K. Žebera.

Teprve počátkem devadesátých let minulého století se v souvislosti s rozvojem nových možností archeologického výzkumu, jejichž aplikaci umožnily revoluční politické změny konce osmdesátých let, začala odvíjet nová etapa kontinuálně rozvíjeného zájmu o archeologii podřipského kraje. V rámci rozsáhle koncipovaného dlouhodobého programu dálkového archeologického průzkumu začal Archeologický ústav AV ČR v Praze realizovat na Podřipsku každoroční, dnes již prakticky dvě desetiletí trvající letecký průzkum s cílem posunout dosavadní poznání v oblasti pravěké – středověké sídelní historie, hustoty osídlení i druhového zastoupení nemovitých památek na tomto území. Tento program je v posledních pěti letech koordinován s letecko-archeologickými aktivitami Západočeské univerzity v Plzni (ZČU) a stal se významnou součástí jejího výzkumného záměru *Opomíjená archeologie*. Jak je patrné z obsahu této monografie, aktivity na poli dálkového průzkumu mají nemalý podíl i na celkovém profilu podřipského projektu, protože výsledky letecké prospekce výrazně ovlivnily volbu areálů/lokalit/objektů, jejichž výzkumu byla následně věnována naše pozornost.

Druhý zásadní přelom porevoluční doby, který přinesl obnovu archeologických aktivit v krajině pod Řípem, je spjat se znovuzaložením Podřipského muzea v devadesátých letech minulého století, resp. s nástupem jednoho z editorů tohoto svazku na místo roudnického muzejního archeologa. V kontextu s tím se opět začíná na Roudnicku /

Podřipsku rozvíjet – po mnoho desetiletí zanedbávaná – archeologická terénní a muzejní činnost. Její dynamiku výrazně poznamenalo integrování muzea v roce 2006 do výzkumného záměru ZČU, resp. do jeho podřipského projektu. Jeho prostřednictvím bylo možné věnovat pozornost koncepčně stanoveným otázkám krajině/sídelní archeologie a muzeum – pomineme-li výrazný nárůst archeologických fondů (nálezů), které těmito akcemi získalo – se tak zapojilo do aktivního rozvíjení metod terénního, především nedestruktivního výzkumu, a to jak v oblasti vyhledávání, evidence a dokumentace pramenů, tak i jejich zpracování.

Tato monografie je závěrečným publikačním výstupem projektu *Archeologie krajiny Podřipska*, který byl v letech 2006 – 2010 jako součást výzkumného záměru *Opomíjená archeologie* řešen Katedrou archeologie ZČU. Přináší přehled výzkumných aktivit, jednotlivých terénních akcí a výsledků, jichž přitom bylo dosaženo. Je jednak souhrnnou publikací témat, která již byla zveřejněna v odborném (periodickém i neperiodickém) tisku a jednak těch, které jsou na tomto místě publikována poprvé. Čtenář tak má možnost získat ucelenou představu o pětiletém úsilí projektového týmu a o celkovém objemu a výsledcích jeho práce. Věříme, že se kniha stane základem trvalého rozvíjení zájmu o nejstarší minulost specificky podmanivé krajiny Podřipska, a to jak v řadách profesionální archeologické komunity, tak mezi širokou veřejností. K její publikaci přispěly rozhodující měrou prostředky uvedeného výzkumného záměru, vyčleněné na zveřejnění jeho výsledků, který financovalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. K němu směřuje dík obou editorů tohoto svazku. Naše poděkování patří také překladatelkám M. Baumanové a R. Janíkové, a W. Godziembowicz-Maliszewskému za jazykovou korekturu anglického překladu textů a popisek k ilustracím.

Plzeň, November 2010

M. Gojda – M. Trefný

Foreword

The landscape around the Hill of Říp is connected with the development of field archaeology in Bohemia. It was point of interest of many romantic antiquarians searching for significant sites of their ancestors who settled this area in Prehistory and in the Middle Ages. The region, with a dominant landscape feature, a solitary standing basalt low Hill, has not had the archaeological attention that it merits. Only two other regions have benefited from long-term archaeological activities between which the Říp region is situated, the Lower Ohře River region/Litoměřice region, and the Mělník region. The reason for the absence of close study of Říp results from several conditions; the most important of them is the fact that during the post-war period (until 1999 when the Museum of the Říp region in Roudnice nad Labem has been re-opened after a few decades), there was no specialized archeological institution providing care in the form of rescue and test excavations, non-destructive field survey as well as systematic documentation and processing of artefacts found in the Říp region. Though a neglected region, there has been significant attention paid to this area and its archaeological monuments by some scholars in the second half of the 20th century, namely by K. Sklenář, M. Zápotocký and K. Žebera.

The new era of systematic archaeological practice of the Říp area started in the first half of the 1990's in consequence of the emergence of new possibilities of archaeological prospection whose application was enabled by political and social changes at the end of the 1980's. In the framework of a long-term programme of archaeological remote sensing, the Institute of Archaeology of the Academy of Sciences of the Czech Republic started to practice a systematic aerial prospection over the Říp area, and this has been on-going for more than 15 years so far. It aims to enlarge the understanding of Prehistoric and Medieval settlement history, the density of settlements and types of archaeological monuments represented in the area of interest. In the last five

years this program has been coordinated with air survey activities of the University of West Bohemia in Pilsen (ZČU), and has become a significant part of its research program *Neglected Archaeology*. As is evident from the content of this volume, remote sensing activities have contributed largely to the operation of the Říp area project because results of the aerial prospection significantly influenced the choice of areas/sites/features at which the following fieldwork was focused.

The second significant breakthrough of the post-revolutionary period which has brought re-introduction of archaeological activities around the Hill of Říp, is connected with the re-establishment of the Museum of the Říp region in Roudnice nad Labem at the turn of the millennium and with the inclusion of archaeology into the agenda of the museum. Along with that, archaeological field- and museum activities, which had been neglected for decades, started to develop again in the region around Roudnice and the Říp area. Its dynamics has been significantly influenced by involvement of the museum in the research of the Říp area project of the ZČU in 2006. In that way it was possible to pay attention to questions concerning landscape and settlement archaeology. The Roudnice museum, apart from enlarging its collection by the significant increase of artefacts gathered through these activities, has taken its part in the active application of traditional and especially non-destructive survey methods; this occurred both in prospection, and in the documentation and processing of archaeological data.

This monograph is the final publication of the project *Archaeology in the Landscape around the Hill of Říp*, which was worked out from 2006 – 2010 as part of the research program *Neglected Archaeology* carried out by the Department of Archaeology, University of West Bohemia. It presents an overview of research activities, particular field surveys, and the results that have been achieved. It provides a general overview of topics which have already been published (periodical and non-periodical journals) and those which are published for the first time. The reader gains a comprehensive overview of the effort of the research team lasting 5 years, and of the volume of work and the results reached. We hope that this book will help to support further development of archaeological interest in the ancient past of the landscape around the Říp Hill region, both among the professional archaeological community, and the wider public.

We are obliged to M. Baumanová and R. Janíková for their English translations, and to W. Godziemba-Maliszewski for reading and editing English texts and captions.

Plzeň, November 2010

M. Gojda – M. Trefný

1.

Vymezení projektu „Archeologie krajiny Podřípska“ a základní charakteristiky sledovaného území

1.1 Úvod

V roce 2005 získala Katedra archeologie Západočeské univerzity v Plzni prostřednictvím tzv. výzkumného záměru (dále jen VZ) ministerstva školství (MŠMT ČR) finanční podporu pro rozsáhle koncipovaný vědecký program *Opomíjená archeologie*. Bylo ji tak umožněno, aby zahájila a po dobu šesti let (2005 – 2010) rozvíjela v rámci tohoto VZ projekty, zaměřené tematicky a metodicky do oblastí, jenž v české (do jisté míry i evropské) archeologii tradičně nepatřily k těm, které by výrazně profilovaly její obecné směřování (např. systematicky vedené výzkumy pravěkých, středověkých a novověkých nemovitých památek zachovaných v lesním prostředí, resp. zhodnocení archeologického potenciálu lesa z hlediska výzkumu a ochrany kulturního dědic-

tví). Některé z projektů řešených v rámci *Opomíjené archeologie* se tak pokoušely přispět k řešení otázek, kterým se dříve nevěnovala pozornost a jimiž se stále ještě relativně nepočtená část odborné veřejnosti u nás intenzivně zabývá teprve v posledních zhruba dvou desetiletích (kupříkladu aplikace nedestruktivních metod; komplexní výzkum vzorků historické/kulturní krajiny integrující výsledky archeologických a přírodovědných postupů do celkové syntézy jejich podob v čase dlouhého trvání; studium aluviálního prostředí a dynamiky jeho osídlení v minulosti), anebo kterých se archeologické bádání v minulosti již dotklo, ale později je opustilo (např. výzkum středověkého a novověkého venkovského osídlení, resp. zaniklých vesnic a jejich hospodářského zázemí; podrobněji k programu VZ *Gojda 2005*).

Obr. 1.1. Říp a jeho bezprostřední okolí se svým charakterem odlišují od typické podoby kulturní krajiny Řípské tabule, a to jak stupněm zalesněnosti, tak i uchováním staršího uspořádání polí na relativně malé parcely na úpatí této čedičové kupy. Naprostou většinu území Podřípska tvoří od dob poválečného procesu kolektivizace otevřená zemědělská krajina s plošně rozsáhlými polními celky a s mozaikou drobných lesních ploch (jedinou výjimku tvoří rozsáhlý Beřkovický les/obora; všechny snímky v této kapitole M. Gojda).
Fig. 1.1. Hill of Říp and its surroundings is in its nature different from typical cultural landscape of the Říp plateau, in the scale of forestation as well as in preservation of older systems of fields divided to relatively small blocks, as visible at the bottom of this low basalt Hill. Majority of the Říp area has consisted of open agricultural landscape including large field systems rooting in post-war collectivization, and mosaic of smaller forested areas (the Beřkovice wood/game is the only exception). All photographs in this chapter by M. Gojda.

Jedním z rozsáhle koncipovaných projektů VZ byl projekt, který v letech 2006–2010 pod názvem *Archeologie krajiny Podřipska* realizoval tým složený z kmenových zaměstnanců a doktorandů katedry archeologie ZČU, doplněný o regionálního archeologa Podřipského muzea v Roudnici n. L. (např. *Gojda 2007a*). Zatím nejrozsáhlejší, resp. první víceletý koncepčně orientovaný projekt zaměřený na výzkum krajiny a sídel Podřipska měl za úkol dosažení poznání jednak v oblasti dějin pravěkého – středověkého osídlení georeliéfního typu *plošina* s výraznou dominantou solitérního kopce, a jednak na poli metodologie (systematicky uplatňovaný způsob kombinace terénních metod identifikace a evidence dat s důrazem na neinvazní postupy dálkového a pozemního průzkumu). Jeho teoretická východiska vycházela z některých dříve realizovaných projektů zaměřených na krajinnou (prostorovou) archeologii, především z grantového projektu Archeologického ústavu AV ČR „Sídlní prostor pravěkých Čech“ z let 1997–2002 (*Gojda 2000a*), a to jak tématicky, tak metodologicky. Zatímco ústavní projekt sledoval otázky rozšíření a poznání archeologických pramenů – primárně prostřednictvím nedestruktivních metod terénního výzkumu a plošně omezené sondáže – v nížině (tzv. staré sídelní území středního a dolního Polabí) a v geomorfologicky dynamičtějších oblastech s vyšší nadmořskou výškou (pahorkatina a vrchovina; Písecko, resp. Prachaticko) na rozsáhlém území makroregionů (*Gojda ed. 2004*), byl podřipský projekt zaměřen na detailnější poznání vývoje krajiny a osídlení na relativně malém území. Jeho cílem bylo přispět k poznání dynamiky pravěkého a středověkého osídlení území obklopující horu/kopec Říp (v omezeném rozsahu jsme na rozdíl od původního plánu věnovali jistou pozornost i této krajinné dominantě, resp. její vrcholové partii) a sledovat odraz sídelní aktivity člověka od neolitu po vrcholný středověk na proměnách podob zdejší kulturní krajiny. Dílčími otázkami směřoval projekt ke studiu změn ve využití dlouhodobě osídlených areálů, hustoty osídlení a jeho (dis)kontinuity, polohy sídel ve vztahu k přírodnímu prostředí; v oblasti metodologie jsme chtěli například sledovat vypovídací možnosti a reprezentativnost dat získaných prostřednictvím povrchového průzkumu sběrem, či testovat efektivitu dlouhodobě praktikované vizuální letecké prospekce v porovnání s možnostmi, které nabízí studium leteckých ortosnímků na internetových mapových portálech. Ačkoliv byly v projektu v mnoha případech shromážděny a vyhodnoceny archeologické a přírodovědné prameny pocházející z výzkumů na Podřipsku před rokem 2006, hlavní pramennou základnu tvoří data, která byla získávána terénním výzkumem v jeho průběhu.

1.2 Zdůvodnění projektu, strategie a metody výzkumu, sběr a zpracování pramenů

Hlavní důvody, které vyvolaly náš zájem o bližší poznání krajiny pod Řípem, lze shrnout do několika bodů. Osamoceně se vypínající kupa Řípu je výraznou dominantou klasické sídelní

Obr. 1.2. Vyobrazení hory Říp v kronice Václava Hájka z Libočan od Pavla Severina z roku 1541. Je součástí popisu pohřbu legendárního knížete Kroka v obci Ctiněves. Na rozdíl od posledního století bylo zřejmě po většinu středověku a novověku na Řípu udržováno bezlesí, jak to dokládá i tato ilustrace (podle: *Sklenář 2008*).

Fig. 1.2. Depiction of the Hill of Říp in the Chronicle of Václav Hájek z Libočan by Pavel Severin from 1541. It is a part of description of a burial of the legendary prince Krok in the village of Ctiněves. On the contrary to the situation in the last century, Říp was kept clear from trees during the Middle Ages and Modern Period. This can be proven by presented illustration (after *Sklenář 2008*).

oblasti české kotliny, je legendárním krajinným bodem spojovaným již od raného středověku (Kosmova kronika) s počátky osídlení Čech (obr. 1.1–1.2; naposledy k tomu přehledně *Voráček et al. 2010*, 29–34; cf. též *Sklenář 2008*; k archeologické problematice Řípu naposledy *Waldhauser et al. 2008*). Jeho sakrální význam byl v minulosti opakovaně zmiňován a dokládá jej mimo jiné románský kostel (rotunda) postavený na jeho vrcholku v dobách raného českého státu (obr. 1.3); profánní charakter (výšinné sídlo, ohrazení/fortifikace/hradiště) nebyl dosud v případě Řípu jednoznačně prokázán. Dále je třeba hodnotit Podřipsko jako modelové území pro sledování vývoje

Obr. 1.3. Rotunda sv. Jiří na vrcholu Řípu. Starobylý původ křesťanské svatyně na této krajinné dominantě před rokem 1126, kdy byla vztyčena tato stavba (novodobě zásadním způsobem stavebně upravena), svědčí o mýtotočném a ideologickém významu Řípu ve státotvorném procesu raně středověkých Čech.

Fig. 1.3. Rotunda to Saint George on the top of the Hill of Říp. Ancient origin of this Christian sanctuary, erected on this landscape dominant feature in 1126, has indicated mythological and ideological significance of Říp in the state-establishing process in Early medieval Bohemia (this rotunda has been radically renovated in early modern period).

Obr. 1.4. Průzkumný letoun Archeologického ústavu AV ČR Cessna 172 – OK-EKD, pořízený v roce 1997, se stal významným nástrojem projektu Archeologického ústavu AV ČR *Sídlní prostor pravěkých Čech*, jehož prostřednictvím bylo možné provádět rozsáhlý letecký průzkum, mimo jiné také v krajině pod Řípem. Jeho nasazení do podřipského projektu výzkumného záměru Západočeské univerzity „Opomíjená archeologie“ rozšířilo počet i kvalitativní spektrum evidovaných archeologických památek v tomto kraji.

Fig. 1.4. Survey aircraft of the Institute of Archaeology of the Academy of Sciences, Czech Republic Cessna 172 OK EKD purchased in 1997 has become very important tool of the Institute's *Settlement Area of the Prehistoric Bohemia* project enabling to conduct large-scale aerial survey also in the landscape around the Hill of Říp. Its introduction to the project of the research programme of the University of West Bohemia (UWB) *Neglected Archaeology* has increased the number and also types of documented archaeological monuments in this region.

osídlení vyvýšené plošiny, rozprostírající se v tzv. první sídelní zóně (geomorfologická jednotka nížina). Na širším Podřipsku byly v nedávné době provedeny pyloanalytické odběry, které umožnily získat první představy o diachronické podobě zdejší krajiny, resp. jejího vegetačního pokryvu. Ostatně tyto odběry byly v době trvání projektu realizovány na dalších vytipovaných místech s výskytem ložisek organických sedimentů přímo v centrální oblasti Podřipska.

Důvody, které obrátily naši pozornost právě na Podřipsko, mají souvislost s celkovou orientací výzkumného záměru *Opomíjená archeologie*. Z hlediska uplatňování netradičních terénních metod archeologického výzkumu patří krajina pod Řípem k nejintenzivněji zkoumaným oblastem u nás. Nasazení nedestruktivních metod od počátku devadesátých let minulého století a zejména pak v rámci zmiňovaného projektu SPPČ výrazně změnilo archeologické poznání Podřipska (obr. 1.4). Zejména letecký průzkum, povrchové průzkumy, geofyzikální prospekce a na ně navazující sondáž doložily existenci více či méně rozsáhlých sídelních areálů a takových druhů pramenů, které dosavadní bádání neznalo. Doklady tohoto osídlení tvoří rozmanité komponenty, dokumentující lidské sídelní aktivity obytného, pohřebního a rituálního charakteru od neolitu po středověk. Ukázalo se například, že ani po patnácti letech potenciál letecké prospekce není vyčerpán a její pokračování v zájmovém území má zřetelný smysl.

Referovaný projekt vychází metodicky ze současných trendů uplatňovaných při výzkumu krajiny a sídel v minulosti. Jejich kořeny shledáváme jednak v poválečné německé

škole *sídelní archeologie*, reprezentované především tzv. göttingenskou školou H. Jankuhna a jejími předchůdci (např. H.-J. Eggers), která do archeologie uvedla pojem tzv. archeologického krajinného snímku (*Landesaufnahme*), a jednak v britském pojetím tzv. *field archeology* (důraz je kladen nikoli na archeologický objev, nýbrž na identifikaci, evidenci, kresebnou/fotografickou dokumentaci a mapování nemovitých pramenů zachovaných v terénním reliéfu, hodnocení sídelní topografie a vztahu jednotlivých komponent ke krajině a k ostatním památkám; blíže k tomu např. *Gojda 2000b*; 84-87, *Kuna 2004*). Především tyto dva směry integrací archeologického (obzvláště nedestruktivního), historického, geografického a přírodovědného bádání přivedly k životu mezioborovou disciplínu zaměřenou na komplexní poznání krajiny v jejím historickém rozměru (*landscape archeology, landscape history*). V souvislosti s využitím moderních hardwarových a softwarových technologií, které lze uplatnit v této oblasti poznání (dálkový průzkum, geofyzika, GIS, GPS,) a s heuristickými možnostmi a zpracovatelskými postupy, které tyto technologie podporují (např. vzorkovací či analytický výzkum) byl podřipský projekt orientován na využití stávající prameně základny (shromážděné do počítačové databáze), na sběr nových dat kombinací analytického a syntetického způsobu vedení výzkumu (povrchový průzkum sběrem, resp. letecká prospekce) a na jejich vyhodnocení. Zároveň jsme usilovali o srovnání informační hodnoty pramenů získaných na jedné straně tradičními a na straně druhé nedestruktivními / málo destruktivními metodami pro řešení problémů kladených krajinou a sídelní archeologií.

Oproti některým původním představám o cílech a směřování podřipského projektu (cf. *Gojda 2007b*) se v průběhu jeho řešení ukázalo, že relativně dlouhá doba jeho trvání může na univerzitním pracovišti kromě výhod přinášet i určité problémy. Je to spjato hlavně s obměnou doktorandů, kteří se do práce na projektu zapojili na jeho začátku, ale dříve nebo později z něj odstoupili a byli nahrazeni mladšími kolegy (z těch je třeba jmenovat alespoň O. Švejcara, jednoho ze spoluautorů tohoto svazku, jehož úsilí jak v terénním výzkumu, tak v oblasti zpracování dat v posledních dvou letech projektu výrazně přispělo k naplnění jeho některých cílů). V případě našeho projektu se největší problémy tohoto druhu týkají původní představy provést na Podřipsku systematicky vedený analytický povrchový průzkum v linii jdoucí napříč centrální částí zájmového území projektu. Od tohoto záměru jsme museli z personálních důvodů upustit. Podobné obtíže se vyskytly také v případě několika málo terénních výzkumů odkryvem, takže z tohoto hlediska se některé z původních cílů nepodařilo naplnit. V této souvislosti je ale třeba připomenout, že do projektu byly v jeho průběhu začleněny některé původně neočekávané terénní akce (např. lokální sondáž a odběr sedimentů v nivě Vražkovského potoka u Ctiněvsí,

odkryv eneolitického hrobu v Krabčicích), které v původním projektovém návrhu chyběly.

V následující části je podán stručný přehled o nejdůležitějších aktivitách, které podřipský projekt profilovaly. V oblasti heuristiky jsme se v průběhu projektu zaměřili na vytvoření databáze všech dostupných pramenů pro studium osídlení Podřipska (fondy muzeí v Roudnici n.L. a v Litoměřicích a Národního muzea v Praze) a na shromáždění informací z Archivu nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR a z odborné literatury. Dále jsme se věnovali zhodnocení letecko-archeologických průzkumných kampaní z let před r. 2006 (analýza a interpretace šikmých leteckých snímků) a provádění letecké prospekce v průběhu trvání projektu (obr. 1.5; podrobně k této tématice viz kap. 3). Jejím účelem je identifikace dalších, dosud neznámých areálů a objektů na jedné straně a detailnější poznání (především plošného rozsahu) areálů již dříve evidovaných na straně druhé. Analytické povrchové sběry byly zaměřeny na tři typy areálů: polohy evidované prostřednictvím porostových příznaků při leteckém průzkumu (např. dvě polohy na katastru Ctiněvsí; obr. 1.6), výrazné bodové a liniové terénní hrany s archeologicky doloženými i dosud neevidovanými stopami osídlení (zejm. v blízkosti obcí Vražkov a Kleneč), okolí míst, kde byly odebírány vhodné sedimenty pro pylové

Obr. 1.5. Letecký průzkum na Podřipsku je dlouhodobě prováděn také v rámci praktických kurzů letecké archeologie, které na letišti u Sazené pro své studenty každoročně organizuje katedra archeologie ZČU v Plzni.

Fig. 1.5. Aerial survey of the Říp surroundings has been conducted also during practical courses of aerial archaeology organized by the UWB Department of Archaeology for its students every year at the Sazená airport.

Obr. 1.6. Ctiněves (okr. Litoměřice). Analytický povrchový průzkum sběrem. Prováděný studenty archeologie ZČU v Plzni byl integrální součástí metod aplikovaných v podřipském projektu.

Fig. 1.6. Ctiněves (Litoměřice district). Analytical field walking carried out by students of archaeology of the University of West Bohemia was integral part of methods applied in the project focused on the surrounding of the Hill of Říp.

Fig. 1.7. Ledčice (Mělník district). Field research via excavation, was only carried out in small scale; its aim was primarily to date and determine function of the documented features.

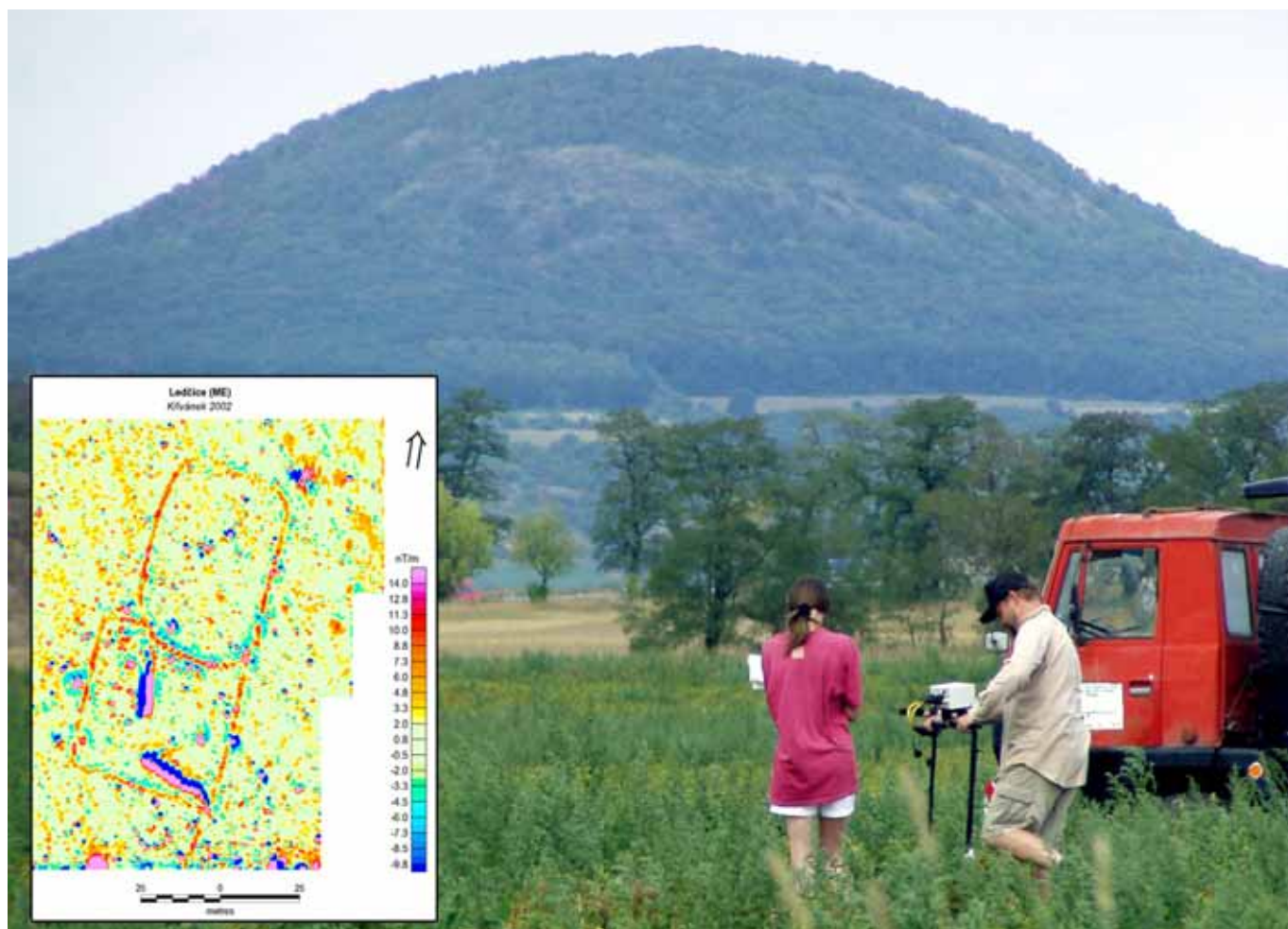
Obr. 1.7. Ledčice (okr. Mělník). Terénní výzkum odkryvem měl v projektu ve většině případů charakter plošně omezené sondáže, jejímž cílem bylo především datování a funkční určení zkoumaných objektů.

analýzy (Mastířovice, širší okolí Budyně nad Ohří – obě polohy jsou situovány mimo centrální území projektu); jak jsme již uvedly, realizován nebyl pouze zamýšlený transekt zájmovým územím, resp. byl uskutečněn pouze v minimálním rozsahu. Plošně omezené terénní výzkumy odkryvem (nepočítaje v to záchranné akce) byly provedeny v letech 2006 (Ledčice), 2008 (Horní Beřkovice), 2009 a 2010 (Ctiněves; obr. 1.7)

Důležitou a v mnoha směrech efektivní heuristickou metodou aplikovanou na Podřipsku se ukázala být archeogeofyzika. Průběžně byla v projektu realizována měření několika typů geofyzikálních přístrojů, z nichž se nejčastěji uplatnila magnetometrie (např. na lokalitách Ledčice, Ctiněves; obr. 1.8), testovány byly i možnosti průzkumu pomocí detektorů kovů, a to v první řadě na lokalitách objevených leteckou prospekcí (ve větším rozsahu např. Ctiněves; tento postup byl zvolen zejména kvůli nebezpečí, jemuž jsou vystaveny některé – především pohřební – archeologické památky nezákonnou činností prospektorů, především detektorářů) Během projektu jsme také provedli trojrozměrné zaměření některých poloh s archeologickými nálezy, a to

prostřednictvím totální, resp. GPS stanice (např. vytvoření DTM na komplexně zkoumané poloze ve Ctiněvsi pomocí plošné nivelace, jehož výsledek podporuje výpověď starších zpráv, že zkoumaný objekt byl původně mohylou, jejíž násep je dnes v důsledku dlouhodobě praktikované orby téměř zcela zarovnan s okolním terénem).

V rámci paleoenvironmentální části projektu, která směřuje k poznání diachronických změn vegetačního pokryvu (poměr mezi rozsahem lesa a bezlesí v proměnách času, resp. zastoupení rostlinných společenstev v jednotlivých krajinných zónách indikujících rozsah hospodářského využití krajiny pod Řípem) byly již v prvním roce projektu na předem vytipovaných lokalitách (nacházejících se ovšem mimo centrální zájmovou oblast projektu) s výskytem stratifikovaných organických uloženin (sedimentů) odebrány celkem tři profily (Vrbice, Vrbka, Mastířovice; obr. 1.9). Přestože se zpočátku zdálo nepravděpodobné, že by se podařilo identifikovat polohu s vhodnými sedimenty přímo na rozsáhlé plošině v okolí Řípu, povedlo se nakonec v centrální části Podřipska dohledat vhodnou lokalitu v nivě horního toku Vražkovského potoka u Ctiněvsi.

Obr. 1.8. Ledčice (okr. Mělník). Geofyzikální měření na Podřipsku bylo prováděno zejména kvůli zpřesňování výsledků letecké prospekce na lokalitách, které byly dále zkoumány formou povrchových sběrů a odkryvu.

Fig. 1.8. Ledčice (Mělník district). Field research, excavation was carried out in order to improve results from the aerial survey on the sites which were then field walked and excavated.

Pylové analýzy alespoň částečně přispěly k řešení paleoenvironmentálních otázek, které si projekt kladl. K naplnění tohoto dílčího cíle pomohly také letecký průzkum (např. poblíž místa odběru vzorku uloženin u Mastířovic byly v téže době identifikovány sídlištní objekty, resp. zahloubené obytné jednotky a jámy) a kampaně povrchových sběrů v okolí míst, kde byly odebrány environmentální vzorky.

Výsledky výzkumu výše uvedených areálů a lokalit tvoří hlavní část obsahu tohoto svazku, takže podrobněji se jim na tomto místě nebudeme věnovat.

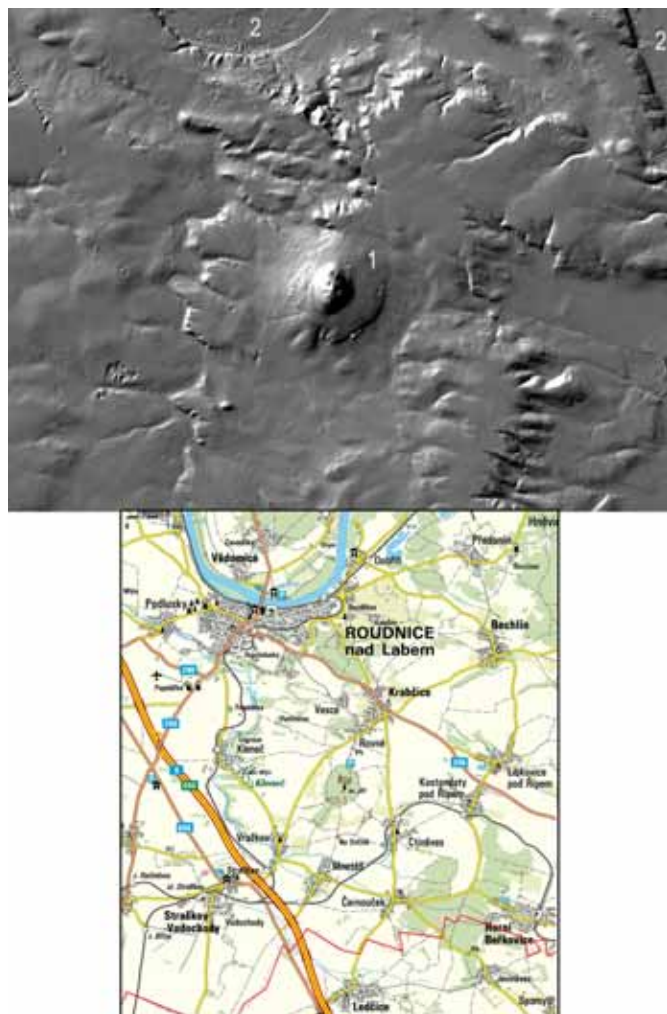
1.3 Teritoriální vymezení projektu a základní charakteristiky přírodního prostředí Podřipska

Území, kterému jsme v podřipském projektu věnovali pozornost, se nachází na rozhraní středních a severních Čech a podle současného administrativního členění spadá větší část do ústeckého kraje (okr. Litoměřice), menší pak do kraje střeďočeského (okr. Mělník). Projekt byl zaměřen na archeologické poznání části geomorfologické jednotky Dolnooharské tabule o rozloze asi 350 km². Jedná se o kružnici ohraničené území

Obr. 1.9. Vrbsice (okr. Litoměřice). Odběr profilu slatinných usazenin (duben 2006). Hlavní složku environmentálních výzkumů tvořily v podřipském projektu pylové analýzy.

Fig. 1.9. Vrbsice (Litoměřice district). Sampling of water-logged sediments (April 2006). Pollen analysis was important part of the environmental research.

Obr.1.10. Širší oblast Podřipska. Nahoře: digitální model terénu odvozený z vrstevnicové mapy (autor: R. Novák). Dole: mapa se zvýrazněnými plochami lesů, z nichž vyniká Beřkovická obora v jihovýchodní části mapy.

Fig. 1.10. Region of the Hill of Říp. Above: digital terrain model derived from the contour line map (author: R. Novák). Below: map including highlighted forested areas of which most important is the “Beřkovická obora” (Beřkovice game reserve) in the south-east part of the map.

o poloměru 11 km, jehož středem je hora Říp. Hranice zájmové oblasti je po obvodu vymezena obcemi Štětí, Vliněvš, Všestudy, Velvary, Budyně nad Ohří, Doksany. Takto definovaná oblast zaujímá mírně zvlněnou plošinu, zvedající se ze širokého aluviálního údolí labské nivy SZ od soutoku Vltavy s Labem, jejíž okraj zde vytváří výraznou terénní hranu s převýšením 50 – 100 metrů.

Cíle projektu a jeho časový rozsah vymezený pro sběr nových dat terénním výzkumem nás vedly k tomu, že jsme na uvedeném teritoriu definovali hlavní zájmové území (opět s Řípem uprostřed), na němž byla aplikována většina terénních aktivit. Jedná se o prostor o velikosti zhruba 80 km² mezi obcemi Roudnice n. L., Bechlín, Libkovice pod Řípem, Horní Beřkovice, Ledčice, Straškov a Račíněves (obr. 1.10; za pomoc při přípravě digitálních výškopisných map, resp. digitálních modelů terénu v této a třetí kapitole děkuji Mgr. R. Novákovi).

Z geomorfologického hlediska je Podřipsko součástí celku Dolnooharské tabule, tedy západní části Středočeské tabule.

Námi vymezené širší i užší území Podřipska (viz výše) je umístěno v její východní a severovýchodní části, kde se rozprostírá Řipská tabule, resp. její východní (ve starší literatuře nevyčleněný) okrsek Krabčická plošina (obr. 1.11). Tu tvoří členitá pahorkatina, pro niž je typické mírné zvlnění s charakteristickými plochými vyvýšenými terasami a s pozvolnými nevýraznými návršími. Její geologický substrát je tvořen turonskými slínovci, písčitymi slínovci, prachovci (např. opuka) a spongility, které jsou většinou zakryty čtvrtohorními naplavenými a navátými sedimenty. Okrsek představuje typický erozní akumulací povrch staropleistocenních teras Vltavy a Labe, které tvoří více či méně rozsáhlé plochy se štěrkopísčitym podložím; část těchto teras je ještě překryta sprašemi (Demek – Mackovčín eds. 2006, 245; Geologická mapa ČR, list 12-21-Kralupy nad Vltavou; obr. 1.12). Neméně důležitou geologickou složku tvoří na Podřipsku třetihorní sodalický neovulkanický nefelinit/čedič, který tvoří jádro Řípu (455,5 m n. m.; tato kupa je spolu s též čedičovým vrchem Klapý, vysokým 417 m n. m. a s křídovým vrchem Sovice jedinou skutečnou výškovou dominantou jinak poměrně ploché Dolnooharské tabule). Krabčická plošina je na západě ohraničena straškovskou (též račíněveskou) terasou, jejíž štěrky jsou pozůstatkem opuštěného údolí Vltavy, která kdysi protékala od Kralup přímo na sever k Labi. Spojnici mezi Mělnickou a Tereziňskou kotlinou tvoří tzv. Roudnická brána (Macek a kol. 1968, 704-706).

Poměrně rozmanité jsou na Podřipsku půdní poměry. Nižej položené oblasti jsou většinou pokryty černozeměmi, hnědozeměmi a regozeměmi (chudší půdní horizonty vzniklé ze sypkého podloží zpravidla v rovinnatém terénním reliéfu). Zvláštní situaci představuje samotný Říp, který pokrývá hnědý ranker, tedy humózní hlína vzniklá z rozpadlých silikátových hornin a tvořící se převážně na příkrých svazích. Půdní pokryv jako základní kategorie určující kvalitu určité oblasti z hlediska agrotechnických podmínek byl již v předindustriálním období sledován, protože na jeho základě se stanovovala bonita zemědělské půdy sloužící k vyměření pozemkové daně. Např. pro pluzinu podřipské vesnice Vražkov byla tereziánským katastrem stanovena její bonita čtvrtou z osmi kategorií výnosnosti, takže její bonitní potenciál byl velmi dobrý (Tomášek 2003, Voráček et al. 2010, 10).

Současná vodní síť je na Podřipsku poměrně řídká, ale evidentně tomu tak dříve nebývalo. Odlesňování zdejší krajiny od mladšího pravěku a zejména impakt intenzivního zemědělského obdělávání krajiny v poválečném období (v nezanedbatelné míře byl ovšem proces této krajinné degradace zahájen již v období vrcholného/pozdního středověku) vedly k nevratným změnám v jejím charakteru (změna vodního režimu daná snižováním hladiny spodní vody, zarovnávaním georeliéfu, resp. menších terénních elevací a hran). Širší oblast Podřipska je přitom teritoriem, v němž kdysi probíhal složitý proces translokace vodních toků, při kterém rozhodující roli hrál Říp, obklopený dnes aluviálními sedimenty staropleistocenní Vltavy

(Macek a kol. 1968, 359). Pomineme-li lok Labe, který se pouze v širěji vymezeném území Podřipska dotýká jeho severní hranice a jeho význam pro pravěké komunity lze spatřovat nejspíše v oblasti dálkové komunikace, pak jeho nejvýznamnějším tokem je potok Čepel. Až po jižní okraj Roudnice protéká tuto oblast severojižním směrem, pak se stáčí na severozápad a u Doksan se vlévá do Ohře. Kratší Vražkovský potok je pravobřežním přítokem Čepela. Oba potoky přitahovaly zájem minulých populací a každý z nich se v pravěku stal osou sídelních aktivit na území, jímž protékají.

Z hlediska *klimatických podmínek* patří oblast Podřipska zčásti do suchého okrsku s mírnou zimou mírně teplé klimatické oblasti (střed a jihozápad zájmového území) zčásti do suchého okrsku teplé oblasti (sever a jihovýchod; Mikyška a kol. 1972, odečteno z map. listu M-33-XV Praha).

Závěrem můžeme ještě uvést, jaké charakteristiky přisuzuje krajině pod Řípem *rekonstrukční geobotanická mapa*, ačkoli současné bádání se uvádění těchto charakteristik spíše vyhýbá, a to v souvislosti s dynamickým rozvojem paleo/archeobotaniky (zejm. palynologie) a v kontextu s výrazným nárůstem lokálních environmentálních dat (tak je tomu i v případě našeho projektu), která bývají v rozporu s předpoklady o charakteru rostlinných společenstev v době před extenzivním ovlivňováním krajiny moderní společností. Podřipsko je nicméně na geobotanické mapě charakterizováno územím s rozšířením subxerofilních doubrav (severní a střední část s výběžky na východě a západě) a acidofilních doubrav (rozsáhleji střední část), podél vodních toků (v nivě) byly rozšířeny luhy a olšiny. Největší plochu měly zaujímat dubo-habrové háje, které jsou obecně považovány za klimaxové stádium vývoje rostlinného pokryvu v našich podmínkách (mimo extrémní polohy; Mikyška a kol. 1972). Koneckonců výsledky antrakologické analýzy, provedené na materiálu z nedávného výzkumu pohřebiště doby bronzové u Straškov, ukazují na soulad s posledním pokusem o stanovení potenciální přirozené vegetace u nás (Novák 2008, resp. Neuhäuslová 2001). Ukazují na existenci světlých borových doubrav, obohacených ojedinělým výskytem jedlí na plochách se štěrkopísčitém podložím a na dubohabřiny vázané na slínovce a slínité pískovce. Celkově v tehdejší krajině převažovaly spíše porostliny a světlé nezapojené lesy.

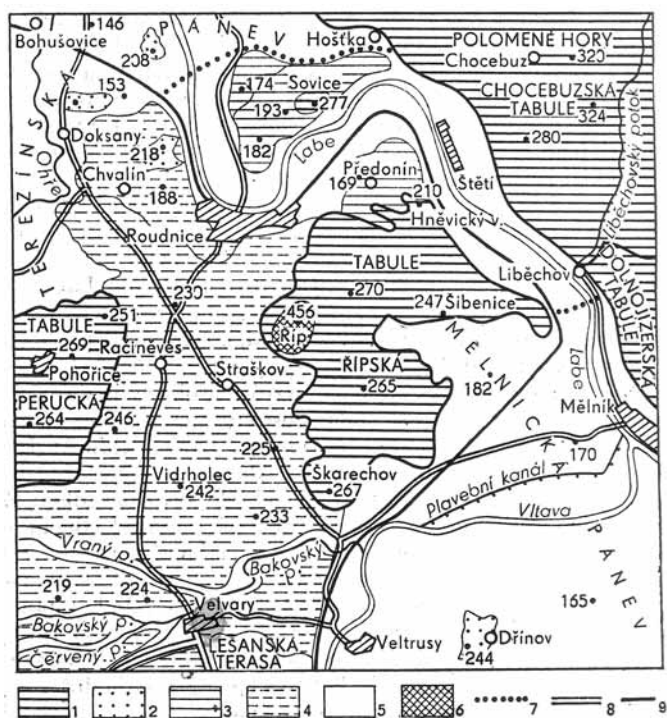

Fig. 1.11. Geomorphology of the Říp surrounding and regions around. 1: plateau, 2,3,4: terraces, 5: basins and water channel flow of the "Roudnice Gate", 6: basalt Hill, 7: boundary of the "Roudnice Gate", 8: roads, 9: railway track (after Macek a kol. 1968).

Obr. 1.11. Geomorfologie Podřipska a přilehlých oblastí. 1: tabule, 2,3, 4: terasové stupně, 5: pánve a koryto (Roudnické) brány, 6: čedičová kupa, 7: hranice (Roudnické) brány, 8: silnice, 9: železnice (podle: Macek a kol. 1968).

Obr. 1.12. Kvartérně geologická mapa střední části Podřipska. Kromě sprašového podloží (na mapě plochy označené v legendě číslem 1) vynikají rozsahem polohy se štěrkopísčivým a písčivým podložím (fluviální písčité štěrky; označeny č. 2). Plochy s vodorovnými liniemi mapují archeologické lokality odhalené prostřednictvím porostových příznaků při letecké prospekci (podle: Gojda et al. 2010). Kresba J. Minarčíková.

Fig. 1.12. Quaternary geological map of the central part of the Říp region. Apart from the loess subsoil (marked as number 1) layers of gravel-sandy and sandy subsoil are noticeable (fluvial gravel sands marked as 2). Areas filled with horizontal lines are mapping archaeological sites identified through crop marks during aerial prospection (after Gojda et al. 2010). Drawing by J. Minarčíková.

2.

Přehled archeologického bádání na Podřipsku

Oblast Podřipska je zmiňována již v první práci shrnující archeologické nálezy na území Čech. Tou je dílo rytíře Bienera z Bienenberka z roku 1778, ve které se objevuje zmínka o Račiněvsi v souvislosti s nálezy popelnic (*Biener von Bienenberg 1778; Sklenář 1974*, 15). Tato informace dokládá skutečnost, že již v 18. století měli lidé určité povědomí o archeologickém nalezišti, které dnes můžeme nejspíše ztotožnit se známým bylanským pohřebištěm figurujícím v odborné literatuře pod jménem Straškov-Račiněves.

Podřipsko je rovněž oblastí, se kterou je nerozlučně spjata jméno českého kněze a nadšeného amatérského archeologa pátera Václava Krolmuse, který žil v letech 1790 – 1861 (obr. 2.1). Jeho aktivity se od dosavadní praxe lišily zejména tím, že na rozdíl od svých současníků, kteří náhodně získané prehistorické nálezy pouze shromažďovali, Krolmus tyto „starožitnosti“ sám na svých nesčetných pochůzkách aktivně vyhledával. Stal se tak vlastně jakýmsi průkopníkem terénní výzkumné práce (*Sklenář-Sklenářová 2005*, 321-322; *Sklenář 1974*, 22-32). S jeho působením je na Podřipsku spjata zejména lokalita rozkládající se na poli východně od kostela sv. Matouše ve Ctiněvsi, spojovaná již novověkými

učenci s místem posledního odpočinku legendárního Praotce Čecha (viz kap. 5).

Na Podřipsko zasáhly rovněž aktivity Josefa Ladislava Píče (1847 – 1911), kustoda prehistorické sbírky Národního muzea v Praze (obr. 2.2). Je pochopitelné, že vzhledem ke svým četným aktivitám v mnoha různých oblastech nemohl být osobně přítomen při všech terénních akcích. V těchto případech byl tedy často zastupován svými spolupracovníky, tvořícími tzv. „Píčovu družinu“ (srov. *Sklenář 1995a*), z nichž se na Podřipsku uplatnil zejména Václav Landa (srov. *Trefný – Dobeš 2008*, 205). Jméno Josefa Ladislava Píče je tak v oblasti Podřipska spojeno s takovými významnými archeologickými nalezišti, jakým je např. již zmiňované bylanské pohřebiště na katastru Račiněvsi (srov. *Koutecský 2000*, 449-450) nebo ve vzdálenější oblasti např. pole

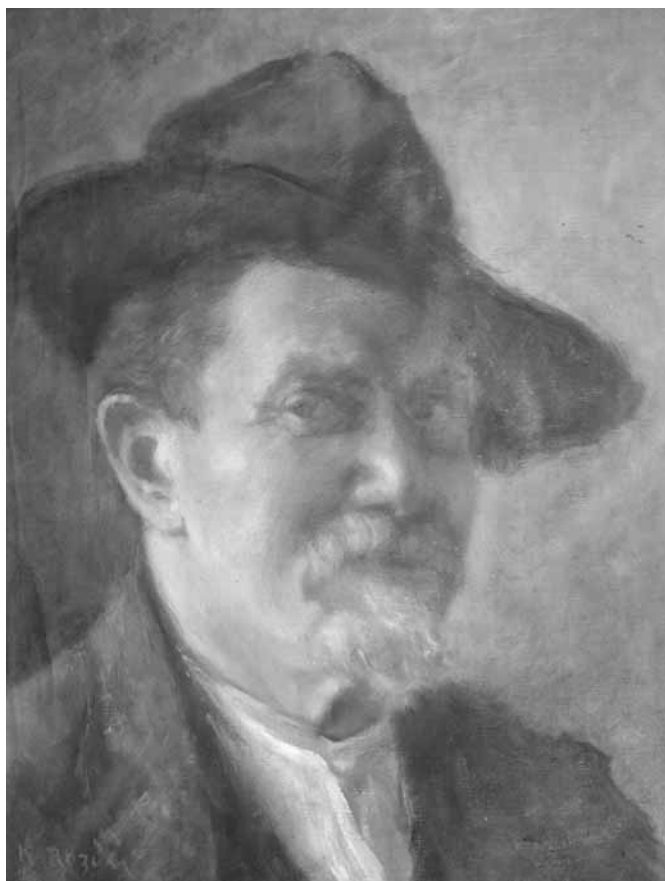
Obr. 2.1. Václav Krolmus, 1790 – 1861 (podle http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a8/Vaclav_Krolmus_1883.png).

Fig. 2.1. Václav Krolmus, 1790 – 1861 (taken from: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a8/Vaclav_Krolmus_1883.png).

Obr. 2.2. Josef Ladislav Píč, 1847 – 1911 (podle http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Josef_Ladislav_Pic_1896_Langhans.png).

Fig. 2.2. Josef Ladislav Píč, 1847 – 1911 (taken from: http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Josef_Ladislav_Pic_1896_Langhans.png).

Obr. 2.3. Karel Rozum, 1856-1933 (podle Trefný-Cíhla 2003).
Fig. 2.3. Karel Rozum, 1856 – 1933 (after Trefný – Cíhla 2003).

u kostela sv. Petra a Pavla v Doksanech (srov. *Píč 1906*, 343-344; *Píč 1909*, 392; *Zápotocký 1965*, 285; *Zápotocký 1975*, 40; *Zápotocký 1992*, 196; *Kotyza 1989*, 156-157; *Blažek – Kotyza 1995*; *Trefný – Janíček 2007*).

Renesanční osobností, která věnovala svůj zájem rovněž podřipské archeologii, byl Karel Rozum – jeden ze zakladatelů původního Podřipského muzea v Roudnici nad Labem (obr. 2.3-5). Tento neúnavný amatérský archeolog, etnograf a pedagog nám zanechal dvě studie, které jsou velmi důležitými prameny, později zničeného a archeologicky nikdy nezkoumaného výšinného sídliště (hradiště?) Slavína, dříve nazývaného Šibeňákem, které se nachází na jižním okraji Roudnice nad Labem (*Zápotocký 1989*, 531).

Významnou osobností, která zanechala v oblasti Podřipska své stopy, byl Alfréd Piffel (obr. 2.6), pozdější děkan fakulty architektury a pozemního stavitelství Slovenské vysoké školy technické v Bratislavě (1907-1973). Již během druhé světové války, kdy byl zaměstnancem pražského archeologického ústavu, mířily jeho kroky často do tohoto regionu, kde se zasloužil o záchranu řady archeologických památek (srov. *Sklenář-Sklenářová 2005*, 440). Alfréd Piffel byl ne-

Obr. 2.4. Archeologická expozice původního Podřipského muzea v Roudnici nad Labem (podle Trefný-Cíhla 2003).
Fig. 2.4. An archaeological exposition of the former Podřipské museum in Roudnice nad Labem (after Trefný – Cíhla 2003).

smírně precizním dokumentátorem a jeho kresby jak jednotlivých archeologických situací, tak dílčích artefaktů jsou vysoce ceněny i z dnešního pohledu. Později již na Slovensku se zabýval výzkumem celé řady významných lokalit a jeho jméno je např. spojeno se záchranou a rekonstrukcí Bratislavského hradu (Piffel 2007).

Významnou osobností z hlediska přínosu pro archeologické bádání o období stěhování národů byl rovněž Josef Dobr, poslední kurátor sbírek původního Podřipského muzea. Jeho jméno je spojeno zejména s výzkumem několika hrobů z této periody v bývalé okresní pískovně na jižním okraji města Roudnice nad Labem (Svoboda 1965, 272; Droberjar 2005; Trefný – Korený 2007, 28).

Litoměřicko a Roudnicko se v roce 1960 staly působištěm Milana Zápotockého. Jméno tohoto litoměřického archeologa je tak spjato s celou řadou jak záchraných terénních akcí, tak s četnými studiemi zabývajícími se nejrůznější problematikou daného regionu. Pro Milana Zápotockého je již příznačné, že chronologický záběr jím velmi erudovaně řešené archeologické problematiky sahá od neolitu až po vrcholně středověké období. Je tedy pouze logické, že jeho práce, ať již na téma problematiky laténské (1973), germánské (1969a), raně či vrcholně středověké (1965, 1978, 1992), popř. práce věnované dalším specifickým tématům podřipské archeologie (1969b; 1977) nemohou být nezmíněny v každém souhrnném pojednání o vývoji archeologického bádání v popisovaném regionu.

Z hlediska rozsáhlejších výzkumných akcí, provedených na Podřipsku během minulých desetiletí, nelze nezmínit zejména výzkum lužické žárové nekropole s více než sedmasedmdesáti hroby v Chodounech, severně od Roudnice nad Labem, který je spjat s jménem Jiřího Hraly (Jiráň – Trefný, v přípravě). Druhou takovou aktivitou je výzkum bylanského pohřebiště v Račiněvsi-Straškově (srov. Koutecký 2000, 449-450), který byl během posledních let doménou Drahomíra Kouteckého. Mezi nejdůležitějšími výzkumy, uskutečněnými během několika málo posledních let, které přinesly zásadní poznatky k objektům objeveným na Podřipsku leteckou prospekci teprve v po-revolučním období, lze uvést výzkum pravoúhlého palisádou ohrazeného pohřebního areálu v Černoučce (Gojda 2000b, obr. 52 a-d; Brnič – Sankot 2005) nebo výzkumy polykulturní lokality s pohřby obkrouženými kruhovými žlaby ze střední až mladší doby bronzové ve Straškově (Trefný – Dobeš 2008).

Mezi dalšími badateli, kteří se zasloužili o poznání minulosti podřipského kraje lze uvést např. Karla Žeberu, Vladimíra Salače, Zdeňka Smrže nebo Karla Sklenáře. Zejména v mnoha pracích posledně jmenovaného badatele se často setkáváme s problematikou úlohy tohoto regionu v období konstituce české archeologie jako vědeckého oboru, popř. s dalšími pojednáními týkajícími se nejrůznějších aspektů spojených s poznáváním nejstarší minulosti podřipského kraje (např. Sklenář 1974; Sklenář 1988; Sklenář 1995b; Sklenář 2008).

Zemské museum.

Vážený pánové! 7/II 1907.
 Těma jednovyřlou volbou E
 měm návrh of toto zvolen
 jednatelem Archeologické komise
 (= konservator umění) České Akademie
 Zdravě a q. trhal! Pijde vám to
 rádne. Jatek se děm zdrač
 va; odday' nute vpricuné
 Děkuji Zibrta

Obr. 2.5. Dopis Č. Zibrta K. Rozumovi ze dne 7. 2. 1907, ve kterém mu oznamuje jeho jmenování „jednatelem archeologické komise České akademie“ (podle Trefný-Cihla 2003).

Fig. 2.5. A letter from Č. Zibrta to K. Rozum from 7. 2. 1907 where K. Rozum is informed that he was appointed „the executive head of the archaeological commission of the Czech Academy“ (after Trefný – Cihla 2003).

Obr. 2.6. Alfréd Piffel, 1907–1972 (foto rodinný archiv).

Fig. 2.6. Alfréd Piffel, 1907 – 1972 (photo: family archive).

V nedávné minulosti a v současnosti je záchranná archeologická činnost na Podřipsku prováděna zejména litoměřickým Oblastním muzeem a obnoveným Podřipským muzeem v Roudnici nad Labem. V souvislosti s první uváděnou institucí zaslouží zmínky litoměřický badatel Oldřich Kotyza, drobné výzkumy roudnického muzea pak prováděl M. Trefný. Prozatím poslední akcí, uskutečněnou na Podřipsku na podzim roku 2008 a jaře roku 2009 ve spolupráci obou výše uvedených muzeí, je záchranný výzkum sídliště z období střední fáze kultury s lineární keramikou a sídliště

z mladší doby bronzové na západním okraji Hoštky (*Kotyza – Trefný, v tisku*).

Do přehledu vývoje bádání o nejstarší minulosti Podřipska je nutno samozřejmě zahrnout rovněž aktivity související s leteckou prospekci. Na tomto místě se sluší neopomenout dlouholetou výzkumnou činnost pražského Archeologického ústavu a Západočeské univerzity v Plzni (M. Gojda), a dále také činnost Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech v Mostě, která je v tomto ohledu spojena se jménem Z. Smrže.

3.

Přínos dálkového archeologického průzkumu k poznání krajiny a sídel Podřipska

3.1 Úvod

Současný stav poznání pravěkého a středověkého osídlení Podřipska je výsledkem úsilí mnoha generací starožitníků, amatérských a profesionálních archeologů, kteří při svých terénních výzkumech aplikovali prakticky všechny dobové rozšířené metody identifikace, evidence, dokumentace a především odkryvu evidovaných movitých a nemovitých památek. Bez nadsázky můžeme poznamenat, že krajina v okolí Řípu má ve vývoji české terénní archeologie významné postavení (podrobně k historii zdejšího bádání viz předchozí kap.). Je to nejen proto, že se právě zde, v místech spjatých s legendárními počátky českého národa a raného státu začala v dobách národního obrození odvíjet její historie. Svoji úlohu sehrála také poloha tohoto kraje v nevelké vzdálenosti od Prahy, tedy od centra kulturního a vědeckého dění, a též působení několika předních osobností naší archeologie. Především v posledních dvaceti letech se pak Podřipsko stalo jednou z hlavních oblastí naší země, kde jsou aplikovány moderní postupy archeologického výzkumu, kde je testován potenciál především nedestruktivních – velkoplošných a bodových – metod a jejich kombinace s tradičními postupy terénního výzkumu formou odkryvu (exkavace). Poznamenejme ovšem, že některé z těchto metod (zejména archeogeofyzika) byly v Čechách uplatňovány i dříve, jiné spíše ojediněle (povrchový průzkum sběrem, a to především formou syntetického, nikoli – dnes upřednostňovaného – analytického postupu) a některé vůbec (dálkový průzkum, zejm. letecká prospekce). Současný trend je založen na integraci těchto jednotlivých metod, neboť ta umožňuje analyzovaná data různorodého charakteru (protože získaná odlišnými metodami) transformovat do podoby, která je použitelná pro celkové poznání (syntézu). Příklady takového postupu při výzkumu krajiny a sídel bychom u nás našli v posledních dvou desetiletích několik.

Za jednu z nejdůležitějších metod archeologické heuristiky je již od první poloviny minulého století považován způsob *identifikace archeologických památek z výšky*, označovaný tradičně jako letecká archeologie. V souvislosti s výrazným rozšířením možností, které odhalování archeologických pramenů tímto způsobem nabízí současné technologie, se sice stále častěji přechází k používání termínu dálkový archeologický průzkum (DAP; podrobně k problematice terminologie *Gojda 2010*; k potenciálu současných technologií tzv. dálkového průzkumu Země – DPZ v oblasti archeologie naposledy zejm. *Parcak 2009*, u nás *Šmejda 2009* a *Gojda – John 2009*), nicméně letecká prospekce i nadále zůstává tam, kde podmínky umožňují její použití, prvořadou složkou DAP. Ve východo- a středo-

evropském prostoru se v období po pádu komunistických režimů v bývalých satelitech někdejšího Sovětského svazu (SSSR) rozvíjí ve většině z nich. Vedle Polska a Slovenska se letecké archeologii věnuje také Česká republika, resp. tři archeologická pracoviště – Archeologický ústav AV ČR v Praze (AÚ), Západočeská univerzita v Plzni (ZČU) a Ústav archeologické památkové péče v Mostě (ÚAPPM) systematicky a dlouhodobě, několik dalších spíše nárazově nebo okrajově. Výsledkem tohoto téměř dvacetiletého praktického využívání potenciálu dálkového průzkumu krajiny je výrazné kvantitativní a kvalitativní obohacení pramenné základny české archeologie.

V souvislosti s výše řečeným konstatujeme, že z hlediska DAP právě území Podřipska patří k nejlépe prozkoumaným oblastem české kulturní krajiny, že od samotných počátků letecké archeologie v Čechách byl do těchto míst směřován velký počet průzkumných letů s cílem odhalit areály s pohřbenými archeologickými prameny a využít je k prohloubení poznání minulosti tohoto kraje. Následující text se pokusí tyto výsledky prezentovat a zhodnotit je i v kontextu s potenciálem dalšího informačního zdroje DAP pro území Podřipska, tedy historických kolmých fotografií a moderních originálních ortosnímků (*Šmejda 2009*) či jejich odvozenin v podobě ortofotomap volně dostupných na internetových portálech – této kategorii dat je v poslední době věnována zasloužená pozornost, publikováno bylo několik příkladových studií, které přinesly důležité metodické poznatky z jejich konfrontace s šikmými leteckými fotografiemi (např. *Brejcha 2010*; *Brož 2010*; *Čulíková 2010*; *Malina 2010b*).

3.2 Historie dálkového archeologického průzkumu na Podřipsku

I když se nesmělé a ojedinělé pionýrské pokusy na poli české letecké archeologie, které datujeme do období před rokem 1989, krajíně pod Řípem vyhnuly (na mysli přitom máme předválečné snímkování tehdy zkoumaných lokalit, které na přelomu 20. a 30. let zorganizoval J. Böhml, fotografování laténských oppid na počátku 60. let uskutečněné archeology Národního muzea J. Břeně a R. Turka a let na Kolínsko, který byl realizován S. Venclem a Z. Sedláčkem; k první a třetí jmenované kampani podrobněji *Gojda 2004a* včetně citací, ke druhé, jejíž realizace byla donedávna zapomenuta, viz *Turek – Břeň 1961*), má Podřipsko v historii tohoto oboru v Čechách přece jen jistý primát. Byl zde vůbec poprvé pohledem z výšky rozpoznán a dokumentován areál s archeologickými památkami, zviditelněný pomocí druhotných (nepřímých) tzv. vegetačních (porostových) příznaků. Ty byly poprvé v souvislosti s je-

Obr. 3.1. Černouček (okr. Litoměřice). Archeologický výzkum čtvercového ohrazení z počátku mladší doby železné, který byl uskutečněn v rámci projektu Archeologického ústavu AV ČR *Sídelní prostor pravěkých Čech* v roce 1997. Objekt byl identifikován na počátku 90. let minulého století prostřednictvím leteckému průzkumu (viz též obr. 3.2.; foto pozemních a šikmých leteckých snímků v této kapitole: M. Gojda; foto na obr. 3.3 vpravo nahoře J. Platichová).

Fig. 3.1. Černouček (Litoměřice district). Excavation of a rectangular enclosure dated back to the beginning of the Iron Age. The fieldwork was performed in terms of the project of the Institute of Archaeology of the Academy of Sciences Czech Republic *Settlement space in Prehistoric Bohemia* in 1997. This feature was identified at the beginning of the 1990' through aerial survey (see also Fig. 3.2.; terrestrial and oblique aerial photos in this chapter by M. Gojda).

Obr. 3.2. Černouček 1 (okr. Litoměřice). Zviditelnění čtvercového a kruhového ohrazení v různých letech, resp. v odlišných fázích vegetačního cyklu. Uprostřed: 1. květen 2007 (zimní ječmen), vlevo: 30. červen 2007 (zimní ječmen), vpravo dole: 23. červen 2003 (jarní ječmen).

Fig. 3.2. Černouček 1 (Litoměřice district). Visualization of rectangular and circular enclosure during various flights and in different phases of the vegetation cycle. In center: May 1st 2007 (winter barley), on the left: June 30th 2007 (winter barley), on the right at bottom: June 23rd 2003 (spring barley).

jich spojením se zahloubenými objekty archeologického původu zmíněny v polovině 19. století (*Zap 1855*; opakovaně si jich všiml J. L. Pič a zmínil je např. ve svých *Starožitnostech II.2.* při popisu oppida Stradonice) a v kontextu počátků letecké archeologie vědecky popsány ve 20. letech minulého století (*Crawford 1924*). Vzhledem k objektivním okolnostem daným především politickými poměry (důsledky dvojí okupace) se v naší zemi k jejich identifikaci prostřednictvím leteckého průzkumu nepříkročilo.

Došlo k tomu až na jaře roku 1992 (tedy těsně předtím, než byla, v rámci dodnes fungujícího programu letecké archeologie, zahájena první průzkumná kampaň pražského Archeologického ústavu) během prospekčního letu, který zde uskutečnil francouzský pilot a průzkumník R. Gogué, jehož na palubě sportovního letounu Robin 300 doprovázel jeden ze zakladatelů letecké archeologické prospekce na Moravě M. Bálek. Na jižním okraji katastru obce Černouček (okr. Litoměřice) se jim podařilo objevit tři malá příkopová ohrazení – dvě pravouhlá a jedno kruhové; u dvou z nich byl odlišným zbarvením obilí zviditelněn centrálně umístěný bodový objekt. Jeden z nich byl o pět roků později měřen pomocí magnetometrie; následně provedeným odkryvem se jej i přes nedostatek průkazných dat podařilo datovat do časného latěnu (obr. 3.1; *Brnič – Sankot 2005*). Při uvedeném letu se podařilo odhalit ještě areál s ohrazením u obce Dušníky, tedy již (nedaleko) za hranicí vlastního Podřipska. Obě místa během několika dnů po jejich leteckém fotografování zdokumentoval pozemními snímky M. Bálek a přesnou polohu identifikovaných objektů, resp. porostových příznaků utvořených nad nimi, zaměřili odborní pracovníci někdejšího geodeticko-dokumentačního oddělení AÚ. Barevné změny vegetace na těchto lokalitách byly v roce jejich objevu sledovány až do sklizně; i v dalších letech se staly tamní malá ohrazení předmětem našeho zájmu a opakované fotodokumentace, přičemž pozornost byla věnována rozdílům v jejich zviditelnění v souvislosti s druhem oseté zemědělské plodiny a s intenzitou srážkové činnosti v zimním a jarním období let, v nichž tato pozorování byla uskutečněna (obr. 3.2).

Prakticky po celou dobu trvání programu letecké archeologie AÚ (tedy od r. 1992 do současnosti) byla oblast Podřipska spolu s Mělnickem (k výsledkům dosažených zde cf. *Gojda ed. 2004*, 95-103; *Krejčová 2010*) a Kolínkem (*Malina 2010a*) územím, do kterého směřovaly průzkumné lety. Jak se můžeme informovat v databázi letů, v období červen 1992 – červenec 1997, tedy v době než si AÚ pořídil svůj vlastní průzkumný letoun, byla letecká prospekce a fotodokumentace směřována do různorodějších částí Čech než tomu bylo později, kdy byly zahájeny středně- a dlouhodobé projekty založené na výzkumu relativně malého počtu regionů, vybraných především s ohledem na jejich potenciál z hlediska letecké prospekce (půdně-geologické podmínky, terénní morfologie, otevřenost krajiny aj.). V uvedených letech bylo podniknuto celkem 77 letů a z nich 18 (tedy zhruba ¼ z celkového počtu) směřovalo – plně nebo

částečně – na Podřipsko. Výsledky této první etapy byly zveřejněny formou monografie (*Gojda 1997*).

Po té, kdy se průzkum začal provádět s letadlem Cessna 172 OK-EKD (AÚ jej pořídil z nákladů grantového projektu „Sídlní prostor pravěkých Čech“; první let s ním se konal 9. 7. 1997) se počet letů směřujících do krajiny pod Řípem v porovnání s předchozím obdobím ještě zvýšil, a to především v souvislosti se dvěma skutečnostmi. Především se tak stalo v době, kdy v rámci výzkumného záměru „Opomíjená archeologie“ probíhal v letech 2006 – 2010 vlastní projekt Podřipska, o němž pojednává tento svazek. Dalším faktorem zvyšujícím intenzitu leteckého průzkumu nad tímto územím je organizování každoročních praktických kurzů letecké archeologie pro studenty archeologie plzeňské ZČU (zpočátku i Karlovy univerzity), které se od konce 90. let minulého století konají – obvykle v polovině června – většinou přímo v srdci podřipského kraje, na letišti Aeroklubu ČR Sazená poblíž Ledčic (obr. 3.3; podrobněji k jejich náplni *Gojda 2009*). Dodejme, že i během letů v rámci těchto kurzů se podařilo objevit několik nových areálů/objektů, v nejednom případě díky pozornosti samotných studentů (např. lokalita Ctiněves 4 se stovkami bodových objektů a dvojnásobným čtverhranným příkopovým ohrazením, která bylo později komplexně zkoumána; výsledky tohoto výzkumu jsou publikovány v této monografii).

Zmíněný letoun Cessna 172 OK-EKD pražského Archeologického ústavu AV ČR, jehož pravidelné zapojení do podřipského projektu bylo garantováno smlouvou mezi tímto pracovištěm a Západočeskou univerzitou o vědecké spolupráci v oblasti letecké archeologie, uzavřenou v létě r. 2005, je provozován společností Paraklub Praha-Letňany, resp. pilotem obchodní třídy T. Janičkem. Prostředky na provoz letounu pro účely projektu AKP byly hrazeny z rozpočtu projektu (tedy Výzkumného záměru MŠMT „Opomíjená archeologie“). Průzkumné lety se uskutečňovaly pravidelně od půlky jarního období (2. polovina dubna/začátek května) do sklizně zemědělských plodin (resp. do přelomu července a srpna) a byly zaměřeny na identifikaci pohřbených (v reliéfu nedochovaných) památek indikovaných vegetačními příznaky (k principu jejich tvorby naposledy *Šmejda 2009*, 40-45).

Vedle provádění letecké archeologie formou přímé vizuální prospekce uskutečňované z průzkumného letadla letícího v malé výšce, jehož produktem jsou z ruky pořizované šikmé letecké fotografie, byla v nedávné době věnována pozornost analýze a interpretaci kolmých leteckých snímků. Ty jsou – převážně za účelem mapování – pořizovány z letounů pohybujících se ve velkých výškách (řádově několik km). Právě území kolem Řípu se stalo jednou ze zájmových oblastí, již se ve své dizertační práci (tedy mimo vlastní podřipský projekt) věnoval a následně výsledky v ní dosažené publikoval L. Šmejda. Jedná se zejména o vyhotovení podrobných plánů několika areálů, z nichž některé patří k dlouhodobě sledovaným, fototecky dokumentovaným a terénními aktivitami zkoumaným lokali-

Obr. 3.3. Letecký pohled na podřipské letiště Aeroklubu ČR Sazená, které je základnou každoročních letecko-archeologických kurzů katedry archeologie ZČU. Vpravo nahoře: účastníci kurzu (červen 2006) spolu s pilotem T. Janíčkem (čtvrtý zleva ve světlé kombinéze), který letoun pilotuje a provozuje od r. 1997 a zároveň se podílí na organizaci a odborném vedení těchto kurzů.

Fig. 3.3. Aerial view of the Sazená airport of the Czech Aero club which serves as base camp for every-year training in aerial archaeology organized by Department of Archaeology of the University of Bohemia. Top on the right: participants of the training (June 2006) together with T. Janíček (standing fourth from left in light overall), pilot and operator of the aircraft since 1997. He is also taking part in organization and special management of the courses.

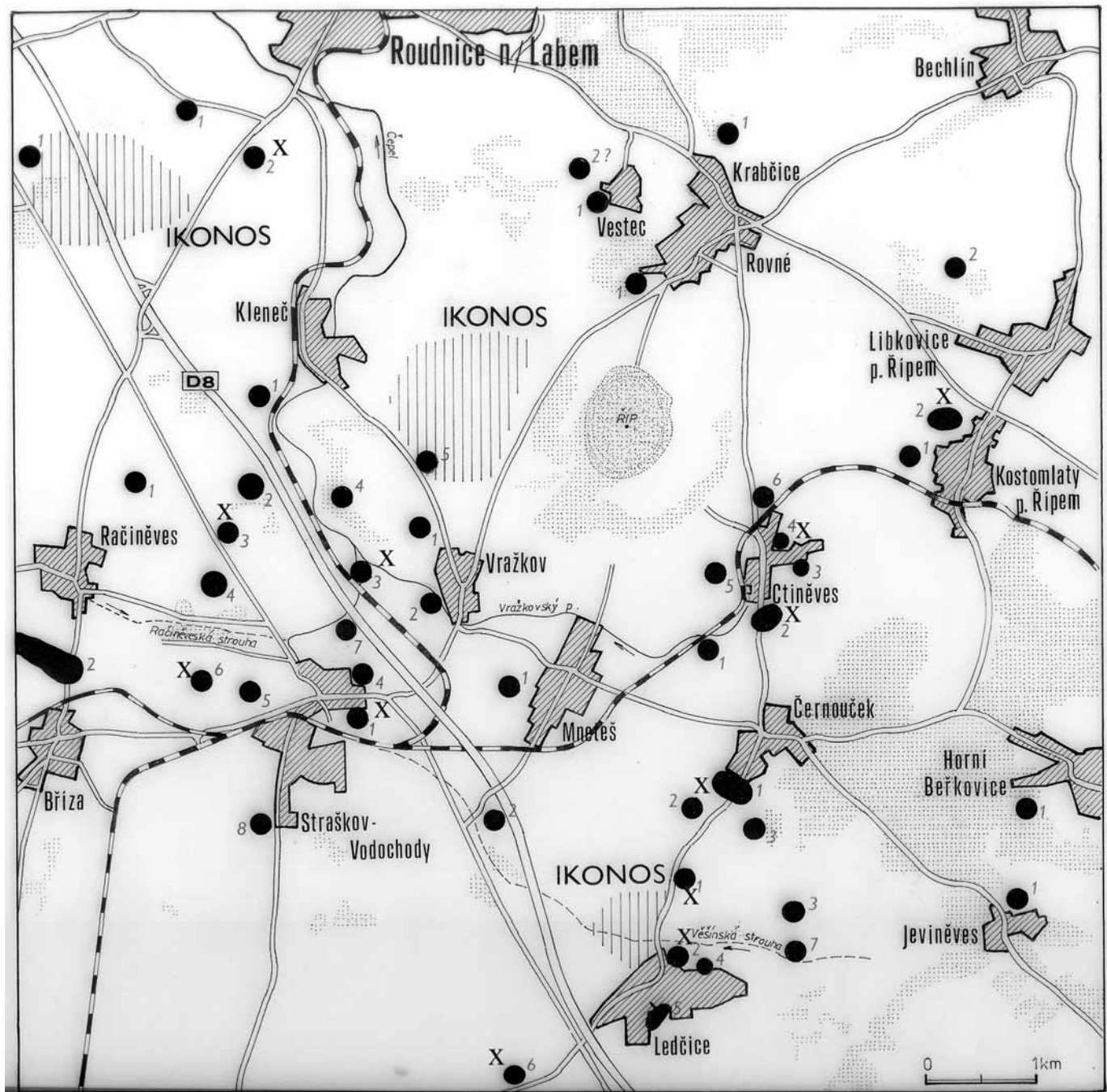
tám (Šmejda 2009). Opomenout nelze ani první pokus o srovnání výpovědní hodnoty leteckých (šikmých a kolmých) fotografií s družicovými daty, pořízenými nad ČR, kdy Podřipsko bylo jednou ze čtyř vybraných zájmových oblastí (Gojda – John 2009, 482–484, Tab. 4; podrobněji k výsledkům práce s těmito kategoriemi dat v další části této kapitoly; cf. též Závěr).

3.3 Vlastnosti dat dálkového archeologického průzkumu

Zatímco převážná většina archeologických movitých pramenů evidovaných na konkrétním území je dokladem určitých druhů sídelních aktivit, z hlediska celkového počtu a druhového zastoupení objektů, do jejichž kontextu původně patřily, jsou tyto prameny víceméně nekompletní. Zejména u nálezů staršího data nebyl na informaci o jejich přesném a kdykoli rekonstruovatelném umístění v terénu (lokalizaci) brán přílišný zřetel, zatímco dnes má přesná prostorová identifikace archeologických památek prvořadý význam. Jejich největší předností je skutečnost, že je lze víceméně přesně chronologicky zařadit,

takže s jejich pomocí jsme schopni sledovat vývojovou (dis)kontinuitu zájmového území, stejně tak jako jejich umístění ve vztahu k základním činitelům přírodního prostředí.

V porovnání s tím mají informace shromážděné některou z metod dálkového průzkumu jiné charakteristiky. V první řadě je poloha identifikovaných komponent přesně vymezená v systému zeměpisných koordinátů či souřadnic a jako body či polygony lze tyto komponenty analyticky zpracovat, např. pomocí GIS. I když je třeba mít na paměti, že z rozmanitých příčin jsou archeologické památky zviditelněny na povrchu některými z tzv. příznaků (nejčastěji porostovými) v naprosté většině případů pouze určitou částí větších celků (jednotlivých či několika sídelních areálů, které na sebe navazují a částečně či zcela se překrývají), významná je přitom jiná skutečnost. Prostřednictvím vegetačních příznaků máme k dispozici celkový půdorys jedné konkrétní části jednoho sídelního areálu (případně palimpsest několika takových částí několika sídelních areálů, které se překrývají) a můžeme na něm určit jeho

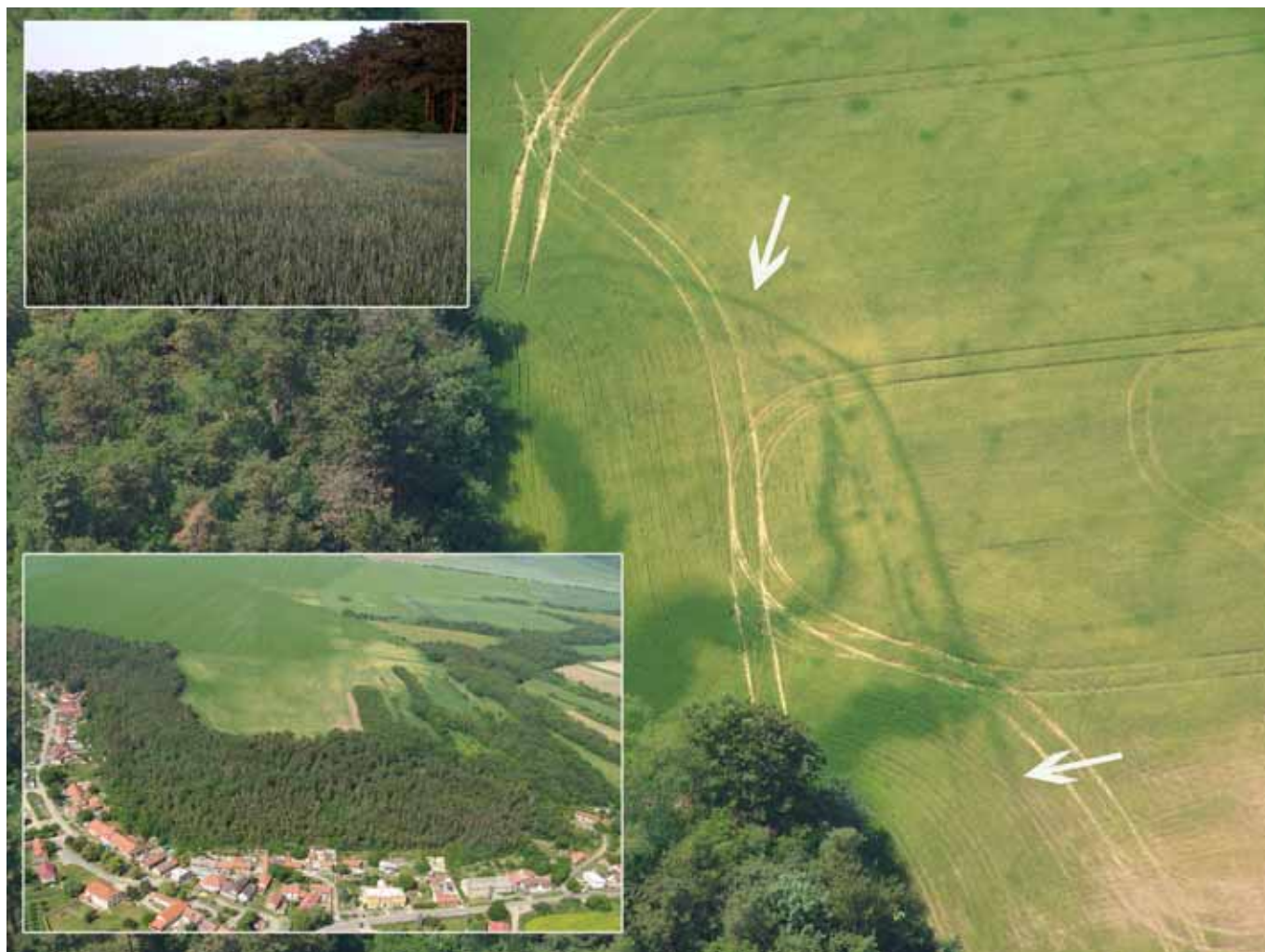
Obr. 3.4. Podřipsko. Mapa areálů s výskytem komponent sídelních reálů zviditelněných formou vegetačních příznaků a objevených při letecké prospekci (1992 – 2010). Číslice u lokalit odpovídají jejich pořadovému číslu v rámci katastru; x – areály objevené při leteckém průzkumu a zároveň zachycené na serveru Google Earth; vyšrafované plochy s nápisem IKONOS: rozsáhlé areály s výskytem liniových systémů identifikované na družicových snímcích systému IKONOS (kresba J. Minarčíková).

Fig. 3.4. The Říp area. Map of residential areas visualized through crop marks and identified during aerial prospection (1992 – 2010). Numbers of the sites are identical to numbers in the cadastre; x – areas identified during aerial reconnaissance and also identified in the Google Earth application; hatched areas with IKONOS label: areas including linear systems detected on the IKONOS satellite imagery (drawing by J. Minarčíková).

kvalitativní a kvantitativní složení, tedy druhové zastoupení jednotlivých objektů, jejich vzájemný prostorový vztah (který vyjadřuje jejich pravděpodobnou současnost) a jejich příslušnost k jednomu a témuž sídelnímu areálu. Soubor takovýchto komponent lze využít k dalším analýzám.

Jak vyplývá z dalšího textu, podobně jako v jiných částech první sídelní zóny, tedy v prostředí tradičně hustě osídlených plochých aluviálních údolí velkých říčních toků, také na Podřipsku potvrzují výsledky letecké prospekce fakt, že

pravěkou krajinu musíme chápat – spíše než v pojmech lokalita či naleziště – jako určité kontinuum více či méně rozsáhlých areálů, v jejichž prostoru docházelo jak k udržování, tak k proměnám jejich funkce. Komponenty těchto areálů vykazují výraznější druhovou rozmanitost, než se donedávna soudilo – jenom množství areálů různé velikosti a tvaru ohrazených příkopy a palisádami a odhalené leteckým průzkumem důkladně pozměnilo naše představy o celkovém charakteru a zastoupení sídel v české pravěké krajině. Vý-

Obr. 3.5. Sazená (okr. Kladno). Výrazná ostrožna na rozhraní Podřipska a Kralupska (vlevo dole) s dobře patrnými paralelními příkopy a bodovými objekty (jámami) v prostoru její čelní partie (vpravo); odlišné zbarvení a výška obilí nad příkopy v pohledu ze země (vlevo nahoře).

Fig. 3.5. Sazená (Kladno district). Remarkable promontory on boundary of the Říp and Kralupy regions (on the left at bottom) including well-visible parallel ditches and point features (pits) in space of its frontal part (on the right); different color and height of grain above the ditches viewed from ground (top on the left).

sledky leteckého vizuálního průzkumu tedy ve srovnání s pramennou základnou shromažďovanou dlouhodobě tradičními postupy potvrzují husté pravěké osídlení mnoha poloh, zároveň nás ale informují o tom, jakými druhy a jakým počtem objektů jsou tyto polohy zaplněny.

3.4 Prostorové a formální charakteristiky areálů na Podřipsku identifikovaných vizuálním leteckým průzkumem z malé výšky

V průběhu dosavadní letecké prospekce (v období let 1992 – 2010) se podařilo na Podřipsku (na ploše tzv. hlavního zájmového území, viz kap. 1) identifikovat necelých 50 poloh (antropogenní původ, funkční a chronologické určení několika z nich je nejasné, proto je celkový počet udáván pouze jako přibližný), na nichž jsou formou porostových příznaků doloženy komponenty – převážně obytné a pohřební – pravěkých, středověkých a novověkých sídelních areálů (obr. 3.4). Jejich největší koncentrace se nachází v jižní polovině Podřipska, kde jsou patrné dva rozsáhlé shluky, vážící se na zdejší vodní toky, a to jak na nej-

delší z nich Čepel (tok 3. řádu), tak na ostatní potoky a drobné vodoteče, které jsou jeho přítoky (Vražkovský potok, Věšínská a Račiněvská strouha).

První z obou uvedených shluků se nachází jižně a jihovýchodně od Řípu, kde vytváří jakousi linii severojižního směru, víceméně striktně sledující dříve patrně důležitou komunikaci ze Sazené přes Ledčice, Černouček, Ctiněves a Krabčice do Roudnice n. L. O jejím raně středověkém původu by mohl svědčit areál dvojdílného ohrazení jihu západně od Ledčic, jehož poloha je podle zřetelných indicií (ukončení jednoho ohrazujícího příkopu a jednoho palisádového žlabu) vázána právě na ni (Ledčice 6; podrobněji k tomuto areálu viz dále). Jak je patrné z mapy (obr. 3.4), na katastru Ledčic je známo dosud 7 areálů s výskytem objektů archeologického zájmu, na katastru Černoučku jsou evidovány 3 a na katastru obce Ctiněves 6.

Druhý shluk je umístěn jihu západně od Řípu, kde jednotlivé areály jsou koncentrovány plošně (na rozdíl od lineárního uspořádání prvního z obou shluků). Nejvíce areálů je evidováno v okolí Straškova (7) a Vražkova (5). Jakýmsi ji-

hozápadním výběžkem tohoto shluku je plošně vůbec nejrozsáhlejší areál celého Podřipska mezi Račiněvsí a Břizou (podrobněji viz dále).

V další části této kapitoly budeme sledovat území vlastního Podřipska tak, jak je tato oblast vymezena na mapě obr. 3.4. Na tomto místě se však jeví užitečné zmínit alespoň stručně situaci na širším území krajiny pod Řípem. Pokud bychom území Podřipska rozšířili směrem k jihu a dostali se tak na jeho rozhraní s Kralupskem a Mělnickem, zařadili bychom sem ještě shluk areálů v okolí Nové Vsi a Sazené. Zde vyniká především mohutná ostrožna nad severním okrajem obce Sazená s dvojicí paralelních příkopů, které oddělují prostor její čelní partie od ostatní plochy ostrožny. Vcelku velmi malá plocha areálu vymezeného příkopy dává tušit, že jeho část za dnešní hranou ostrožny podlehla již v minulosti erozivním procesům; svědčí o tom ostatně i přítomnost velmi dobře viditelných erozních rýh u jihovýchodního okraje ostrožny klikaticí se přes prostor vymezený příkopy (obr. 3.5). Do širšího rámce Podřipska, resp. do hraniční oblasti dolního Pojizeří a krajiny pod Řípem bychom mohli zařadit ještě poslední výraznou koncentraci, která se nachází v poloviční vzdálenosti mezi Roudnicí n. L. a Budyní n. O. na katastrech obcí Dušníky a Nížebohy. Zejména většina areálů v okolí Dušníků je od sebe oddělena relativně malými vzdálenostmi a je velmi pravděpodobné, že se v tomto případě jedná o jeden velký areál, který se tak řadí mezi plošně nejrozsáhlejší areály v Čechách, které byly doposud identifikovány prostřednictvím leteckého průzkumu.

V dalším textu budeme v souvislosti s *klasifikací* ploch s projevy porostových příznaků nad podpovrchovými relikty lidských sídelních aktivit používat dva základní termíny.

1. Pod pojmem areál rozumíme místo/plochu s výskytem (obvykle porostových) příznaků jednoho a více projevů minulých sídelních aktivit, resp. zahloubených objektů. Je částí sídelního areálu ohraničenou prostorem bez viditelných příznaků nad objekty.

2. Pojem objekt označuje takový nemovitý produkt lidské činnosti, jehož základní vlastností je jeho zahloubení pod úroveň povrchové (orniční) vrstvy (tedy do podorničí, resp. podloží), které má souvislost s jeho původní funkcí. Toto zahloubení je v naprosté většině případů výsledkem samotné realizace objektu, ale může být také důsledkem jeho dlouhodobého používání (např. zavezená úvozová cesta). Rozlišujeme přitom dvě skupiny takovýchto objektů: A) bodové / plošné (též maculae – objekty malých rozměrů v řádu jednotek metrů, které tvoří kontinuální zahloubený prostor (např. hrobové, odpadní a zásobní jámy, zemnice) / objekty větších rozměrů v řádu obvykle desítek či stovek metrů (např. zavezená novověká polní opevnění, hliníky, lomy); B) liniové – B. 1) ohrazení: kontinuální (nemají konec, jsou buď rektilineární či kurvilineární), jejich účelem je vymezení určitého místa/prostoru formou příkopu či palisády (např. neolitické rondely, velká ohrazení staršího eneolitu, středověká a novověká polní opevnění a tábory); B2) linie: směřující

z jednoho místa v prostoru do druhého (např. příkopy členící ostrožná hradiště na více částí, vojenské zákopy, komunikace).

Areály zviditelněné pomocí porostových příznaků mají určité vlastnosti (charakteristiky), které lze popsat formou tabulky tak, jak to bylo navrženo v nedávné době (*Gojda 2004b*). Tím získáme přehled o důležitých prostorových a formálních aspektech areálů, např. o jejich velikosti, o počtu a druhové rozmanitosti objektů, průměrných vzdálenostech mezi objekty aj. (tab. 1).

FORMÁLNÍ A PROSTOROVÉ VLASTNOSTI AREÁLŮ ZVIDITELNĚNÝCH PROSTŘEDNICTVÍM POROSTOVÝCH PŘÍZNAKŮ	PŘÍTOMNOST/ ABSENCE A SPECIFIKACE VLASTNOSTÍ AREÁLŮ
Velikost areálu (resp. zachycené části sídelního areálu)	x (< 1 ha) xx (1 – 5 ha) xxx (> 5 ha)
Pravděpodobný vztah / prostorová návaznost k nejbližšímu areálu	+ / -
Zachycen celkový plán areálu	+ / -
Počet objektů zviditelněných pomocí porostových příznaků	x (jednotky) xx (desítky) xxx (100 – 200) xxxx (≥ 200)
Vzdálenost mezi objekty	xx (velká, > 10m) x (malá, < 10 m) xx + x (variabilní)
Přítomnost sídlištních jam	+ / -
Zastoupení sídlištních jam v celkovém počtu objektů	x (malé – 1 – 20%) xx (střední – 20 – 50%) xxx (velké – 50 – 80%) xxxx (výrazně velké > 80%)
Přítomnost obydlí (zahloubené, nadzemní)	+ / -
Zastoupení obydlí v celkovém počtu objektů	x (malé < 20%) xx (střední – 20 – 50%) xxx (velké – 50 – 80%) xxxx (výrazně velké > 80%)
Přítomnost neohrazujících liniových objektů (linií)	+ / -
Přítomnost ohrazení	+ / -
Přítomnost hrobových jam	+ / -
Současnost dvou a více objektů (identifikovatelná pomocí jejich prostorového uspořádání a podobnosti v rozměrech, půdorysu a orientaci)	+ / -
Funkce areálu (podle druhů objektů)	obytná, zásobní, odpadní, pohřební, rituální,
Stáří areálu (podle datovatelných typů a objektů artefaktů ze sběrů a odkryvu)	neurčená neolit – novověk

Tab. 1. Základní prostorové, kvantitativní a kvalitativní charakteristiky areálů identifikovaných prostřednictvím (porostových) příznaků (upraveno podle *Gojda 2004b*)

V rámci této práce bylo vybráno šest areálů, které představují reprezentativní vzorek podob areálů zviditelněných vegetačními příznaky na Podřipsku. Specifikace jejich prostorových a formálních vlastností podle tab. 1 ukazuje velkou rozmanitost, zejména pokud jde o jejich velikost a zastoupení jednotlivých druhů objektů na jejich ploše (tab. 2).

AREÁL	RAČINĚVES 2	LEDČICE 2	LEDČICE 6	CTINĚVES 4	ROVNÉ 1	STRAŠKOV 1
1.	xxx 10 ha	xx 4 ha	xx 1,5 ha	xx 4 ha	xx 4 ha	xxx 4 ha
2.	-	+	-	-	-	+
3.	+ (?)	-	+	-	- (?)	+ (?)
4.	xxx	xxxx	x	xxxx	xxx	xxx
5.	xx-x	xx-x	xx-x	x	xx-x	xx-x
6.	+	+	+	+	+	+
7.	x	xxx	x	xxxx	xxx	xxx
8.	+	+	+	-	+	+
9.	xxxx	xx	xx	0	xx	x
10.	+	+	-	-	-	+
11.	+ (?)	+	+	+	+	+
12.	?	?	-	+	?	-
13.	+	+	+	+	+	+
14.	obytná zásobní odpadní pohřební(?)	obytná zásobní odpadní pohřební(?)	obytná zásobní	Obytná zásobní odpadní pohřební	obytná zásobní odpadní pohřební(?)	obytná zásobní odpadní
15.	?	střední d. bronzová – ml. doba železná	přelom raného a vrcholného středověku	pozdní eneolit, mladší d. bronzová, ml.d.římská	starší d.římská (?), časné slovan. období (?)	neolit, starší d. železná (bylanská k.)

Tab. 2. Podřipsko: prostorové/formální vlastnosti a základní charakteristiky vybraných areálů evidovaných prostřednictvím vegetačních příznaků

V následující části kapitoly jsou tyto vybrané areály představeny a stručně popsány; na základě informací v tab. 2 a v těchto popisech bude nakonec učiněn pokus o jejich celkové zhodnocení a identifikaci případných obecně platných vlastností, jimiž se všechny vyznačují.

RAČINĚVES 2 (okr. Litoměřice; obr. 3.6, 3.7)

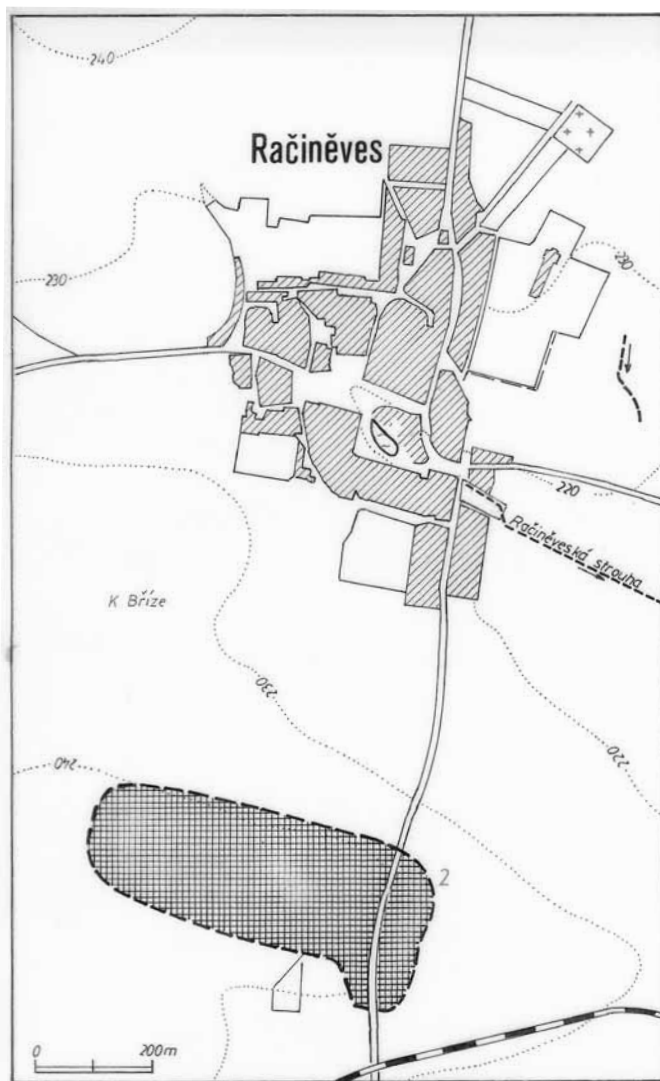
Poloha v terénu: okraj plochého návrší – mírný svah, 600–800 m od potoka (Račiněvská strouha).

Tento areál se vyznačuje: a) *velkou rozlohou* (plocha zviditelněné části areálu se pohybuje okolo 10 hektarů); je zřejmé, že na snímcích je zachycen jižní a pravděpodobně i východní okraj areálu. Na severní straně je situace obtížně čitelná kvůli tmavému zbarvení pole, způsobenému kumulací oderodované ornice z návrší, na němž je areál umístěn. Přesto i na této ploše jsou patrné bodové objekty. Pro velký rozsah takto obtížně čitelného terénu nelze vyloučit, že celková plocha areálu je ve skutečnosti větší a čítá (mnohem) více objektů než je uvedeno v tab. 2.;

b) *neobvykle výraznou převahou počtu obydlí nad jámami*; zemnice dosahují v průměru velikost 3,5–5 x 2–3 m a s jistými odchylkami jsou orientované ve směru východ-západ; takto početná kumulace zahloubených obydlí v jednom areálu je v kontextu všech částí Čech zkoumaných metodou letecké archeologie velmi ojedinělá.

c) *přítomností zahloubených bodových objektů*, jejichž výskyt byl zaznamenán na mnoha dalších areálech a jejichž interpretace je nejednoznačná (zemnice malých rozměrů?, velké hrobové jámy?). Vyznačují se podobným tvarem jako obydlí, jejich delší strana je o něco kratší než u obydlí, ale jejich šířka je obvykle menší (prům. velikost: 2,5–3 x 1,5–2 m);

d) kromě obydlí a jam bylo na ploše tohoto areálu evidováno několik jednotlivých *ohrazení* (2–4 kurvilin., 1–2 rektilin.;

Obr. 3.6. Račiněves 2 (okr. Litoměřice): plošný rozsah areálu, na jehož povrchu indikují porostové příznaky výrazné zastoupení zahloubených obytných jednotek (viz obr. 3.7).
Fig. 3.6 Račiněves 2 (Litoměřice district): geographic cover of the area on whose top significant number of residential units is indicated by crop marks (see Fig. 3.7).

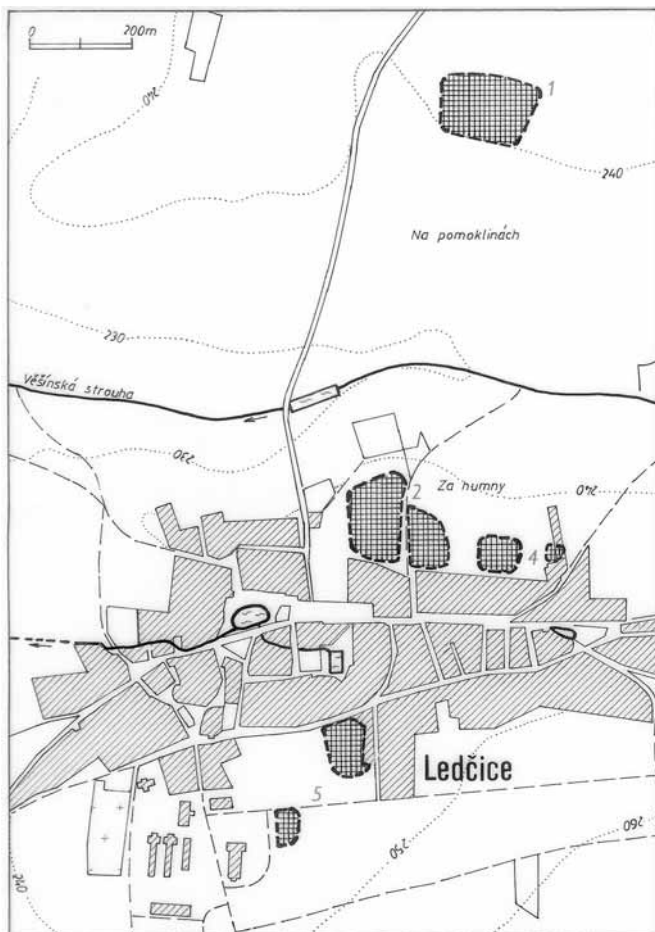

Obr. 3.7. Račiněves 2 (okr. Litoměřice): část areálu s dobře patrnými půdorysy zahloubených obydlí, z nichž většina je stejně orientovaná; v levé spodní části snímku objekty jeví známky řadového uspořádání. V kroužcích jsou vidět bodové objekty – kůlové jámy uspořádané do paralelních řad, které zřejmě indikují půdorysy nadzemních budov.

Fig. 3.7. Račiněves 2 (Litoměřice district): part of the area including well visible ground plans of the sunken-floor residential units majority of which is oriented in the same direction; in the left lower part of the photo, it is possible to see these features organized in lines. Point features are circled – posthole pits organized in parallel lines, most probably indicating ground plans of above ground buildings.

Obr. 3.8. Ledčice (okr. Mělník): plošný rozsah areálu 2 a dalších v nejbližším okolí obce. Na plánu není zachycen rozsáhlý areál 1, situovaný asi ¾ km severně od areálu 2.

Fig. 3.8. Ledčice (Mělník district): geographic cover of the area 2 and other areas closest to the village. Large area 1 is not included in the plan; this area is situated approximately ¾ km north of the area 2.

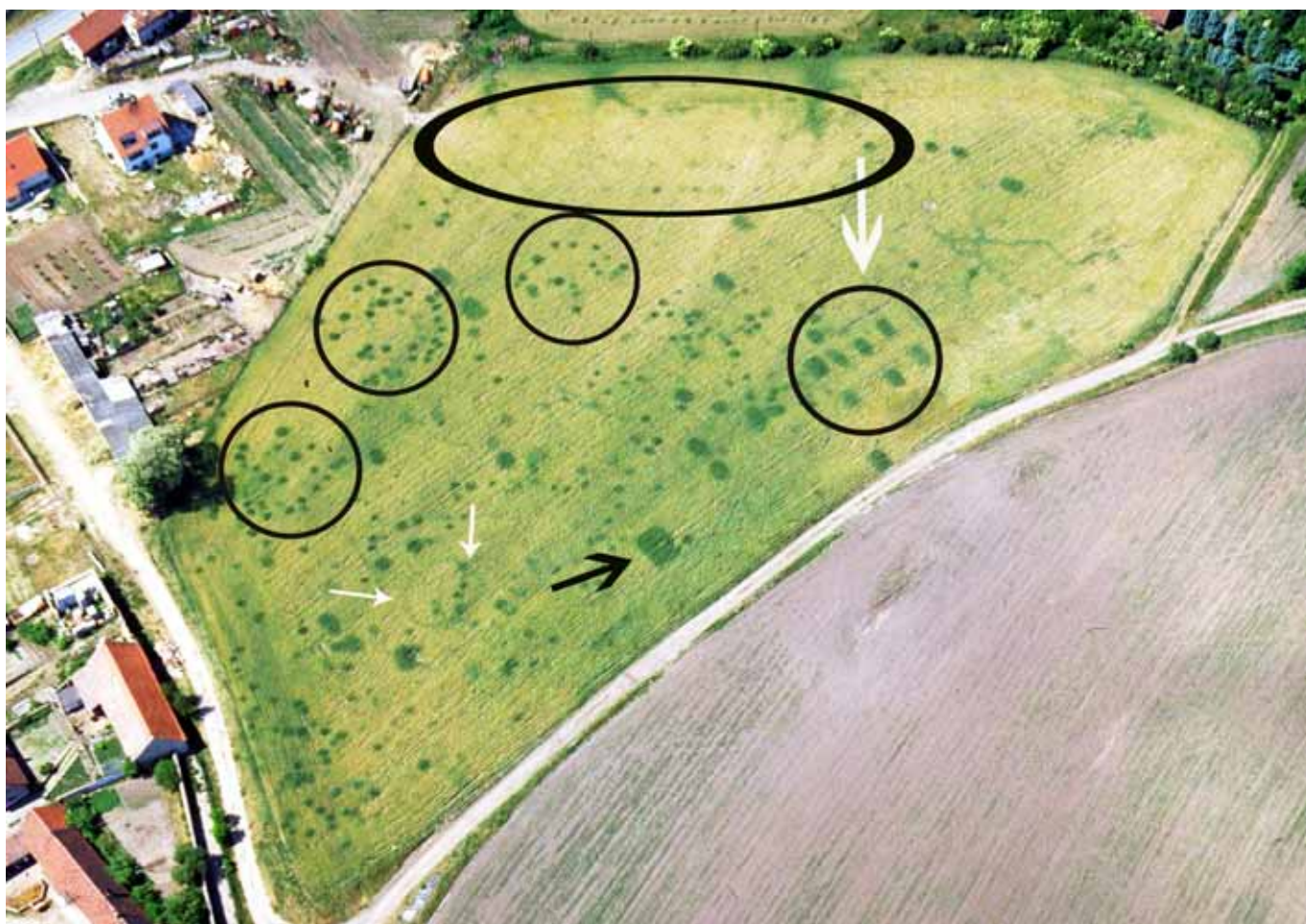
některé půdorysy jsou obtížně čitelné) a bodových objektů uspořádaných do určitého systému (jednotlivé a paralelní řady kůlových jam, z nichž druhé jmenované reprezentují zřejmě půdorysy nadzemních budov; cf. Straškov 1).

Kromě letecké prospekce nebyl zatím v areálu proveden jiný způsob archeologického výzkumu.

LEDČICE 2 (okr. Mělník, obr. 3.8, 3.9)

Poloha v terénu: protáhlá vyvýšenina plošiny ukončená terénní hranou nad potokem (Věšinská strouha).

Jeden z nejlépe prozkoumaných areálů staré sídelní oblasti (opakované letecké snímkování od poloviny 90. let minulého stol., analytické sběry koncem 90. let v rámci projektu Sídelní prostor pravěkých Čech) patří k lokalitám, na nichž porostové

Obr. 3.9. Ledčice 2 (okr. Mělník). Západní polovina areálu s vyznačenými kumulacemi bodových objektů (černé kroužky), které jeví známky uspořádanosti, což naznačuje jejich současnost; úplně nahoře je černou elipsou vyznačen systém bodových řad indikujících jámy po ovocných stromech, které zde kdysi tvořily sad. Bílá šipka: sestava bodových objektů, jejichž rozměry neumožňují jednoznačnou interpretaci (zemnice?, velká hrobová jáma?); vyskytují se na povrchu mnoha pravěkých areálů indikovaných porostovými příznaky; dvojice bílých šipek směřuje k jedinému (malému) ohrazení na ploše tohoto areálu. Černá šipka: typický příklad porostových příznaků nad objektem, jehož tvar a rozměry jej dovolují interpretovat jako zahluobené obydlí (zemnice).

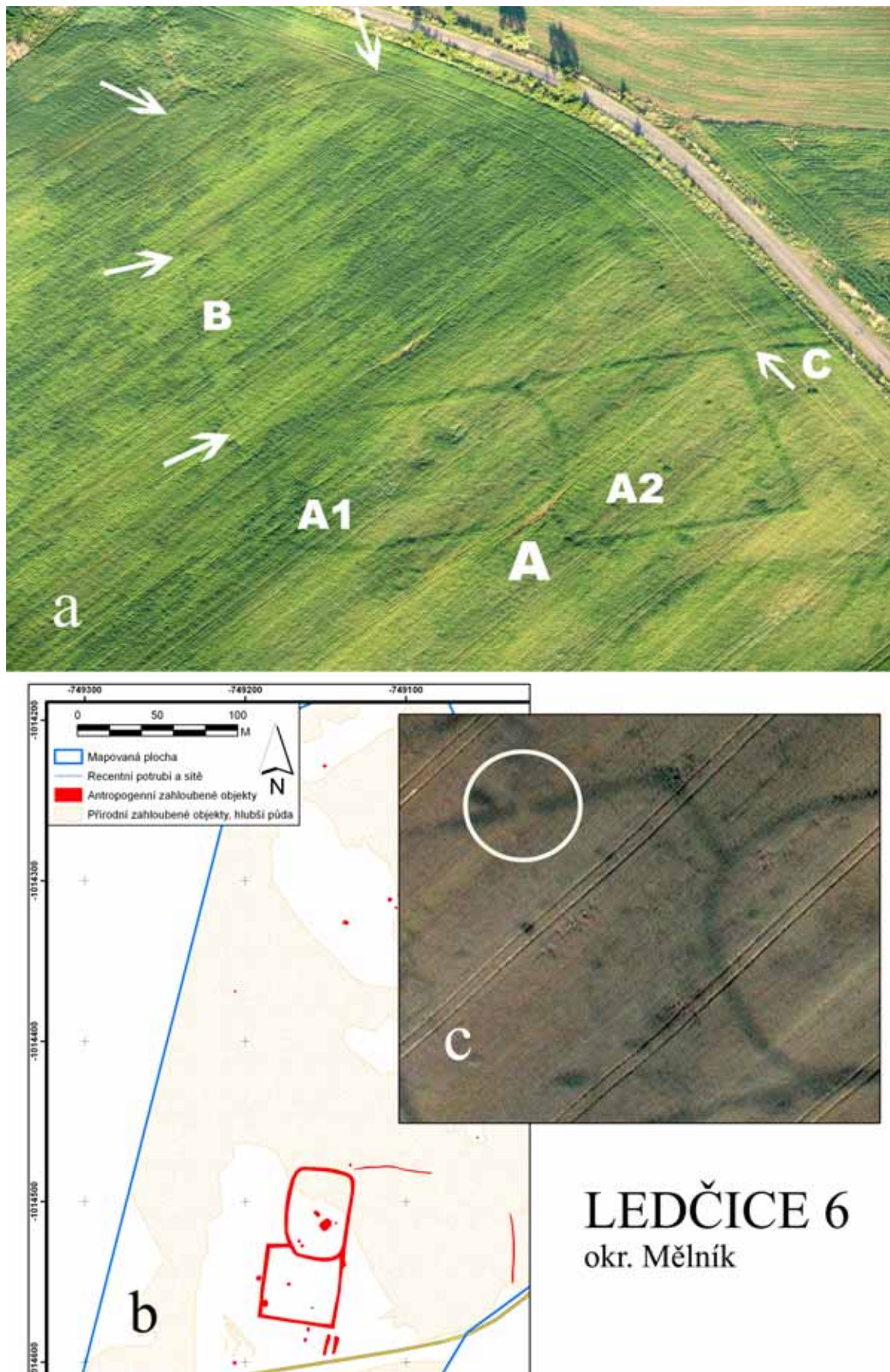
Fig. 3.9. Ledčice 2 (Mělník district). Western part of the area including indication of point features cumulation (black circles) which appear to be organized in a certain way, this could indicate their simultaneity; on top – system of lines of points indicating pits left by fruit trees (orchard) circled in black. White arrow: system of point features whose size does not allow direct interpretation (sunken-floor hut?, large burial pit?); they can be seen on surface of many Prehistoric features indicated by crop marks; pair of white arrows goes toward the only small enclosure recognized in this area. Black arrow: typical example of crop marks above a feature whose shape and size enabled us to interpret it as a sunken-floor residential unit (sunken-floor hut).

příznaky odhalily jednu z největších koncentrací bodových objektů v Čechách, které ale zároveň reprezentují poměrně širokou kvalitativní škálu nemovitých pramenů. Základní charakteristiky tohoto areálu zahrnují: a) *bodové objekty*: naprosto převažují jámy v počtu cca 250, které v několika případech vytvářejí kumulace, v jejichž rámci jeví znaky prostorové uspořádanosti, resp. současnosti (žádný jiný český areál indikovaný vegetačními příznaky nevykazuje tolik uspořádaných kumulací bodových objektů, pokud v to nepočítáme systém křivých jam reflektující půdorys nadzemních staveb). Vedle typických odpadních/zásobních jam se v areálu vykytuje 5 půdorysů interpretovatelných – vzhledem k jejich tvaru a velikosti – jako zemnice a 15 – 20 objektů stejného typu, který je uveden v popisu areálu Račiněves 2 sub c); b) *liniové objekty* – jedno malé kruhové ohrazení (průměr cca 15 m) v západní části areálu a jedno středně velké (ke klasifikaci objektů evidovaných leteckým průzkumem cf. Gojda ed. 2004, 104-107).

Severní okraj areálu je vymezen přirozenou terénní hranou, na východní straně je jeho ukončení identifikovatelné díky absenci porostových příznaků (která však není způsobena jejich špatnou čitelností, protože zbarvení povrchu terénu východně od areálu zde indikuje stejné půdně-geologické poměry jakými je charakterizována východní část areálu), takže lze předpokládat, že areály 2 a 4 netvoří souvislou plochu. Na jihu areál velmi pravděpodobně pokračuje pod intravilán Ledčic, kde se nachází jeho okraj. Jen obtížně lze stanovit, zda areál Ledčice 5 je jeho jihozápadním výběžkem, anebo jde-li o prostorově oddělenou kumulaci objektů.

LEDČICE 6 (okr. Mělník, obr. 3.10)

Poloha v terénu: nevysoká terénní vlna (z části oderodovaná vlivem dlouhodobě praktikované orby) v jinak rovinatém okolním terénu a ve vzdálenosti cca 600 m od nevýrazné bezejmenné vodoteče (existenci dnes zaniklého vodního zdroje

Obr. 3.10. Ledčice 6 (okr. Mělník): a) letecký snímek areálu od západu s vyznačenými komponentami A,B,C; šípky zvýrazňují průběh linie základového žlabu palisády/ oplocení přiléhajícího k dvojdielnému ohrazení a k cestě, a přerušený příkop mezi cestou a jižním okrajem areálu; b) plán areálu a jeho okolí zhotovený analýzou a interpretací ortorektifikovaných kolmých leteckých fotografií (autor: L. Šmejda); c) dobře patrné přerušení příkopu na Z straně komponenty A2, které na jiných snímcích chybí.
Fig. 3.10 Ledčice 6 (Mělník district): a) aerial photo of the area taken from the west, components A, B, C are marked; arrow show line of the footing ditch of a palisade/ fence attached to two-part enclosure and a road, and interrupted ditch between road and the southern edge of the area; b) plan of the area and its surrounding made by analysis and interpretation of the orthorectified vertical aerial photos (author: L. Šmejda); c) well-noticeable ditch interruption on the western part of the component A2 which is missing in other photos.

v bezprostřední blízkosti areálu dokumentuje 1. vojenském mapování).

Spolu s areálem Ctiněves 4 nejintenzivněji zkoumaný areál na Podřipsku (opakovaný letecký průzkum a fotodokumentace, povrchový sběr, geofyzikální měření, terénní výzkum odkryvem – podrobněji viz další části tohoto svazku) byl objeven roku 2000, odkdy je pravidelně monitorován. Zjišťovací sondáž, která zde byla provedena v letech 2004 a 2007, doložila stáří objektu, které spadá do samého závěru raného středověku (přelom 12. a 13. stol. / 1. pol. 13. stol.). V této výběrové prezentaci podřipských areálů je to jediná lokalita, která představuje pouze solitérní objekt, resp. vícedílné ohrazení doprovázené pouze několika bodovými objekty uvnitř a vně jeho obvodu.

Celkový půdorys objektu je nejlépe patrný na obr. 3.10a a 3.10b. Jeho jednotlivé komponenty (A, resp. A1-A2, B, C), projevující se na světlejším pozadí jako tmavé linie a body, jsou v místech s menší čitelností zdůrazněny bílými šipkami. Jak je na fotografii patrné, areál je složen z několika částí. Hlavní komponentu tvoří dvě plochy vymezené (obvodovou) linií, již lze vzhledem k její šířce téměř jednoznačně interpretovat jako příkop, což ostatně doložilo magnetometrické měření a sondáž. Z hlediska stratigrafických vztahů se evidentně obě plochy respektují, ale z leteckých snímků nelze určit, zda vznikly současně a fungovaly společně v jednom časovém horizontu, resp. po celou dobu jejich existence, anebo zda jedno z těchto ohrazení bylo ke staršímu přičleněno až později. Pokud tomu tak bylo, lze za starší z obou ohrazených ploch jednoznačně označit plochu se zaoblenými nárožními, která vzhledem k výskytu velkých bodových objektů v její centrální části (na snímku jsou vyznačeny kroužkem) působí dojmem ústředního objektu celého areálu. V případě, že by bylo naopak starší téměř čtvercové ohrazení A2, které tvoří jižní část dvojdílného areálu A (snímek zachycuje areál od západu), muselo by se na fotografiích projevit pokračování linie (v pozdější fázi zasypaného) příkopu v jeho severní partii.

Další součástí areálu je prostor situovaný východně od dvojdílného příkopového ohrazení (komponenta B). Na fotografii je vidět nepřímochaře vedená tenká linie (zvýrazněná šipkami), která tento prostor vymezuje. Ve srovnání s obvodovou linií hlavní komponenty zkoumaného areálu je tato výrazně tenčí a vcelku bezpečně ji lze interpretovat jako základový žlab pro palisádu či plot (podobná situace s výskytem linií obou typů byla odhalena např. při leteckém průzkumu na katastru obce Kly, kde terénní odkryv P. Fostera potvrdil předpoklad, že se jedná o příkop, resp. palisádový žlab; *Gojda et al. 2002*). Ze snímků je patrné, že také tato linie fungovala s velkou mírou pravděpodobnosti jako integrální součást celého areálu, protože nasedá na SV nároží dvojdílného ohrazení (hlavní komponenty areálu, tj. A) a nepřetíná jej. Součástí této komponenty jsou také bodové objekty, které lze podle velikosti a tvaru interpretovat jako jámy a zahloubená obydlí (zemnice).

Poslední součástí areálu je krátká rovná linie, která je prodloužením příkopu na V straně čtvercového ohrazení (kompo-

nenta C; do jaké míry lze k této linii vztáhnout také 1-2 paralelní krátké linie umístěné východně od ní, které na rozdíl od komponenty C jsou porostovými příznaky zviditelněné méně zřetelně a pouze na některých snímcích – a nezachytilo je ani magnetometrické měření – nelze bez výzkumu odkryvem spolehlivě určit). Na něj ovšem nenasedá přímo, ale po krátkém přerušení v délce 2-3 metrů. Podobně jako linie základového žlabu (komponenta B) je ukončena u S okraje přilehlé komunikace (dnes místní silnice spojující Ledčice s obcí Sazená), která je zakreslena již na 1. vojenském mapování a jako jedna z mála cest situovaných v blízkém okolí Ledčic je dodnes funkční. Vezmeme-li v úvahu skutečnost, že kvartérně geologické podmínky (druh podloží) i současná mocnost ornice jsou po obou stranách této silnice prakticky stejné, je nápadné, že na žádné dosud pořízené letecké fotografii ani jedna z linií komponent B a C za tuto komunikaci nepokračuje. Tento předpoklad byl, v případě komponenty C, potvrzen geofyzikálním průzkumem prostoru, v němž by mohla linie této komponenty pokračovat. Jeho výsledky byly negativní. To umožňuje vyslovit domněnku o značném stáří této silnice, resp. o tom, že zde cesta existovala již v době, kdy při stavbě zkoumaného objektu byl areál umístěn tak, aby svým jižním okrajem k této cestě přiléhal. Otázkou samozřejmě zůstává, zda ohrazená plocha komponenty B zůstala směrem k cestě otevřená, anebo zda od ní byla také nějakým způsobem oddělena (podrobněji cf. *Gojda et al. 2010*, 260-266).

CTINĚVES 4 (okr. Litoměřice, obr. 3.11)

Poloha v terénu: lokální terasa strmými svahy výrazně převyšující své okolí na J a Z straně, pod níž pramení jedna z větví Vražkovského potoka.

Místo nálezu nad intravilánem Ctiněvsi, na jejímž JZ okraji je umístěn zdejší kostel sv. Matouše s přilehlým hřbitovem, patří k nejnámějším archeologickým lokalitám na Podřipsku, jimž byla po několik staletí opakovaně věnována pozornost kronikářů, vlastivědných pracovníků, amatérských i profesionálních archeologů, ale také nelegálních hledačů drahocenností a zdejších obyvatel. Důvodem zvýšeného zájmu o tuto lokalitu byla především skutečnost, že sem, na pole východně od ctiněveského kostela, byl tradičně – od raného novověku (resp. 16. století) – lokalizován hrob Praotce Čecha (*Sklenář 2008*, 49-51 a *1974*, 22-32). Po zprávách o této skutečnosti z pera více či méně významných osobností novověké historiografie (především Václav Hájek z Libočan, Bohuslav Balbín, Jan Beckovský) prováděl zde roku 1853 výkopy známý představitel romantického období české archeologie páter V. Krolmus. Jeho zprávy hovoří o nálezech keramiky a kostí na místě, vzdáleném necelých padesát kroků východně od hřbitovní zdi kostela sv. Matouše a o velkém množství kamení, které se na poli za kostelem nachází. Na tomto místě pravděpodobně identifikoval ještě poslední pozůstatky rozvezené mohyly. Je pozoruhodné, že jím udávané rozměry této památky – 100 kroků po obvodu (*Sklenář 1974*, 28-29) – jsou prakticky shodné s její ve-

CTINĚVES 4 okr. Litoměřice

Obr. 3.11. Ctiněves 4 (okr. Litoměřice): nahoře – poloha areálu v blízkosti Řípu na digitálním výškopisném modelu terénu; vlevo dole – pohled na plochu výzkumu vnitřního příkopového ohrazení a centrálního bodového objektu vnějšího ohrazení během první výzkumné kampaně (28. 8. 2009); vpravo dole – uskupení bodových objektů (jam) v okolí dvojitého příkopového ohrazení (levý horní roh snímku) v JZ sektoru areálu; v černém rámečku je vidět malé kruhové ohrazení, černé šipky ukazují na sérii prostorově uspořádaných malých pravouhelných ohrazení sledujících linii SZ a SV strany velkého ohrazení.

Fig. 3.11. Ctiněves 4 (Litoměřice district): above – situation of the area close to the Hill of Říp in a digital elevation terrain model, and central point feature of the outer enclosure during the first research campaign (August 28th 2009); on the right at bottom – system of point features (pits) in close surrounding of a double ditch enclosure (upper left corner of the photo) in the south-west sector of the area; in the black frame, it is possible to notice small circular enclosure, black arrows show set of spatially organized small rectangular enclosures following line north-west and north-east of one side of the large enclosure.

likostí tak, jak se projevila prostřednictvím vegetačních příznaků v létě r. 2006 (čtverec vnějšího příkopového ohrazení o délce strany cca 25 m).

Jediným bezpečně datovatelným nálezem pocházejícím z Krolmusových aktivit je kamenný sekeromlat z pozdního eneolitu (kultura se šňůrovou keramikou). Z pozdějších souborů bude většina již obtížně dohledatelná. Nicméně vše ukazuje na skutečnost, že největší počet nálezů pochází z mladší doby bronzové (kultura knovízská – sběry M. Lüssnera z r. 1867, J. Hraly z r. 1970 a p. Najmana z r. 1986; výjimku tvoří pouze nálezy K. Žebery a J. Straky z r. 1968, které jsou podle údajů ADC datovány do raného středověku.). Toto datování bylo potvrzeno také rozsáhle vedenou kampaní analytických sběrů v síti, která se uskutečnila v rámci podřipského projektu (cf. podrobněji v kap. 7). Ostatně původ většiny bodových objektů ctiněveského areálu bylo lze odhadnout již na základě jejich velkého množství (několik stovek jam), které je typické právě pro mladobronzová sídliště kultury knovízské a které potvrdil terénní výzkum odkryvem na podobně rozsáhlé lokalitě v Lišanech na Lounsku (*Smrž – Majer 1995*). Jak ukazují snímky, jedná se o rozsáhlé nakupení asi dvou set bodových objektů – jam, o malé kruhové ohrazení (průměr 4-5 m) s bodovým objektem uvnitř a konečně o objekt, který je složen ze tří částí – vnějšího nepravidelně čtvercového (24 x 24 x 26 x 26 m) a vnitřního mírně lichoběžníkového příkopového ohrazení (cca 13 x 8 x 15 x 10 m; rozměry odečteny z ortofotomapy na www.mapy.cz, zachycující jej v podobě vegetačních příznaků); zhruba uprostřed vnějšího ohrazení je umístěn velký bodový objekt, interpretovatelný jako vlastní hrobová jáma / pohřební komora.

Všechny výše zmíněné zprávy i výsledky nejnovějších terénních akcí naznačují, že tato výrazná, v prostředí ploché Dolnooharské tabule strategicky situovaná poloha byla v dávné minulosti opakovaně využita k rozličným sídelním aktivitám. Na základě dosavadních znalostí, včetně poznatků získaných interpretací dat z leteckého a geofyzikálního průzkumu, které proběhly v roce 2006, lze konstatovat, že se na tomto místě nacházelo pravděpodobně jádro sídelního areálu, který v pravěku sloužil k rezidenčním a pohřebním účelům. Prakticky celý JZ cíp zdejšího terénního bloku/terasy – s výjimkou bezprostředního okolí a interiéru velkého ohrazení – byl osídlen v mladší době bronzové. Podle již citovaných údajů byly na ploše sledovaného ctiněveského areálu doloženy také stopy osídlení z pozdního eneolitu a raného středověku. Bohužel otázka stáří a účelu obou ohrazení a centrální jámy zůstává i po dvou sezónách terénního odkryvu nevyjasněna (podrobně k tomu kap. 6).

Pokusme se na tomto místě zkusit posoudit situaci ohrazení čistě z hlediska výpovědi leteckých fotografií. Podíváme-li se na možné analogie ctiněveského ohrazeného areálu, jsme v obtížné situaci především proto, že objekt je složen ze dvou ohrazení, což je neobvyklé. Zdá se dosti pravděpodobné, že v tomto případě obě ohrazení spolu souvisejí, i když excentrické umístění

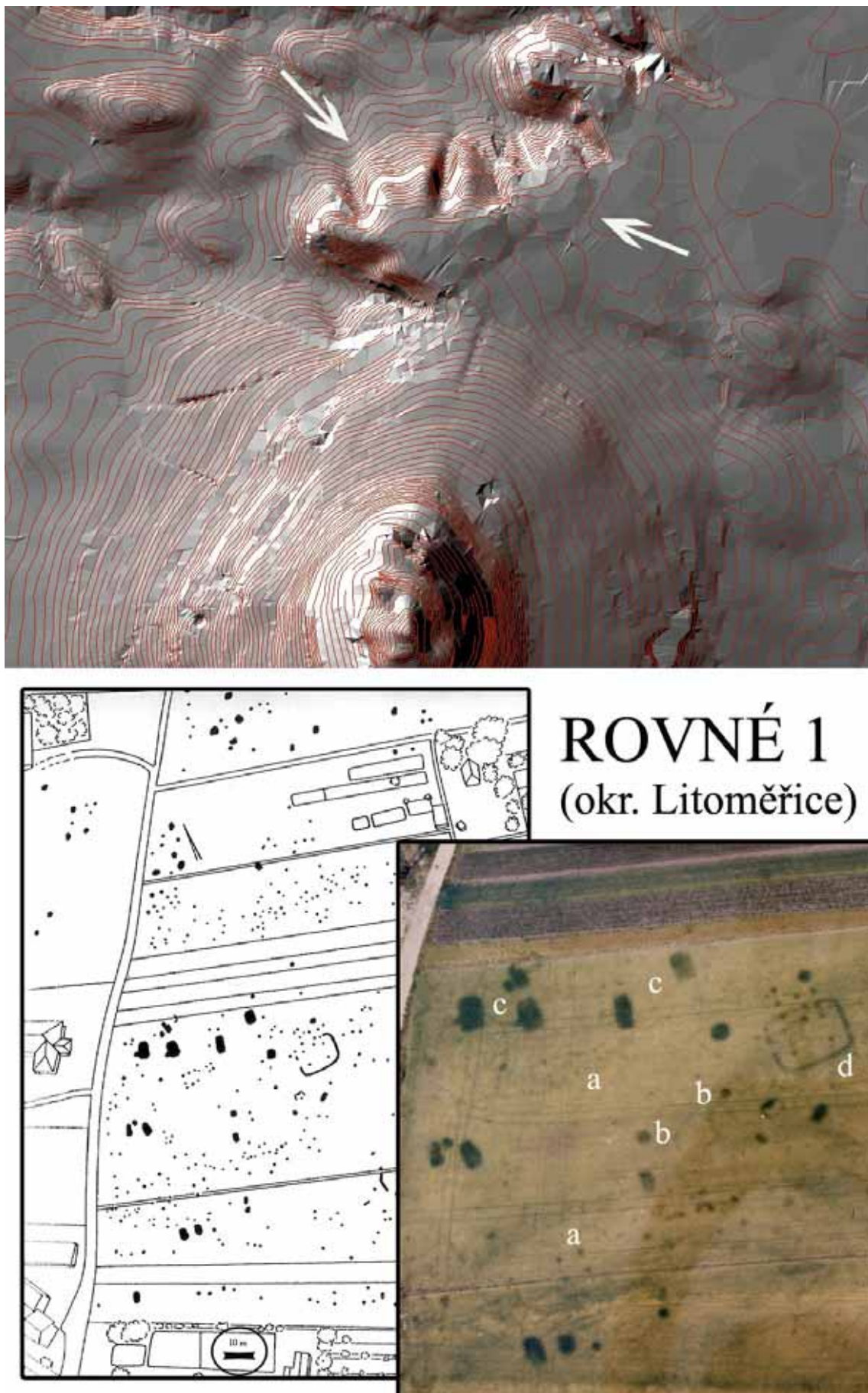
vnitřního ohrazení může vrhat určité pochyby na tento předpoklad. Pravděpodobnost, že by obě ohrazení spolu nesouvisela, je vzhledem k plošnému rozsahu areálu a neexistenci dalších podobných ohrazení na této poloze zanedbatelná. Vyloučit ovšem nelze jejich následnost v tom smyslu, že původně menší areál byl později rozšířen na větší, čímž by se prodlužovala kontinuita (snad) symbolického významu pohřebního areálu. Všimnout si je potřeba také již zmíněné skutečnosti, totiž absence bodových objektů jak uvnitř ohrazení, tak také v jeho bezprostředním okolí. To by svědčilo pro to, že ohrazení je starší než tyto objekty/jámy (ty jej respektují) a připadalo by tak v úvahu jeho datování do doby starší než je mladší doba bronzová. Pravoúhlá příkopová ohrazení (byť bez další liniové komponenty uvnitř, pouze s bodovými objekty) s pohřební funkcí pocházejí ale nejen u nás, ale i jinde v Evropě většinou až z doby železné (resp. halštatské a z halštatsko-laténského horizontu). Nejbližším příkladem toho je již uvedené čtvercové ohrazení zhruba o polovinu menších rozměrů (cca 12 x 12 m) identifikované při leteckém průzkumu M. Bála počátkem 90. let na katastru sousedního Černoučku. Jestliže jámy pocházejí z ml. doby bronzové, jak pro to svědčí nálezy z povrchových sběrů, je tím ovšem datování ohrazení ve Ctiněvsi do doby železné zpochybněno. Jediné vysvětlení takové situace bychom snad mohli hledat v případném rozsáhlém zplanýrování plochy staršího (rezidenčního/zásobního) areálu (včetně použití neovulkanitů/čediče z nedalekého Řípu) před tím, než byl zkonstruován pohřební objekt. Tím by byly jámy v tomto prostoru odstraněny nebo alespoň natolik porušeny, že by se již nemohly projevovat prostřednictvím nepřímých – porostových – příznaků. V této souvislosti je třeba si všimnout také zvláštního útvaru, viditelného hůře než samotné ohrazení. Jedná se o dvě na sebe kolmé řady čtvercových a obdélníkovitých ohrazení, které ve vzdálenosti 15-20 metrů obklopují S a V stranu velkého příkopového ohrazení. Jejich vzájemný prostorový vztah připouští s nemalou pravděpodobností možnost, že existovaly ve stejné době a že to snad i mohly být části jednoho složitějšího komplexu.

ROVNÉ 1 (okr. Litoměřice; obr. 3.12)

Poloha v terénu: výrazná vyvýšenina pod severním úpatím Řípu (vzdálenost od středu areálu k vrcholu Řípu je vzdušnou čarou 1,3 km), která je jedním z výběžků severozápadního okraje Krabčické plošiny Řipské tabule (obr. 1.11. a 3.12. nahore.), spadající zde do opuštěného údolí Vltavy (straškovská terasa). Vzdálenost k nejbližšímu vodnímu toku je přes 2 km (Čepel), ale lze předpokládat existenci dnes zaniklé vodoteče přímo pod svahy vyvýšeniny.

Tato poloha je ze všech dosud evidovaných areálů s výskytem porostových příznaků na Podřipsku situována nejbližší Řípu. Charakteristický pro tento areál je výskyt 4 druhů památek (cf. obr. 3.12. vpravo dole):

a) drobné bodové objekty, které jsou většinou volně rozptýlené na povrchu areálu, ale v několika případech jsou pro-

ROVNÉ 1 (okr. Litoměřice)

Obr. 3.12. Rovné 1 (okr. Litoměřice): vlevo dole – celkový plán areálu; nahoře – umístění areálu na výškopisném digitálním modelu terénu; vpravo dole – šikmý letecký snímek největší koncentrace objektů na ploše areálu (zastoupeny jsou zde všechny 4 typy, jejich označení odpovídá označení v textu).

Fig. 3.12. Rovné 1 (Litoměřice district): on the left at bottom – overall plan of the area; top – position of the area in digital elevation terrain model; on the right at bottom – oblique aerial photo of the largest concentration of features in the whole area (all 4 types are represented here, labeled as mentioned in the main text).

storově uspořádané a vytvářejí víceméně pravidelný půdorys zaniklé nadzemní stavby. Interpretovat je lze jako kůlové/sloupové jámy;

b) bodové objekty kruhového, okrouhlého a téměř pravouhlého (ovšem se zaoblenými nárožními) půdorysu, které svojí velikostí (průměr 1 – 2 m) reprezentují sídlištní (kulturní) jámy. V několika případech se jejich velikost/plocha blíží rozměrům objektů následující skupiny, takže jejich interpretace je nejistá;

c) velké bodové objekty obdélníkového půdorysu (rozměry cca 4-5 x 2-3 m), které lze prakticky s jistotou ztotožnit se zahloubenými obytnými jednotkami (polo/zemnice). K tomuto výkladu přispívá i výskyt drobných výčnělků na jižní (delší) straně půdorysu u skupiny tří těchto objektů v JZ cípu areálu. Interpretujeme je jako vstupní předsínky zahloubených jedno-prostorových domů, které se nejčastěji vyskytují na sídlištních (převážně starší) doby římské a časné slovanského období;

d) obdélníkové ohrazení (rozměry 12 x 9 m, šířka ohrazujícího příkopu cca 1 m, zaoblená nároží) se vstupním přerušením na kratší (jižní) straně, jehož půdorys doplňuje skupina velkých sloupových jam (průměr 0,5 – 1 m) uspořádaných do tří řad. Delší osa tohoto nepochybně jednoho celku je kolmá na delší stranu ohrazení a přibližně ze dvou třetin svého půdorysu je objekt umístěn uvnitř ohrazení. Jejich prostorový vztah zřetelně vypovídá, že se jedná přinejmenším o objekty, jejichž existence na sebe navazovala, anebo ještě spíše, že jde o jeden stavební celek. Vyloučit není možné ani eventualitu, že se oba objekty „respektují“ zcela náhodně (a pochází každý z jiného období), ale její pravděpodobnost je minimální. Vyřešit problém interpretace tohoto dvoj-objektu by výrazně pomohl terénní odkryv. V každém případě konstatujeme, že samotné ohrazení stejného/podobného typu a velikosti známe dnes díky letecké prospekci již z několika desítek areálů (viz Straškov 1 v tomto přehledu areálů a Závěr).

Při leteckých průzkumech byl v případě areálu Rovné 1 pozorován jinak velmi řídké se vyskytující jev, tzv. inverzní pozitivní vegetační příznaky. Nad výplní zahloubených objektů přitom dochází, z důvodů zatím ne zcela jasných, k opačnému efektu v zabarvení plodin než obvykle. Již v první a druhé fázi, kdy za normálních okolností jsou tyto plodiny zabarveny sytě zeleně vůči světle zeleným okolním plodinám (1. fáze), resp. jsou stále zelené v porovnání s již zežloutlými plodinami v okolí (2. fáze), přejde jejich zbarvení velmi brzy do žluté (rostliny tedy rychleji dozrávají). Hospodářské plodiny (v případě Rovného se jednalo o obilí) tak produkují stejný efekt (tzv. negativní vegetační příznak), který se projevuje nad pozůstatky kamenné/zděné architektury či základů kamenných fortifikačních prvků hradišť a hradů.

Areálu z hlediska pozemních výzkumů nebyla zatím věnována náležitá pozornost, jíž by si nepochybně zasloužil. Dlouhodobou opakovanou orbou zde dochází k úbytku orniční vrst-

vy, která je místy již velmi tenká a je jen otázkou času, kdy drobnější a nízko zahloubené objekty zcela zaniknou.

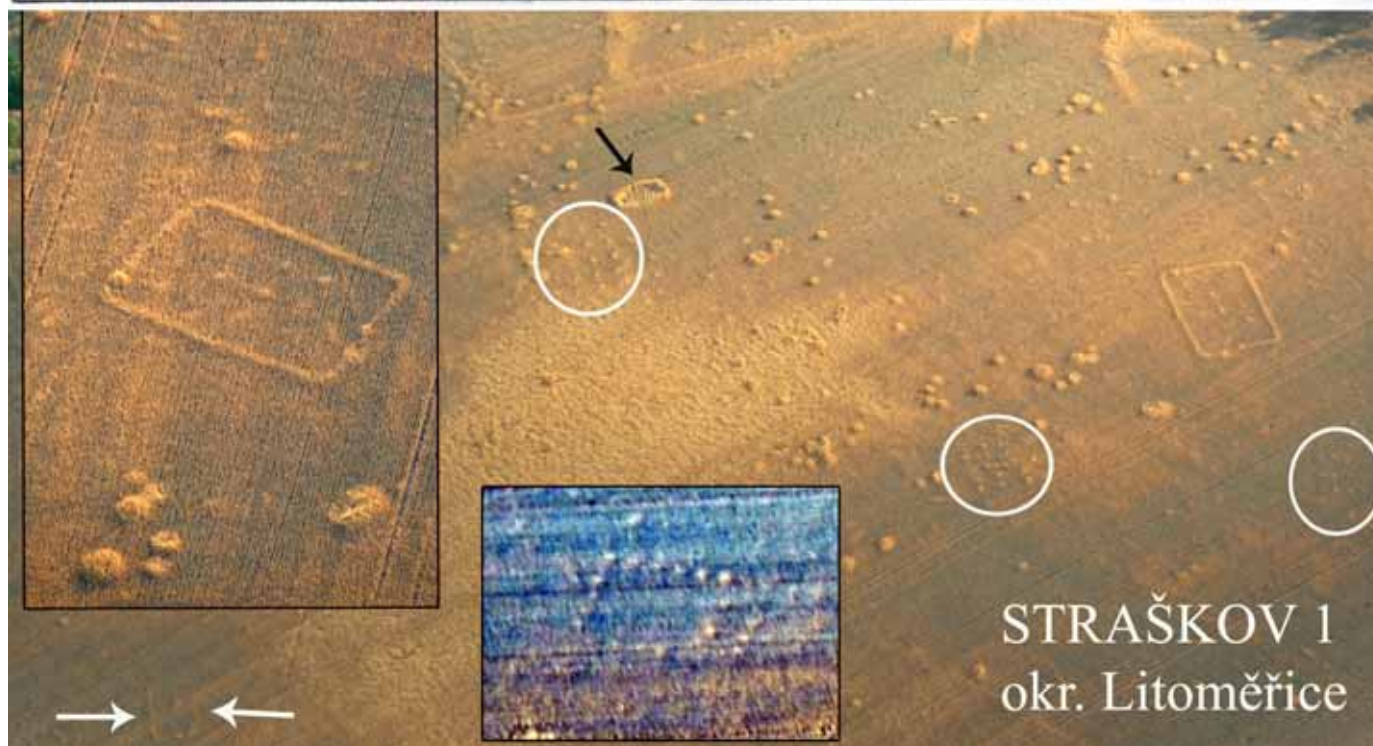
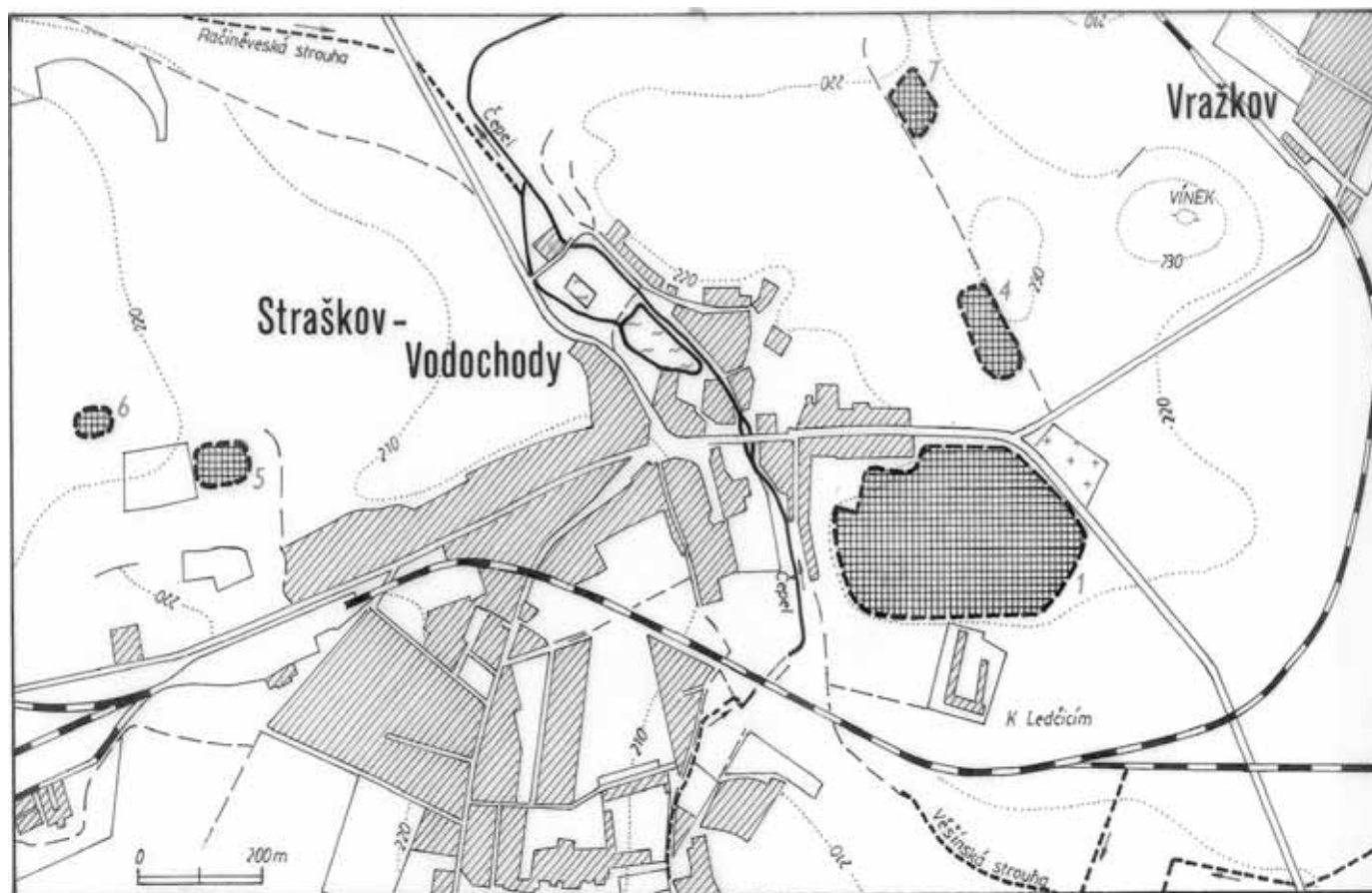
STRAŠKOV 1 (okr. Litoměřice, obr. 3.13)

Poloha v terénu: areál je situován na terasové písčité vyvýšenině s výraznou hranou na severní a západní straně, která na jihu klesá do údolí potoka Čepel a jeho přítoku Věšinské strouhy. Čepel se jižně od vyvýšeniny stáčí k severu a areál obtéká pod její západní hranou.

Vedle polohy Ledčice 2 patří tento areál k nejdříve identifikovaným místům s výskytem velkého počtu zahloubených objektů pravěkého původu v Čechách (1. polovina 90. let minulého století). Díky opakovaným průzkumným letům také patří k nejlépe dokumentovaným areálům nejen na Podřipsku, ale na celém území té části české kotliny, kde se praktikuje letecko-archeologický průzkum. Je také jedním z nemnoha areálů, na němž byly porostové příznaky pozorovány v opakovaných sériích, resp. 3-4 roky po sobě.

Areál nabyl na významu v nedávné době v souvislosti s aktuální diskuzí, týkající se srovnávání efektivity vizuální letecké prospekce z malých výšek (z průzkumného letadla) a analýzy kolmých (měřických) leteckých fotografií. Koncem července 2008 (přesně 27. 7.) byl v podvečerních hodinách (podle údajů datové karty příslušných digitálních fotografií v 18:45) tento areál snímován v době, kdy zde osetý ječmen byl již ve fázi přezrállosti, takže barva obilí nad zahloubenými objekty byla kvůli náklonu klasů v porovnání s předchozím stádiem inverzní (čili světlá vůči okolí). Podstatné však bylo, že v čase, kdy došlo k pořízení leteckých fotografií, byly vytvořeny ideální světelné podmínky: slunce nízko nad obzorem dokonale znásobilo barevnostní efekt porostových příznaků o efekt dlouhých stínů, které dokážou zvýraznit i nepatrný rozdíl ve výšce reliéfu. Díky tomu byly na povrchu pole zviditelněny půdorysy pěti nadzemních sloupových staveb, jednoho malého pravouhlého ohrazení, a také třířadová kůlová konstrukce uvnitř dalšího obdélníkového ohrazení (o vnitřním členění prostoru tohoto ohrazení, již delší dobu věděl Z. Smrž z ÚAPP Most, který jej před několika lety zachytil na sérii leteckých fotografií), o jejichž existenci jsme předtím nevěděli. Při zevrubné prohlídce starších fotografií byly některé z těchto kůlových struktur s obtížemi dohledány i na nich, což bylo dáno hlavně tím, že díky snímkům z července 2008 již byla známa jejich přesná poloha a místům s jejich výskytem byla věnována soustředěná pozornost. Také na dostupných ortosnímcích (Google Earth a české mapové portály, např. www.mapy.cz) s relativně velkým rozlišením jsou z uvedených sedmi objektů vidět pouze tři.

Shodou okolností došlo nedávno k významnému posunu také v souvislosti s datováním tohoto areálu, resp. s určením stáří oněch nadzemních staveb (pravděpodobně domů), které charakterizuje řadové uspořádání kůlových/sloupových jam, vymezených v jednom případě ohrazujícím příkopem/žlabem. Stalo se tak v souvislosti s rozsáhlým záchranným výzkumem

Obr. 3.13. Straškov 1 (okr. Litoměřice): nahoře – mapa plošného rozsahu areálu 1 a přilehlých areálů na katastru Straškov; dole – centrální část areálu s vyznačenými půdorysy nadzemních staveb (bílé kroužky), dvěma ohrazeními (první z nich je vpravo na hlavním snímku a vlevo na detailní fotografii, na níž jsou dobře patrné kúlové jámy uspořádané do tří řad uvnitř ohrazení, druhé je vyznačeno bílými šipkami); uprostřed dole je detailní zvětšení atypického půdorysu nadzemní stavby z okrajové části areálu; černá šipka označuje půdorys objektu, který lze s velkou pravděpodobností interpretovat jako zahloubené obydlí.

Fig. 3.13. Straškov 1 (Litoměřice district): above – map of the whole area 1 and close areas in the Straškov cadastre; at bottom – central part of the area, ground plans of the above ground building marked (white circles), two enclosures (first of them can be seen on the right in the main picture and in the left in the detailed photo in which post holes are organized in three lines inside the enclosure can be noticed, the second one is marked with white arrows); in center at bottom – detailed zoom of atypical ground plan of a above ground building identified in the marginal part of the area; black arrow indicates ground plan of the feature which can be interpreted most probably as a sunken-floor hut.

pražského Archeologického ústavu AV ČR na trase silničního obchvatu Kolína v letech 2008 – 2009. Tam byla odhalena skupina čtyř těchto objektů (3 půdorysy otevřené, jeden ohraničený příkopem/žlabem; obr. 3.14). Všechny tři mají pevné půdorysné schéma: 3 řady kulových jam, každá řada čítá 4 jámy. Výzkumem se podařilo prokázat jejich datování do starší doby železné a zařadit je do kontextu bylanské kultury (informace laskavě poskytla vedoucí kolínského výzkumu R. Šumberová).

STRAŠKOVSKO – RAČINĚVESKÝ SÍDELNÍ PROSTOR

V souvislosti s možností datovat relativně početnou skupinu sídelních komponent straškovského areálu 1 se zvýšil jeho význam v oblasti sledování sídelní struktury (případně i kontinuity) konkrétního období mladšího pravěku. Jak ukazuje mapa na obr. 3.13., bylo v okolí straškovského areálu 1, resp. v severní polovině katastru této obce odhaleno několik dalších areálů. Jsou na nich zastoupeny především liniové objekty, resp. křivilineární a rektilineární ohrazení. Jedná se především o areál 4, kde se nachází skupina pěti objektů. V první řadě jde o středně velké kruhové ohrazení o vnějším průměru cca 25 m, se vstupními přerušeními orientovanými víceméně ke světovým stranám, který můžeme s velkou dávkou pravděpodobnosti klasifikovat jako mladoneolitický rondel. Nedaleko od něj byla objevena dvě malá kruhová ohrazení (průměr cca 13 m), z nichž jedno je (asi z jedné třetiny) narušeno polní cestou, druhé je zasaženo linií moderního energovodu, který částečně zasáhl i výše uvedený rondel. Zhruba 100 m jižně od rondelu jsou umístěna dvě velmi malá ohrazení, jedno kruhové (prům. kolem 3 m), druhé čtverhranné (délka strany cca 3,5 m), k nimž zatím v našem prostředí obtížně nalézáme analogie. Asi čtvrt kilometru na sever od rondelu (areál 7) bylo pomocí vegetačních příznaků identifikováno další malé kruhové ohrazení, které je integrální součástí většího pohřebiště ze střední – mladší doby bronzové. Tento areál byl opakovaně zkoumán od počátku 20. století do přelomu minulého a tohoto století, kdy zde byl proveden rozsáhlý záchranný výzkum, opírající se při dohledávání jednotlivých objektů – především malých kruhových ohrazení – o výsledky letecké prospekce Z. Smrže a autora této kapitoly (Trefný – Dobeš 2008).

Na areály v okolí Straškova navazují severním směrem další polohy s doklady pravěkého osídlení (V a SV část katastru obce Račiněves), kde byly leteckým průzkumem odhaleny 3 archeologicky pozitivní polohy. U jedné z nich se jednalo o známé pohřebiště bylanské kultury, které bylo v průběhu 20. století opakovaně sondováno (1911 – J. L. Píč, 1913 – A. Stocký, K. Buchtela, 1933 – J. Böhm a americká expedice). Naposledy, v letech 1998 – 2006, zde prováděl výzkum D. Koutecký (ÚAPP Most), který následně publikoval celkový přehled výsledků všech dosavadních terénních akcí v tomto areálu (Koutecký 2008). Při letecké prospekci v květnu 1998 se podařilo dokonce identifikovat dvě z mohyl (poloha 4), jichž se dotkly sondáže v letech 1911, 1933 a 2006. Jedná se o kruhová ohra-

Obr. 3.14. Kolín (okr. Kolín): stavba silničního obchvatu města, při níž byla prozkoumána trojice půdorysů identického typu objektu – nadzemní stavby charakterizované třemi řadami kúl, které jsou ohraničeny základovým žlabem/příkopem – identifikovaným na ploše areálu Straškov 1.

Fig. 3.14. Kolín (Kolín district): construction of a railway by-pass around the town during which three ground plans of the same type of feature was researched – above ground structures characterized by three lines of posts limited by footing ditch which was identified in the area of Straškov 1.

zení o průměru kolem 15 metrů, označených na plánu v citované Kouteckého práci (obr. 3, 5, 27) jako hroby 3 a 5 (tato plocha je dnes již zničena postupující těžbou písků), které se projeví prostřednictvím porostových příznaků (takto zviditelněné příkopy/žlaby nebyly při žádném z uvedených terénních odkryvů evidovány). Vzhledem k velmi pravděpodobnému datování sídelních objektů (nadzemních obydlí/domů?) v areálu Straškov 1 do starší doby železné (bylanská kultura) máme v tomto případě k dispozici ojedinělý doklad o bylanském sídelním areálu, resp. o jeho pohřební a rezidenční komponentě (nebližší bylanské pohřebiště je zatím evidováno až u Budyně n. O., tedy ve vzdálenosti přibližně 10 km; Koutecký 2008, 389). Oba areály jsou od sebe vzdáleny asi 2 km a jsou odděleny údolím na soutoku Čepele a Račiněveské strouhy, takže dohlednost z jednoho areálu na druhý je velmi dobrá. Zatímco obytný/zásobní areál je situován na jeho jižním okraji, na ploché terase s výraznou severní a západní hranou, je pohřebiště umístěno na mírném plochém svahu zdejšího údolí.

Dosavadní pozemní a letecko-archeologické výzkumy popsaných straškovských a račiněveských areálů tedy dokládají, že celý tento prostor byl v pravěku (a to včetně staršího paleolitu, jak doložil výzkum J. Fridricha a I. Sýkorové z let 1997/1999; cf. nálezořá zpráva č.j. 858200, Archiv nálezových zpráv AÚ AVČR v Praze) dlouhodobě využíván k sídelním účelům. Vedle aktivit spjatých se shromažďováním většího počtu lidí v mladším neolitu, doložených objektem interpretovatelným s velkou pravděpodobností jako mladoneolitický rondel (kultura s vypíchanou keramikou), máme zde doloženy pohřební aktivity ze střední – mladší doby bronzové a ze starší doby železné. V kontextu funerálních aktivit stojí za zmínku ještě jeden z objevů učiněných při leteckých průzkumech Podřipska. Jedná se o li-

choběžníkové ohrazení, situované na lokální protáhlé terase, jejíž čelní hrana se táhne JV-SZ směrem mezi obcemi Vražkov a Kleneč nad potokem Čepel. Je umístěno na JZ okraji teras, v místech, kde se terasa stáčí na východ, takže je od Z a J přirozeně dobře chráněno. Rozměry delších stran lze odhadnout na 20-23 m, délka kratších stran se pohybuje mezi 5-7, resp. 8-10 m. Přibližně uprostřed objektu se nachází bodový objekt. Podobných ohrazení bylo u nás leteckou prospekci (ArÚ Praha, ÚAPP Most) objeveno již kolem dvaceti (ne vždy se však uvnitř těchto ohrazení nachází centrální bodový objekt/hrobová jáma). Nejvíce se mu tvarem a velikostí podobá ohrazení Chlumín 2, okr. Mělník (Gojda ed. 2004, obr. 3.24a – 3.24b) a objekt identifikovaný Z. Smržem na polykulturním areálu v poloze Seník u Postolopr. Ten byl objeven a v průběhu předstihového výzkumu areálu prozkoumán roku 1997. Objekt měl velikost cca 26 x 14 m, obvodový příkop dosahoval hloubky 50-80 cm a byla v něm nalezena jedna mísovitá nádoba michelberské kultury (intruze?). Centrálně umístěná jáma obsahovala pouze jediný nález, džbánec baalberského stupně kultury s nálevkovitými poháry. Stejně jako objekt z Vražkova je i postoloprtské ohrazení orientováno v podélné ose západovýchodním směrem (osobní sdělení Z. Smrže; nálezoř zpráva ÚAPP Most). Podobně je tomu u dalšího objektu stejného druhu, který byl před lety objeven na katastru obce Nížebohy (LT) a který se nachází v šestikilometrové vzdálenosti směrem na SZ od vražkovského útvaru, tedy na okraji šířeji vymezeného podřipského regionu. Dosahuje ovšem prakticky dvojnásobné délky (45 x 20 m) a liší se také absencí centrálně umístěného bodového objektu. Uvést je třeba ještě další ohrazení z katastru obce Vražkov (1), které je srovnatelné velké jako ohrazení Vražkov 4, ale nemá lichoběžníkovitý, nýbrž obdélníkovitý půdorys se zaoblenými nárožími a ani v jeho středu není umístěn bodový objekt. Podobná ohrazení známe též z leteckých průzkumů ve východním Německu, kde jsou většinou datována do staršího eneolitu (v německé chronologii do středního neolitu), resp. do starší fáze kultury s nálevkovitými poháry (např. Schwarz 2003, 68-77). Většinou jsou tyto příkopové útvary interpretovány jako funerální objekty, ale pouze ty z nich, které dosahují délky mnoha desítek metrů a u nichž rozdíl v rozměrech dlouhých a krátkých stran je výrazný (ohrazení jsou tedy úzká, protáhlá – u nás např. Březno, okr. Louny) jsou obvykle označovány termínem dlouhé mohyly.

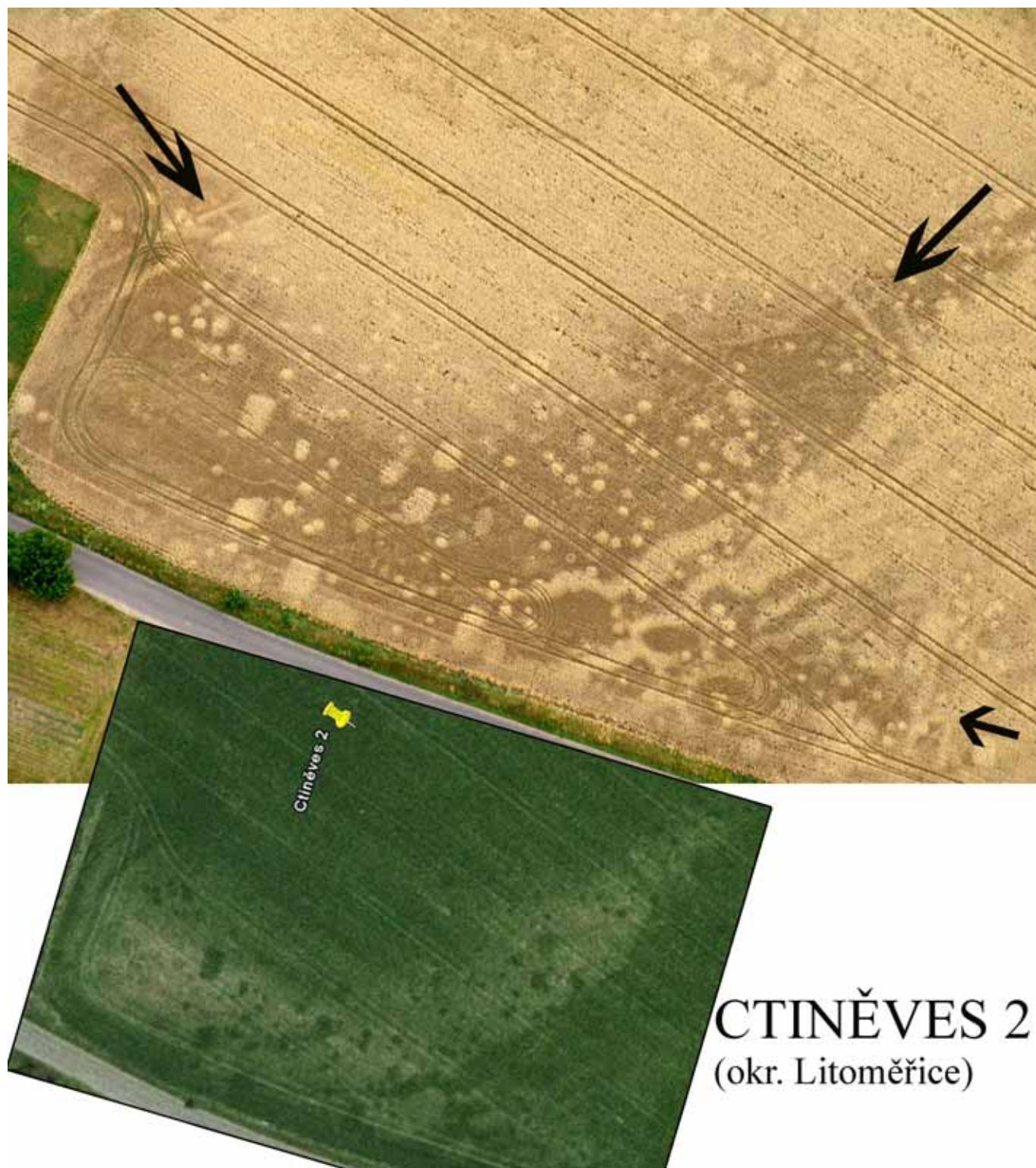
Kromě nevelkého areálu na J okraji Straškova (č. 8, mimo rámeček mapky 3.4.) zde máme bezpečně evidované dva – a to plošně rozsáhlé – *areály s dokumentovanými obytnými a zásobními komponentami*, Račiněves 2 a Straškov 1. K prvním z obou areálů se lze vyjádřit jen na základě leteckých fotografií, které dokládají, že se v každém případě jedná o rezidenční areál (zahlobená obydlí, nadzemní kúlové konstrukce podobné objektům zachyceným na poloze Straškov 1) a částečně snad i areál pohřební. Při absenci movitých artefaktů (ani povrchové sběry, ani odkryv na tomto areálu zatím provedeny

nebyly) je tak přesnější datování tohoto areálu značně obtížné. Na straškovském areálu 1 letecký průzkum s velkou pravděpodobností doložil osídlení v období bylanské kultury, zatímco povrchové sběry aktivity z období neolitu, eneolitu (KNP?), st. doby bronzové a snad z latěnu (keramika, štipaná a broušená industrie). Jak je patrné z mapy (obr. 3.4), oba rozsáhlé obytné/zásobní areály Račiněves 2 a Straškov 1 jsou situovány stejně daleko od bylanského pohřebního areálu Račiněves 4, který v celkové dispozici těchto tří areálů tvoří hrot odvěšen pomyslného pravouhlého trojúhelníka. Zatímco chronologický vztah mezi polohou Straškov 1 a Račiněves 4 je pravděpodobný, vyjádřit se podobně ke vztahu Račiněves 2 a 4 zatím nelze. Výskyt zahlobených obydlí (která jsou archeologicky evidovaná pouze v několika konkrétních obdobích pravěku/raného středověku) však může alespoň zúžit počet kultur, které mají v areálu své zastoupení.

3.5 Informace z dat dálkového průzkumu Země (DPZ): letecké měřické (orto)fotografie, družicové snímky

Jak už bylo uvedeno, stále větší význam v oblasti identifikace, evidence a mapování stop sídelních aktivit v minulosti mají informace, které lze extrahovat z obrazových dat tzv. dálkového průzkumu Země. Důležitost těchto pramenů stoupá v posledních několika letech zejména v souvislosti s inovačními procesy v příslušných oborech, které ve výsledku znamenají stále vyšší prostorové a spektrální rozlišení hrubých dat (snímků). Pro archeologii to znamená možnost identifikovat a dokumentovat (většinou pod povrchem země pohřbené) reliktů malých objektů a jejich prostorově omezené koncentrace. Jak známo, jsou to právě bodové objekty (též označované termínem *maculae*; jedná se zejm. o jámy, v menším měřítku o zahlobené stavby typu zemnice), které jsou nejčastěji zastoupeným dokladem sídelních (obytných a zásobních) aktivit, resp. sídelních areálů v našem prostředí. Svůj význam pro stále se zvyšující podíl dat DPZ v oblasti dálkového archeologického průzkumu má ovšem i další faktor, totiž jejich dostupnost prostřednictvím speciálních internetových mapových portálů. Tyto tzv. ortofotomapy jsou sice druhotným produktem vertikálního snímkování (jsou odvozené z originálních měřických snímků), takže v některých parametrech je jejich kvalita nižší, ale pro potřeby krajinné a sídelní archeologie tento fakt nehraje příliš významnou roli.

Zmapovat krajinu pod Řípem se pomocí leteckých fotogrammetrických snímků v měřítku archeologických lokalit (areálů ve smyslu používaném v této kapitole) a plošně nevelkých krajinných transektů (polygonů) pokusil nedávno L. Šmejda (2009, 111 – 138). Vytvoření map a plánů z rektifikovaných kolmých fotografií – a to jak historických, tak současných – v obecné rovině poskytlo představu o nezanedbatelném potenciálu kolmých snímků pro studium minulé krajiny, jejichž význam stoupá s počtem roků, v nichž byl zkoumaný transekt plošně snímkován. Jejich hlavní předností je relativně přesný

Obr. 3.15. Ctiněves 2 (okr. Litoměřice): Srovnání prostorového rozlišení šikmého leteckého snímku (nahoře) a kolmé fotografie (výřez z ortofotomapy Google Earth). Kvůli horšímu rozlišení bodové objekty na kolmém snímku již v tomto zvětšení do značné míry splyvají a linie paralelních příkopů, které vymezují obytný/zásobní areál (indikují je černé šipky), jsou málo zřetelné.

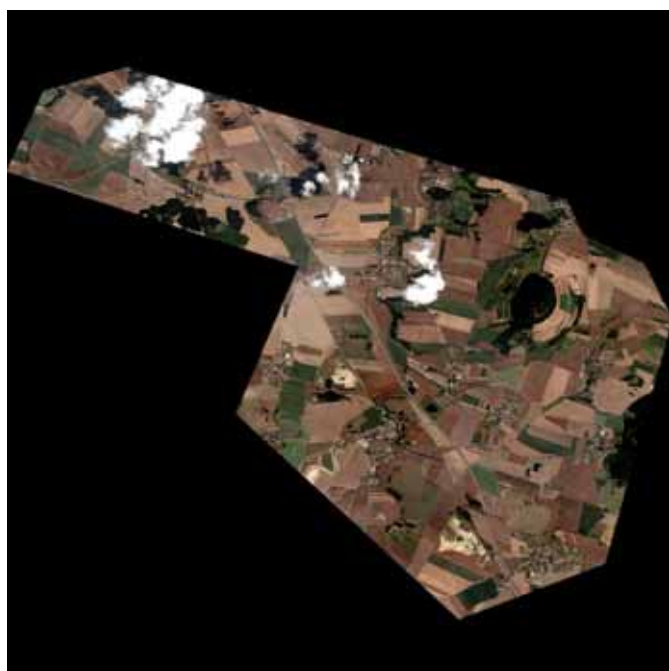
Fig. 3.15. Ctiněves 2 (Litoměřice district): Comparison of spatial resolution of an oblique aerial photo (above) and a vertical photo (cut out of the orthophoto map Google Earth). Because of lower resolution, point features appear to be only one larger spot in this picture, lines of the parallel ditches, limiting the residential/storage area (marked by black arrows), are only hardly visible.

polohopis, tedy umístění areálů/objektů jak v ohledu absolutním (poloha v systému zeměpisných koordinátů), tak relativním (vzájemné prostorové vztahy vymapovaných entit). Jistou výhodou kolmých georeferencovaných snímků je také to, že

areály s výskytem porostových příznaků lze bezprostředně hodnotit z hlediska jejich krajinné topografie. Zásadní význam má pak možnost sledovat na nich přítomnost plošně rozsáhlých liniových systémů antropogenního původu, resp. stop za-

niklé podoby přirozené krajiny (zejména říčních systémů), postupné degradace zemského povrchu (eroze), případně i kvartérně geologických poměrů (cf. Tab. 3).

Výsledné produkty jsou však také zatíženy různými faktory, které vyplývají jednak ze stále ještě relativně malého prostorového rozlišení analyzovaných ortosnímků (v porovnání se šikmými snímky pořizovanými fotoaparáty (polo)profesionální kvality z malých výšek), což nezanedbatelně snižuje možnost správně interpretovat změny na povrchu země, projevující se jinou barvou/tónem šedi ve srovnání s okolím (objekty archeologického původu?, důsledky moderních aktivit, zejm. zemědělských?, projevy kvartérně geologického složení podpovrchových vrstev a erozních procesů?). Řádově stovky především bodových/plošných (ale také liniových) objektů, které jsou na těchto mapách/plánech zachyceny, vyvolává dojem, že tak či onak jsou projevem sídelní aktivity pravěkých a/nebo historických populací. Na mapách/pláncích relativně malého měřítka, které zachycují plochy o rozloze (mnoha) desítek hektarů, navíc dochází ke splývání velikostní a morfologické škály bodových „objektů“ a zároveň ke snižování možnosti sledovat prostorové vazby mezi nimi, které mohou indikovat skupiny stejně starých památek (cf. obr. 3.15). O jednoznačném určení antropogenního pravěkého/historického původu nehomogenit na povrchu, projevujících se formou vegetačních příznaků, je často těžké rozhodnout i při vizuálním průzkumu krajiny z malých výšek (resp. při analýze šikmých leteckých fotografií), takže určení jejich původu u kolmých leteckých (tím spíše rektifikovaných družicových) snímků je obecně vzato ještě problematictější (cf. Brož 2010, 47).

Obr. 3.16. Podřipsko na snímku družicového systému QuickBird-2 (29. 7. 2008).
Fig. 3.16. Říp surrounding in the picture from a satellite system QuickBird-2 (July 29th 2008).

Další okolnost, která v současné době limituje potenciál leteckých měřických fotografií, souvisí s frekvencí jejich pořizování. V tomto desetiletí se tak děje v průměru jednou za 3 – 4 roky. Jak známo, z rozmanitých důvodů jsou areály s projevy porostových příznaků zviditelňovány v průměru jednou za 2 – 3 roky, takže možnost každoročního provádění přímé vizuální prospekce z malého letadla přináší logicky informace, které nemohou být zachyceny při časově omezeném pořizování kolmých snímků. Také dosud provedená srovnání informačního potenciálu leteckých měřických fotografií a šikmých snímků (alespoň pokud jde o poměr počtu areálů/objektů identifikovaných a bezpečně interpretovaných při vizuální letecké prospekci a později dohledávaných na ortofotomapách) ukazují, že lépe jsou na tom fotografie pořizované z ruky z malé výšky (např. Brož 2010, 44; Čulíková 2010, 73-74; Malina 2010b, 58). Nepochybně se na této skutečnosti podílí právě rozdílná intenzita obou druhů snímkování. Lze ovšem předpokládat, že frekvence plošného leteckého snímkování naší země se bude stále zvyšovat a snad je jen otázkou času, kdy se bude provádět každoročně, což význam vertikálních leteckých fotografií podstatně zvýší. Bude-li se přitom časem rozvíjet i prostorové rozlišení leteckých kolmých snímků, pak přijde doba, kdy se tento druh obrazových pramenů může stát primárním heuristickým pramenem v oblasti dálkového archeologického průzkumu. Na Podřipsku odpovídá situace v poměru areálů objevených leteckou prospekci a zároveň zachycených na ortofotomapách situaci zjištěné na jiných územích: např. na serveru Google Earth je z areálů evidovaných leteckou prospekci zviditelněna necelá třetina (viz obr. 3.4).

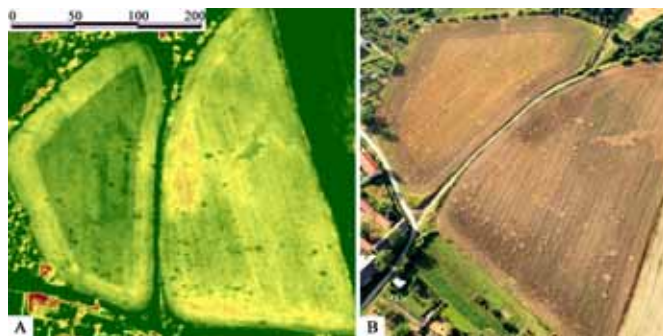
Posledním druhem obrazových dat, jejichž vypovídací schopnost byla testována v krajině pod Řípem, jsou data z družicového systému IKONOS a QuickBird (obr. 3.16), na nichž se nedávno podařilo dohledat vegetací zvýrazněné objekty pouze na čtyřech z celkového počtu areálů (IKONOS – Ctiněves 4, Kostomlaty p. Ř. 1, Kostomlaty p. Ř. 2, Ledčice 2), resp. na třech (QuickBird – Kleneč 1, Ledčice 2, Ledčice 6; Gojda – John 2009). Přitom je třeba říci, že detekovatelnost objektů v některých z těchto lokalit je na samé hranici rozpoznatelnosti a bez předběžné znalosti konkrétní lokality ze šikmých snímků by s nemalou dávkou pravděpodobnosti nebyly vůbec evidovány. O něco lépe viditelné se zdají být bodové objekty (zahlupebné chaty, jámy, např. Ledčice 2, viz obr. 3.17) než ohrazující příkopy (např. Straškov 1, obr. 3.18). Např. v Černoučce (areál 1) byly 27. 7. 2008 snímkovány porostové příznaky malého kruhového příkopového ohrazení, známého od 90. let 20. stol. (průměr 16-18 m), které však je na panchromatickém snímku (upravovaném pomocí různých editačních kroků) skenovaném družicí Quickbird o dva dny později prakticky nerozpoznatelné i pro zkušeného pozorovatele; obr. 3.19). Tab. 3 prezentuje naopak areály, které byly poprvé evidovány právě na družicových snímcích. S jedinou výjimkou se jedná o rozsáhlé areály složené z linií a liniových systémů.

3.6 Závěr

Dálkový archeologický průzkum (DAP), tedy přímá vizuální prospekce praktikovaná z malých výšek prostřednictvím průzkumného letounu na jedné straně, a svědectví kolmých leteckých a družicových snímků na straně druhé, přispěl v případě Podřipska zásadním způsobem k poznání minulosti tohoto kraje. Vzhledem ke zdejší dosavadní absenci plošně rozsáhlých terénních výzkumů (odkryvů) pravěkých – středověkých sídlišť (resp. jejich obytných / zásobních / odpadních areálů) bychom bez využití možností nabízených DAP neměli představu o jejich distribuci, umístění v krajinném kontextu, alespoň přibližném plošném rozsahu a poměrném zastoupení jednotlivých druhů nemovitých objektů, které tyto areály tvoří. Nemnoho rozsáhlejších odkryvů pohřebních komponent se sice v krajině pod Řípem v minulosti uskutečnilo, ale i tak DAP přispěl významnou měrou k evidenci funerálních areálů (tvořených většinou jedním či několika málo objekty), které jsou kvalitativně odlišné od areálů, resp. objektů doložených terénními odkryvy (Ctiněves 4 a Černouček 1: čtvercové ohrazení; Vražkov 4 a Nížebohy 2: lichoběžníkové ohrazení)

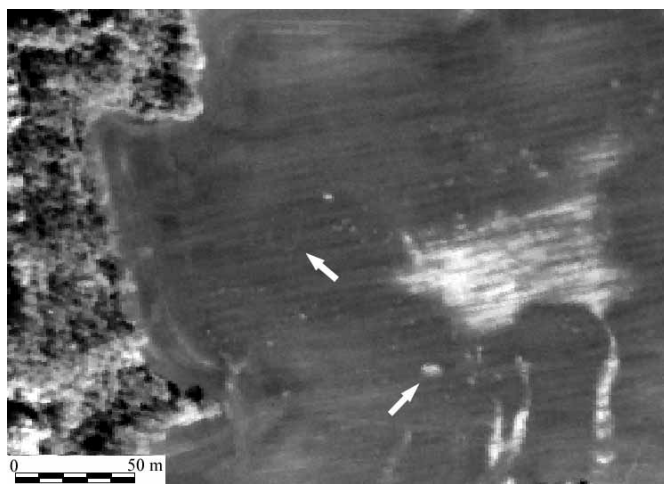
Areály pravěkých populací na Podřipsku jsou podle svědectví DAP doloženy poměrně rozsáhlou škálou sídelních komponent. Většina z nich vypovídá o tom, že tyto komponenty byly součástí obytných jednotek (venkovských osad). Palimpsest, který na nich objekty (domy, jámy, ohrazení) při pohledu z výšky vytvářejí, svědčí o dlouhodobém, resp. opakovaném obývání těchto poloh. Toto svědectví je ostatně potvrzeno výpovědí povrchových průzkumů (sběrů), které jednoznačně ukazují na dlouhodobé kontinuální využívání pravěkých sídelních areálů. Často se však v tomto palimpsestu objevují objekty odlišného charakteru, které naznačují, že v čase dlouhého trvání se funkce těchto areálů měnila.

Nejrozšířenějším druhem objektu v pravěkých/raně středověkých areálech indikovaných porostovými příznaky jsou na Podřipsku, podobně jako v jiných oblastech starého sídelního území, tzv. *bodové objekty* (*maculae*). Největší počet z nich reprezentují kulturní (odpadní, zásobní aj.) jámy kruhového, oválného či nepravidelného půdorysu, což odpovídá situaci známé z archeologických odkryvů, kde především na pravěkých sídlišťích (neolit – doba železná; později v počtech bodových objektů výrazně stoupá podíl zahloubených obydlí) jsou většinou nejrozšířenějším z nemovitých objektů. Jejich výskyt byl zaznamenán prakticky na všech dosud rozpoznávaných areá-

Obr. 3.17. Ledčice 2 (okr. Mělník). Porovnání panchromatického satelitního snímku v nepravých barvách (QuickBird-2, 29. 7. 2008) a téměř současného šikmého leteckého snímku (M. Gojda, 27. 7. 2008; podle Gojda – John 2009).

Fig. 3.17. Ledčice 2 (Mělník district). Comparison of panchromatic satellite images in false colours (QuickBird-2, July 29th 2008) and almost contemporary oblique aerial photograph (M. Gojda, July 27th 2008; after Gojda – John 2009).

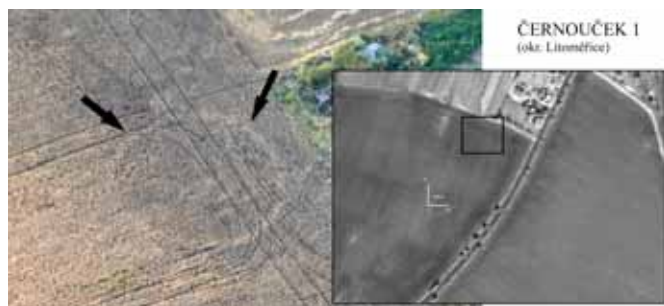

Obr. 3.18. Straškov 1 (okr. Litoměřice). Družicový snímek QuickBird-2. Šipky ukazují na půdorys zahloubeného obydlí (zemnice) a halové stavby (základový žlab, paralelní řady kůl, jam uvnitř, vstup/brána s kůl, jámami po stranách). Snímek byl pořízen 29. 7. 2008, dva dny po té, kdy byl tento areál snímkován z malé výšky za ideálních podmínek (viz obr. 3.13 dole; podle Gojda – John 2009).

Fig. 3.18. Straškov 1 (Litoměřice district). Satellite picture QuickBird-2. Arrows mark ground plan of a sunken-floor residential units and a hall construction (footing ditch, parallel lines of post holes inside, entrance/gate with post holes on both sides). The image was taken July 29th 2008, two days after aerial reconnaissance carried out in ideal conditions (see Fig. 3.13 at bottom; after Gojda – John 2009).

Katastr	Lokalizace S-42 (střed)	Popis	Velikost
Přestavky	558650-344340	čtyřnásobná lomená linie	délka ca 750 m
Přestavky	558610-344440	dvě linie napříč terén. bloku (zaniklé vícedílné hradiště?)	délka linií 150-200 m
Roudnice n. L.	558640-344480	šachovnicový liniový systém (zaniklá pole?)	ca 1 km ²
Kloneč	558450-344800	šachovnicový liniový systém (zaniklá pole?)	ca 1,5 km ²
Kloneč	558470-344610	dvojitá linie (geol.?, příkopy?)	šířka 10-25 m
Ledčice	557980-344960	šachovnicový liniový systém (zaniklá pole?)	ca 0,5 km ²
Vražkov	558400-344730	pravoúhlé ohrazení	ca 200 x 100 m

Tab. 3. Podřipsko: areály/objekty nově identifikované na družicových snímcích (podle: Gojda – John 2008)

Obr. 3.19. Černouček 1 (okr. Litoměřice). Srovnání viditelnosti středně velkého kruhového ohrazení na šikmé fotografii (vlevo) a na družicovém snímku (vpravo; kruhový příkop se nachází v prostoru označeném černým čtverečkem) pořízeném o dva dny později (konec července 2008).

Fig. 3.19. Černouček 1 (Litoměřice district). Comparison of visibility of medium size circular enclosure in an oblique photo (on the left) and on a satellite image (on the right; circular ditch is marked by black square) taken two days later (end of July 2008).

lech, kde většinou tvoří jejich nejpočetnější komponentu. Vedle jam se v areálech pohřbených sídlišť objevují čtverhranné bodové objekty nečastěji obdélníkového tvaru a víceméně dvojí velikostní kategorie: 1. velké objekty mírně až výrazně obdélníkového půdorysu (s ojediněle se vyskytujícími anexy, resp. vstupními předsíňkami), jejichž tvar a rozměry (3,5–5 x 2–3 m) zřetelně indikují, že se jedná o zahluobené obytné jednotky – (polo)zemnice (jeden mělce zahluobený objekt tohoto typu o rozměrech 460 x 320 cm byl v rámci podřipského projektu prozkoumán v areálu Ledčice 6, uvnitř severní části dvojitého ohrazení z konce raného středověku; viz kap. 6); 2. menší objekty obdélníkového tvaru, jejichž velikost se pohybuje zhruba mezi rozměry zahluobených domů a hrobových jam (2,5–3 x 1,5–2 m). Jejich interpretace je obtížnější než v případě objektů první skupiny. Svými rozměry mají tyto objekty spíše o něco blíže k malým obytným jednotkám, hrobové jámy takovýchto rozměrů se nejvíce blíží komorám bohatých bylanských pohřbů. K jejich pohřební funkci by mohlo napovídat jejich časté umístění v řadách nebo alespoň dodržování jejich stejné orientace (např. Ledčice 1 a 2).

Kromě bodových objektů jsou v krajině pod Řípem v nemalé míře zastoupeny *liniové útvary*. Většinou se jedná o příkopy vymezení kruhové, oválné nebo čtyřúhelníkové prostory. Interpretaci těchto tzv. ohrazení hledáme většinou v pohřebních, event. rituálních praktikách pravěkých společností. Nejčastěji se vyskytují malé kruhy o průměru 5 – 15 m, jejichž středy jsou buď prázdné, nebo je v nich umístěn bodový objekt (hrobová jáma/komora). Ojediněle je linie příkopu přerušena vstupem. Při letecké prospekci na Podřipsku byl také identifikován středně velký kruhový objekt se čtyřmi vstupy, interpretovatelný jako neolitický rondel. Mimo kruhové příkopové objekty se zde vyskytuje také další typ ohrazení, který byl v krajině pod Řípem před zahájením letecko-průzkumných kampaní neevidován: malé ohrazení obdélníkového až čtvercového půdorysu se zaoblenými nárožními a většinou s jedním vstupem. V jednom případě byly na leteckých snímcích těchto objektů doloženy pravidelné řady kúlových/sloupových jam, které člení jejich vnitřní prostor (Straškov 1). V dalším případě se jedná o dvě řady velkých (zásobních?, odpadních?) jam, které zpola zaplňují půdorys ohrazení a zpola se nacházejí mimo něj (Rovně 1). Vyhodnocení dat DAP straškovského areálu přineslo překvapivě shodné výsledky s nedávno odkrytým areálem v Kolíně, který je datován do starší doby železné (bylanská kultura). Tento fakt je důležitý vzhledem k pohřebišti téhož stáří, které je umístěno poblíž straškovského obytného areálu.

Prostřednictvím DAP doložená rozmanitost v druhovém zastoupení nemovitých objektů, které se obvykle v koncentrované podobě nacházejí na několika místech podřipského kraje, svědčí na jedné straně o dlouhodobém, případně opakovaném využití těchto míst (areálů), tedy o jejich trvalém významu v oblasti pravěké sídelní strategie (zohledňující jak ryze praktické, tak symbolické potřeby komunit), zároveň také a o funkčních změnách uvnitř sídelních areálů na straně druhé. Potvrzují se tak poznatky z jiných oblastí starého sídelního území (např. Mělnicko, Kolínsko), do jejichž archeologického výzkumu vstoupil dálkový průzkum.

4.

Využití archeogeofyzikálního měření při výzkumu Podřipska v letech 2005 – 2010

4.1 Úvod

Širší region Podřipska náleží mezi intenzivně zemědělsky využívané oblasti, kde již v předchozích letech byly vedle destruktivních archeologických metod v široké míře uplatněny také nedestruktivní metody archeologické prospekce. Zkušeností z již dlouhodobější spolupráce leteckého a geofyzikálního průzkumu v regionu proto bylo možné využít i při realizaci nového podprojektu výzkumného záměru KAR ZČU v Plzni. Hlavní směry aplikace geofyzikálních metod na archeologických lokalitách lze rozdělit do dvou základních oblastí. Vedle průběžného ověřování vybraných nově leteckou prospekci objevených archeologických situací bylo geofyzikálních metod cíleně využíváno také v rámci více realizovaných archeologických výzkumů. V prvních etapách (někdy i paralelně s průběhem) archeologických výzkumů jejich výsledky přispěly k zefektivnění postupu archeologických prací, výběru vhodných ploch, někdy i k zúžení možností archeologické interpretace odkrývaných situací.

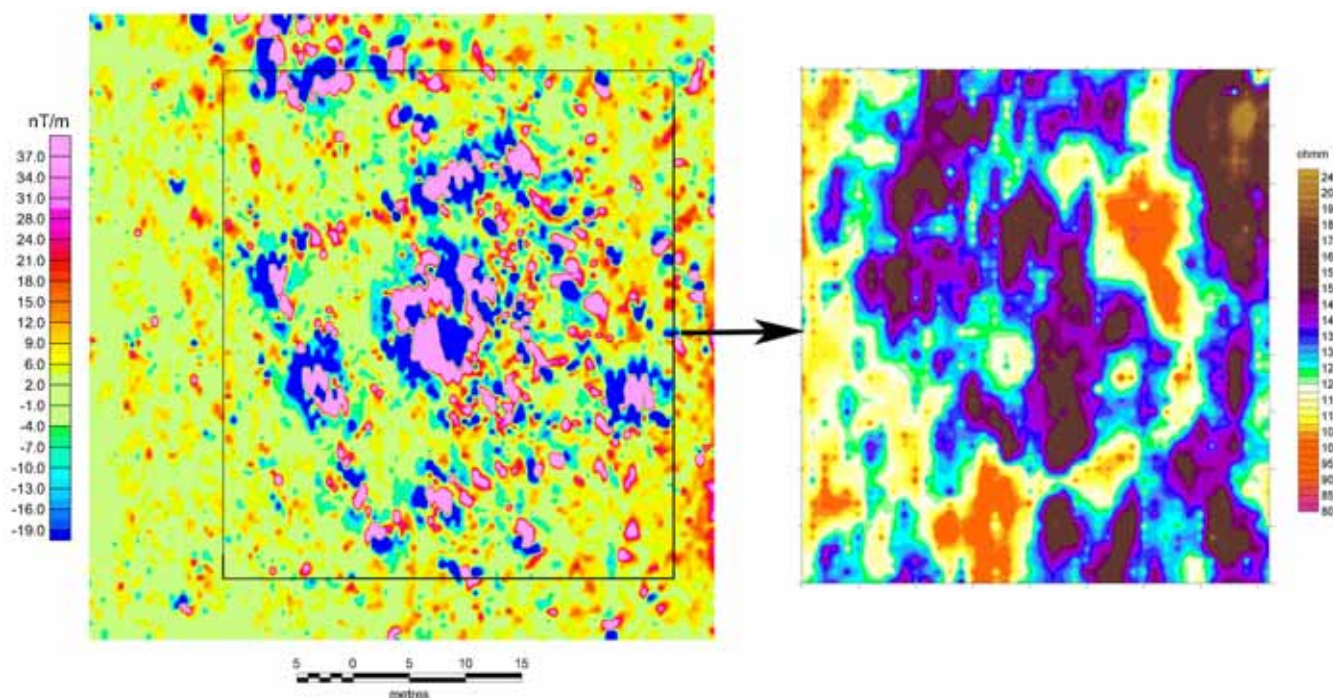
4.2 Metodika geofyzikálního průzkumu

Vzhledem k charakteru převažujících terénů v regionu (orané plochy polí) nejintenzivněji využívanou geofyzikální metodou byl plošný magnetometrický průzkum. Při ověřování podpovrchových zahloubených anebo také vypálených archeologických situací bylo užíváno gradinetového způsobu průzkumu pomocí dvojice cesiových magnetometrů ARÚ Praha (Smartmag SM-4g, Scintrex) a KAR ZČU v Plzni (Navmag SM-5, Scintrex). Při více limitující nízké vegetaci bylo stejné aparatury využíváno také při průzkumu několika menších zalesněných ploch. Při základní prospekci byla měření realizována v běžné hustotě cca 1x0,25 m, při potřebě více detailních měření pak také při hustotě cca 0,5x0,2 m. V několika případech (orientační zjištění i odkrývané archeologické situace) bylo využito měření magnetické susceptibility kapametrem (KT-5c, Geofyzika Brno a SM-20, GF-instruments Brno) v síti X0xX0 cm. Pro ověření podpovrchových kamenných destrukcí či dalších situací s kamennými koncentracemi bylo využíváno geoelektrického odporového měření. Aparaturou ARÚ Praha (RM-15, Geoscan Research) byla realizována měření metodou symetrického odporového profilování (nejčastěji při Wennerově uspořádání elektrod A0,5M0,5N0,5B a max. hl. dosahu do 0,5 m) s hustotou měření 1x1 m, někde také v podrobné síti 0,5x0,5 m. Uvnitř rotundy sv. Jiří na Řípu pak bylo také užito elektromagnetického měření konduktoměrem (EM-38b, Geonics) a termometrického měření infrateploměrem i kontaktními teploměry (GIM 1840 – ST 60 XB a GTH 1160, Greisinger electronic GmbH), vše v podrobné síti 0,5x0,5 m.

4.3 Příklady výsledků

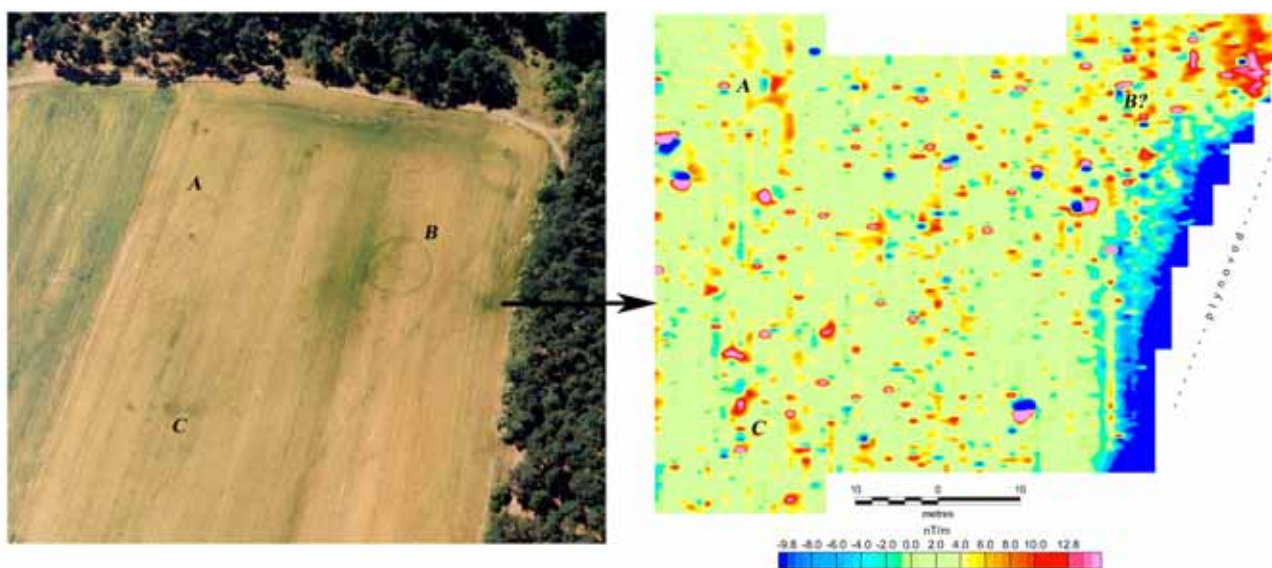
V širším regionu Podřipska bylo v rámci projektu Opomíjená archeologie sledováno 14 lokalit resp. předpokládaných archeologických situací na 13 katastrálních územích. Základní výsledky všech uskutečněných geofyzikálních měření byly shrnuty každoročně ve zprávách ČAS vydaných ke kolokviu Výzkumy v Čechách (*Křivánek 2007b; 2008b; 2009; 2010a*). Několik dílčích výsledků bylo již také dříve publikováno: kupř. Bříza (*Křivánek 2007a*), Ctiněves (*Gojda 2007c*), Mastířovice (*Křivánek 2010a; 2010b*), Nižebohy (*Křivánek 2008a*), Ledčice (*Gojda a kol. 2010*), Vetlá (*Křivánek 2010b*), Vražkov A (*Křivánek 2007a; 2008a*), Vražkov B (*Křivánek 2010b*). Příklady vybrané pro tento článek reprezentují různé typy lokalit a hlavní oblasti využití různých geofyzikálních metod od ověřování leteckých průzkumů (Dušníky, Vražkov A a B), přes jejich uplatnění v průběhu archeologických výzkumů (Ctiněves, Ledčice) až po samostatné nedestruktivní průzkumy konkrétních situací (Mnetěš, Straškov/Vražkov).

Ctiněves, okr. Litoměřice (obr. 4.1). Geofyzikální průzkum vybrané části pole východně hřbitova byl iniciován výsledky leteckého průzkumu (M. Gojda). Na ploše terasy byl porostovými a stínovými příznaky identifikován vnitřně členěný uzavřený lineární útvar (čtvercové ohrazení s menším obdélným až lichoběžníkovým ohrazením a bodovými objekty uvnitř). V širším okolí pak byly porostovými příznaky rozlišeny početné bodové objekty i několik dalších menších lineárních útvarů. Místo východně kostela sv. Matouše je již zmiňováno v 19. stol. jako místo zaniklé (rozebrané) kamenné mohyly (V. Krolmus). Při prvním ověřovacím geofyzikálním měření bylo využito magnetometru. Ve výsledcích magnetometrického průzkumu bylo možné vysledovat výrazně magnetické anomálie nápadně rozložené do tvaru obvodového čtvercového příkopu s dalšími výraznými magn. anomáliemi uvnitř (*Gojda 2007c*). Vzhledem k nálezům jednotlivých kamenných bloků neovulkanitů v ornici i umístění lokality nedaleko Řípu (sodalitický nefelinit) bylo velice pravděpodobné předpokládat koncentrovanější výskyt podobně magnetických kamenů i v podornici. Jejich koncentrace do míst zahloubeného příkopu a dovnitř ohrazení pak svědčí o již výraznějším rozorání (či předchozím odstranění) podobných kamenných situací v ornici a dochování pouze podorničních situací. Při druhém ověřovacím geofyzikálním průzkumu bylo využito geoelektrického odporového měření. Jeho výsledky při mělčím max. hl. dosahu do 0,5 m potvrdily, že podpovrchové kamenné bloky zřejmě pocházejí ze střední části čtvercového ohrazení, ale dnes jsou již orbou výrazně rozvlečené po širší ploše. Výsledků kombinovaného geofyzikálního průzkumu bylo využito při volbě sond pro ověření původu nedestruktivně prokázané archeologické situace.

Obr. 4.1. Ctiněves, okr. Litoměřice. Výsledek kombinace magnetometrického a geoelektrického odporového průřezu příkopového ohrazení s neovulkanickými kameny (zkoumaná plocha: cca 57x55 m + 42x45 m; Křivánek 2008).

Fig. 4.1. Ctiněves, distr. Litoměřice. The result of magnetometric and geoelectric resistivity survey of ditch enclosure with neovolcanic stones (surveyed area: approx. 57x55 m + 42x45 m; Křivánek 2008).

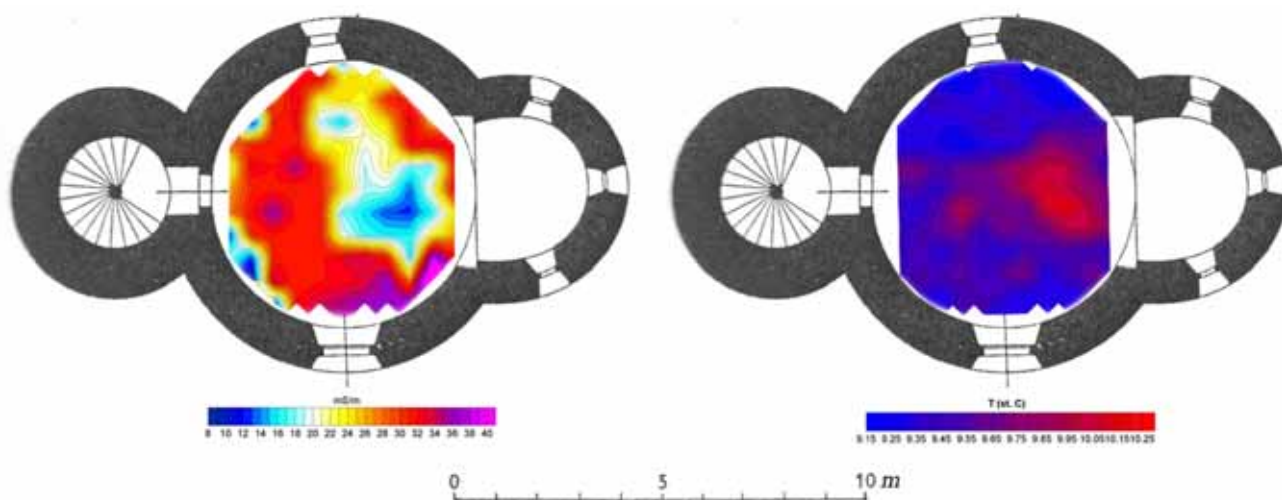
Obr. 4.2. Dušníky, okr. Litoměřice. Výsledek leteckého a magnetometrického průřezu úzkého příkopového ohrazení tvaru U (zkoumaná plocha: cca 0,35 m; Křivánek 2008).

Fig. 4.2. Dušníky, distr. Litoměřice. The result of aerial and magnetometric survey of narrow U-shaped ditch enclosure (surveyed area: approx. 0,35 m; Křivánek 2008).

Dušníky, okr. Litoměřice (obr. 4.2). Na katastru obce bylo při opakovaných leteckých průzkumech (M. Gojda) již identifikováno více různých archeologických situací. Jednou z méně častých bylo objevení úzkého příkopového ohrazení tvaru U (s dalšími kruhovými a bodovými útvary v okolí) na ploše rozsáhlého ostrohu západně obce. Pro ověřovací magnetometrický průřez byla vybrána menší část pole (cca 0,35 ha) omezená rušivými vlivy linie plynovodu. Přes lokální projevy nerovností obdělávaného pole bylo úzkou liniovou magnetickou anomálií rovněž rozlišeno pravděpodobně příkopové ohrazení tvaru U. Vzhledem k nerovnoměrně rozptýleným několika bodovým anomáliím (zahl. objek-

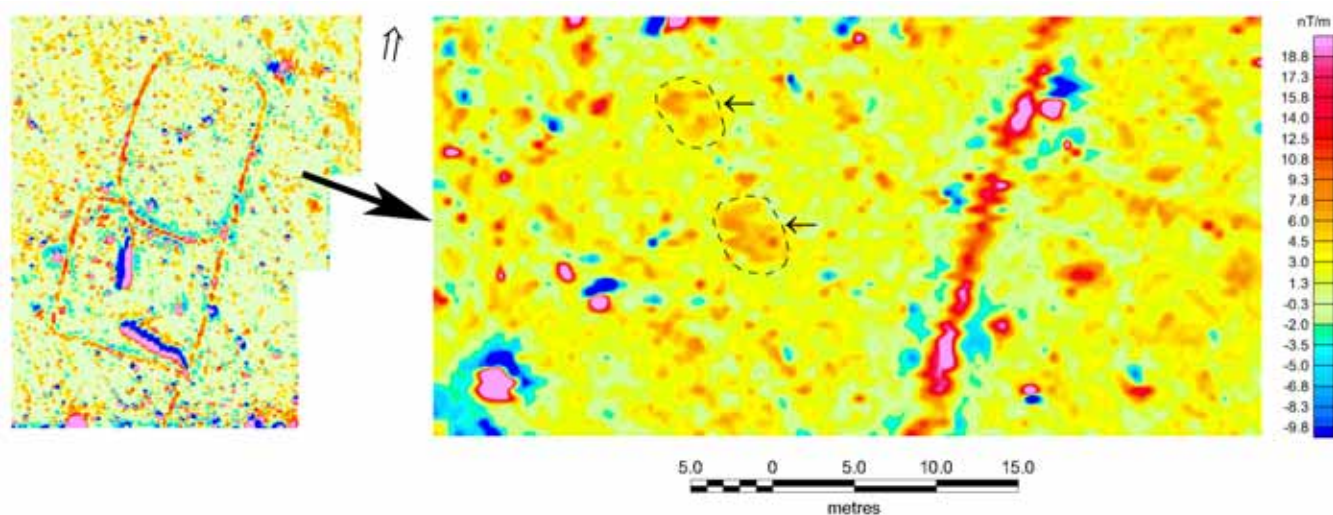
tům) v okolí se zřejmě nebude jednat o relikv obvodového žlábků dlouhého domu. Spíše půjde o relikv jiného blíže nespécifikovatelného objektu. Nerovnosti pole, stav dochování pravděpodobně nehlubokých situací v podorníci, bezprostřední okolí plynovodu a četný výskyt kovů byly zřejmě hlavní příčiny, proč nebylo při magnetometrickém měření rozlišeno také úzké kruhové příkopové ohrazení viditelné na leteckých snímcích. Při srovnání s dobrými výsledky leteckého průřezu výsledek dokládá více limitované možnosti geofyzikálního měření v regionu štěrkopísčitých teras navíc novodobě narušených.

Mnětěš, okr. Litoměřice (obr. 4.3). V rámci průřezů vrcholo-

Obr. 4.3. Mnetěš, okr. Litoměřice. Výsledek kombinace elektromagnetického a termometrického měření uvnitř rotundy sv. Jiří s identifikací nehomogenity nejasného původu (zkoumaná plocha: cca 4,5x4,5 m; Křivánek 2009-2010).

Fig. 4.3. Mnetěš, distr. Litoměřice. The result of combination of electromagnetic and thermometric measurement inside of st. George rotunda with identification of unclear non-homogeneity (surveyed area: approx. 4,5x4,5 m; Křivánek 2009-2010).

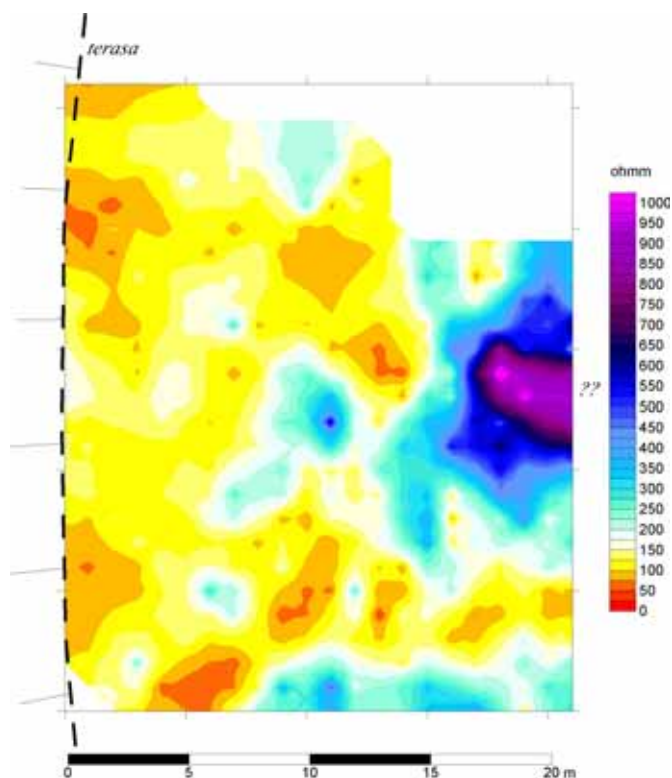
Obr. 4.4. Ledčice, okr. Mělník. Výsledek doplňkového magnetometrického průzkumu vnitřní části příkopového ohrazení (zkoumaná plocha: 25x50 m, Křivánek 2006).

Fig. 4.4. Ledčice distr. Mělník. The result of additional magnetometric survey of inner part of ditch enclosure (surveyed area: 25x50 m, Křivánek 2006).

vé plochy Řípu a rotundy sv. Jiří (K. Nováček) bylo uskutečněno několik drobných doplňkových a ověřovacích měření s využitím několika geofyzikálních metod. Uvnitř rotundy sv. Jiří bylo na dlažbě centrální části realizováno elektromagnetické (DIKO) a následně i termometrické měření (infrateploměrem i 1/2 plochy opakovaně kontaktními teploměry). V prostoru před oltářem byla oběma metodami detekována podobná anomálie (snížení zdánlivé měrné vodivosti i zvýšení teploty). Zdroj anomálie pod dlažbou rotundy však bez dalšího ověření (kupř. radarem) musíme klasifikovat jako nejednoznačný. Do úvahy může připadat kupř. projev nějaké dřívější stavební úpravy, jiným způsobem zaplněná terénní deprese, projev nerovného (vyrovnaného) skalního podloží, vyloučit plně nemůžeme ani projev neznámého nezaplňného prostoru eventuelně i hrobky menších rozměrů či jiný původ. Bezprostřední jižní okolí rotundy a část nižšího zatravněného sedla bylo prozkoumáno geoelektrickým odporovým průzkumem. Stržená přístavba při jižní stěně rotundy se však ve výsledcích neprojevila patrně i díky dosti razantním novodobým stavebním úpravám

plošiny. V sedle jižně rotundy a západně přístupové cesty byly pak detekovány náznaky či torza kamenných destrukcí nejednoznačné interpretace (možné kupř. hrany plošin se zaniklou zástavbou i zaniklé cesty apod.). Rozsáhlejší odporové měření (bez reálné možnosti aplikace magnetometrického průzkumu) bylo omezeno jak stávající vegetací, tak lokálně blízkým skalním podlozím.

Ledčice, okr. Mělník (obr. 4.4). Středověký ohrazený areál byl nedestruktivně (opakovaně letecký i geofyzikální průzkum) i částečně destruktivně (sondážemi) sledován již v 1. pol. 1. desetiletí 21. stol. (viz Gojda et al. 2010). V roce 2006 pak proběhla již v rámci výzkumného záměru KAR ZČU v Plzni další etapa geofyzikálního průzkumu s následným výzkumem dílčí sledované situace. Doplňkovým detailním magnetometrickým měřením (Křivánek 2007b) byly pro umístění dalších plánovaných sond výzkumu dohledány 2 několikametrové izometrické anomálie uvnitř oválné části ohrazení. V místech méně magneticky výrazných oválných anomálií byly následně odkryty 2 mělce (pouze 10-20 cm do podorniči) zahloubené objekty. Výzkum prokázal,

že se jednalo o nejspodnější ještě nerozoraná dna staveb se stopami konstrukčního systému (Rytíř – Trefný 2007). V dílčím výsledku geofyzikálního měření pak byly rovněž na vnitřní i vnější ploše příkopového ohrazení rozlišeny další (pravděpodobně opět nehluboko) zahloubené objekty.

Straškov/Vražkov, okr. Litoměřice (obr. 4.5). Nápadná vyvýšená zalesněná poloha Vínec se nachází při rozhraní katastrů VSV obce Straškov a novodobého zářezu dálnice nad zastávkou lokální železniční trati obce Vražkov. V bezprostředním okolí polohy proběhl při výstavbě dálnice D8 záchranný archeologický výzkum ÚAPP SZČ Most, při kterém byla na části přilehlého návrší blízce Straškova odkryta část pohřebiště z doby bronzové (viz kupř. Trefný – Dobeš 2008). V rámci nového zaměření na podřipský region i vzhledem k několika vysloveným (výzkumy nepodloženým) domněnkám, že poloha Vínec by mohla představovat vhodnou polohu pro hradiště popř. také novější středověké osídlení, v roce 2008 proběhl v JZ cípu na menší části (cca 20x25 m) rozsáhlejší protažené plošiny první zkušební ověřovací geofyzikální průzkum. Plocha podél výrazného terénního stupně terasy byla sledována magnetometrickým i geoelektrickým odporovým průzkumem. Ani z jednoho výsledku kombinovaného geofyzikálního měření nic však nenasvědčuje tomu, že v širším místě terasy by se mohlo jednat o relikt (původně širšího) dřívějšího valového opevnění. Rovněž na menší sledované ploše nebyly spolehlivě identifikovány magn. anomálie, jejichž původ bychom mohli dát do souvislosti s jakýmkoli zahloubenými objekty (četné pouze rušivé kovy). Pouze ve výsledku geoelektrického odporového měření výrazné proměny odporů ve vnitřní ploše mohou naznačovat blízce nejasné podpovrchové koncentrace kamenů či jiné terénní úpravy nebo zásahy (v SV části vrchu narušení dřívější těžbou).

Obr. 4.5. Straškov/Vražkov, okr. Litoměřice. Výsledek geoelektrického odporového průzkumu v JZ části pol. Vínec bez prokázání obvodového opevnění (zkoumaná plocha: cca 20x25 m; Křivánek 2008).

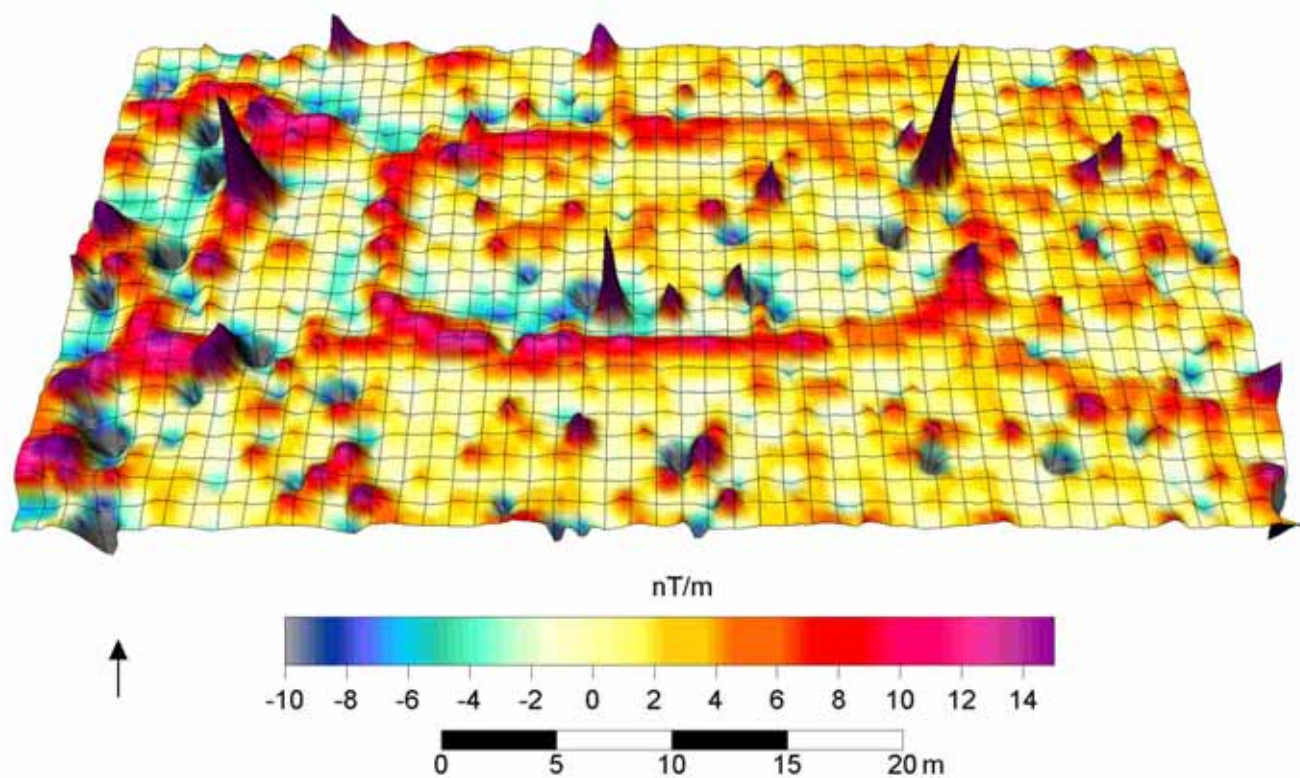
Fig. 4.5. Straškov/Vražkov, distr. Litoměřice. The result of geoelectric resistivity survey in SW part of Vínec without proved perimeter fortification of site (surveyed area: approx.20x25 m; Křivánek 2008).

Nic z dosavadních výsledků přítomnost hradiště nepotvrzuje. Dle mého názoru, charakter terasovitých úprav (na svazích původně sady a vinice) zde spíše naznačuje středověké až novověké využití polohy. Na otázku zda poloha mohla být kupř. také součástí mohylového pohřebiště (kruhové útvary v okolí i na poli u úpatí vrchu) nelze za současného stavu poznání odpovědět. Vyvýšená zalesněná plošina je doposud bez jakýchkoli nálezů pravěké či raně středověké keramiky.

Vražkov, okr. Litoměřice (obr. 4.6 a 4.7). Leteckým průzkumem na katastru obce na polích při JZ úpatí Řípu (M. Gojda) bylo identifikováno několik lineárních útvarů.

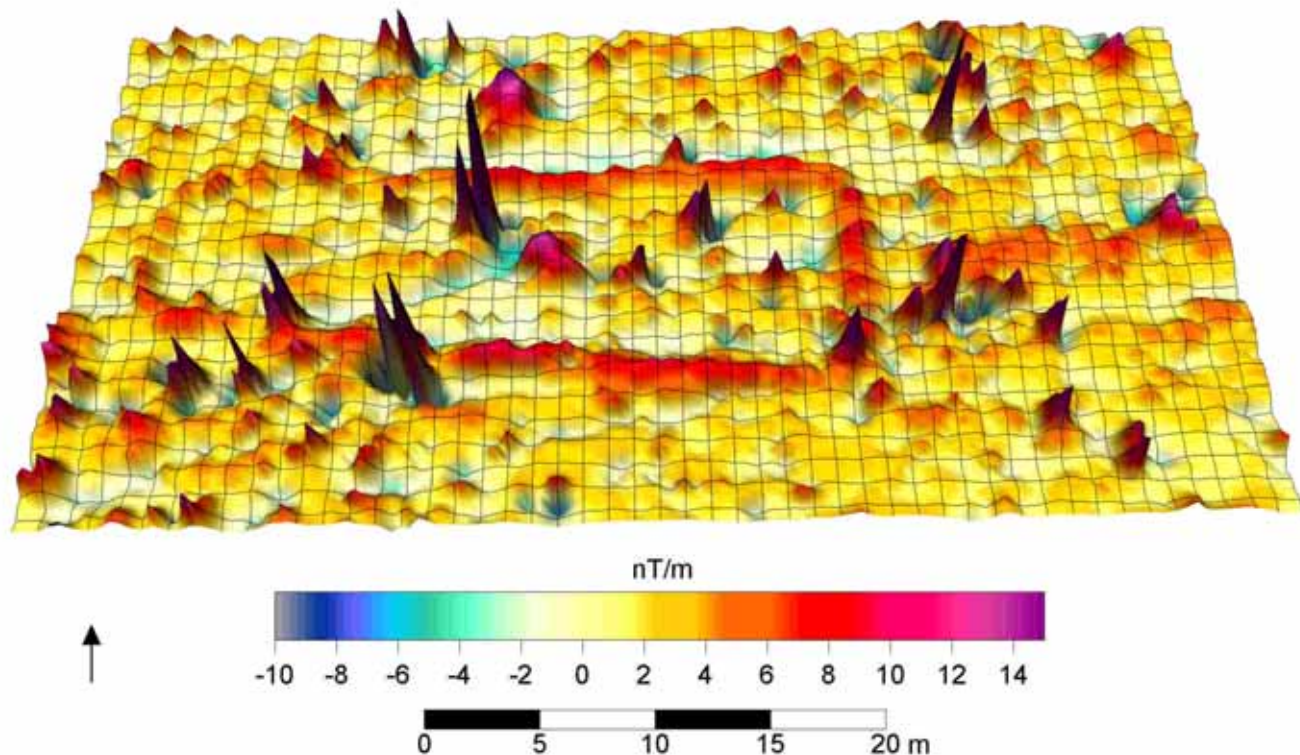
A. Jedním z nich byl uzavřený oválný útvar (předpokládané příkopové ohrazení resp. rozoraná mohyla) při SZ okraji obce nedaleko silnice směrem na Kleneč. Ověřovací magnetometrický průzkum v roce 2006 prokázal samostatně situované jednoduché protažené uzavřené příkopové ohrazení. Východo-západně orientované oválné ohrazení je rozměrů cca 25x10 m, uvnitř nebyly detekovány další zahloubené objekty (Křivánek 2007a; 2008a). V místě ohrazení i bezprostředním okolí se však lokálně projevil rovněž výrazné rušivé projevy neovulkanických kamenů obsažených v šterkopískové terase. Lokalita byla využita pro srovnávací paralelní měření dvěma různými typy cesiových magnetometrů ARÚ Praha a KAR ZČU Plzeň. Orientované ohrazení mimo intenzivní osídlení (minimum nálezů pravěké keramiky i jiných bodových porostových příznaků v okolí) lze předběžně nejpravděpodobněji interpretovat jako objekt funerálního charakteru (rozoraná mohyla).

B. Další lichoběžníkový lineární útvar z leteckých snímků (M. Gojda) byl identifikován ve vzdálenosti cca 500 m západně v cípu ostrohu pole nad střelnicí. Předpokládané příkopové ohrazení bylo opět situováno mimo jakékoli osídlení (bez nálezů ze sběrů) i výraznější bodové útvary na leteckých snímcích. Výsledky magnetometrického průzkumu v roce 2007 potvrdily východo-západně protažené uzavřené příkopové ohrazení (obr. 4.7). Evidentně lokálně nerovnoměrně naorávaný zahloubený objekt dosahoval délky kolem 25 m a šířky 8-10 m. Ve shodě s výsledky leteckého průzkumu byl uvnitř ohrazení identifikován 1 oválný zahloubený objekt (Křivánek 2010b). Vně ohrazení byl dále při magnetometrickém měření zřejmě rozlišen ještě 1 oválný zahl. objekt. Přes průzkum v nehomogenním šterkopískovém podloží terasy se výsledky geofyzikálního měření velmi dobře shodovaly s výsledky leteckého průzkumu. Bez destruktivního ověření lze předběžně uvažovat opět o identifikaci rozoraného podpovrchového reliktu protažené mohyly s lichoběžníkovým obvodovým příkopem a zahl. objektem (jámou) uprostřed.

Obr. 4.6. Vražkov A, okr. Litoměřice. Výsledek 3D-zpracování magnetometrického průzkumu oválného příkopového ohrazení (zkoumaná plocha: cca 0,36 ha; Křivánek 2006).

Fig. 4.6. Vražkov A, distr. Litoměřice. The result 3D-processing of magnetometric survey of oval ditch enclosure (surveyed area: approx. 0,36 ha; Křivánek 2006).

Obr. 4.7. Vražkov B, okr. Litoměřice. Výsledek 3D zpracování magnetometrického průzkumu lichoběžníkovitého příkopového ohrazení (zkoumaná plocha: cca 25x50 m; Křivánek 2007).

Fig. 4.7. Vražkov B, distr. Litoměřice. The result of 3D -processing of magnetometric survey of trapezium ditch enclosure (surveyed area: approx. 25x50 m; Křivánek 2007).

4.4 Závěr

Region Podřipska stejně jako přilehlé nížinné zemědělské regiony středního Polabí a dolního Poohří náleží mezi nejintenzivněji leteckými průzkumy sledovaná území v Čechách. Díky postupně přibývajícím objevům nových archeologických situací z opakovaných leteckých průzkumů byl v těchto regionech (ve srovnání s jinými územími Čech) realizován také vysoký počet archeogeofyzikálních měření ověřujících tyto lokality. Výběr vhodných lokalit v okolí Řípu pro geofyzikální průzkumy v rámci projektu Opomíjená archeologie v mnohém mohl navázat na výsledky i zkušenosti z předchozího projektu Sídlní prostor pravěkých Čech. Těchto praktických zkušeností mohlo být využito jak při výběru ploch s perspektivou efektivní aplikace konkrétní geofyzikální metody

tak při následných interpretacích měřených dat. Také nověji sledované různé typy příkopových ohrazení v okolí Řípu mohou nepřímo dokládat obecně předpokládanou významnou centrální a dominantní roli hory v přilehlé krajině již od pravěku. Vedle ověření více leteckými průzkumy identifikovaných archeologických situací bylo geofyzikálních metod využito také v rámci archeologických výzkumů konkrétních lokalit. Výsledky dílčím způsobem přispěly k efektivnějším postupům destruktivních archeologických prací či jich bylo využito při posouzení sledovaných situací v rámci celých lokalit resp. částí krajiny. Geofyzikální průzkumy realizované v rámci výzkumného záměru KAR ZČU v Plzni podstatně na Podřipsku rozšířily škálu archeogeofyzikálně rozlišených typů archeologických situací i lokalit.

k. ú.	okr.	lokalita	cíl měření	rok	geof. metoda	plocha
Bříza	LT	sídliště	ověření leteckého průzkumu (velké sídlištní objekty?) + test Navmagu	2006	M	50x50 m (+ 35x50 m)
Ctiněves	LT	sídliště + pohřebiště (ohrazení)	ověření leteckého průzkumu (ohrazení – mohyla?)	2006	M O MS DK	cca 57x55 m cca 42x45 m
Dušníky	LT	mohylové pohřebiště (+?)	ověření leteckého průzkumu (ohrazení – mohyla?)	2006	M	0,35 ha + 0,2 ha
Kostomlaty p. Ř.	LT	mohyla (?)	doplňkové měření před ověřovací sondáží (mohyla?)	2007	M	12x15 m
Ledčice	ME	ohrazení	doplňkové měření před ověřovací sondáží	2006	M	14x50 m
Mastířovice	LT	sídliště se zahl. a zřejmě i výrobními objekty	okolí zkoumané nivy + ověření leteckého průzkumu (sídliště) + test Navmagu	2007	M	55x70 m + 25x50 m
Mnetěš	LT	vrchol Řípu	ověřovací průzkumy v rotundě, vně objektu i na části plošiny pod rotundou (zděné objekty?)	2009 2010	EM O T O	cca 4,5x4,5 m cca 8x30 m + 9x20 m cca 4,5x4,5 m cca 14x30 m
Nížebohy	LT	ohrazení (mohyla?)	ověření leteckého průzkumu (ohrazení – mohyla?)	2006	M O	38x75 m 35x60 m
Roudnice n. L.	LT	sídlištní objekty (?)	ověření leteckého průzkumu (zahl. objekty – sídliště?) + test Navmagu	2006	M	16x40 m
Straškov/ Vražkov	LT	hradiště?, tvrziště? (či jinak osídlená plocha?)	ověření části zalesněné plošiny Vínek (hradiště/osídlení?)	2008	M O	pok. profily 20x25 m
Vetlá	LT	hradiště Sovice, ohrazení (?)	měření před ověřovací sondáží (ohrazení)	2007 2008	M	cca 20x30 m + 10x15 m cca 35x45 m
Vražkov A	LT	ohrazení (mohyla?)	ověření leteckého průzkumu (ohrazení – mohyla?) + test Navmagu	2006	M MS	cca 0,36 ha
Vražkov B	LT	ohrazení (mohyla?)	ověření leteckého průzkumu (ohrazení – mohyla?) + test Navmagu	2007	M MS	25x50 m
Vrbno	ME	řady kruhových objektů (nejasný původ)	ověření leteckého průzkumu (zahl. objekty?)	2006	M	0,25 ha

Tab. 1. Souhrnný přehled geofyzikálních měření v širším regionu Podřipska (M ... magnetometrický průzkum, O ... geoelektrický odporový průzkum, MS ... měření magnetické susceptibility kappametrem, EM ... elektromagnetický průzkum, T ... termometrický průzkum, DK ... detektorový průzkum).

Fig. 1. Summary of geophysical measurements in wider region Podřipsko (M ... magnetometric survey, O ... geoelectric resistivity survey, MS ... magnetic susceptibility measurement by kappameter, EM ... electromagnetic survey, T ... thermometric measurement, DK ... metal detector survey).

5.

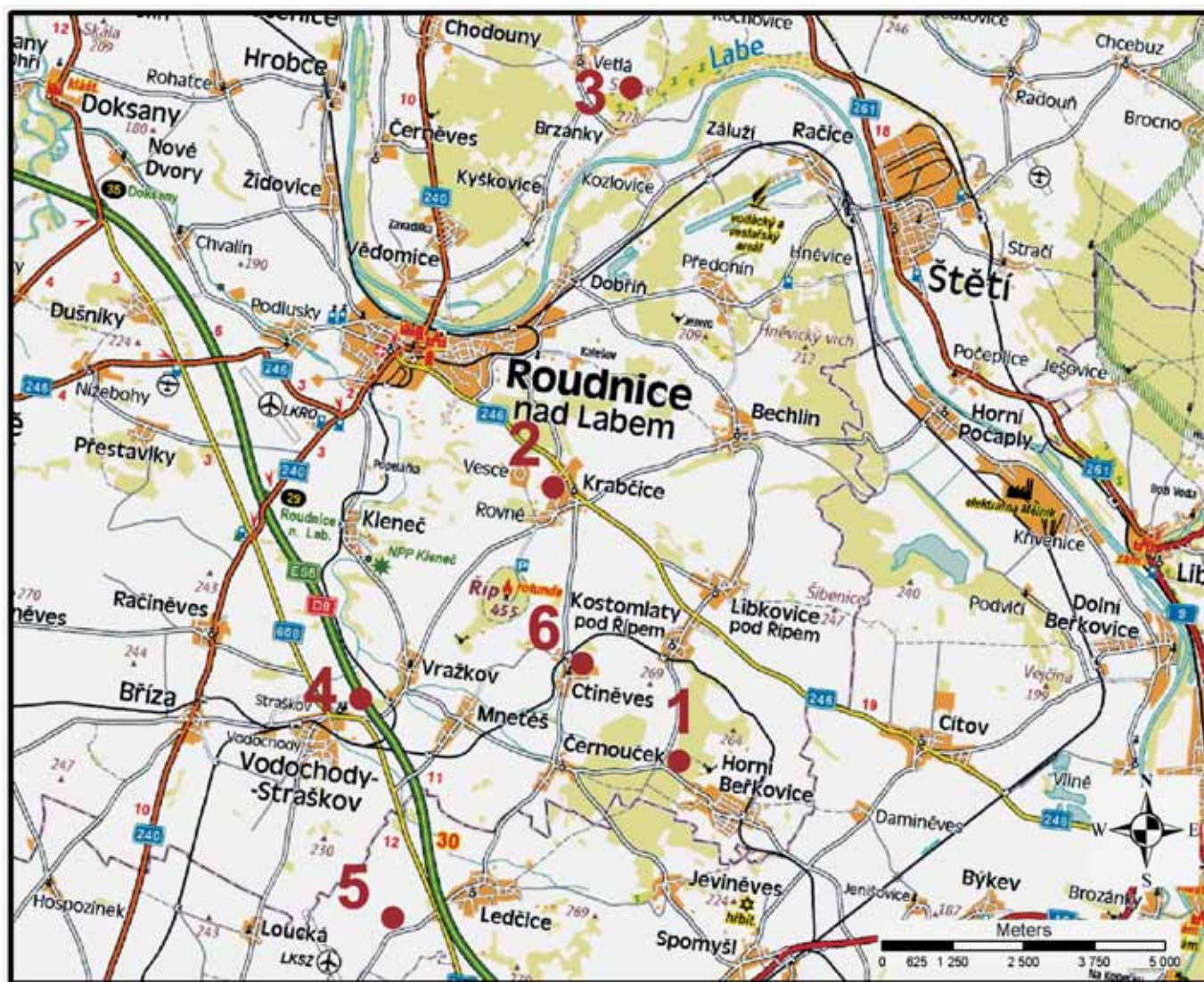
Aplikace archeologického výzkumu odkryvem ve vybraných areálech

5.1 Úvod

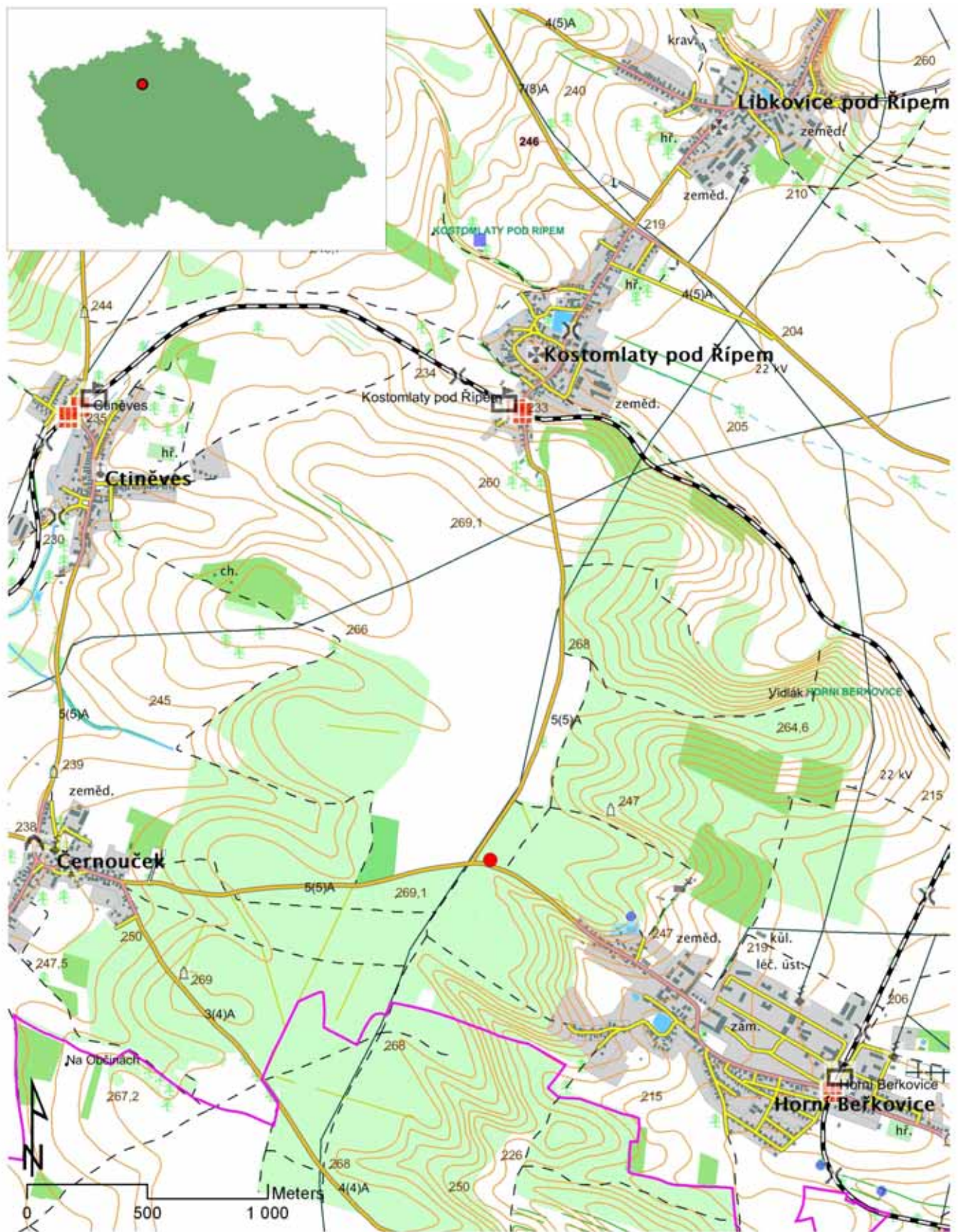
Součástí terénních aktivit podřipského projektu z let 2006 – 2010 byl rovněž výzkum odkryvem. Ten byl proveden na několika lokalitách v zájmovém území, v jednom případě i mimo něj (obr. 5.1). V případě lokalit Ledčice a Ctiněves bylo cílem výzkumu v první řadě ověření situací, zjištěných leteckou prospekci, tedy průzkum ohrazeného rovinného areálu, resp. superpozice dvou pravoúhlých liniových útvarů. Výzkum polykulturní výšinné lokality Sovice, k.ú. Vetlá, provedený v letech 2007-2008, byl do projektu zahrnut z důvodů zkoumání významu specifických geomorfologických útvarů pro sídelní účely, resp. pro ostatní antropogenní aktivity. Výzkum jedné z mohyl na katastru Kostomlat pod Řípem byl proveden za úče-

lem získání základních dat o tomto typu pohřebních objektů, které se na Podřipsku významně koncentrují právě v oblasti vyvýšené plošiny mezi Kostomlaty a Jevíněvsí. Během tohoto výzkumu byl při terénních úpravách v nedalekých Krabčicích porušen a během záchranné akce prozkoumán také kostrový hrob kultury se šňurovou keramikou.

Z důvodu kompletního výčtu větších terénních archeologických akcí, které se uskutečnily na Podřipsku v poslední době, zahrnujeme do tohoto přehledu také lokalitu Straškov, kde nebyl archeologický výzkum proveden v rámci výzkumného projektu. Jednalo se o záchranný výzkum ÚAPPSZČ v Mostě, provedený v letech 1999-2000 v souvislosti se stavbou dálnice D8. Plochou dálnice byla zasažena polykulturní lokalita

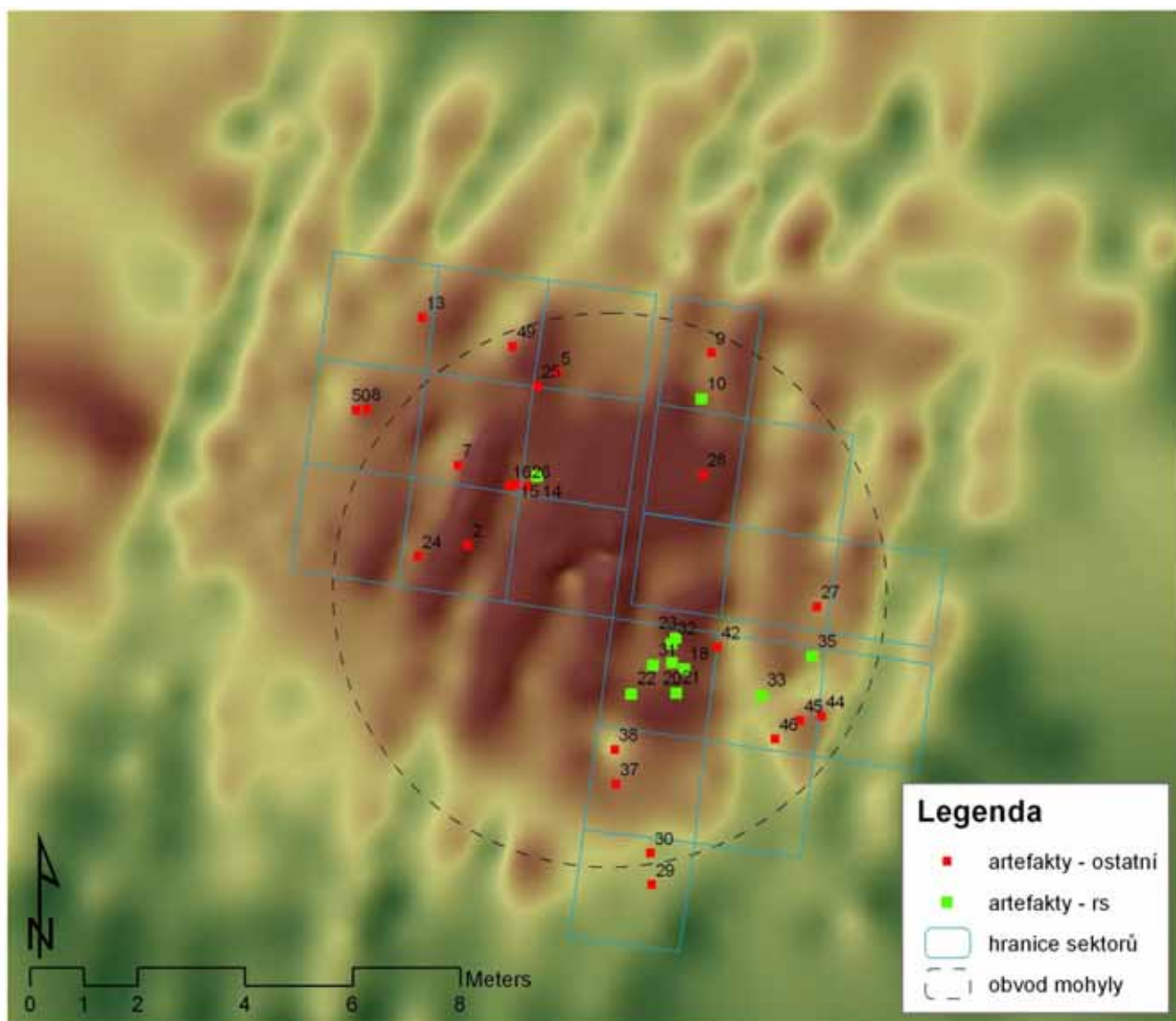

Obr. 5.1. Zájmová oblast s vyznačením lokalit, na kterých proběhl výzkum odkryvem.
Fig. 5.1. The studied area with demarcated sites where excavation was undertaken.

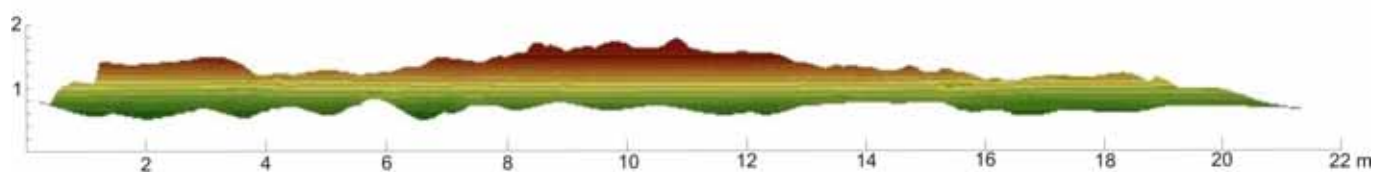

Obr. 5.2. Kostomlaty pod Řípem, okr. Litoměřice. Lokalizace zkoumané mohyly (podle Křišťuf-Rytíř-Trefný 2008).

Fig. 5.2. Kostomlaty pod Řípem, region of Litoměřice. The location of the studied barrow (after Křišťuf - Rytíř - Trefný 2008).

Obr. 5.3. Kostomlaty pod Řípem, okr. Litoměřice. Výškopisný model terénu zkoumané mohyly s bočním pohledem z jihu (podle Křišťuf-Rytíř-Trefný 2008).
 Fig. 5.3. Kostomlaty pod Řípem, region of Litoměřice. A hypsographic terrain model of the studied barrow with a view from the south (after Křišťuf – Rytíř – Trefný 2008).

s výskytem kruhových pohřebních objektů. Poněvadž jsou tyto objekty významným fenoménem, s nímž se v oblasti Podřipska prostřednictvím zjištění letecké prospekce často setkáváme, bylo v rámci projektu přistoupeno ke zpracování dosud nevyhodnoceného výzkumu, který však původně s tímto projektem přímo nesouvisel.

Výběrem výše uvedených lokalit, na nichž byl realizován archeologický průzkum odkryvem, bylo zároveň dosaženo proporčního zastoupení různých typů pravěkých a raně středověkých areálů, tvořících nedílnou součást krajiny Podřipska v minulosti. Výsledky výzkumu tedy přinášejí cenné poznatky jak o významném polykulturním výšinném sídlišti (hradišti?), tak také o polykulturní pravěké lokalitě s nestandardními line-

árnými objekty, pohřebišti s pohřby obehnanými kruhovými příkopy, pohřbech v mohylách či raně středověkém rovinném areálu patrně s hospodářskou funkcí. Data získaná těmito výzkumy tak přinášejí významné obohacení poznání života v krajině pravěkého či raně středověkého Podřipska.

5.2 Kostomlaty pod Řípem: výzkum porušené mohyly

5.2.1 Úvod

Výzkum mohyly právě na katastru Kostomlat pod Řípem (obr. 5.2) byl uskutečněn v souvislosti s jiným projektem, který byl pod názvem *Budování mohylových pohřebišť* a využití jejich prostoru v pravěku realizován katedrou archeologie FF ZČU v Plzni. Tento projekt se soustředil převážně na konkrétní ob-

Obr. 5.4. Kostomlaty pod Řípem, okr. Litoměřice. 1 – mohyla před započítím výzkumu, 2 – pohled na plochu výzkumu od SV po odkrytí všech sond (podle *Křišťuf-Rytlíř-Trefný 2008*).

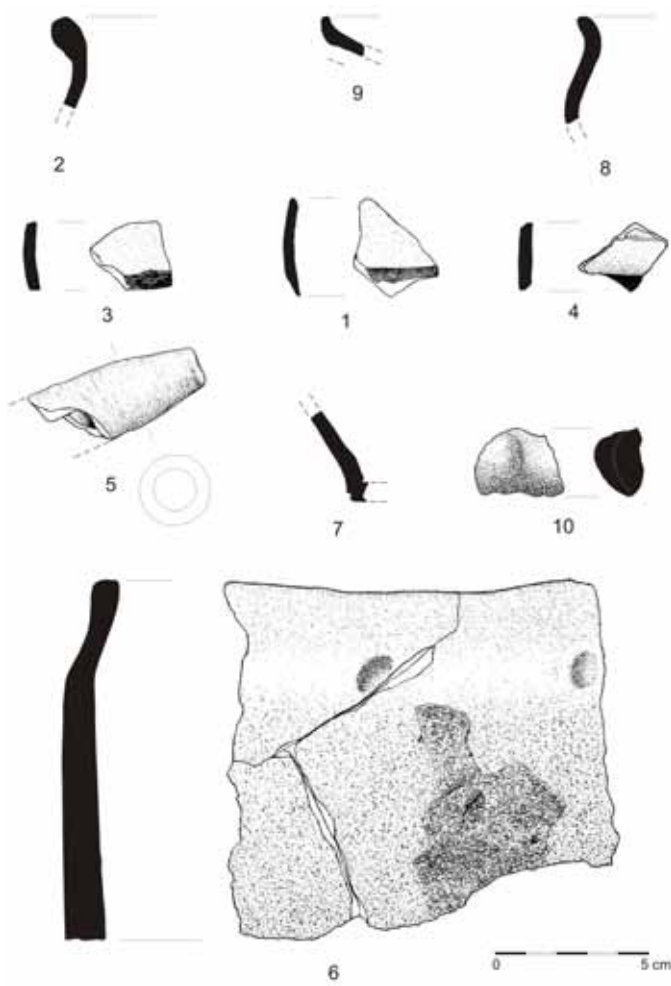
Fig. 5.4. Kostomlaty pod Řípem, region of Litoměřice. 1 – the barrow before the start of the project, 2 – a view of the site from the NE when all trenches have been excavated (after *Křišťuf – Rytlíř – Trefný 2008*).

lasti jižních či západních Čech, pro své řešení však vyžadoval rovněž data také z ostatních regionů.

Jedním z problémů, na které se hlouběji zaměřil projekt Archeologie krajiny pod Řípem bylo ověřování nadzemních útvarů, které jsou interpretovány jako pohřební mohyly, kumulující se na náhorní rovině jihovýchodně od hory Řípu (*Kuna – Tomášek 2004*, 253, obr. 7.8; *Žebera 1969a*). Výzkum na tomto území měl tedy význam z hlediska obou zmíněných projektů. Z tohoto důvodu byl pro výzkum vybrán jeden z výraznějších nadzemních útvarů nacházející se na katastru obce Kostomlaty pod Řípem (*srov. Křišťuf et al. 2008*).

5.2.2 Popis lokality

Mohyla je situována poblíž hrany rozsáhlejší vyvýšené terasy, která se táhne ve výšce cca 70 m nad okolím od Kostomlat p. Ř. okolo Horních Beřkovic až k Jevíněvsi a je dále členěna četnými výběžky, popř. ostrohy (obr. 5.2). Nejvýraznějším útvarem této terasy je vrch Vidlák (264,6 m.n.m.). Na různých místech popisované terasy se nalézá několik dalších mohylových skupin i osamocených mohyl (*Kuna – Tomášek 2004*, 253, 7.8; *Žebera 1969b*). Dominantou celého kraje je hora Říp (455,5 m.n.m.),

Obr. 5.5. Kostomlaty pod Řípem, okr. Litoměřice. 1-10 nálezy keramiky z mohyly (podle *Křišťuf-Rytíř-Trefný 2008*).

Fig. 5.5. Kostomlaty pod Řípem, region of Litoměřice. 1-10 pottery from the barrow (after *Křišťuf – Rytíř – Trefný 2008*).

kteřá je dobře viditelná i z prostoru zmiňované náhorní plošiny a od níž je lokalita vzdálena 4 km.

Mohyla, která byla předmětem výzkumu odkryvem, se nachází ve střední části plošiny po levé straně silnice Černouček – Horní Beřkovice cca 80 m za křižovatkou této silnice se silnicí do Kostomlat pod Řípem. Nejbližším současným vodním tokem je bezejmenná vodoteč, pramenící v prostoru obce Kostomlaty pod Řípem (asi 2 km severním směrem). Geologické podloží na lokalitě je tvořeno kvarténními štěrkopísky, půdní pokryv je reprezentován hnědými půdami s podzoly vytvořenými na terasových uloženinách (*Tomášek 2003*).

Zkoumanou mohylu je možno popsat jako mírný pahorek, převyšující okolní terén asi o 45 cm a dosahující průměru cca 10 m (obr. 5.3).

Plášť mohyly byl v době zahájení výzkumu osázen mladými stromky, jejichž kořenovým systémem byl jak vlastní plášť tak jeho široké okolí dosti poškozeno. Mohyla byla dále značně narušena brázdami vyoranými za účelem sadby stromků, které dosahovaly hloubky cca 25-30 cm (obr. 5.4:1).

5.2.3 Popis náleзовé situace a vyhodnocení nálezů

Odkryvem ve třech pravoúhlých sondách o rozměrech 6 x 6 m, který byl realizován po mechanických vrstvách po 10 cm, byla prozkoumána situace na ploše zhruba třech čtvrtin násypu mohyly a části jejího bezprostředního okolí, čímž byla zjištěna jeho základní stratigrafická situace (obr. 5.4:2). Lze tedy konstatovat, že násyp byl tvořen pouze hlínou, bez použití jakýchkoli dalších konstrukčních prvků, např. kamenných, a to jak ve hmotě vlastního násypu, tak např. po jeho obvodu. Výzkumem nebyl rovněž zjištěn žádný zahluobený objekt, který by bylo možno interpretovat jako místo uložení vlastního pohřbu.

Naprostá většina archeologických nálezů je reprezentována zlomky keramických nádob, kterých bylo zjištěno celkem 53. Dále bylo nalezeno několik drobných uhlíků a zloemek mažanice (obr. 5.5).

Významná část zlomků keramiky náleží do novověku. Tato keramika se dostala do nálezového kontextu nejspíše sekundárně, a sice následkem zemědělských nebo lesnických prací, které se ostatně na plášti mohyly jednoznačně projevíly (*srov. obr. 5.3*). Mezi nálezy ostatní keramiky je nutno jmenovat velký zlomek okraje, výduti a části spodku větší hrncovité nádoby se dvěma důlky na plecích, která se svou profilací blíží keramice časné slovanského období (obr. 5.5:6). Na Litoměřicku či Roudnicku nenalézáme k našemu exempláři žádné odpovídající paralely, analogické exempláře je tedy nutné hledat v ostatních oblastech. Těmi jsou nálezy např. z cihelny Kotlářka v Praze-Dejvicích (*Zeman 1976*, 146, obr. 24:1-2) nebo z ostrožny Zámka v Praze-Bohnicích (*Zeman 1976*, 155, obr. 30:6). Obě uvedené nádoby se od exempláře z mohyly v Kostomlatech odlišují zejména plynulejší esovitou profilací, bez výraznějšího odsazení plecí, avšak v ostatních znacích nejsou již nijak významně odlišné. Tyto analogie umožňují

zvažovat příslušnost zlomku hrncovité nádoby nalezeného v kostomlatské mohyle k časně slovanské keramice. Je však nutno zdůraznit, že přes poměrně jasnou shodu s výše uvedenými exempláři, je na místě, určitá opatrnost. Problémem je zde skutečnost, že keramika časně slovanského období vykazuje někdy značnou shodu zejména s některými typy mladší doby římské nebo doby stěhování národů, přičemž v určitých případech nemohou být tyto typy navzájem spolehlivě odlišeny. Pro daný problém charakteristickou je v tomto případě diskuse ohledně datování několika nádob z moravského lužického pohřebiště Slatinky-Nivky (srov. Jelínková – Nekvasil 2006; Zeman 2007; Přichystal 2007). Při posuzování našeho zlomku je nutno vzít zároveň v úvahu možnost přežívání časně slovanské keramiky dále do starohradištního období. Navrhované zařazení lze tedy považovat za vcelku pravděpodobné, jednoznačnou jistotu však v této dataci postrádáme.

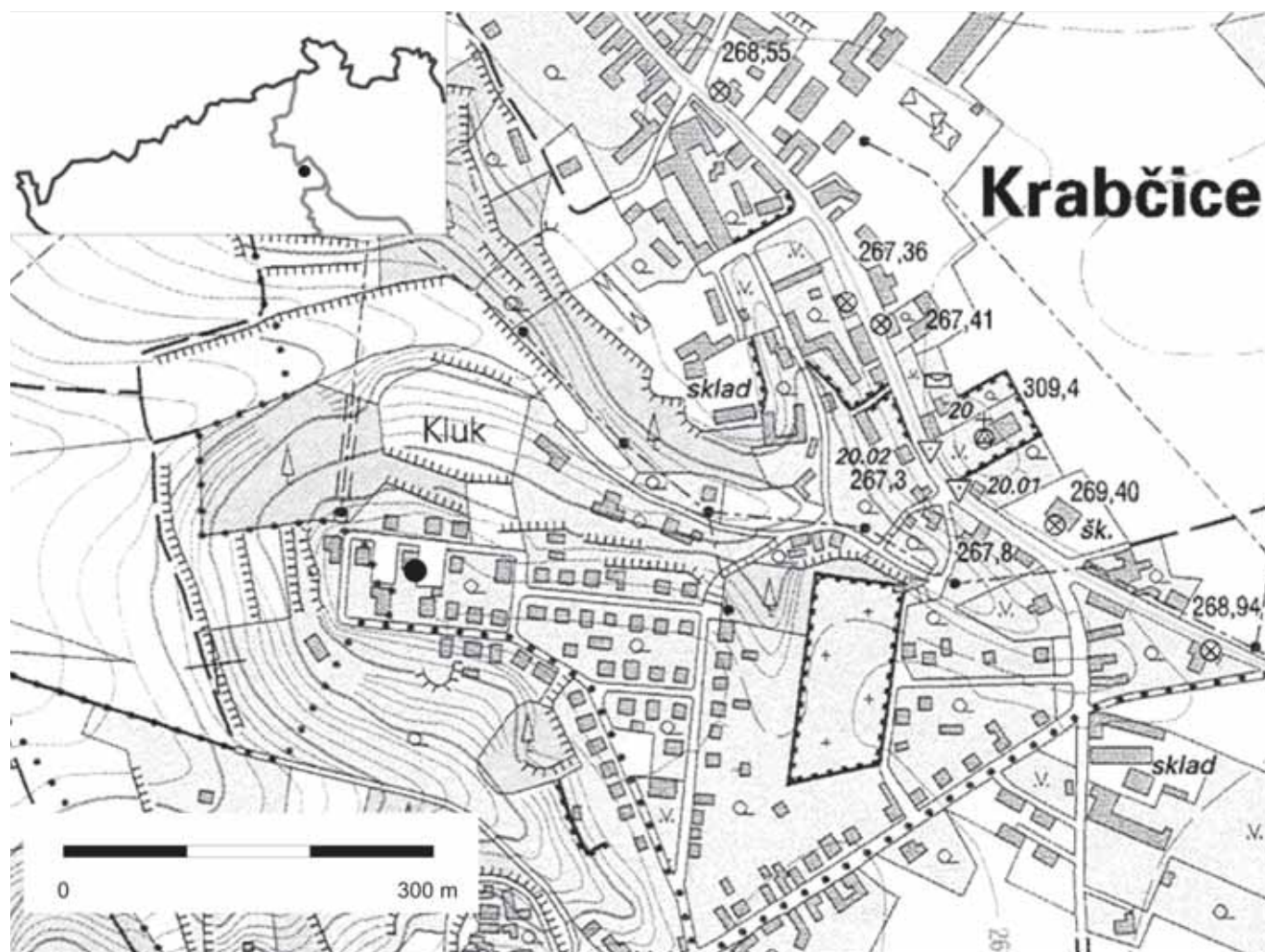
Mezi ostatními zlomky dále vyniká skupinka střepů stejných technologických vlastností, jako např. příměsí slidy a drobných kamínků v keramickém těstě, úprava povrchu, apod., které mohou pocházet z jedné nádoby. Na základě uvedených charakteristik je možno uvažovat o jejich zařaze-

ní obecně do raně středověkého období. Další keramika je reprezentována drobnými zlomky, které lze datovat do rozmezí zemědělského pravěku nebo mladší doby bronzové až doby halštatské.

5.2.4 Výsledky výzkumu a závěr

Přestože interpretace odkryté situace jako pohřební aktivity (mohyly) může, vzhledem k charakteru nálezů a nálezového kontextu, navozovat určité pochybnosti nebo působit poněkud nepřesvědčivě (srov. Lutovský 1989, 59-60), lze považovat tento dojem za zdánlivý. Novověká keramika v plášti mohyly je velmi pravděpodobně intruzí, související s recentním mechanickým narušením mohyly. Z tohoto pohledu tedy není její přítomnost v mohylovém plášti z hlediska finální interpretace nálezové situace jakýmkoli problémem.

Na základě většiny nalezené keramiky můžeme mohyly hypoteticky spojovat s raně středověkým, nebo snad přesněji s časně slovanským obdobím. Slovanský žárový pohřební ritus je spojován s některými specifickými jevy jako např. rozptýlení pohřbu do násypu mohyly nebo umístění pohřbu na exponované místo, výrazně snižující možnost jeho zachování v archeolo-

Obr. 5.6. Krabčice, okr. Litoměřice. Lokalita na mapě ZM 10; 02-43-25 (podle Trefný-Kovářová 2008).
Fig. 5.6. Krabčice, region of Litoměřice. The site on a map ZM 10; 02-43-25 (after Trefný – Kovářová 2008).

gickém kontextu, např. na samostatný kůl nebo na vrcholek mohyly. Obdobné prvky jsou známy např. na lokalitě Kožlí, v jižních Čechách (Lutovský 1996a, 113; 1996b, 47). V některých situacích zjištěných na této lokalitě je např. uvažováno také o pohřbu na stojícím kůlu nebo umístění nádoby s pohřbem (nebo jejího torza!) na povrchu mohyly (Lutovský 1996a, 120). Tato forma pohřbů je zároveň známa z oblastí západních Slovanů (Zoll-Adamikowa 1983). V severovýchodních Čechách známe analogický jev v případě mohyly v Dvakačovicích, kde je zvažováno uložení kremace na vrcholu mohylového násypu (Hejhal 2005, 91). Nálezová situace zkoumané mohyly se v mnohém blíží situacím, se kterými se setkáváme u některých raně středověkých mohyl, prozkoumaných dříve na území Čech. Z tohoto pohledu je možno u tohoto nadzemního útvaru i přes absenci jednoznačně identifikovaného pohřbu nebo dalších charakteristických prvků zvažovat funkci pohřební mohyly.

Naprostá většina dosud známých hradištních hrobů na Litoměřicku náleží středohradištnímu až mladohradištnímu období, nepočítáme-li některé výjimky, reprezentující např. nálezy artefaktů staršího rázu v mladším nálezovém kontextu (Zápotocký 1965, 243-244). Mezi typy jednotlivých pohřbů navíc jednoznačně vystupuje do popředí absence mohyl, která byla konstatována pro oblast severozápadních a středních Čech již R. Turkem (1952, 19-20; 1958, 8; 1963, 226) nebo Z. Váňou (1952, 437). Prozkoumaná situace v Kostomlatech pod Řípem by tedy v tomto smyslu představovala první doklad raně středověkého mohylového pohřbívání na Litoměřicku a Roudnicku. Hypotetická datace mohyly do časně slovanského období pak rozšiřuje počet dosud ojedinělých pohřbů tohoto typu v rámci celých Čech (srov. Šolle 1985).

5.3 Ženský hrob kultury se šňůrovou keramikou z Krabčic, okr. Litoměřice

5.3.1 Úvod

V červnu 2007 byl v Krabčicích, okr. Litoměřice, na pozemku rodinného domu čp. 152 (č. parc. 394/4) při kopání příkopu pro uzemnění hromosvodu narušen kostrový hrob kultury se šňůrovou keramikou (srov. Trefný – Kovářová 2008). Dělník hloubící příkop zde narazil na kumulaci lidských kostí. K nálezům byli majiteli domu nejprve přivoláni příslušníci policie ČR. Ti nešetrně vyjmuli část kostry dolních a horních končetin a obratlů, které byly v rozrušeném hrobě jasně patrné. Poté byly tyto části z místa nálezů odneseny, za účelem provedení antropologické analýzy. Po dalším ohledání místa nálezů příslušníci Policie ČR připustili, že kosterní pozůstatky souvisejí nejspíše s narušením archeologické situace. Na základě tohoto zjištění byl později nález oznámen pracovníkům Podřípského muzea v Roudnici nad Labem.

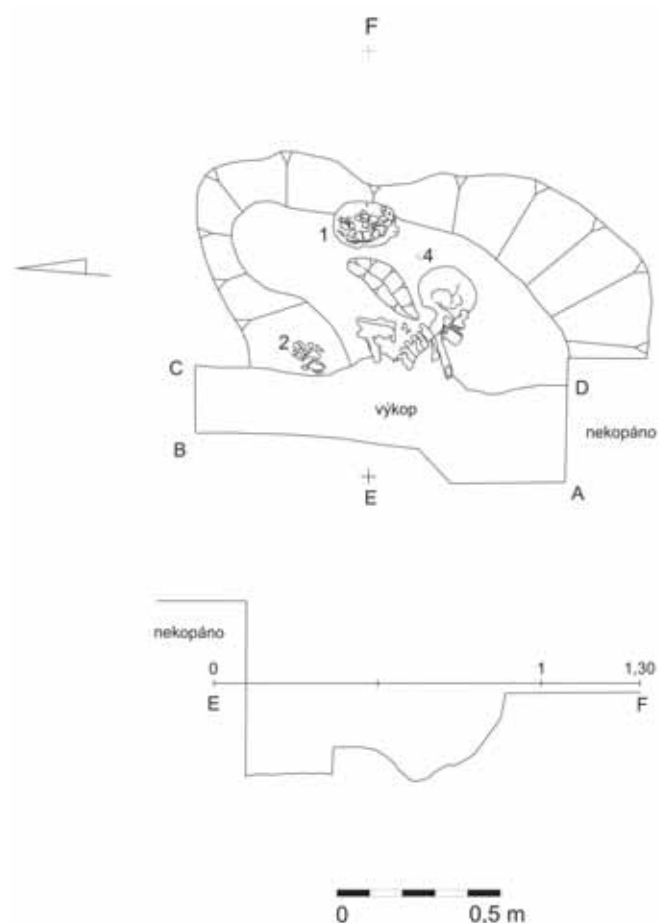
Pozemek, na kterém byl kostrový hrob nalezen (obr. 5.6), se nachází v jihozápadní části obce poblíž polohy „Kluk“, v nadmořské výšce 267 m.n.m (ZM 10 02-43-25; Z 309, J 184; S-JTSK E: – 746822,67; N: – 1006941,12). Místo je situováno na jakémsi

ostrohu, který je součástí vyvýšené členité terasy, táhnoucí se od severního úpatí hory Řípu (455,5 m.n.m.), přes obce Rovné a Krabčice a dále severozápadním směrem k Roudnici nad Labem. Převýšení této terasy vzhledem k okolnímu terénu činí v průměru 50 metrů. Podloží je na lokalitě tvořeno fluvialními písčity štěrky (donau), půdní pokryv pak hnědými půdami s podzoly na terasových uloženinách (Tomášek 2003). Bezejmenná vodoteč, protékající 250 m severozápadně od lokality představuje nejbližší vodní tok. Dalším významnějším tokem je potok Čepel, protékající ve vzdálenosti cca 2,5 km od lokality.

5.3.2 Nálezová situace

Porušený hrob byl zjištěn v profilu výkopu, který byl cca 30 cm široký a 40 cm hluboký. Poškození se týkalo ponejvíce kostry hrudníku a dolních končetin. Výkopem nepoškozené kosterní pozůstatky však byly poměrně dobře zachovalé. Pohřbený jedinec byl uložen na levém boku, hlavou k východu. Jelikož kostra horních i dolních končetin byla vyňata před příchodem archeologů, nebylo možné rekonstruovat jejich původní polohu (obr. 5.7).

Hrobová jáma byla nepravidelně obdélného tvaru se zaoblenými rohy, šikmými stěnami a mírně konvexním dnem. Delší osa hrobové jámy byla orientována ve směru západ-východ, což je orientace obvyklá u hrobů kultury se šňůrovou kerami-

Obr. 5.7. Krabčice, okr. Litoměřice. Půdorys hrobu a profil nálezové situace (podle Trefný-Kovářová 2008).

Fig. 5.7. Krabčice, region of Litoměřice. A groundplan and a profile section of the grave (after Trefný – Kovářová 2008).

kou. Šířka hrobové jámy dosahovala 120 cm, zachovaná délka hrobu činí 65 cm. Hloubka hrobu dosahovala po vybrání výplně 28 cm od úrovně, ve které byl rozpoznán půdorys jámy. Výplň hrobové jámy obsahovala několik keramických zlomků náležejících do mladší doby bronzové, avšak eventuální superpozice hrobu s jinými objekty nebyla rozpoznána.

Západní polovina hrobu, jejíž část již byla zničena původním výkopem, nemohla být odkryta ve shora odebíraných mechanických vrstvách, jako polovina východní, poněvadž byla situována pod současným chodníkem. V rámci možností byly tedy kosterní pozůstatky vyjmuty z boku a výplň této části hrobu byla pouze ovzorkována.

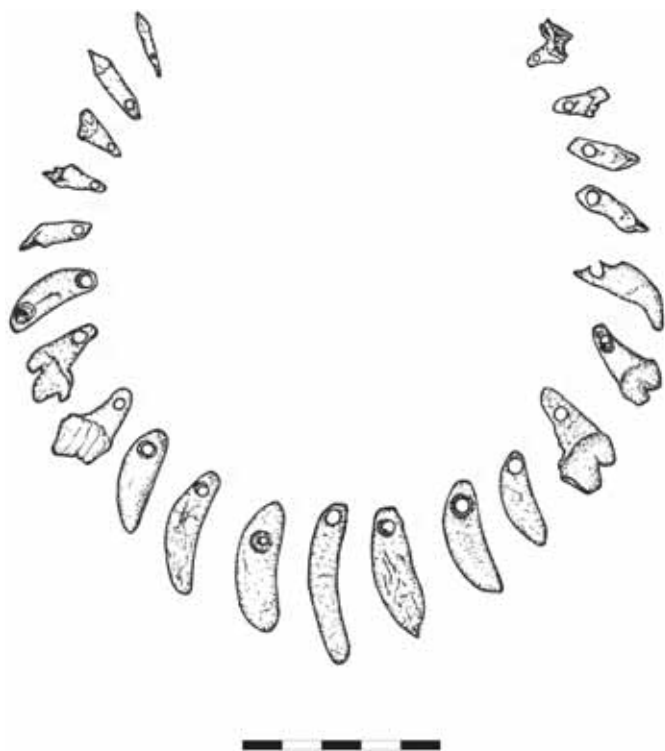
5.3.3 Pohřební výbava

Pohřební výbava byla tvořena torzy dvou keramických nádob, zlomky štípané industrie a provrtanými zvířecími zuby a jejich imitacemi vyrobenými z kosti (obr. 5.8). Jednou z keramických nádob byla amfora s nízkým prohnutým hrdlem, mírně odsazeným dnem a dvěma prožlabenými uchy (obr. 5.9). Na podhrdlí byla zdobena rytým vzorem ve tvaru tzv. jedlové větévky. Druhou nádobkou bylo drobné nezdobené torzo, pocházející pravděpodobně z hrnku s mírně odsazeným dnem. Nádobka se nacházela přímo u hrany výkopu a je pravděpodobně, že její část byla tímto výkopem zničena. Součástí hrobové výbavy byla dále silicitová čepel s odlomeným terminálním koncem, s jemnou oboustrannou laterální retuší (obr. 5.10:1), křemencový úštěp (obr. 5.10:3), malé limnosilicité jádro s dvěma

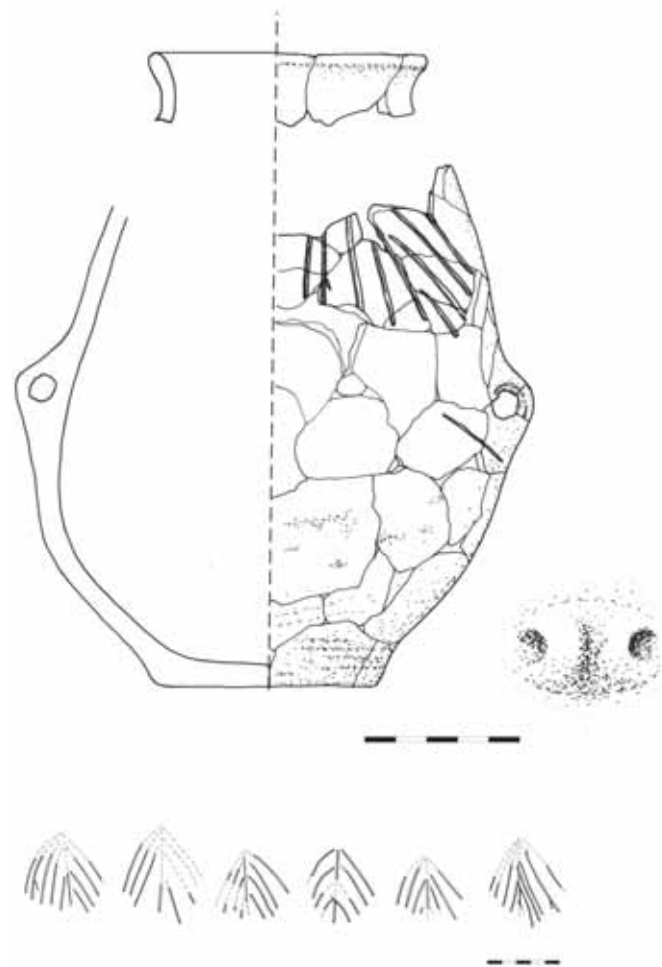
směry těžby úštěpů (obr. 5.10:2) a brousek z jemnozrnného pískovce (obr. 5.10:4).

V zásypu hrobu byly zjištěny ještě další fragmenty keramiky, některé s rytou, slámovanou, voštinovanou či plastickou výzdobou nebo s výzdobou tvořenou nehtovými vrypy. Součástí zásypu byl rovněž zlomek mazanice s otiskem prutu.

Amfora byla umístěna při stěně hrobové jámy za hlavou pohřbeného jedince (obr. 5.7:1). Amfory bývají nejčastěji umísťovány za záda nebo dolní končetiny, známe však rovněž umístění za hlavu pohřbeného (Buchvaldek 1986, 94; Kovářová 2003, 51). Malá nádobka byla umístěna za zády pohřbeného jedince a narozdíl od amfory spočívala asi 5 cm nade dnem hrobu (obr. 5.7:2). Tento jev vysvětlován tak, že menší nádoby mohly být umísťovány na dřevěných stupíncích, které se nedochovaly. Z větších výzkumů, kde se danému fenoménu věnovala pozornost, lze uvést Vikletice (Buchvaldek – Koutecký 1970) nebo Čachovice (Neustupný – Smrž 1988). Silicitová čepel byla z hrobu vyzdvížena již při jeho narušení, neznáme tedy její původní polohu. Úštěp se nacházel za týlem pohřbeného (obr. 5.7:4). Jádro bylo zjištěno až při odstraňování odkopané zeminu v partiích kolem hlavy. Přesnou polohu tedy rovněž neznáme.

**Obr. 5.8. Krabčice, okr. Litoměřice. Provrtané zvířecí zuby a jejich imitace z kosti. Hypotetická rekonstrukce náhrdelníku (podle Trefný-Kovářová 2008).
Fig. 5.8. Krabčice, region of Litoměřice. Pierced animal teeth and their imitation made of bone. A hypothetical reconstruction of a necklace (after Trefný – Kovářová 2008).**

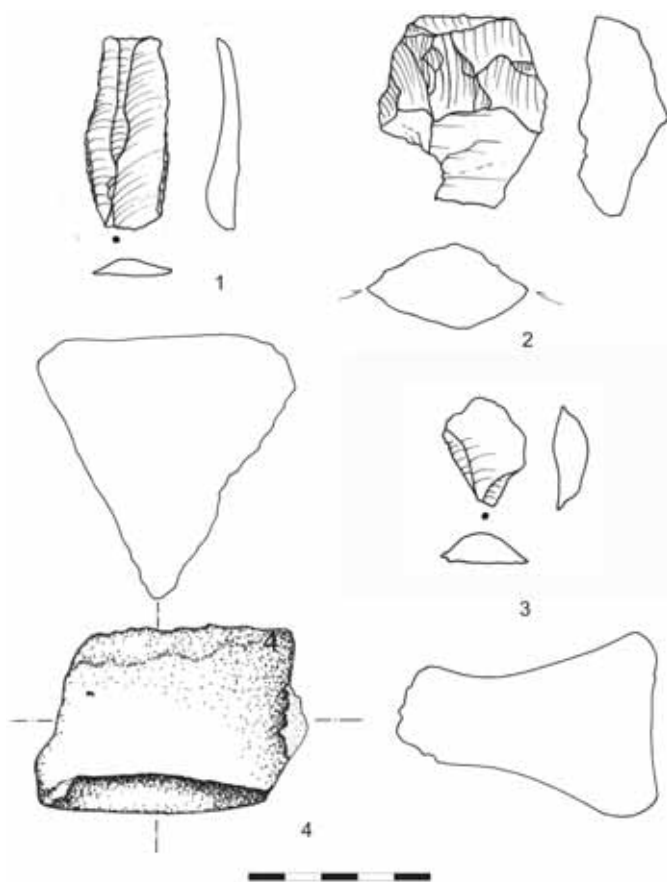

**Obr. 5.9. Krabčice, okr. Litoměřice. Amfora s detailem ucha a výzdobných motivů v podobě jedlových větévek umístěných na podhrdlí (podle Trefný-Kovářová 2008).
Fig. 5.9. Krabčice, region of Litoměřice. An amphora with the detail of a handle and decoration in the form of little fir branches located under the vessel's neck (after Trefný – Kovářová 2008).**

me, lze však předpokládat, že původně bylo uloženo v blízkosti hlavy. Brousek byl nalezen pod menší nádobkou. Provrtnané zvířecí zuby a jejich imitace z kosti byly registrovány v okolí spodní části lebky, krčních obratlů a horní poloviny kostry hrudního koše. S velkou pravděpodobností tvořily původně součást náhrdelníku nebo jimi mohl být pošíť oděv (srov. Buchvaldek 1986, 92).

5.3.4 Rozbor nálezů a interpretace hrobu

Vzhledem k poloze pohřbeného jedince na levém boku hlavou k východu lze hrob považovat za ženský. S tím koresponduje rovněž antropologické posouzení (Trefný – Kovářová 2008, 63-64), podle kterého jde o ženu nad 50 let věku, kategorie maturus-senilis s výškou postavy 164-165 cm. ženskému pohřbu odpovídá také charakter pohřební výbavy. Pro ženské hroby jsou charakteristické drobné nádoby (např. hrnky s uchem nebo bezúche hrnky), které bývají do hrobu většinou uloženy v páru (Buchvaldek 1967, 91). Zlomky drobné nádoby z krabčického hrobu jsou přisuzovány k jednomu exempláři, nelze však zcela vyloučit, že nalezené střepy patří dvěma nádobám. Párová nádoba se také samozřejmě mohla nacházet v neodkryté části hrobu. Amfora z hrobové výbavy je menší velikosti a má poněkud vyšší tělo. Podle typologie M. Buchvaldka náleží k typu A5 (Buchvaldek 1967). Analogické nádoby s výzdobou v podobě

Obr. 5.10. Krabčice, okr. Litoměřice. 1 – čepel; 2 – jádro; 3 – úštěp; 4 – brousek (podle Trefný-Kovářová 2008).

Fig. 5.10. Krabčice, region of Litoměřice. 1 – blade; 2 – core; 3 – flake; 4 – sharpener (after Trefný – Kovářová 2008).

motivu jedlové větévky známe např. z Kralup nad Vltavou, Sommerovy ohrady (Buchvaldek – Moucha – Popelka – Vojtěchovská 1997) nebo z Ústí nad Labem – Střekova (Buchvaldek – Cvrková – Budínský 1987). Zvířecí zuby nepředstavují v ženských hrobech kultury se šňůrovou keramikou nijak výjimečné nálezy. Mezi analogickými nálezovými celky lze jmenovat hrob z Prahy 8 – Čimic (Havel 1981) nebo hrob CXXV z Března u Loun (Pleinerová 2000). Štípaná industrie i pískovcové brousky se objevují jak v hrobech mužských tak ženských. Jádra se v hrobech kultury se šňůrovou keramikou běžně nevyskytují. Exemplář z krabčického hrobu je poměrně nekvalitní a mohl být využit k odbití pouze malého počtu drobných úštěpů. Z hlediska jeho výskytu v hrobové výbavě je nutné zvážit rovněž možnost, že nebylo uloženo do hrobu záměrně a představuje intruzi. Intruzí by mohl být rovněž okraj poháru kultury se šňůrovou keramikou, který zjevně nenáleží ani jedné ze dvou nádob. Nelze však vyloučit, že náleží nádobě, která se nacházela v neodkryté části hrobu. Poháry se však většinou objevují v té části, která byla odkryvem bez problémů prozkoumána (Kovářová 2003, 52).

V zásypech hrobů kultury se šňůrovou keramikou se mohou nacházet keramické zlomky řivnáčské kultury (srov. např. Neustupný 1965, 400), poněvadž šňůrové pohřby se často nacházejí v polohách využívaných rovněž pro řivnáčské sídlištní aktivity (Neustupný 1997). Řivnáčské střepy se pak dostaly do hrobu přímo při jeho zasypávání, což pozorujeme také v případě krabčického hrobu. V jeho zásypu byly rovněž objeveny dva slámované střepy a jeden střep s úpravou povrchu voštinováním. Hrob rovněž obsahoval několik zlomků zařaditelných do rozmezí doba bronzová až halštatská. Tyto zlomky se do zásypu dostaly v souvislosti s pozdějším narušením.

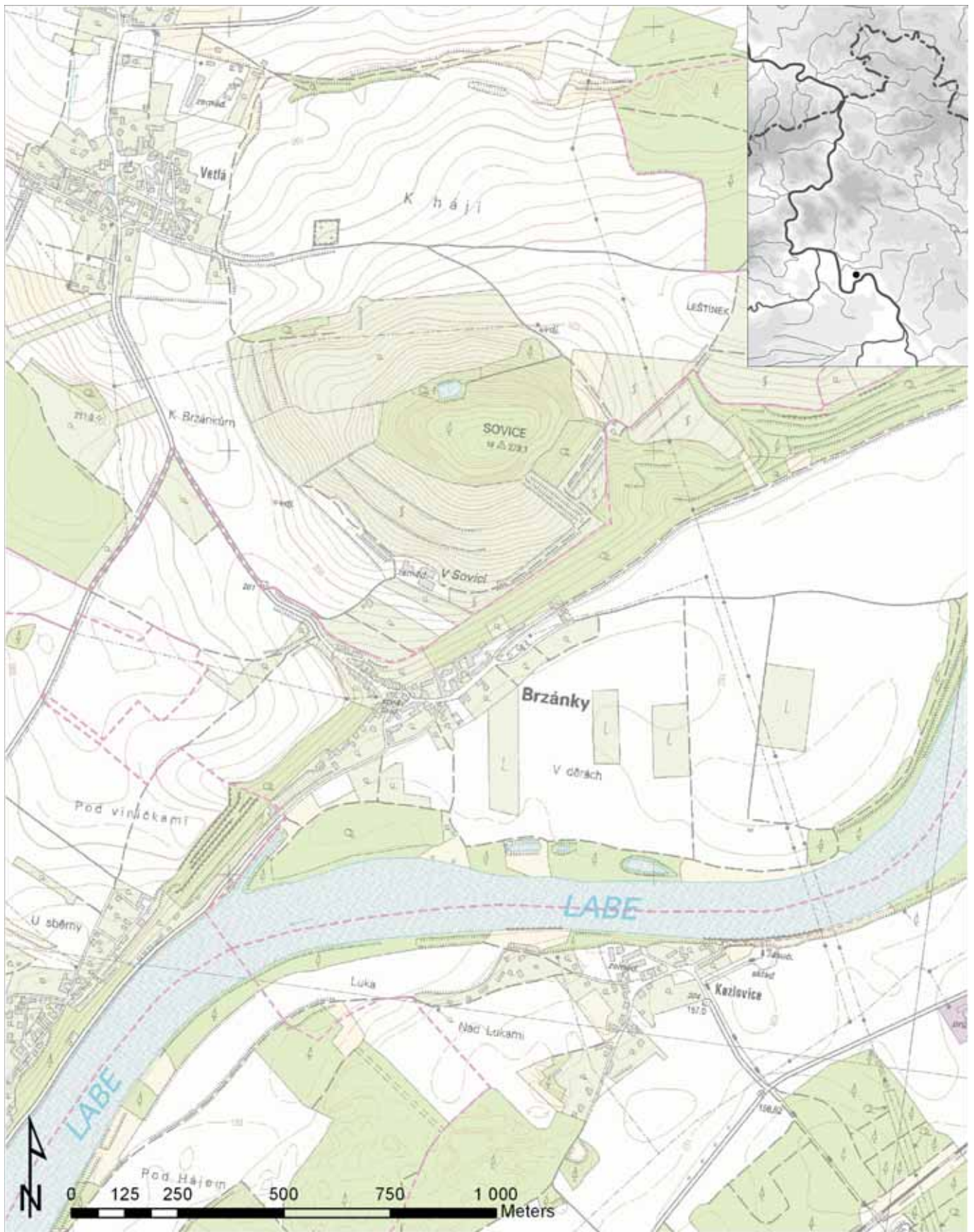
Hrob je na základě nalezeného inventáře možno přiřadit k nálezové skupině II podle členění M. Buchvaldka (Buchvaldek 1986) a datovat do starší nebo počátku střední fáze kultury se šňůrovou keramikou (Neustupný 2008).

5.3.5 Nálezy kultury se šňůrovou keramikou z blízkého okolí

Z katastru obce Rovné pod Řípem (katastrální hranice obcí Rovné, Krabčice a Vesce prochází v těsné blízkosti polohy nálezů hrobu) je znám ojedinělý nález kamenného sekeromlatu bez přesnější lokalizace (Piffel 1940; Borkovský 1940). Přiřazení tohoto artefaktu ke kultuře se šňůrovou keramikou je však sporné.

Z Krabčic známe šňůrové hroby z pozemku bývalého JZD, které zde byly objeveny v roce 1963 při kopání základů budovy pro stroj na česání chmele. První obsahoval střepy z amfory, dvě miniaturní dózovité nádoby, kamennou sekeru a pazourkovou čepel. Ve druhém byly nalezeny fragmenty keramické misky, 2 dózovité nádoby, množství provrtaných zvířecích zubů a při pravém rameni kostry několik perleťových kroužků (Zápotocký 1963; Zápotocký 1975, 43).

K narušení eneolitického kostrového hrobu, který nemohl být dále chronologicky specifikován došlo v Krabčicích u domu č.p. 138 (Kotyza 1995). Pohřbený jedinec byl v hrobě uložen ve

Obr. 5.11. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Poloha lokality (podle Trefný-Chroustovský-Kotýza, v tisku).

Fig. 5. 11. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. The location of the site (podle Trefný - Chroustovský - Kotýza, in press).

směru V-Z, ve skrčené poloze na levém boku, hlavou k západu a obličejem k severozápadu. Inventář byl tvořen pouze několika nevýraznými střepy a zvířecími kostmi, patrně z prasete.

V Národním muzeu v Praze je uložený malý sekeromlat (inv. č. 10040), ojedinělý nález pravděpodobně hrobového charakteru, který je řazen ke kultuře se šňurovou keramikou. Souvisí pochůzkami V. Krolmuse na Podřipsku (*Sklenář 1992*, 106-107), který jej našel v místech u „studánky Boleslavka a na polích Krabčických, zvláště za humny na východ v nově založených zahradách“ (*Krolmus 1855*, 91). Datace tohoto artefaktu do období kultury se šňurovou keramikou je však stejně jako v případě sekeromlatu z Rovného pod Řípem poněkud problematická.

5.4 Výzkum polykulturní výšinné polohy Sovice, k. ú. Vetlá v letech 2007-2008

5.4.1 Úvod

Projekt Archeologie krajiny Podřipska (*Gojda 2007b*), v jehož rámci byl výzkum polykulturní výšinné polohy Sovice realizován, byl zaměřen zejména na povrchový průzkum archeologických lokalit zjištěných leteckou prospekci a výrazněji vertikálně vymezených terénních útvarů, resp. terénních hran, které reprezentují z pohledu geomorfologie povrchu krajiny Podřipska výrazné typy. Na rozdíl od výše popsaných útvarů, polohy vertikálně vymezené či ohraničené v plném rozsahu, tedy ze všech stran, jsou v uvedeném krajinném celku velmi řídké zastoupeny. Nejcharakterističtějším příkladem těchto poloh je vlastní hora Říp. Druhou nejvýraznější polohou tohoto typu a krajinou dominantou oblasti tzv. Zálabí (velkého labského meandru severně od města Roudnice nad Labem) je vrch Sovice. Tato hora tedy představuje „učebnicový příklad“ osamělého vrchu, vertikálně vymezeného ze všech stran, který je díky modelaci terénu relativně snadno přístupný a hraje rovněž významnou roli z hlediska kontroly dálkových kontaktních koridorů (řeka Labe), probíhajících v jeho těsné blízkosti. Z hlediska posouzení sídlištní dynamiky ve vztahu k danému typu geomorfologického útvaru situovaného v popsaném krajinném celku představuje hora Sovice velmi významnou polohu. Tato skutečnost se tedy zároveň stala jedním z hlavních podnětů k realizaci archeologického výzkumu, který zde proběhl v letech 2007 – 2008.

K rozhodnutí o uskutečnění archeologického výzkumu přispěly ještě další dva významné faktory. Hora Sovice reprezentuje s velkou pravděpodobností výšinnou lokalitu regionálního nebo dokonce nadregionálního významu. Naše vědomosti o úloze této krajinné dominanty v minulosti se však prozatím opírají pouze o kusá data získaná archeologickými amatéry v 19. století nebo ojedinělá zjištění vyplývající z povrchových sběrů profesionálních archeologů ponejvíce v průběhu století 20. (*Lüssner 1868*, 575-577; *Zápotocký 1965*, 314; *1969a*; *1978a*; *Smrž 1981*; *Sklenář 1988*, 184-185; *1992*; *Trefný 2009a*). Z důvodů nedostatku dalších dat je hodnocení lokality zejména ve vztahu k její roli či funkci v rámci okolní krajiny značně obtížné. Třetím významným faktorem je skutečnost, která je v současnosti problémem

celé řady archeologických lokalit. Tou je soustavné narušování archeologickými amatéry, resp. nelegálními exkavátory. Ohrožení lokality bylo tedy dalším důvodem k urychlené realizaci plošně omezeného archeologického výzkumu.

5.4.2 Poloha lokality a její přírodní podmínky

Vrch Sovice (278 m n. m.) je situován asi 1 km jihovýchodně od středu obce Vetlá (obr. 5.11). Představuje pozvolný vyvýšený útvar s vrcholovou plošinou, která se mírně sklání směrem k západu (obr. 5.12-13). Hora je vertikálně ohraničena ze všech stran a její vrchol převyšuje okolní rovinatou krajinu o cca 70 m. Vlastní vrcholová plošina má tvar nepravidelného trojúhelníka. Její konce jsou od sebe vzdáleny zhruba 170 m, v nejširším místě dosahuje plošina šíře zhruba 90 m. Současný povrch vrcholové plošiny i svahů jsou výsledkem rozsáhlých půdních sesuvů zejména v 18. a 19. století (*Zanker 1899*, 261; *Ryvola 1931-1932*, 74; *Lüssner 1868*, 576; *Sklenář 1988*, 184; *1992*, 269). Na východní, jihovýchodní a jižní straně, ve vzdálenosti zhruba 1 km je poloha obtékána řekou Labe. Zhruba ve vzdálenosti 1,36 km severozápadním směrem protéká beze-

Obr. 5.12. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Lokalita od západu (foto J. Mrázek).
Fig. 5.12. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. The site from the west (photo by J. Mrázek).

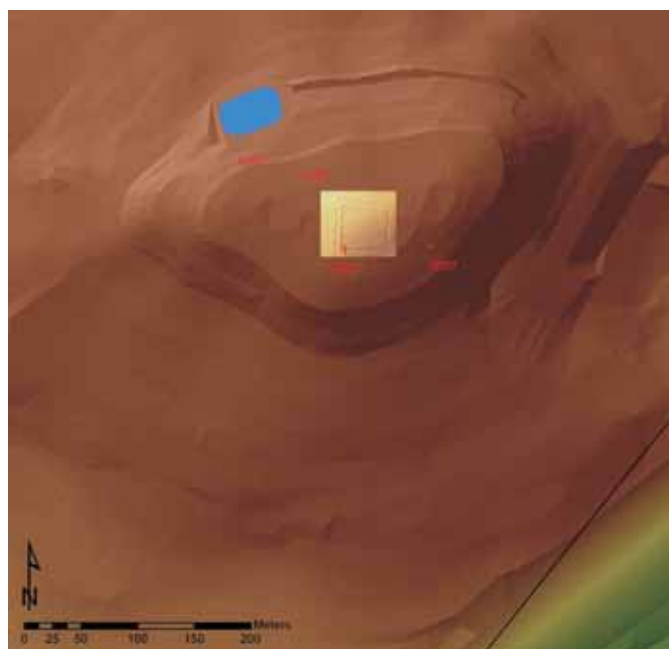
Obr. 5.13. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Letecký snímek lokality od jihu (zdroj Lobkowitzské zámecké vinařství Roudnice nad Labem).
Fig. 5.13. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. An aerial photo of the site from the south (source: Lobkowitz chateau winery Roudnice nad Labem).

Obr. 5.14. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Detail valu lichoběžníkovitého půdorysu a paralelního příkopu na vrcholové plošině.
Fig. 5.14. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. A detail of a trapezoid-shape rampart and a parallel ditch on the peak plateau.

Obr. 5.16. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Průběh analytických povrchových sběrů na lokalitě (podle: Trefný-Chroustovský-Janiček 2010).
Fig. 5.16. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. The analytical fieldwalking survey being undertaken on site (after Trefný – Chroustovský – Janiček 2010).

Obr. 5.15. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Digitální model povrchu terénu s valovitým tělesem na vrcholové plošině a vyznačením polohy sond I-IV/07 (podle Trefný-Chroustovský-Janiček 2010).
Fig. 5.15. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. A digital model of the terrain surface with a rampart-like feature on the peak plateau showing the location of the trenches I-IV/07 (after Trefný – Chroustovský – Janiček 2010).

jmenná vodoteč, vlévající se severně od obce Vrbice do „Záhorecké strouhy“, tekoucí paralelně s potokem Obrtkou a vlévající se v Lounkách do Labe.

Podloží je na lokalitě tvořeno fluvialními písčitohlinitými sedimenty a silicifikovanými jílovitými vápenci a slínovci (*Geologická mapa ČR; List 02-43*). Půdní pokryv je reprezentován hnědými půdami s podzoly na terasových uloženíích (*Tomášek 2003*). Dnešní podoba vrchu je výsledkem třetihorního vrásnění, které mělo za následek vyzdvižení křídového podloží. Již výše zmíněné sesuvy půdy pak souvisí s aktivitami spodní vody v kombinaci s rozrušováním podloží kořenovými systémy vinné révy, která je zde pěstována. K obdobným sesuvům

Obr. 5.17. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Práce v sondě I/07.
Fig. 5.17. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. At work in trench I/07.

došlo také v obci Klapý pod hradem Házmburk, která byla těmito sesuvy v poslední třetině 19. století téměř zcela zdevastována (*Trefný – Chroustovský – Kotyza a kol., v tisku*).

Určitou představu o charakteru rostlinného pokryvu vrchu Sovice v minulosti si lze učinit na základě dílčích zpráv v historických pramenech (*srov. Trefný et al., v tisku*). Pěstování vinné révy je poprvé zmiňováno v urbáři roudnického augustiniánského kláštera již ve druhé čtvrtině 14. století. Ve stejném historickém prameni (*DRC, č. 2, 11-12*) se dále dovídáme, že hora byla pokryta nejspíše nízkým křovinatým porostem a náletovými dřevinami. Dnešní borovicový les byl na Sovici vysázen až roku 1770 (*Zanker 1889, 261; Zápotocký 1965, 314*). Jehličnatý porost se v současnosti koncentruje zejména na úpatích kopce, zatímco vrcholová plošina je hustě porostlá převážně náletovými dřevinami a duby.

5.4.3 Koncepce archeologického výzkumu

Archeologický výzkum byl koncipován tak, aby bylo možné maximálně využít kombinace jednotlivých metod terénního průzkumu a výzkumu, přičemž velký důraz byl kladen především na metody nedestruktivní (*srov. Trefný et al. 2010, 24-26*). Nejprve

Obr. 5.18. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Práce v sondě II/07.
Fig. 5.18. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. At work in trench II/07.

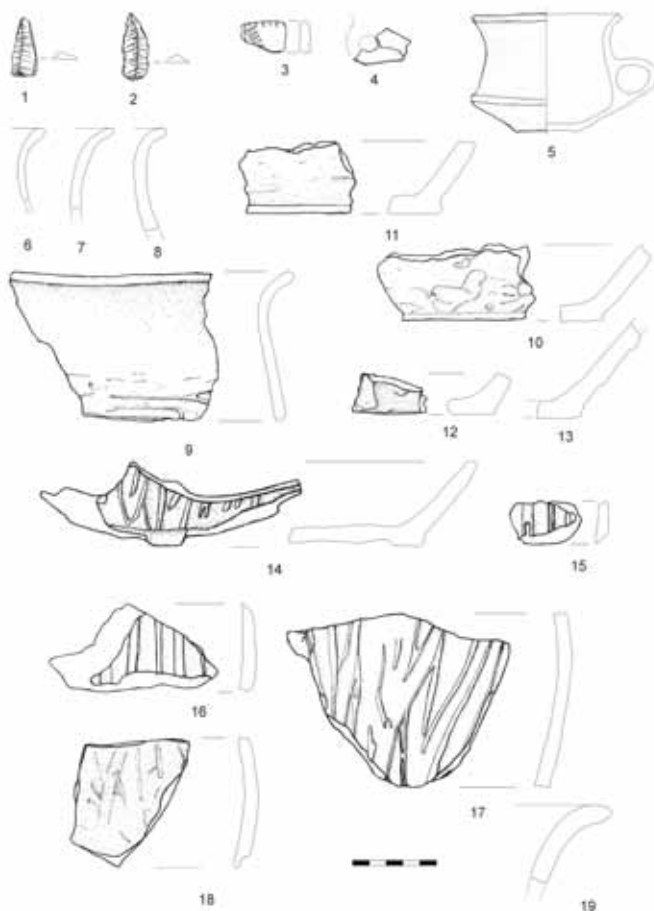
byl proveden geodeticko-topografický průzkum a v areálu vymezeném lichoběžníkovým valem a příkopem (obr. 5.14), nacházejícím se poblíž jihovýchodního okraje vrcholové plošiny, byla provedena plošná nivelace terénu. Výsledkem byl digitální model povrchu terénu v této části vrcholové plošiny (obr. 5.15). Další aplikovanou metodou byly povrchové sběry analytického charakteru (obr. 5.16). V areálu vymezeném lichoběžníkovým valem bylo dále za účelem zjištění přítomnosti a prostorové distribuce antropogenních objektů či narušení ukrytých pod dnešním povrchem provedeno magnetometrické měření. Doplňkově byla využita pedologická sondáž, a to v místech výrazných anomálií zjištěných právě magnetometrií. Pedologickou sondáží bylo ověřováno, zda tyto anomálie nepředstavují spáleništní vrstvy, kumulace čedičových bloků nebo kovových předmětů. Ve třech paralelních pásech probíhajících po celé délce vrcholové plošiny, ve kterých byl uskutečněn povrchový sběr, byl proveden také průzkum pomocí detektoru kovů. Výzkum odkryvem byl uskutečněn prostřednictvím čtyř sond o celkové výměře 12 m². Tyto sondy byly položeny na rozhraní vrcholové plošiny a severního svahu (obr. 5.17), napříč valovým tělesem a paralelním příkopem na vrcholové plošině (obr. 5.18), na východním svahu vrchu, v místě nápadné kumulace opukových bloků a na úpatí svahu severního.

5.4.4 Výsledky výzkumu

Sondáží byly získány četné zlomky keramiky a zvířecích kostí, v menší míře zlomky štípané industrie, popř. kovové či skleněné artefakty, dokládající zdejší aktivity jak v pravěkém, tak raně středověkém období (obr. 5.19-25). Výrazným problémem však bylo velmi časté promíšení pravěkých a raně středověkých artefaktů v rámci dílčích stratigrafických jednotek, což výrazně omezuje možnosti finální datace a interpretace jednotlivých situací. Nejvýrazněji byly na lokalitě zastoupeny nálezy ze starší doby bronzové (obr. 5.19:5-19; 5.20:1-12) a středohradištní

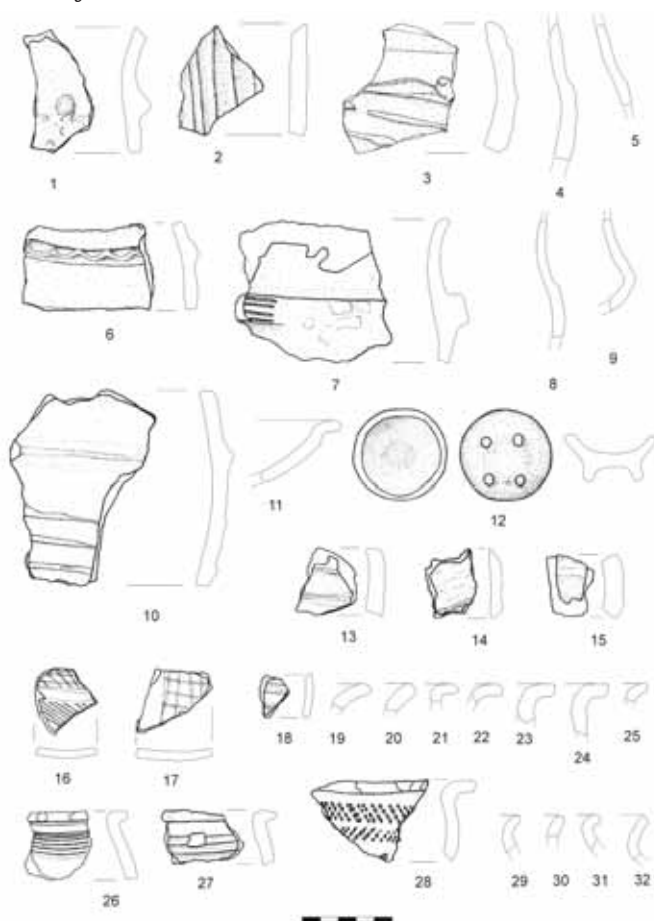
Obr. 5.20. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Výběr archeologických nálezů, 1-32 keramiky (kresba: O. Švejc, V. Schöningerová).

Fig. 5.20. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. A selection of archaeological finds, 1-32 ceramics (drawing: O. Švejc, V. Schöningerová).

Obr. 5.19. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Výběr archeologických nálezů, 1-2 štípaná industrie, 3-19 keramiky (kresba: O. Švejc, V. Schöningerová).

Fig. 5.19. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. A selection of archaeological finds, 1-2 chipped industry, 3-19 ceramics (drawing: O. Švejc, V. Schöningerová).

Obr. 5.21. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Výběr archeologických nálezů. 1-38 keramika, 39 bronz, 40 sklo, 41 kost (kresba: O. Švejcar, V. Schönigerová).

Fig. 5.21. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. A selection of archaeological finds, 1-38 ceramics, 39 bronze, 40 glass, 41 bone (drawing: O. Švejcar, V. Schönigerová).

Obr. 5.22. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Skleněný korálek ze sondy II/07.

Fig. 5.22. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. A glass bead from trench II/07.

ho období (obr. 5.20:19-32; obr. 5.21:1-38, 40; obr. 5.22). Ve výrazně menším množství byly zjištěny doklady antropogenních aktivit z období eneolitu (obr. 5.19:1-4), doby halštatské (obr. 5.20:16-18; obr. 5.21:39; obr. 5.23) či mladší doby bronzové (obr. 5.20:13-15). Na tomto místě je nutno zdůraznit, že zatímco aktivity eneolitické, halštatské, mladobronzové či středohradištní byly na lokalitě registrovány již dříve, nálezy únětické kultury byly výzkumem na lokalitě zjištěny poprvé.

Výzkum v místě sondy č. II/07 potvrdil předběžné poznatky o nadzemním valovém útvaru, vyplývající z magnetometrického měření, podle nichž se mělo jednat o těleso bez vnitřní kamenné, popř. dřevěné konstrukce, vytvořené prostým nasypáním. Co se týče jeho datování, nejmladšími stratifikovanými nálezy z tělesa valu jsou zlomky středohradištní keramiky. Toto období lze tedy považovat za spodní hranici datování tohoto útvaru, která však nemůže být prozatím spolehlivěji potvrzena. V dané situaci nelze rovněž vyloučit mladší dataci, resp. recentní stáří objektu. Na druhou stranu v historických pramenech nenalzáme žádnou zmínku o jakýchkoli zdejších středověkých či novověkých aktivitách, se kterými by mohl valovitý útvar souviset. Pokud bychom připustili dataci tohoto nadzemního útvaru do středohradištního období, pak bychom jej mohli nejspíše spojovat s kultovními či rezidenčními aktivitami (Dostál 1975; Schuldt 1979; Schuldt 1985; Klanica 1985, obr. 3; Sláma 2001, 540; Profantová – Profant 2004).

Zajímavým zjištěním v sondě II/07 byl několik kumulací únětické keramiky, v jednom případě dokonce s kompletně dochovaným koflíkem klasické fáze a miniaturní nádobkou (obr. 5.24-25). Poněvadž byly v případě posledně jmenované kumulace zjištěny rovněž zlomky drobných spálených kostních kompak, byla původně zvažována interpretace této kumulace jako únětického žárového hrobu. Přestože v únětické kultuře převládá kostrový rítus, v severní části Čech žárové pohřby ojediněle registrujeme (srov. Jiráň, ed. 2008, 65; Smrž 1991). Analýza DNA uvedených zlomků kostí však tento předpoklad neprokázala (Pavelka, v tisku).

Povrchové sběry provedené na vrcholové plošině přinesly důležité informace ohledně distribuce keramických fragmentů v jednotlivých referenčních jednotkách. Na jejím základě lze konstatovat koncentraci v oblasti valovitého útvaru, resp. v jeho těsné blízkosti. Směrem k okrajům vrcholové plošiny četnost výskytu postupně slábne, což je patrné zejména v ploše západně od valovitého útvaru. Výskyt keramických zlomků různého stáří byl však ve větší či menší míře zjištěn na většině vrcholové plošiny, což dokládá její využívání během různých period. Detektorovým průzkumem bylo získáno řádově několik stovek převážně recentních artefaktů. Mezi nimi však nalzáme rovněž takové, které mohou souviset s pravěkými či středověkými aktivitami. Těmi jsou zejména zlomek hladké tyčinky, pravděpodobně fragment náramku a železná šipka z kuše. Zatímco šipka náleží nejspíše do období středověku, datace hladkého náramku zůstává nejistou.

5.4.5 Závěr

Při hodnocení významu vrcholové plošiny hory Sovice z hlediska jejího funkčního vztahu k dalším částem vrchu, resp. k nejbližšímu okolí, je nezbytné vzít v úvahu dosavadní archeologické aktivity (povrchové sběry) vztahující se k tomuto území. Z tohoto pohledu jsou velmi důležitá zjištění na severozápadním a jihozápadním úpatí hory, dokládající aktivity v nespecifikovaném období zemědělského pravěku, mladší době bronzové a době hradištní. Na základě těchto zjištění lze nejméně pro rané středověké období zvažovat hypotetickou variantu existence rozsáhlejšího sídlištního komplexu, ve kterém mohla vrcholová plošina plnit funkci akropole. Z hlediska prostorového členění nejbližšího okolí je nutno rovněž zmínit plochu přiléhající k severozápadnímu svahu hory (ovocný sad srov. obr. 5.13). Tato oblast představuje plošinu, která na svém jižním a západním okraji výrazně převyšuje své okolí, na severu a východě pak přechází povlnnějším svahem v okolní rovinu. Přestože na této plošině prozatím nebyl prováděn žádný průzkum a osídlení zde tedy není doloženo, nelze jej z důvodů prostorové konfigurace terénu zcela vyloučit ani zde.

Jak již bylo uvedeno výše, nejvýrazněji je na lokalitě zastoupen materiál ze starší doby bronzové a z raného středověku. Tato skutečnost společně s umístěním na exponované poloze, poblíž velkého říčního toku, který je zároveň dálkovým kontaktním koridorem, nám umožňuje zvažovat pro obě periody existenci významnějších center regionálního (či snad nadregionálního) významu. Tuto hypotézu navíc ještě umocňuje fakt, že Sovice představuje jedinou exponovanou polohu na Labi v oblasti vymezené Podřipskem a tzv. Labskou průrvou (Porta Bohemica). Je však nutno zdůraznit, že obdobnou úvahu nelze vyloučit ani v případě ostatních zastoupených období, jejichž materiál nemusel být ve z velké míry atypickém nálezovém souboru rozpoznán.

Zda byla tato poloha v některém ze zastoupených období opevněna, se prozatím nepodařilo prokázat. Problémem jsou ve vztahu k prokázání již zmíněné koluviální procesy (sesuvy), které mohly veškeré stopy po eventuálním opevnění zcela destruovat.

V úvodu této kapitoly byla zmíněna určitá vzájemná obdoba vrchu Sovice a hory Řípu v tom smyslu, že v obou případech se jedná o geomorfologické útvary vertikálně vymezené ze všech stran. Charakter antropogenních činností, posuzovaný na základě frekvence archeologických nálezů z obou lokalit se však zdá být poněkud odlišný. Pravěké nálezy z hory Řípu (Waldhauer et al. 2008) je možno zařadit do období neolitu až eneolitu, dále pak do mladší doby bronzové. Některé zdejší nálezy bronzových artefaktů dokonce evokují možnost, že zde byl uložen depot bronzových předmětů. Frekvence archeologických nálezů z vrchu Sovice, pocházejících ze všech akcí předcházejících archeologickému výzkumu, je však výrazně vyšší. Na Sovici se

Obr. 5.23. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Bronzový plíšek ze sondy II/07.
Fig. 5.23. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. A bronze leaf from trench II/07.

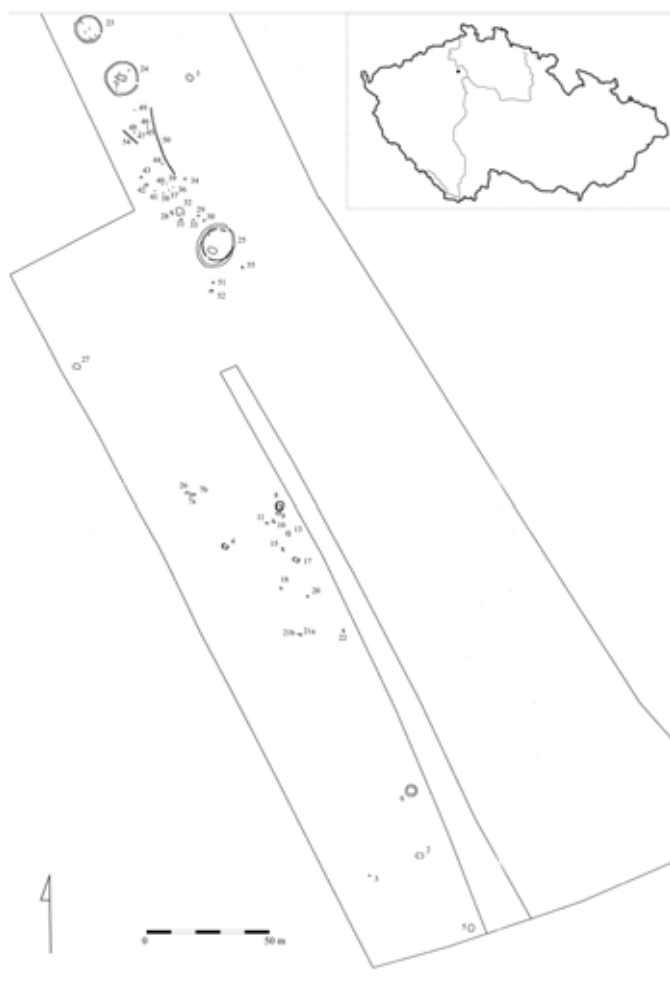
Obr. 5.24. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Koflík únětické kultury z jedné z kumulací keramiky v sondě II/07.

Fig. 5.24. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. A cup belonging to the Únětice culture from one of the deposits of ceramics in trench II/07.

Obr. 5.25. Sovice, k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice. Miniaturní nádobka únětické kultury z jedné z kumulací keramiky v sondě II/07.

Fig. 5.25. Sovice, cadastral area Vetlá, region of Litoměřice. A miniature vessel belonging to the Únětice culture from one of the deposits of ceramics in trench II/07.

Obr. 5.26. Straškov, okr. Litoměřice. Celkový plán zkoumané plochy s půdorysem všech objektů v měřítku 1:1000 (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.26. Straškov, region of Litoměřice. A complete plan of the studied area with the groundplan of all features in scale 1:1000 (after Trefný – Dobeš 2008).

rovněž setkáváme s vyšším počtem identifikovaných chronologických komponent. Tyto skutečnosti nejspíše souvisejí s odlišným významem obou míst. Je pravdou, že v případě hory Řípu nelze jednoznačně vyloučit potenciální funkci lokality v některých obdobích jako výšinného sídliště (viz. kapitola 6). Charakter některých zdejších nálezů však směřuje úvahy o roli tohoto místa zároveň do roviny kultovního či symbolického významu. Naproti tomu v případě výšinné polohy Sovice vystupuje do popředí nápadná frekvence archeologických nálezů, včetně opakujícího se osídlení v několika periodách. Tato zjištění akcentují sídelní potenciál této lokality, který je zajisté umocněn rovněž geografickou polohou v těsné blízkosti řeky Labe, jednoho z hlavních českých toků a zároveň významné kontaktní trasy.

5.5 Pohřebiště ze střední až mladší doby bronzové ve Straškově, okr. Litoměřice

5.5.1 Úvod

Archeologický záchranný výzkum v poloze „Pod Vínkem“ na katastru obce nesouvisí přímo s projektem Archeologie krajiny Podřipska (Gojda 2007b), předmětem jehož vyhodnocení je

tato monografie. V případě tohoto výzkumu jde naopak o záchrannou akci Ústavu archeologické památkové péče severozápadních Čech, realizovanou v souvislosti se stavbou dálnice D-8 v úseku Nová Ves – Doksany v letech 1999-2000 (srov. Trefný – Dobeš 2008). Výsledky tohoto výzkumu však přinesly velmi důležité poznatky k problematice jednoho specifického typu archeologických struktur, mimochodem velmi často objeveného právě prostřednictvím letecké archeologie, a sice kruhových objektů, různých rozměrů s dalším zahloubeným objektem v takto vymezené ploše. Poněvadž objekty tohoto typu jsou v oblasti Podřipska výrazněji zastoupeny a vlastní projekt Krajinná archeologie a vývoj pravěkého osídlení na Podřipsku byl zároveň částečně zaměřen na výzkum specifických prostorových útvarů, popř. útvarů zjištěných leteckou prospekci, bylo v rámci projektu přistoupeno k vyhodnocení tohoto záchranného výzkumu (srov. Trefný – Dobeš 2008), jehož výsledky jsou shrnuty v této kapitole.

Na ploše obsažené archeologickým výzkumem o rozsahu cca 5 ha bylo odkryto celkem 54 zahloubených objektů (obr. 5.26). Vlastnímu terénnímu výzkumu předcházela letecká prospekce (Z. Smrž), kterou zde byly zjištěny zejména výše uvedené kruhové struktury. Odkryté objekty jsou většinou pohřebního charakteru, nebereme-li v potaz zhruba polovinu nepravidelných jam s minimem nálezů. Posledně jmenované objekty mohou rovněž souviset s dřívější selskou těžbou písku.

Nejstarším objektem je baalberský kostrový hrob (obj. č. 26), který byl původně, jak dosvědčují některé analogie (Fischer 1956, 48-54; Preuss 1966, 39-40; Šmíd 2003, 122-135) pravděpodobně pokryt mohylovým násypem. Tento hrob byl charakteristicky umístěn poblíž nejvyššího místa mírného návrší mezi Straškovem a vlastní trasou dálnice. Do období kultury nálevkovitých pohárů lze zařadit ještě objekty. č. 3, 7 a 20.

Těsně u vlastní trasy dálnice byl zjištěn sídlištní objekt kultury řivnáčské (objekt. č. 34). První mohyly z období kultury nálevkovitých pohárů (Zápotocký 2002, 281-282), nebo také řivnáčské objekty ve volné krajině (s další literaturou Dobeš – Vojtěchovská 2008) bývají často doprovázeny hroby kultury se šňůrovou keramikou. Na skryté ploše nebyly však žádné hroby této kultury zjištěny. Není však vyloučeno, že se nacházejí v prostorách mimo plochu stavby dálnice na mírných svazích směrem ke Straškovu.

Objekt č. 27 představoval kostrový hrob, který může být na základě svého inventáře zařazen do mladší fáze středobronzové mohylové kultury (Br C2). Další objekty můžeme zařadit do období vymezeného střední až mladší dobou bronzovou. Náleží k nim také již zmiňované objekty obkroužené kruhovými žlaby. Na straškovském nalezišti bylo prozkoumáno celkem dvanáct jistých nebo pravděpodobných hrobů tohoto období, různé velikosti a konstrukce. Při datování těchto objektů se však setkáváme i s určitými problémy. V některých z nich se dochoval hrobový inventář, na jehož základě lze hroby do uvedeného časového rámce vcelku bez problémů zařadit. Chrono-

logické zařazení ostatních objektů této skupiny, ve kterých se nedochoval žádný inventář vhodný k dataci, je však pouze předpokládáno, a to na základě shodných konstrukčních prvků, které pozorujeme u objektů s jistou datací. Co se týče pohřebního ritu, mezi těmito objekty nacházíme jak hroby žárové, tak hroby kostrové. V případě žárového ritu se však nejednalo o pohřby popelnicové, nýbrž o pohřby, kdy jsou spálené pozůstatky uloženy volně do hrobové jámy.

Nejmladším zjištěným objektem je pak sídlištní jáma, obsahující keramiku štítarského stupně (Trefný – Dobeš 2008, tab. 1).

5.5.2 Poloha lokality a její přírodní podmínky

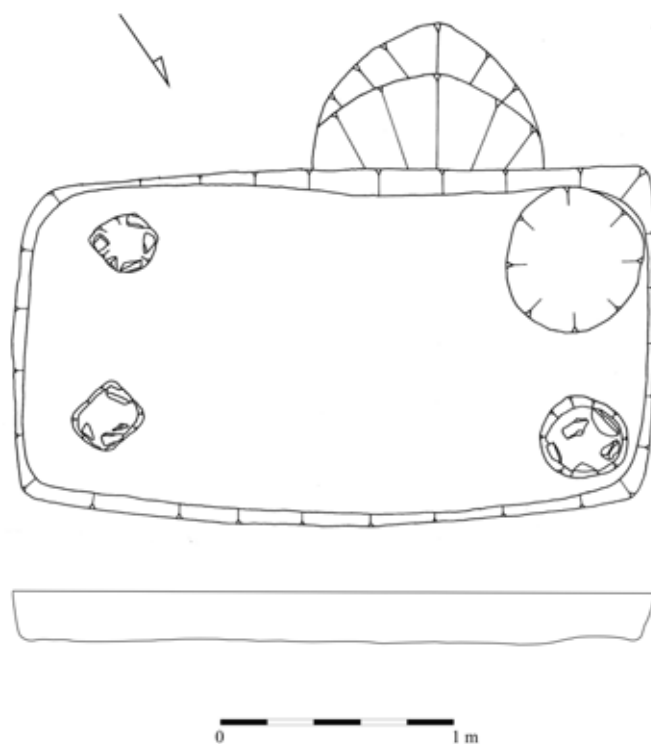
Naleziště se nachází na mírném protáhlém návrší, jehož střed je situován cca 600 m severovýchodně od obce Straškov. Nadmořská výška tohoto návrší se kolísá mezi 222 až 232,5 m n.m. Na východním okraji návrší se nachází nevysoký pahorek Vínek (240 m n.m.), který však díky okolní rovině představuje určitou lokální dominantu. Význam tohoto vrchu z archeologického hlediska byl již v minulosti diskutován, avšak prozatím nebyl předmětem ucelenějšího archeologického bádání. Dle ústního sdělení Z. Smrže byl však tento pahorek využit během 18. století pro umístění dělostřelecké baterie.

Nejbližším vodním tokem je potok Čepel, protékající ve vzdálenosti cca 500 m od vrcholu návrší. Půdní pokryv je v místě výzkumu tvořen hnědými půdami s podzoly na terasovitých uloženinách (Tomášek 2003). Lokalita se nachází na rozhraní dvou geologicky odlišných území, přičemž hranice mezi nimi probíhá poněkud nepravidelně zhruba severojižním směrem. Podloží prvního z nich reprezentují fluvialní písčité štěrky mindelského stáří. Na ně navazuje území s turonskými slinitými a jílovitými prachovci, místy glaukonitických vápnitých a písčitých spongilit a spongilitických vápenců, slínovců a písčitých slínovců (Geologická mapa, list 12-21).

5.5.3 Konstrukce hrobů a jejich datace

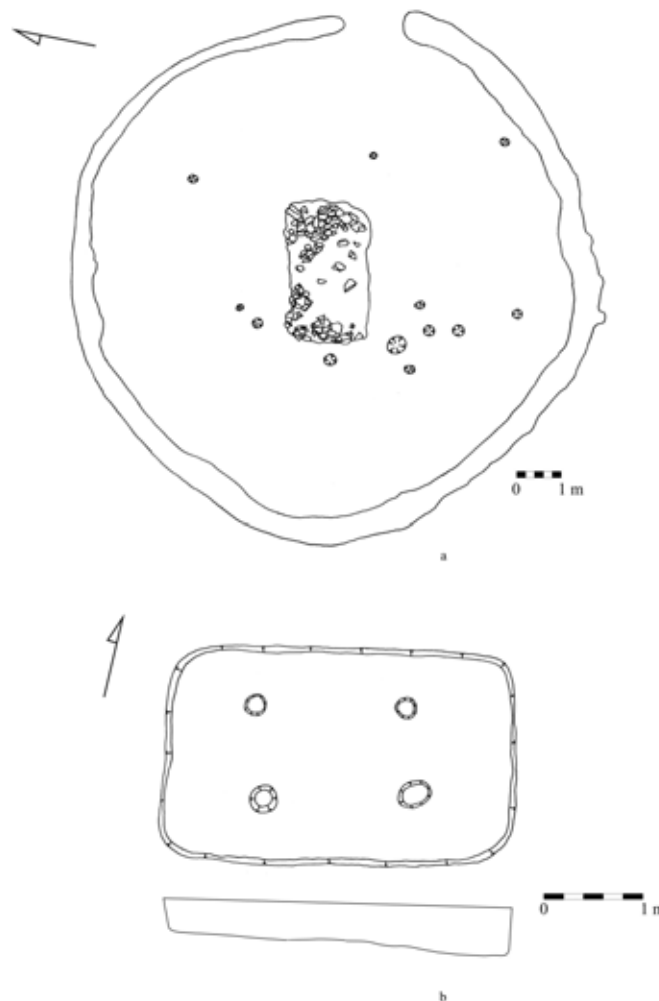
Nejjednodušší hroby jsou z konstrukčního hlediska tvořeny jednoduchou podélnou jámou, v některých případech se čtyřmi kúlovými jamkami (srov. obr. 5.27) poblíž rohů (objekty č. 4, 9, 17). Objekty č. 4 a 17 představují žárové pohřby, v objektu č. 9 nebyly zjištěny žádné pozůstatky zemřelého (Kuljavceva Hlavová 2008).

Další skupina představuje hroby opatřené kamenným závalem, v některých případech rovněž vydlážděným dnem (objekty č. 1, 2, 5, 24, 25, 27). Objekty č. 1, 2, 24 (obr. 5.28-29), 25 (obr. 5.30) a 27 (obr. 5.31) představovaly hroby kostrové, v objektu č. 5 nebyly zjištěny žádné pozůstatky pohřbeného (Kuljavceva Hlavová 2008). Zával se dochoval v různém stavu, někdy jako kompaktní výplň hrobové jámy, někdy se z něj zachovaly jen skrovné zbytky. V rámci této skupiny byly kúlové jamky v rozích jámy

Obr. 5.27. Straškov, okr. Litoměřice. Půdorys a profil objektu č. 4 (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.27. Straškov, region of Litoměřice. A ground plan and profile section of feature No. 4 (after Trefný – Dobeš 2008).

Obr. 5.28. Straškov, okr. Litoměřice. Půdorys a profil objektu č. 24 (podle Trefný-Dobeš 2008).

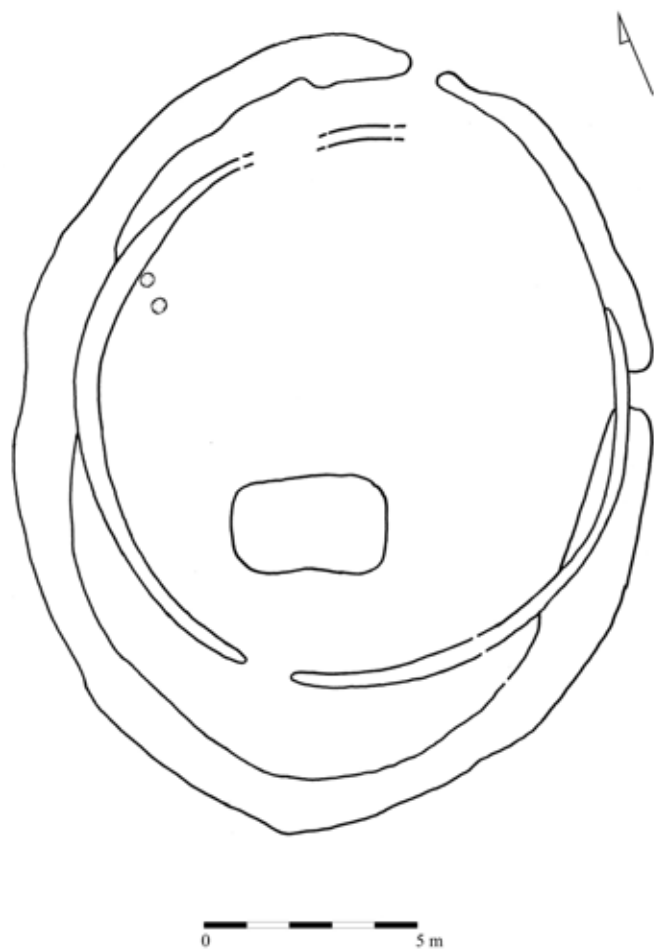
Fig. 5.28. Straškov, region of Litoměřice. A ground plan and profile section of feature No. 24 (after Trefný – Dobeš 2008).

Obr. 5.29. Straškov, okr. Litoměřice. Objekt č. 24 (podle Trefný-Dobeš 2008).
Fig. 5.29. Straškov, region of Litoměřice. Feature No. 24 (after Trefný – Dobeš 2008).

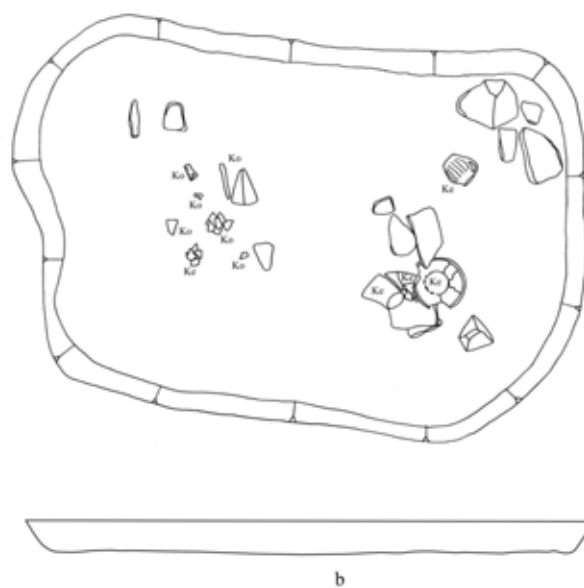
a

Obr. 5.30. Straškov, okr. Litoměřice. Půdorys objektu č. 25 (podle Trefný-Dobeš 2008).
Fig. 5.30. Straškov, region of Litoměřice. A groundplan of the feature No. 25 (after Trefný – Dobeš 2008).

zjištěny jen u objektu č. 24. Zajímavý jev pozorujeme u objektu č. 2, jehož dno je dlážděno opukovými deskami, uzavření (zával) hrobové jámy je však provedeno čedičovými bloky.

Poslední skupina je reprezentována hroby, které jsou obkrouženy kruhovými žlaby (objekty č. 8 – žárový pohřeb, 24, 25). Rovněž v této skupině lze pozorovat mezi konstrukcí jed-

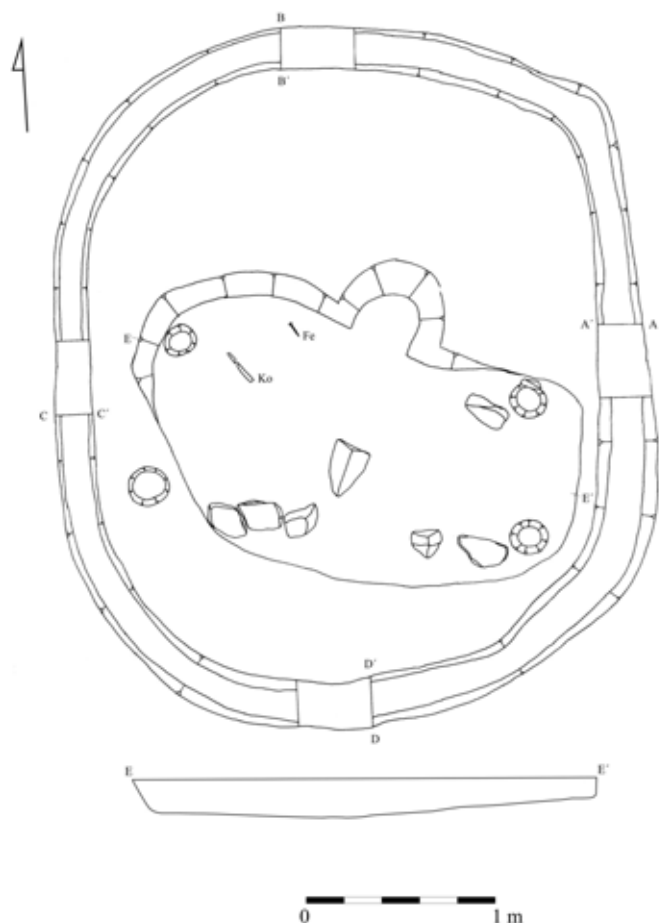
b

0 1 m

Obr. 5.31. Straškov, okr. Litoměřice. Půdorys a profil objektu č. 27 (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.31. Straškov, region of Litoměřice. A groundplan and profile section of feature No. 27 (after Trefný – Dobeš 2008).

notlivých hrobů určité odchylky, které se projevují zejména charakterem kamenného závalu nebo velikostí kruhového žlabu (srov. obr. 5.32; 5.28; 5.30). Problémem je eventuální přiřazení objektů č. 6 a 23 k této skupině (obr. 5.33-34). Tyto objekty jsou totiž tvořeny pouze žlaby, uvnitř kterých se nalézají kulové jamky (ty s nimi však nemusí chronologicky ani funkčně souviset), avšak nebyla u nich zjištěna žádná hrobová jáma. Je samozřejmě možné, že pozůstatky hrobové jámy mohly být zničeny orbou, avšak v úvahu lze vzít též vysvětlení v podobě kenotafických hrobů. Skupina těchto objektů vykazuje dále určité rozdíly, zejména co se týče rozměrů kruhových žlabů resp. existence jejich průřezů. Objekty č. 6 a 8 dosahují v průměru 4-5 m a žlab je nepřerušovaný. Žlaby v případě objektů č. 23, 24 a 25 dosahují průměrů 12-19 m a jsou ve směru VJV průřezeny. U ob-

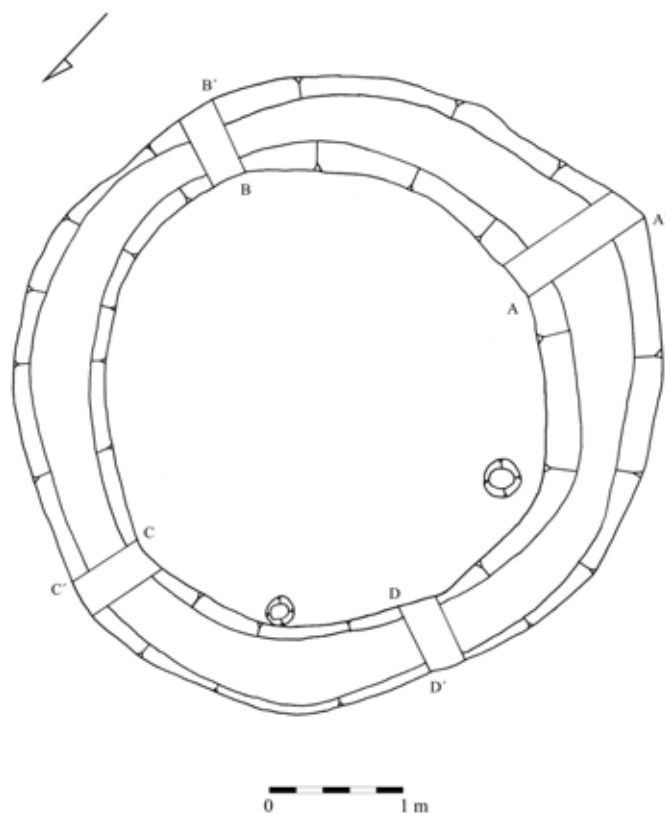
Obr. 5.32. Straškov, okr. Litoměřice. Půdorys a profil objektu č. 8 (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.32. Straškov, region of Litoměřice. A groundplan and profile section of feature No. 8 (after Trefný – Dobeš 2008).

jektu č. 25 pozorujeme superpozici dvou žlabů. K interpretaci tohoto jevu se vrátíme níže.

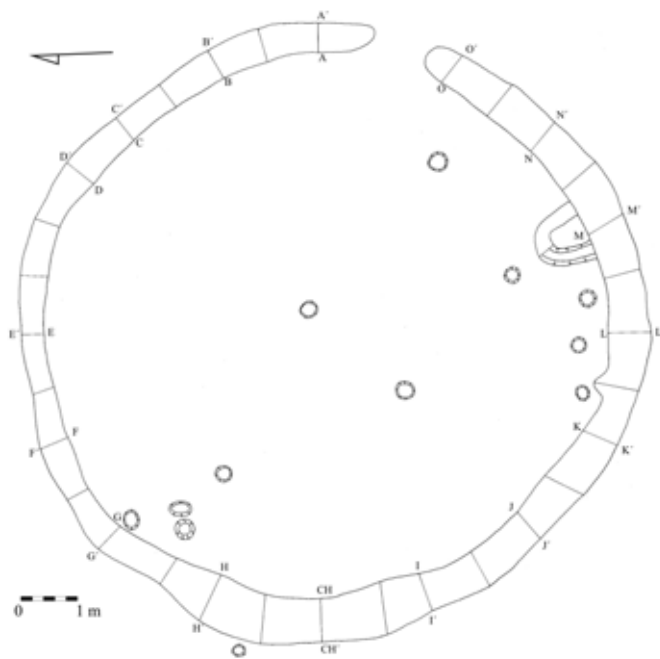
Na tomto místě můžeme zmínit jeden velmi důležitý prvek, který byl pozorován u objektu č. 4. V různých kúlových jamkách na dně hrobu, stejně jako v jeho výplni byly zjištěny keramické zlomky pocházející z několika keramických jedinců. Je zřejmé, že tato nálezořá situace nemohla být zapříčiněna post-depozičními procesy, ale záměrným uložením těchto zlomků do příslušných poloh (obr. 5.35). Obdobná situace byla zjištěna také v hrobě č. 44 a snad též č. 77 na nedalekém lužickém pohřebišti v Chodounech (Jiráň – Trefný, v přípravě). Uvedená situace tedy navozuje domněnku ve smyslu záměrného rozbití a separovaného uložení jednotlivých částí nádob do hrobové jámy, což může souviset se specifickým pohřebním obřadem, spojeným s uložením zemřelého, apod.

Z chronologického hlediska lze za nejstarší hrob považovat objekt č. 27. Nejvýraznější nádoba jeho nálezořového inventáře – džbán se svislými žlábkami nachází přesné analogie v keramickém depotu z Horních Počapel (Bouzek – Sklenář 1987, 32, obr. 3:4). Na základě této shody lze tento hrob bezpečně zařadit do střední doby bronzové, konkrétně do mladomohylového stupně Br C 2 (obr. 5.36).

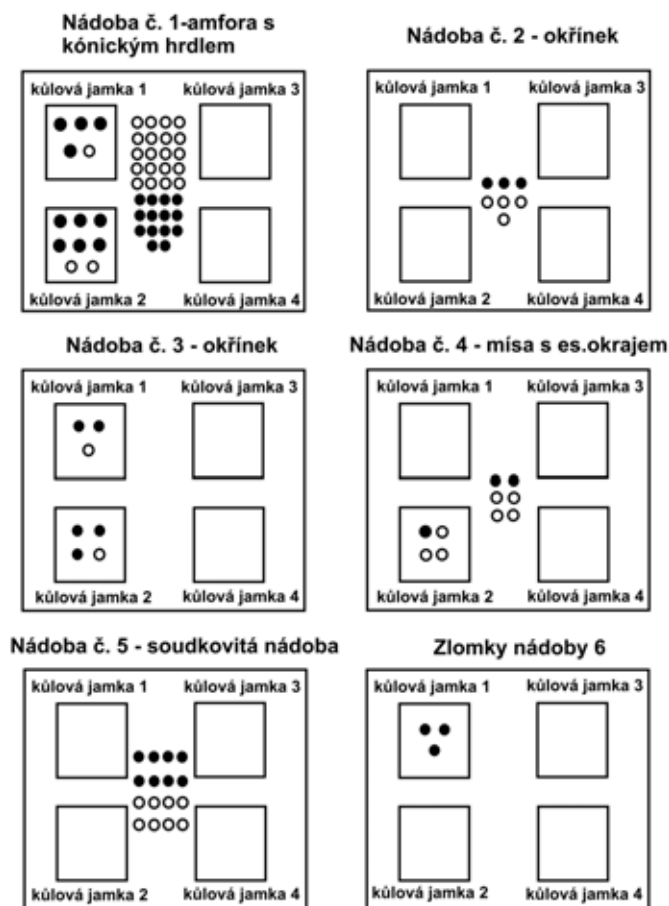
Obr. 5.33. Straškov, okr. Litoměřice. Půdorys objektu č. 6 (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.33. Straškov, region of Litoměřice. A groundplan of feature No. 6 (after Trefný – Dobeš 2008).

Obr. 5.34. Straškov, okr. Litoměřice. Půdorys objektu č. 23 (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.34. Straškov, region of Litoměřice. A groundplan of feature No. 23 (after Trefný – Dobeš 2008).

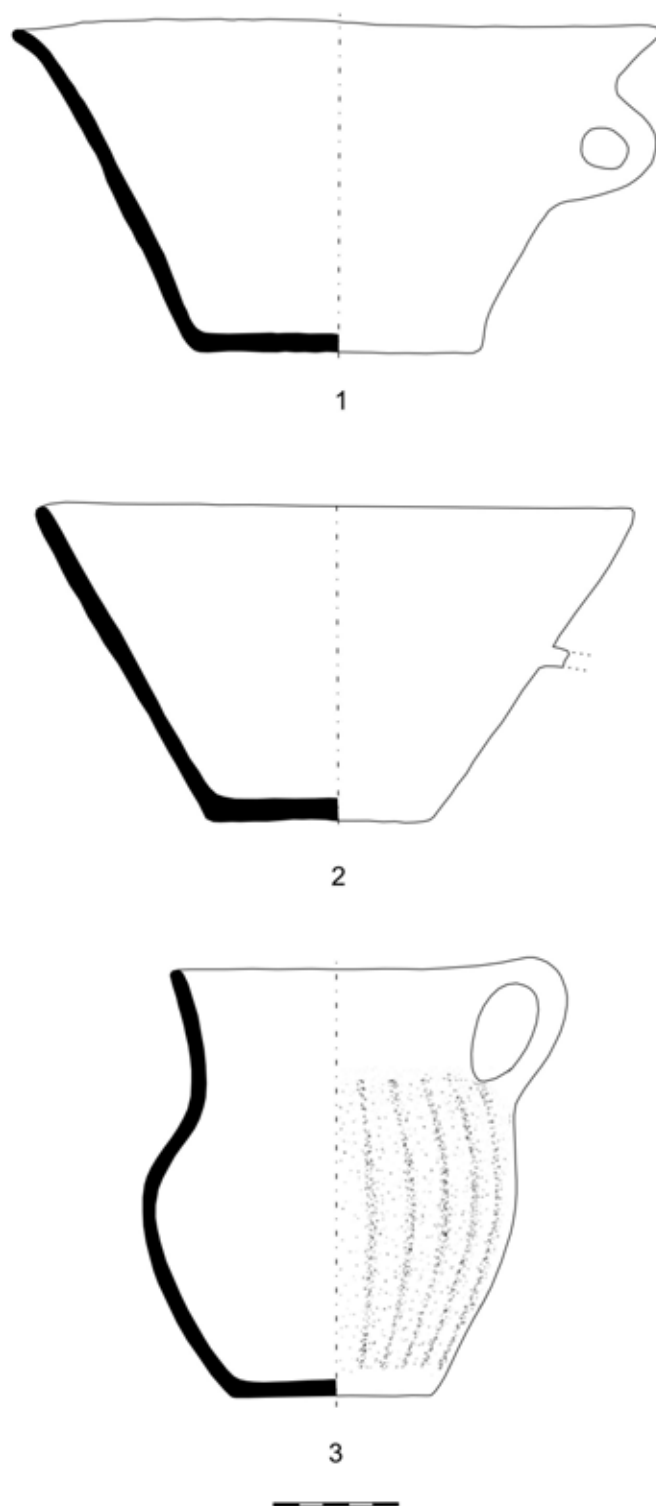

Obr. 5.35. Straškov, okr. Litoměřice. Objekt č. 4, prostorová distribuce keramických zlomků, ● jeden zlozek náležící k nádobě, ○ jeden zlozek pravděpodobně náležící k nádobě (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.35. Straškov, region of Litoměřice. Feature No. 4, spatial distribution of potsherds, ● a sherd belonging to a vessel, ○ a sherd probably belonging to a vessel (after Trefný - Dobeš 2008).

Do rozmezí Br D-Ha A1 lze zařadit objekt č. 4, který obsahoval poměrně signifikantní tvary jako např. amforu s mírně vydutým kónickým hrdlem či okřín s ostrou výdutí a s vodorovnými žlábkami (obr. 5.37), které jsou tvarem s delším trváním (srov. Plesl 1961, tab. XXXII:5, XXXIX:3, XL:8; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, Pl. XXXVIII:3; Hrala 1973a, tab. IV:6, XVI:2, XVI:4; Vokolek 1985, obr. 4:10-12; Vokolek 1999, Tab. 12:23A-4; 30:54-2-3, 33:58-2, 37:4-5; Bouzek – Koutecký 2000, Pl. 77D:1, 85C:6, 32:49, 33:82, 41:46, 188A:2). Do stejného rozmezí lze zařadit také objekty č. 9 (srov. obr. 5.38-39) a 17, obsahující okřín s ostrou výdutí a spodní částí zdobenou vřpy či okřín s oblou výdutí a prstovaným spodkem (srov. Hrala 1961, obr. 2:7; Plesl 1961, tab. XLI:7, XXXIV:10; Bouzek – Koutecký – Neustupný 1966, Pl. XXI:1; Bouzek – Koutecký 2000, Pl. 3D:4, 86C:14; Jiráň – Trefný, v přípravě). Objekt č. 25 obsahoval bronzový lunicovitý závesek, na základě kterého jej snad můžeme zařadit na sklonek střední doby bronzové, eventuálně do počátku následujícího období.

Ostatní hrobové celky nemohly být z důvodů absence spolehlivého datovacího materiálu podrobněji chronologicky specifikovány. Jejich zařazení do střední či mladší doby bronzové

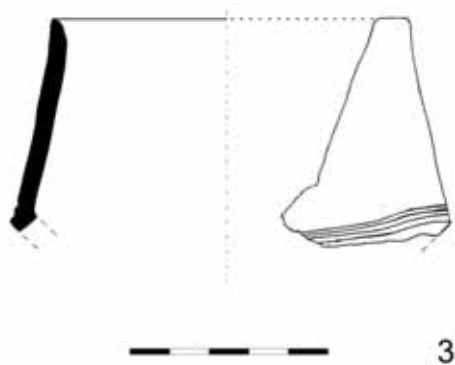
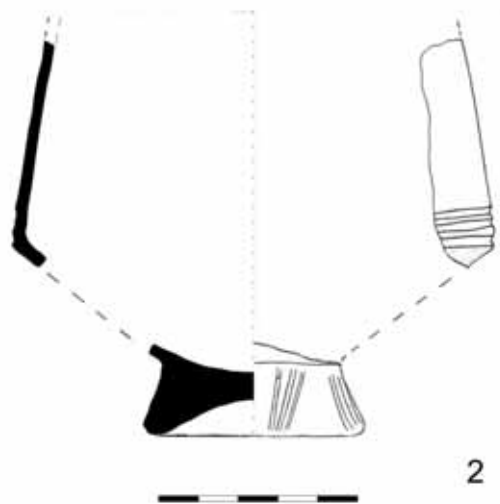
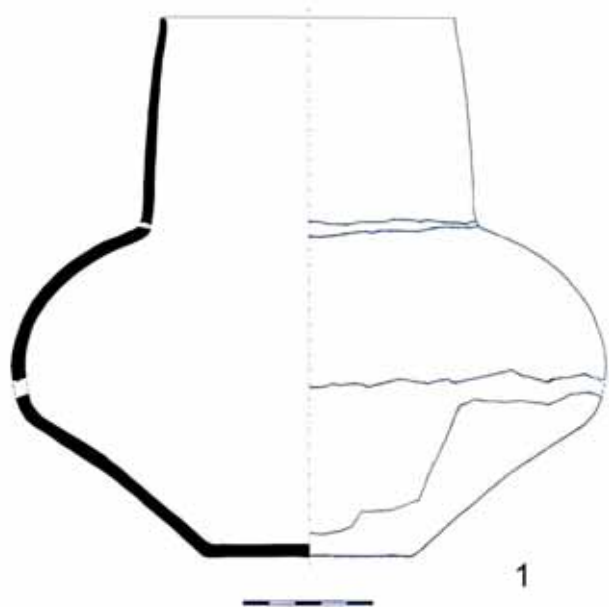
Obr. 5.36. Straškov, okr. Litoměřice. Nálezy z objektu č. 27. 1-3 keramika (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.36. Straškov, region of Litoměřice. Finds from feature No. 27. 1-3 ceramics (after Trefný - Dobeš 2008).

je tedy hypotetické a vychází pouze z konstrukčních shod s ostatními zdejšími hroby, které můžeme spolehlivěji datovat.

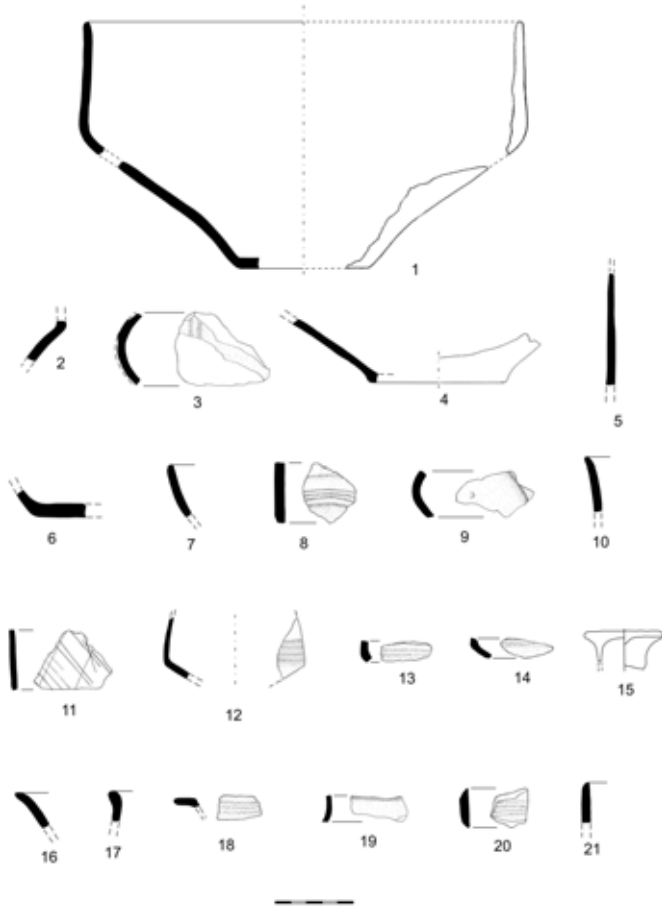
5.5.4 Analogické struktury na Podřipsku a v ostatních oblastech Čech

Objekty tvořené kruhovými žlaby jsou typem vyskytujícím se v řadě oblastí Čech i Moravy, stejně jako v mnoha oblastech Ev-

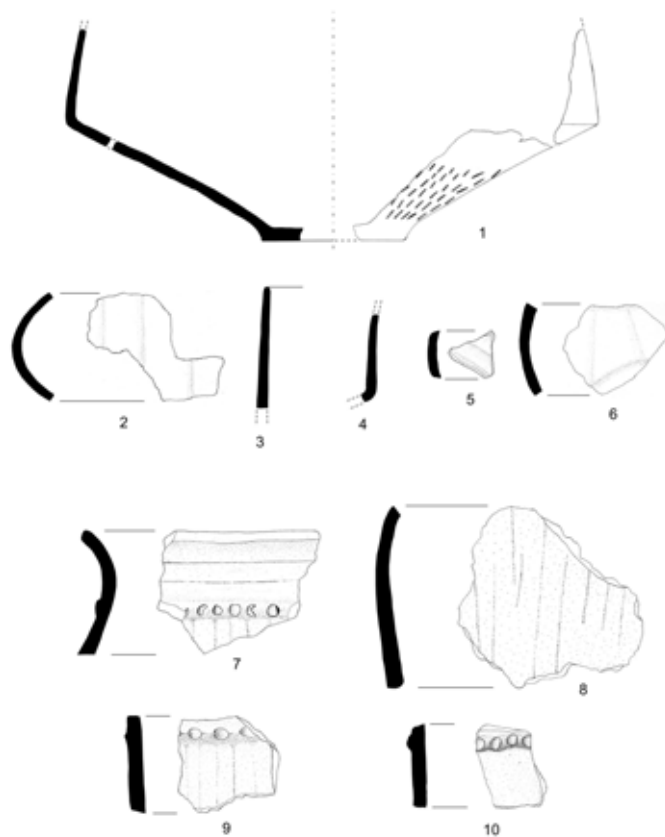
Obr. 5.37. Straškov, okr. Litoměřice. Nálezy z objektu č. 4. 1-3 keramika (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.37. Straškov, region of Litoměřice. Finds from feature No. 4. 1-3 ceramics (after Trefný – Dobeš 2008).

Obr. 5.38. Straškov, okr. Litoměřice. Nálezy z objektu č. 9; 1-21 keramika (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.38. Straškov, region of Litoměřice. Finds from feature No. 9. 1-21 ceramics (after Trefný – Dobeš 2008).

Obr. 5.39. Straškov, okr. Litoměřice. Nálezy z objektu č. 9; 1-10 keramika (podle Trefný-Dobeš 2008).

Fig. 5.39. Straškov, region of Litoměřice. Finds from feature No. 9. 1-10 ceramics (after Trefný – Dobeš 2008).

ropy ve velkém chronologickém rozpětí. Není účelem této kapitoly podat jejich zevrubné pojednání a souhrn, proto si na tomto místě připomeňme pouze nejvýznamnější příklady ze sledované oblasti, popř. z oblastí sousedních.

Hroby obkroužené žlaby nebo samostatné kruhové žlaby známe na Podřipsku např. z Černoučku, Ctiněvsí, Hrdel (*Gojda 2000b*, 133; *Gojda 2007c*, 22) nebo Cítova, kde byly objeveny leteckou prospekci M. Gojdy na začátku 90. let 20. stol. (*nepublikováno*). Objekt v Černoučku se nalézá nedaleko známého pohřebního časně laténského rovinného areálu čtvercového půdorysu (*Gojda 1997*, 66; *Brnič – Sankot 2005*, 31-70) a nelze vyloučit, že náleží k těmto pohřebišti. Objekt ve Ctiněvsí se nalézá na ploše polykulturní lokality na mírně ostrožně východně od kostela sv. Matouše, jejímuž výzkumu je věnována část této kapitoly.

Na Velvarsku na lokalitě Uhy byly při archeologickém výzkumu ověřující situaci zjištěnou leteckou prospekci odkryty tři větší objekty tvořené kruhovými žlaby. Původně byly datovány do starší doby bronzové, později byla datace revidována a objekty byly zařazeny do rozmezí střední až mladší doba bronzová až doba laténská (*Turek et al. 2000*; *Turek – Sofaer 2004*, 300-303, tab. 5.2).

Zřejmě momentálně nejdiskutovanějším příkladem objektu tvořeného kruhovým žlabem je objekt, odkrytý při výzkumu knovízského sídliště v Praze 9 – Čakovcích (*Smejtek 2005*, 542; k historii objevu a interpretacím nálezů viz *Kostka 2008*; *Bouzek 2009*). Areál, u něhož je diskutována jeho pohřební nebo kultovní funkce je velikostí zhruba srovnatelný s objektem č. 23 na pohřebišti ve Straškově.

Velmi zajímavým objektem, který zatím postrádá na českém území jakékoliv analogie je kruhový žlab bez centrálního zahloubeného objektu ze střední doby bronzové, objevený v nedávné době při záchranné archeologické akci v Nymburku (*Baloun – Trefný – Švejc, v tisku*). Tím, čím se tento žlab zcela odlišuje od všech obdobných struktur na našem území, je sedm kostrových pohřbů, které jsou uloženy ve dvou úrovních ve vlastním žlabu.

Chronologický rozptyl objektů (hrobů) s kruhovými žlaby můžeme ilustrovat na příkladu bylanského mohylového pohřbu ve Rvenicích (*Koutecký 2003*, 103-111) nebo pohřbu z období stěhování národů ve Stehelčevsi (*Svoboda 1975*).

Odpovídající příklady objektů s kruhovými žlaby mimo české území můžeme najít kupř. na bavorských pohřebištích z období popelnicových polí, resp. doby halštatské Wallersdorf, Künzing (*Rieder 1984*, 28-30, Bl. 1; 2,2) nebo Ingolstadt-Zuchering (*Schütz 2006*). V Rakousku známe obdobné objekty např. na středobronzovém mohylovém pohřebišti v Gaweinstalu (*Hofer 2006*) nebo v Pottenbrunu či Franzhausenu (*Neugebauer 1992*, Abb.1, 3).

Obdobně jako v případě českých analogií i v případě mimočeských struktur registrujeme značný chronologický rozptyl tohoto typu pohřbů. Příkladem budiž raně eneolitické mohyly na lokalitě La Jardelle ve Francii (Poitou), datované do 4. tisíciletí př. Kr. (*Pautreau 2004*).

Poslední uvedenou analogií budiž kruhový objekt z mladší doby bronzové ze středoněmeckého Kötzschenu (*Sommerfeld 2004*). V tomto případě se jedná o kruhový objekt s centrálním zahloubeným objektem. Ten však neobsahoval pozůstatky zemřelého, nýbrž obětní milodary, uložené do otevřené a přístupné jámy. Lidské ostatky byly naopak objeveny ve žlabu, poblíž jeho přerušení. Tento objekt tedy svým uložením pohřbu připomíná situaci ve středočeském Nymburku, i když počtem pohřbených jedinců se výrazně liší. Interpretace tohoto objektu je však velmi důležitou pro problematiku obecného výkladu objektů s kruhovými žlaby (viz níže).

5.5.5 Objekty s kruhovými žlaby – mohyly nebo ploché areály?

Objekty tvořené kruhovými žlaby jsou většinou interpretovány jako relikty mohyl, přičemž bývají dávány do souvislosti s ohrazením či vymezením mohyl ať již prostým příkopem nebo palisádou (*srov. Měřinský – Stuchlík 1980*; *Koutecký 2003*, 104; *Brnič – Sankot 2005*, 54; *Hofer 2006*, 20; *Schütz 2006*, 30; *Venclová ed. 2008*, 97). Mohylové násypy bývají v těchto případech považovány za zaniklé, zejména díky intenzivní zemědělské činnosti (*srov. Bouzek 1963*, 71; *Moucha 2000*, 167; *Kuna a kol. 2004*, 154; *Turek 2006*, 170). S takovou interpretací lze zajisté v mnoha případech souhlasit, u strahovských velkých kruhových žlabů nebo objektů kruhovými žlaby vymezených (objekty č. 23, 24, 25) však registrujeme řadu konstrukčních prvků, které jsou s interpretací těchto objektů jako pohřebních mohyl v nezanebatelném rozporu (*srov. Trefný – Dobeš, v tisku*).

Na prvním místě lze uvést superpozici dvou obvodových žlabů u objektu č. 25 (*srov. obr. 5.30*), která vylučuje existenci rozsáhlého mohylového násypu na celé ploše těmito žlaby vymezené. Další důležitou indicií jsou přerušení všech žlabů velkých objektů na VJV straně (přerušeni na S straně u objektu č. 25 bylo způsobeno skrývkou-viz *obr. 5.28, 30, 34*). Obdobná přerušeni registrujeme také u většiny výše uváděných analogií. Taková přerušeni jsou však v určitém rozporu s předpokládanou funkcí obvodové palisády, která je spatřována zejména v zabránění rozplavení mohylového násypu. Je jasné, že v případě svého přerušeni by taková palisáda neplnila svou funkci. K tomuto pozorování lze doplnit, že uvedená přerušeni naopak evokují potřebu vstupu do žlabem vymezeného areálu (např. pro účely různých ceremonií). To by však v případě souvislého mohylového násypu nebylo možné. Dalším problémem je existence kúlových jamek, které se objevují ve větší míře na ploše vymezené kruhovými žlaby v případě objektů č. 23 a 24 (*srov. obr. 5.28, 34*). Souvisí-li tyto jamky chronologicky s uvedenými objekty, pak nejspíše představují relikty kúlů či kúlových konstrukcí. Existenci těchto konstrukcí si však lze těžko představit, je-li přítomen souvislý mohylový násyp. Na druhou stranu uvedené relikty mohou souviset s různými aktivitami (i atypickými pohřebními), pro jejichž uskutečňování je však nezbytný volný přístup do žlabem vymezeného areálu. Tato skutečnost vyvstává do popředí zejména tehdy, uvědomíme-li si, že v ob-

jektu č. 23 nebyl na rozdíl od objektů č. 24 a 25 zjištěn žádný centrální zahloubený objekt s pohřbem. Určitou indicií představují rovněž kúlové jamky, zjištěné ve dnech některých straškovských objektů (srov. obr. 5.27, 28, 32). Tyto jamky bývají někdy interpretovány jako stopy po opěrné kúlové konstrukci, která slouží ke stavbě dřevěné pohřební komory nebo jakési schrány (např. *Venclová ed. 2008*, obr. 52:1, 3). V těchto případech se kúlové jamky většinou nacházejí v rozích hrobové jámy. U straškovského objektu č. 24 jsou však čtyři kúlové jamky od rohů hrobové jámy ve značné vzdálenosti (obr. 5.28). Je-li velikost prostoru vymezeného kúly nápadně menší než plocha půdorysu hrobové jámy, pak je výše uvedená interpretace značně problematická a do popředí spíše vystupuje úvaha ve smyslu konstrukce, zapuštěné do hrobové jámy, avšak jejímž účelem je nadzemní o značení hrobu. Rovněž v tomto případě by tedy byla existence souvislého mohylového násypu problémem.

Ve světle uvedených skutečností je jednoznačná interpretace velkých straškovských kruhových objektů jako pohřebních mohyl jednoznačným problémem. V dané situaci je tedy možné zvažovat celou škálu dalších variant, a to od rovinných otevřených a přístupných palisádou či žlabem vymezených areálů (srov. např. *Turek – Sofaer 2004*, 297) až po areály s násypem či rovem menších rozměrů (srov. *Kostka 2008*, obr. 7). Lze si představit využití takových areálů jako místa pohřbů významných jedinců, jejich místa posledního spočinutí byla nadále přístupná pro praktikování nejrůznějších ceremonií. V případě objektu č. 23, kde neregistrujeme žádný jednoznačný pohřeb (obr. 5.34) lze zvažovat variantu areálu, ve kterém byly umísťovány pohřby specifického charakteru, nezanechávající žádné stopy v nálezových situacích. Přestože uvedené úvahy jsou rovněž pouhými hypotézami, které nemohou být jednoznačně potvrzeny, upomíná tato situace na potřebu interpretace specifických objektů na základě dílčích nálezových skutečností a nikoliv na základě široce aplikovaného jednotličného modelu. Tímto tvrzením však nelze zavrhnout potenciální interpretaci řady dalších obdobných útvarů jako mohyl, umožňují-li takovou interpretaci konkrétní nálezové okolnosti.

5.5.6 Závěr

Při záchranném archeologickém výzkumu ve Straškově byly v rámci užší oblasti kolem hory Řípu poprvé zkoumány kruhové žlaby, či objekty těmito žlaby obkroužené. Kromě základních zjištění ve smyslu chronologického zařazení či interpretace jednotlivých objektů přinesl tento výzkum i jeden další zásadní poznatek. Tím je role letecké archeologie či ostatních forem dálkového průzkumu při odhalování i pozdějším výzkumu prostorových struktur podobného charakteru. Bez povědomí o situaci na lokalitě před zahájením vlastního výzkumu by mohly být kruhové žlaby daleko hůře zjištěné, uvážíme-li zejména skutečnost mechanizovaného odstraňování nadloží při záchranných akcích, stejně jako fakt, že uvedené žlaby nebyly do podloží nijak výrazně za-

hloubeny. Výše uvedené tedy jednoznačně dokazuje neoddiskutovatelný přínos letecké prospekce na Podřipsku, která umožnila kromě řady dalších konkrétních zjištění rovněž objev natolik významné lokality, jakou je mladohradištní ohrazený areál v nedalekých Ledčicích.

5.6 Výzkum středověkého ohrazeného areálu v Ledčicích, okr. Mělník

5.6.1 Úvod

Výzkum tohoto areálu, zjištěného leteckou prospekci je spojen s terénními aktivitami Katedry archeologie, Filosofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni. První část archeologického výzkumu odkryvem byla realizována v roce 2004 v rámci studentské terénní praxe. Druhá část proběhla v létě roku 2006 již jako součást projektu Archeologie krajiny pod Řípem (*Gojda 2007b*) a byla uskutečněna ve spolupráci s Podřipským muzeem v Roudnici nad Labem (srov. *Rytíř – Trefný 2007*).

Ohrazený areál v Ledčicích náleží bezesporu k nejdůležitějším objevům jak v rámci zmíněného projektu, tak také v oblasti širšího Podřipska během několika posledních let (srov. *Gojda et al. 2010*). Rovněž objev tohoto areálu potvrzuje esenciální význam letecké prospekce, která po roce 1989 zcela změnila náš pohled na chápání vývoje historické krajiny.

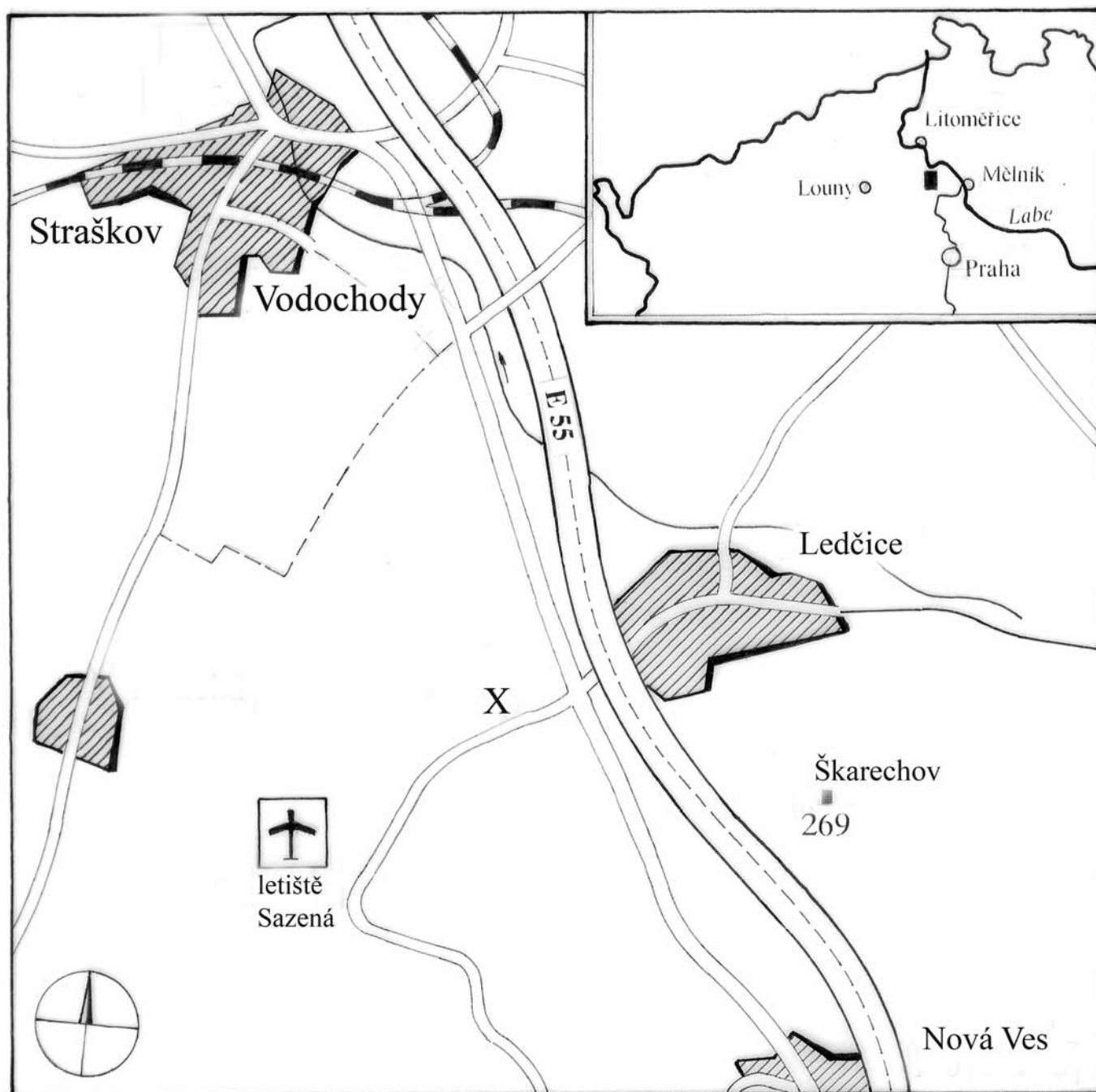
Před vlastním započítím výzkumu odkryvem zde byla uskutečněna kromě opakované letecké prospekce, také geofyzikální měření i povrchové sběry. Až výzkum odkryvem však mohl zodpovědět důležitou otázku chronologického zařazení celého areálu a tím významně přispět k problematice poznání charakteru specifických sídlištních struktur mladohradištního, resp. pozdněhradištního období v krajině Podřipska.

5.6.2 Poloha lokality a její přírodní podmínky

Areál se nachází na katastru obce Ledčice (okr. Mělník) asi 1,4 km jihozápadně od jejího středu (na mapách ZM10 174 : 155, 180 : 155, 180 : 162, 174 : 162). Oblast s popisovaným areálem leží v rovinatém terénu (obr. 5.40-41), avšak po detailnějším pohledu je zřetelné, že v místě lokality lze pozorovat téměř neznamatelnou terénní vlnu. Nadmořská výška se v těchto místech pohybuje mezi 228-230 m. Podloží je na lokalitě reprezentováno spraší a pleistocenními fluviaálními písčitymi štěrky mindelského stáří, půdní pokryv černozeměmi (*Tomášek 2003*). V současnosti bezejmenná vodoteč, protékající severně a severovýchodně od lokality ve vzdálenosti cca 700 m je nejbližším vodním tokem. První vojenské mapování zachycuje rovněž jeden vodní tok, dnes již zaniklý, který protékal východně od areálu.

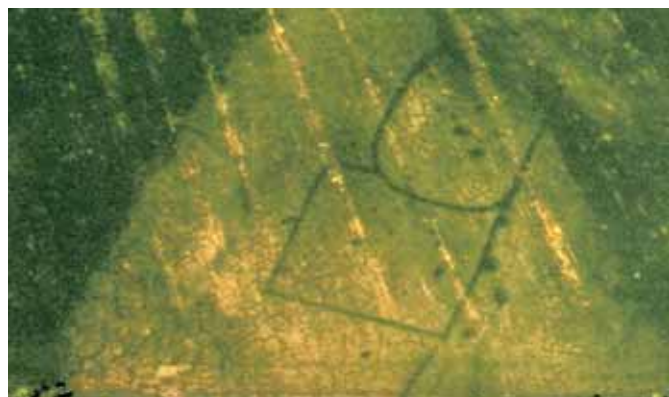
5.6.3 Výzkum v letech 2004 a 2006

Při terénním výzkumu odkryvem byly v první řadě řešeny situace, které měly největší význam pro stanovení chronologie areálu, stejně jako jeho interpretaci. Výzkum v roce 2004 se tedy zaměřil zejména na vybrané úseky ohrazujících příkopů a přílehlé plochy, kdežto cílem výzkumu v roce 2006 byly větší bodo-

Obr. 5.40. Ledčice, okr. Mělník. Poloha lokality (podle Gojda et al. 2010).

Fig. 5.40. Ledčice, region of Mělník. The location of the site (after Gojda et al. 2010).

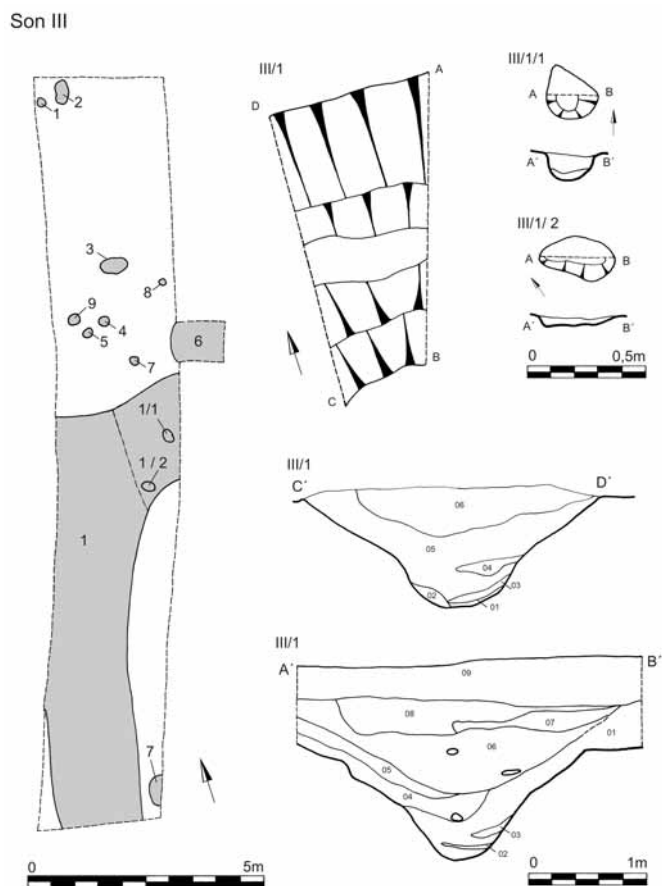

Obr. 5.41. Ledčice, okr. Mělník. Lokalita na leteckém snímku.

Fig. 5.41. Ledčice, region of Mělník. The site on an aerial photo.

vé objekty (maculae), nacházející se uvnitř areálu a předběžně identifikované jako zahloubené objekty sídlištního charakteru.

V rámci plochy výzkumu z roku 2004, která byla situována v jižním čtvercovém ohrazení, bylo položeno celkem šest sond, které v první řadě sledovaly průběh příkopu jižního ohrazení a jeho vztah k severnímu ohrazení oválného půdorysu. Těmito sondami byly zachyceny různé jámové objekty sídlištního rázu, kúlové jamky a zejména průběh vlastního příkopu, včetně některých napojení, popř. nároží (srov. obr. 5.42). V jedné ze sond byl pak zjištěn starší objekt, který byl příkopem porušen. Některými sondami byly ověřovány anomálie, zjištěné magnetometrickým měřením. Původní předpoklad existence kamen-

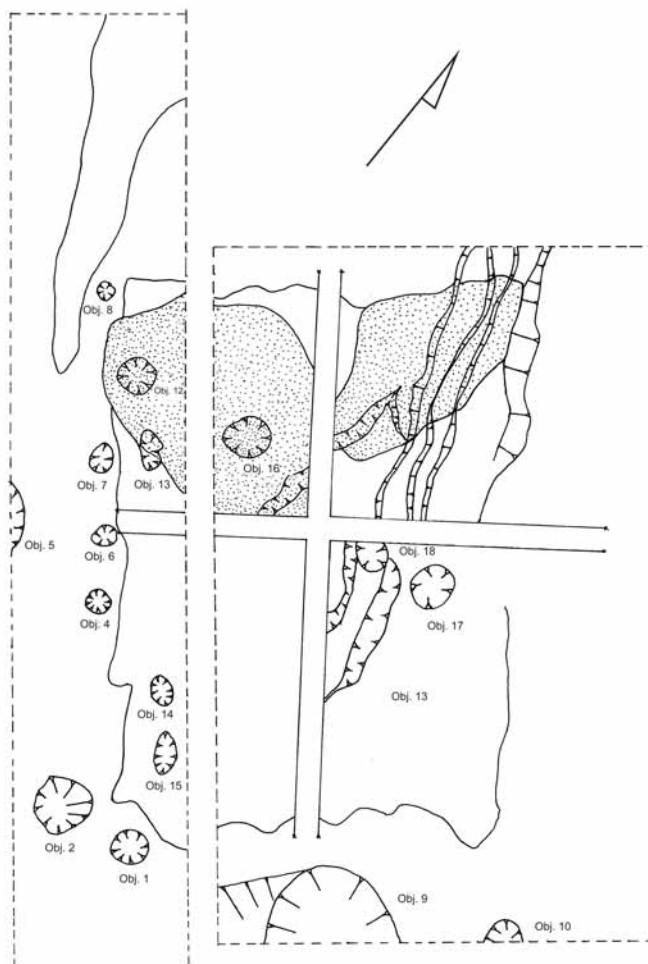

Obr. 5.42. Ledčice, okr. Mělník. Objekty zkoumané sondou III/04 včetně průběhu příkopového ohrazení (podle Gojda et al. 2010).

Fig. 5.42. Ledčice, region of Mělník. The features studied in trench III/04 including the ditched enclosure (after Gojda et al. 2010).

ných struktur však nebyl potvrzen, poněvadž se v uvedených případech jednalo o kumulace neovulkanických hornin, které jsou v této oblasti běžné. I tak však nelze vyloučit jejich potenciální souvislost se zdejšími sídleními aktivitami. V jedné ze sond byla dále zachycena jáma nepravidelně oválného tvaru se dvěma laloky při své severní straně, s maximálním rozměrem delší osy 244 cm. Objekt, v jehož výplni bylo nalezeno pouze několik atypických keramických zlomků a zlomek kosti, se svým charakterem (nikoliv rozměry) blížil objektu č. 11, objeveném při výzkumu v roce 2006 a interpretovaném jako polozemnice nebo jako zahloubená část rozsáhlejší nadzemní stavby. Nálezy z výzkumu v roce 2004 byly reprezentovány v naprosté většině zlomky keramiky, zvířecími kostmi, popř. zlomky mazanice.

V roce 2006 se výzkum soustředil na centrální část severozápadního ohrazení (srov. Rytíř – Trefný 2007). Hlavním cílem byl průzkum dvou zahloubených objektů, které byly jednoznačně patrné na všech leteckých snímcích lokality (obr. 5. 43-46). První sondou byla zachycena podélná strana jednoho ze dvou velkých objektů (objekt č. 3), včetně řady kúlových jamek umístěných podél této strany. Postupným rozšiřováním sondáže byl zachycen celý půdorys této stavby o rozměrech 460 x

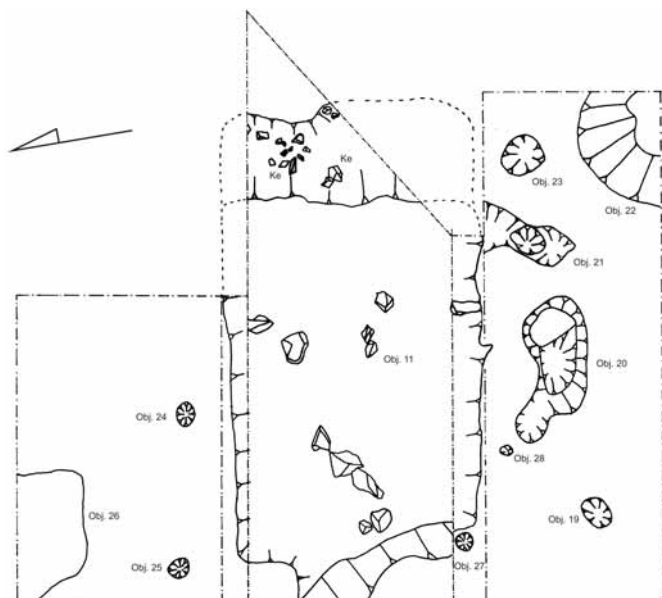
Obr. 5.43. Ledčice, okr. Mělník. Půdorys objektu č. 3 (podle Rytíř-Trefný 2007).

Fig. 5.43. Ledčice, region of Mělník. A groundplan of feature No. 3 (after Rytíř – Trefný 2007).

320 cm (obr. 5.43, 45). Problémem oproti ostatním objektům bylo velmi nevýrazné zahloubení do písčného podloží, které činilo pouze několik centimetrů. Stanovení přesného průběhu nejméně zahloubené východní strany objektu tak bylo poněkud problematické.

Sérií několika vrtů pedologickým vrtákem pak bylo stanoveno místo, kde byly položeny následující sondy. Těmi byl zachycen půdorys druhého výrazného objektu, který byl tentokrát již bez problémů identifikován rovněž díky výraznějšímu zahloubení. Jak již bylo uvedeno výše, jednalo se o obdélné zahloubení o rozměrech 480 x 250 cm, které bylo interpretováno jako polozemnice, resp. zahloubená část většího stavebního komplexu (obr. 5. 44, 46). Výzkumem v roce 2006 bylo získáno řádově několik set kusů keramických zlomků, zlomky mazanice, strusky, zvířecích kostí. Kovové artefakty, stejně jako zlomek skla však zřejmě souvisely s recentním narušením stratifikace zejména intenzivní zemědělskou činností, jejíž stopy (orba) byly na ploše sondáží často registrovány.

Na tomto místě je možno připomenout, že řada objektů nebyla nijak výrazně zahloubena do písčného podloží, což v některých případech výrazně ztěžovalo jejich prostorovou identifikaci. Problémem byla rovněž nemožnost rozlišení

Obr. 5.44. Ledčice, okr. Mělník. Půdorys objektu č. 11 (podle Rytíř-Trefný 2007).
 Fig. 5.44. Ledčice, region of Mělník. A groundplan of feature No. 11 (after Rytíř-Trefný 2007).

Obr. 5.45. Ledčice, okr. Mělník.. Objekt č. 3 v průběhu výzkumu v roce 2006.
 Fig. 5.45. Ledčice, region of Mělník. Feature No. 3 at the time of the research project in 2006.

Obr. 5.46. Ledčice, okr. Mělník.. Objekt č. 11 v průběhu výzkumu v roce 2006.
 Fig. 5.46. Ledčice, region of Mělník. Feature No. 11 at the time of the research project in 2006.

jednotlivých stratigrafických jednotek v rámci dílčích výplní, stejně jako nemožnost odlišení těchto výplní od vlastní ornice, jejíž mocnost na celé ploše dosahovala cca 35-40 cm. Skutečnost, že výplň většiny objektů byla poznamenána recentní zemědělskou činností, však byla potvrzena faktem, že v mnoha případech byly v úrovních nálezů prokazatelně středověkých artefaktů nalézány též předměty jednoznačně novověké. Ze stratigrafického hlediska však v těchto výplních nebyla pozorována žádná narušení.

Shrňme-li základní poznatky vyplývající z výzkumu ledčického areálu v letech 2004 a 2005 můžeme konstatovat, že výzkum v roce 2004 přinesl v první řadě informace o datování ohrazení a o vzájemném vztahu jeho jižní a severní části. V sondě II/04 byla prokázána současnost J a S části ohrazení, přičemž archeologické nálezy datují toto ohrazení do 1. pol. 13. století. Oba hlavní zjištěné objekty, prozkoumané v roce 2006 (obj. č. 3 a 11), jsou relikty zahloubených staveb se stopami konstrukčního systému v podobě křulových jamek. Nelze hypoteticky vyloučit, že tyto objekty jsou jedinými dochovanými partiemi rozsáhlejší nadzemní stavby, jejíž některé části mohly být mírně zapuštěny pod úroveň terénu.

V souboru keramických nálezů naprosto převažuje materiál tzv. hradištní tradice (srov. obr. 5.47-48). Poloha lokality na hranici jednotlivých keramických výrobních okruhů již předjímá pestřejší zastoupení těchto center v nálezovém souboru. Nejvíce je zastoupena keramika středočeská (resp. pražská) a litoměřická. Minimálně je v souboru zastoupena keramika mělnická (srov. Gojda et al. 2010).

V souboru jsou zastoupeny nádoby se zduřelým okrajem pražské proveniencí, dále pak tuhové zásobní nádoby s kyjovitým okrajem a zásobní nádoby severočeské proveniencí, charakteristické hrubě ostřeným, neslídnatým materiálem s přetahem teplé škály barev a morfologicky výrazným okrajem. Ten je víceméně rovný či kalichovitě prohnutý, vždy s rozšířeným a složitěji profilovaným ústím.

Nejširší vymezení chronologického intervalu, do něž lze zasadit uvedené typy, je první čtvrtina 12. století (nástup klasických zduřelých okrajů) a konec 13. století (nástup světlého zboží). V užším vymezení se jedná o druhou polovinu 12. století (nástup severočeských kalichovitých okrajů) až třetí desetiletí 13. století (výskyt klasických zduřelých okrajů). Nejužším vymezením daného intervalu je pak paralelní výskyt klasických zduřelých okrajů a severočeských kalichovitých okrajů na zásobních nádobách ve 30. let 13. století. Na základě výše uvedených dat lze ledčický ohrazený areál datovat do závěru mladohradištního resp. pozdněhradištního období.

5.6.4 Závěr – interpretace ohrazeného areálu

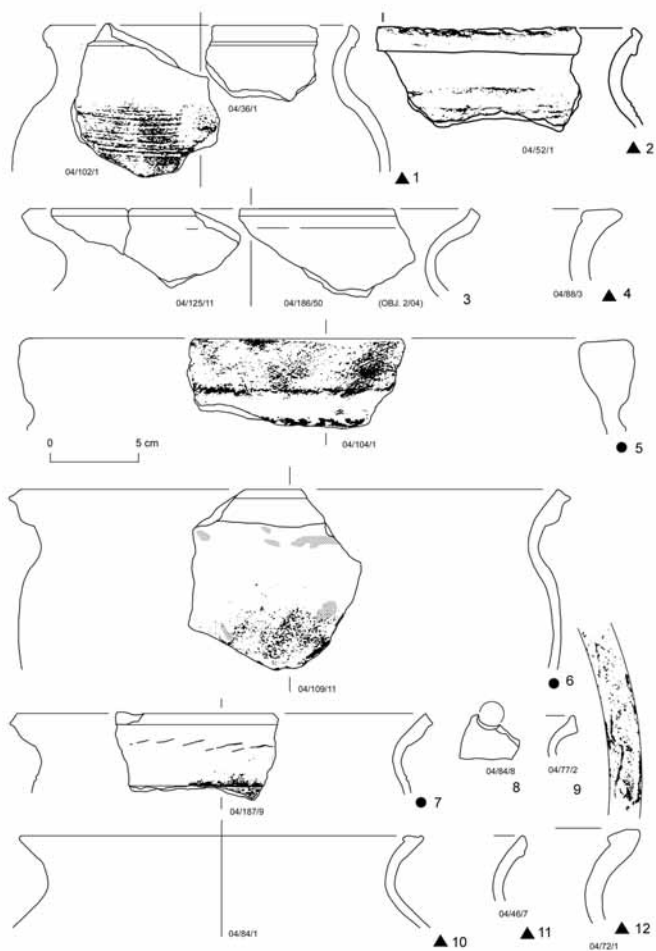
V průběhu nebo krátce po ukončení archeologického výzkumu byla jeho autory zvažována určitá typová souvislost ledčického areálu s nejstaršími velmožskými sídly jako např. Týnec nad Sázavou, Vroutek, Chvojen (Hejna 1976, 1978) nebo Bedři-

chův Světec (*Klápště 1994*). Záhy však bylo konstatováno, že ledčický areál se v určitých znacích od těchto sídel nezanedbatelným způsobem odlišuje. Na tomto místě lze zmínit zejména nevýraznou hustotu zástavby nebo absenci takových druhů staveb, které jsou pro tyto sídelní jednotky charakteristické, tedy zejména palácovou stavbu, popř. kostel. To se týká např. i některých dvorů. Rozsáhlejší stavbu se zahluobeným půdorysem registrujeme v Ostrově, Bedřichově Světcí nebo Poněšicích. V Hrnčířích stála uvnitř areálu minimálně jedna mohutná sýpka, v Radonicích nad Ohří románská svatyně. Lze namítnout, že ona „nevýrazná zástavba“ je v případě ledčického areálu konstatována zejména na základě leteckých snímků, které nemusí vždy jednoznačně odrážet skutečnou situaci na lokalitě. Nicméně shoda výstupů magnetometrického měření a závěrů činěných na základě leteckého pozorování značně tuto variantu minimalizují.

Dalším problémem, který vyvstává do popředí ve srovnání s obecnými charakteristikami velmožských sídel, je poměrně velká rozloha a nevýrazné opevnění. Pro srovnání lze uvést přibližné rozměry dvorů, datovaných do stejného období, tedy do 12.-13. století. Dva směry ohrazení, tedy minimální rozsah plochy známe z Ostrova – dvě ramena příkopu v úhlu zhruba 120° byla zachycena v délce 30 a 40 metrů (*Špaček 2003*), pravouhlý areál se zaoblenými nárožními ve Velebudicích vymezovalo 70 a minimálně 65 metrů (*Klápště 1994*, 80-83), oválný areál v Radonicích nad Ohří měl rozměry přibližně 50 a 40 metrů (*Meduna 2009*) a dvůr v Hrnčířích minimálně 130 a 60 metrů (*Meduna 2004*). V Poněšicích, byl areál o rozměrech 56 a 40 m vymezen pouze pruhem spáleného dřeva (*Břicháček 1993*), zřejmě stopou plotu.

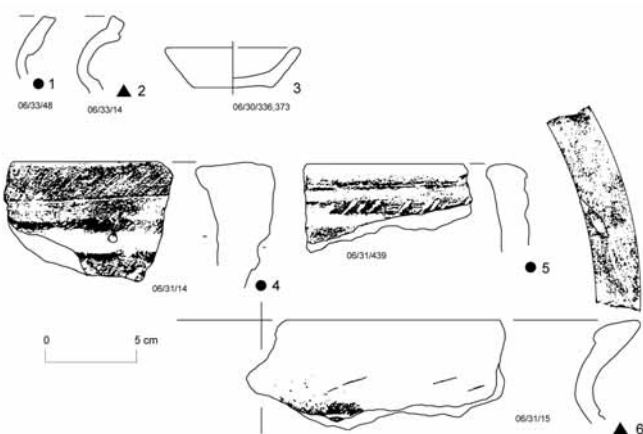
U ledčického areálu dále postrádáme jasnou vazbu na soudobé sídelní struktury. Vlastní obec Ledčice je vzdálena více než 1 km a v těsném okolí areálu nebyly ani leteckým pozorováním ani např. povrchovými sběry, zjištěny žádné náznaky soudobých sídelních aktivit. Posledně jmenovaná charakteristika odlišuje ledčický areál od dalších obdobných sídelních struktur, jakou je např. ohrazený areál v severočeských Velebudicích (*Klápště 2005*). Jisté znaky, jako např. nepříliš výrazná zástavba nebo ohrazení příkopem vykazují určitou shodu se situací v Ledčicích, avšak velebudický areál se nachází na místě s určitou sídelní kontinuitou.

Pokud bychom zvažovali souvislost ledčického areálu s raně feudální středověkou vrstvou z hlediska rezidenčních aktivit, je určitým problémem rovněž vlastní charakter nálezového souboru, zejména jeho uniformita. Absence luxusních nálezů jakéhokoli druhu či absence militarií nebo výstroje jezdce a koně hovoří spíše proti této variantě. V dané situaci lze snad předpokládat určitou ekonomicko hospodářskou funkci tohoto areálu. V rámci těchto úvah jej lze dosti dobře spojovat např. s chovem dobytka, resp. dalšími zemědělskými aktivitami. Zajímavým je v této souvislosti zjištění přítomnosti semen vinné révy na lokalitě (*Kočár – Šůvová 2010*). Nelze rovněž vyloučit

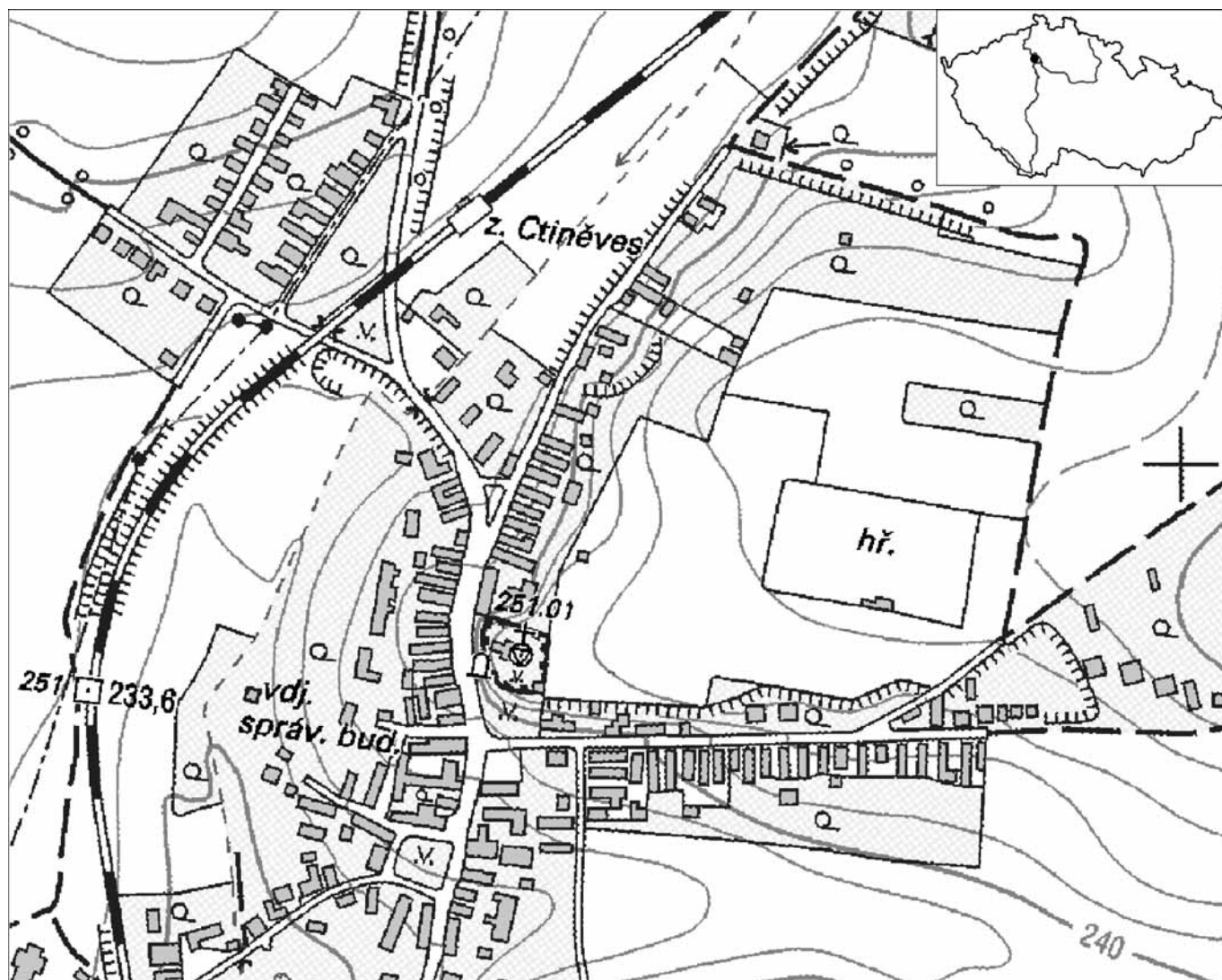
Obr. 5.47. Ledčice, okr Mělník. Nálezy keramiky z výzkumu ohrazeného areálu (podle Gojda et al. 2010).

Fig. 5.47. Ledčice, region of Mělník. The ceramic finds from the studied area (after Gojda et al. 2010).

Obr. 5.48. Ledčice, okr Mělník. Nálezy keramiky z výzkumu ohrazeného areálu (podle Gojda et al. 2010).

Fig. 5.48. Ledčice, region of Mělník. The ceramic finds from the studied area (after Gojda et al. 2010).

Obr. 5.49. Ctiněves, okr. Litoměřice. Poloha lokality (podle Trefný-Janiček 2008).
 Fig. 5.49. Ctiněves, region of Litoměřice. The location of the site (after Trefný – Janiček 2008).

variantu, že ledčický areál reprezentuje počáteční fázi vývoje složitějšího stavebního celku, k jehož dalšímu rozvoji však již nedošlo. Areál mohl být opuštěn z neznámého důvodu nenásilně, čímž by bylo možné vysvětlit absenci jakýchkoli projevů násilného zániku. Rovněž tato úvaha má však prozatím hodnotu pouhé hypotézy. V souvislosti s regionálním vývojem pak lze zvažovat příslušnost ledčického ohrazeného areálu, stejně jako vlastní obce Ledčic, buď k majetku zeměpanskému, nebo statkům „vyšší“ šlechty. V případě církevních institucí připadá v úvahu pouze pražské biskupství. V tomto případě by areál představoval hospodářskou jednotku v rámci většího majetkového celku, jejíž existence souvisí s restrukturalizací majetků v závěru raného a na počátku vrcholného středověku.

5.7 Výzkum polykulturní lokality východně od kostela sv. Matouše ve Ctiněvsi, okr. Litoměřice

5.7.1 Úvod

Pole východně od kostela sv. Matouše ve Ctiněvsi představuje jednu z nejdůležitějších archeologických lokalit Podřipska,

kteřá hrála významnou úlohu již během 19. století v období zrodu české archeologie jako vědního oboru. Není náhodou, že letecká prospekce, která představuje významnou součást projektu Krajinná archeologie a vývoj pravěkého osídlení Podřipska, se na tuto polohu zaměřila již v jeho rané fázi. V roce 2006 byly na této ploše objeveny četné porostové příznaky, svědčící o přítomnosti nejrůznějších archeologických struktur (Gojda 2007c, obr. 4). Toto zjištění by samo o sobě nebylo ničím převratným, poněvadž povědomost o přítomnosti archeologických nálezů na této lokalitě měly již celé minulé generace badatelů i amatérských vzdělavců. V roce 2006 však byla leteckým snímkováním poprvé na lokalitě zjištěna přítomnost různých druhů archeologických struktur, mezi kterými dominovala dvojice liniových objektů. Jednalo se o velký čtvercový a menší objekt trapézového půdorysu. Ve středu čtvercového liniového útvaru se nacházel velký objekt typu *macula*.

Pravouhlé lineární objekty náleží do skupiny na Podřipsku nedávno objevených prostorových struktur, mezi kterými zastával doposud významné místo čtvercový palisádou ohrazený

hrobový areál ze starší doby laténské v Černoučku (Gojda 2000b, 136-137; Brnič – Sankot 2005). U řady těchto objektů, jejichž počet v průběhu provádění letecké prospekce na Podřipsku (stejně jako v jiných regionech) značně narostl, neznáme jejich účel ani jejich stáří. V těchto případech tedy často zvažujeme jejich funkci popř. stáří většinou na základě pouhých srovnání se situacemi, u kterých jsou uvedena data k dispozici. Poněvadž nedestruktivní archeologické metody jsou ve vztahu k zjištění uvedených poznatků velmi limitované, bylo nutno v případě nově objeveného objektu ve Ctiněvsi přistoupit k realizaci výzkumu odkryvem. K uvedenému rozhodnutí přispěly zároveň další dva aspekty. Prvním z nich je až notorická známost lokality mezi okolními obyvateli, což se velmi nepříznivým způsobem projevovalo skrze její devastaci během několika posledních desetiletí. Druhým aspektem je velmi intenzivní zemědělská činnost, která je spojena s každoroční orbou a s ní spojenou destrukcí. Uvážíme-li skutečnost, že na lokalitě dosud nebyl proveden jediný odborně vedený archeologický průzkum, bylo by možno velmi záhy dospět do situace, kdy již nebude k realizaci výzkumu žádný důvod. Proto bylo tedy přistoupeno k uskutečnění výzkumu odkryvem, který zde proběhl v letních měsících roku 2009 a 2010 a navázal tak na analytický povrchový sběr, který zde byl v rámci projektu proveden v roce 2007 (Janíček – Trefný 2008).

5.7.2 Poloha lokality a její přírodní podmínky

Pole východně od kostela sv. Matouše je situováno v severovýchodním okraji obce na mírně ploché terénní vyvýšenině, převyšující své okolí v nejvýraznějším místě o cca 7-10 m (obr. 5.49-50). Tato terénní elevace je výrazně ohraničena ze směru jižního a západního, kdežto na severu a zejména na východě plynule přechází v rovinaté okolí. Ostré převýšení plochy výzkumu nad okolní terén je na jižní straně zvýrazněno odtěžením svahu. Lokalita se tedy charakterem svého reliéfu blíží některým obdobným situacím (lokace poblíž výrazné terénní hrany), které byly v rámci projektu zkoumány povrchovými sběry.

Nadmořská výška na lokalitě dosahuje 242 m n. m. Nejbližším současným vodním tokem je 250 m vzdálená bezjmenná vodoteč, protékající ve směru zhruba S-J západně od lokality. Půdní pokryv je zde reprezentován hnědými půdami s podzoly na terasových uloženinách (Tomášek 2003). Geologické podloží je tvořeno pleistocenními fluvialními písčitymi štěrky gůnzského stáří (Geologická mapa, list 12-21).

5.7.3 Historie archeologického bádání na lokalitě

Pole u kostela sv. Matouše bylo již od 16. století kladeno nejrůznějšími kronikáři a učenici (např. Václav Hájek z Libočan, Bohuslav Balbín aj.) do souvislosti s místem, kde měl být údajně pohřben Praotec Čech (srov. Trefný – Janíček 2008, 3-5). Již od 17. století byly tedy na tomto místě činěny první výkopy s cílem ověřit tuto historickou legendu (srov. Sklenář 1995b, 143-144). V 18. století k této poloze zaměřil svou pozornost kníže Filip

Obr. 5.50. Ctiněves, okr. Litoměřice. Poloha lokality na vyvýšené terénní hraně (podle Gojda 2007).

Fig. 5.50. Ctiněves, region of Litoměřice. The location of the site on an elevated terrain break (after Gojda 2007).

Hyacint Lobkowitz. Ani jeho pátrání po hrobu Praotce Čecha však nebylo korunováno úspěchem (srov. Zap 1857, 139). V polovině 19. století se na lokalitě setkáváme s významným nadšeným amatérem a průkopníkem archeologického bádání, pátrem Václavem Krolmusem. Ten popisuje 42 kroků východně od hřbitovní zdi velkou mohylu o průměru 33 kroků. Při průzkumu zde V. Krolmus našel sekeromlat kultury se šňůrovou keramikou, popel a keramické fragmenty (Krolmus 1855, 91).

V roce 1867 zde prováděl povrchové sběry M. Lüssner, s jehož jménem se setkáváme rovněž v souvislosti s dalšími významnými archeologickými lokalitami na Podřipsku (Sklenář 1992, 38-39).

Ve druhé polovině dvacátého století na lokalitu zavítal K. Žebera, J. Straka (Žebera 1969a, 21), K. Sklenář, M. Slabina nebo J. Hrala (1973b, 18). Ve většině případů zde bylo konstatováno výrazné zastoupení nálezů knovízské kultury, až J. Hrala však lokalitu označil jako knovízské sídliště. Ze starších nálezů v okolí polohy lze uvést nespecifikovaný ojedinělý nález snad paleolitického stáří (Kotyza, rkp.) nebo nález hrobu kultury zvoncovitých pohárů (Hájek 1968, 14).

V osmdesátých letech proběhly na lokalitě sběry p. Najmana (Salač 1989, 26), následovaly náhodné nebo systematické povrchové sběry, z nichž poslední uváděné byly na lokalitě realizovány v roce 2007 a 2008 již v rámci projektu Krajinná archeologie a vývoj pravěkého osídlení Podřipska (Trefný 2009b; Gojda 2007c, 21; Janíček – Trefný 2008). Další zdejší významnou aktivitou byl geofyzikální průzkum, prováděný v souvislosti s projektem (Gojda 2007c, 23, obr. 6). V nedávné minulosti byly z polohy získány drobné artefakty, pocházející od náhodných nálezců (Trefný 2009b; nepubl.) nebo nálezy související s drobnou liniovou stavební činností na lokalitě (Trefný – Janíček 2008, 5).

Kromě výše popsaných činností je vlastní lokalita předmětem soustavného leteckého průzkumu M. Gojdy, a to od roku 2006, kdy došlo k objevu liniových struktur, až do současnosti.

Obr. 5.51. Ctiněves, okr. Litoměřice. Čtverce 14, 25 a 34 s půdorysem trapezoidního liniového objektu před zahájením vybírání jeho výplně.
Fig. 5.51. Ctiněves, region of Litoměřice. Squares 14, 25 and 34 with the ground plan of a trapezoidal linear feature before the excavation of its infill.

Obr. 5.52. Ctiněves, okr. Litoměřice. Čtverce 5, 14, 24, 25 a 34 v průběhu výzkumu. Uprostřed snímku hlavní objekt typu macula.
Fig. 5.52. Ctiněves, region of Litoměřice. Squares 5, 14, 24, 25 and 34 at the time of the research project. In the centre of the photo the main feature of the so-called macula type.

5.7.4 Výzkum odkryvem a jeho výsledky

Poněvadž zpracování výzkumu odkryvem, který byl na lokalitě realizován v létě roku 2009 a 2010, nebylo doposud ukončeno, lze na tomto místě prezentovat pouze předběžné výsledky, přičemž celkové vyhodnocení výzkumu bude provedeno v samostatné publikaci.

Plocha nad dvojicí liniových objektů a jejich bezprostředním okolím byla pokryta čtvercovou sítí o velikosti rastru 6 x 6 metrů. V tomto prostoru byla provedena plošná nivelace terénu pomocí totální stanice ve snaze zachytit terénní nerovnost, která by mohla být pozůstatkem mohyly, o které se na tomto místě zmiňuje V. Krolmus.

Pět z vytyčených čtverců bylo podrobena archeologickému výzkumu odkryvem. Čtverce byly vybrány tak, aby byl zachycen průběh obou liniových objektů a zároveň tak, aby výzkum probíhal šachovnicově, kvůli dokumentaci profilů. Pouze poslední čtverec, který měl zachytit centrální kruhový objekt, tuto šachovnicovou strukturu porušil.

První čtverec (č. 25) byl vybrán s cílem zachytit průběh menšího obdélného liniového objektu na jeho severovýchodní straně. Další sonda (čtverec 34) byla situována v místě východního nároží menšího obdélného liniového objektu, zatímco čtvrtá sonda (čtverec 14) zachytila průběh jihozápadního ramene tohoto objektu (obr. 5.51). Poslední sondou, která byla položena v těsné blízkosti výše zmíněných sond, byl čtverec č. 24. V něm se pak podařilo zachytit půdorys centrálního objektu de facto v plném rozsahu (obr. 5.52). Pouze na severní straně čtverce přesahoval tento centrální objekt okrajovou částí do sousedního čtverce 25. Poslední sonda (čtverec 5) zachytila průběh jedné ze stran velkého příkopu čtvercového půdorysu (obr. 5.52).

Výzkum odkryvem byl prováděn ručně již od současného povrchu. Tímto postupem byl ověřen předpoklad, dle kterého svrchní vrstva nemá z hlediska své autenticity žádný význam, poněvadž se v ní zcela běžně nachází archeologické nálezy pravěkého stáří ve společném kontextu s nálezy recentními. Sekundární transfer artefaktů v ornici zde nabývá takového rozsahu, že rovněž dřívější úvahy ve smyslu výraznější koncentrace artefaktů nad dílčími objekty je nutno významně přehodnotit. Na druhou stranu tím, že byla ornice skrývána ručně, mohlo dojít k preparaci ostatních podorničních vrstev, předcházejících vlastnímu podloží. Tím mohlo být v rámci celého odkryvu zachyceno několik objektů, které byly zahloubeny ve vrstvách nad podložím a při skrývce ornice, resp. nadloží, prováděné těžkou mechanizací by byly zcela jistě zničeny a pro výzkum ztraceny. Zachycení těchto drobnějších jámových objektů, které zde byly rovněž velmi frekventovaně zjišťovány leteckou prospekci, je tedy nutno chápat jako jedno z pozitiv ručně prováděné skrývky.

Obr. 5.53. Ctiněves, okr. Litoměřice. Keramické zlomky nádoby kultury kulovitých amfor s dekorem v podobě girland, provedených otiskem šňůry.
Fig. 5.53. Ctiněves, region of Litoměřice. Potsherds of a vessel belonging to the „globular amphora“ culture with a decoration of garland-like type made by string impression.

Výzkumem bylo zjištěno, že v případě menšího liniového objektu se jedná o příkop, jehož profil má tvar písmene V a dosahuje hloubky cca 60 cm. Ve výplni příkopu bylo nalezeno poměrně malé množství artefaktů. K významnějším patří kumulace zlomků nádoby s dekorem v podobě girland, provedených otiskem šňůry ve svrchní části výplně příkopu v sondě 25 (obr. 5.53). Po částečné rekonstrukci nádoby můžeme konstatovat, že se jedná o mísu kultury kulovitých amfor. Tento nález, který byl učiněn již v prostředí relativně intaktních vrstev je prvou indicií pro datování tohoto objektu. Další indicií je výskyt obdobných prostorových struktur právě v období eneolitu (např. *Křišťuf 2003*). Předběžné úvahy ohledně chronologického zařazení trapézového objektu tvořeného příkopem s obými nárožími tedy prozatím směřují k období pozdní doby kamenné, snad její střední fáze.

Do období knovízské kultury lze zařadit významné množství nálezů pocházejících z ornice. Toto zjištění tedy koresponduje s výsledky některých již vyhodnocených souborů, pocházejících ze sběrů na této lokalitě (srov. *Trefný – Janíček 2008, 11-12*). Období knovízské kultury lze připsat i některé drobné jámové objekty, zjištěné ručním odkryvem v nadloží. Jde s určitou pravděpodobností rovněž o vrcholnou fázi knovízské kultury (Ha A2/B1), což koresponduje s většinou nálezů z výše uvedených souborů (srov. *Trefný – Janíček 2008, 11*).

Problémem je prozatím interpretace velkého čtvercového lineárního objektu a centrálního objektu nacházejícího se v jeho středu. Přestože funkční souvislost těchto dvou struktur je pouze hypotetická a vychází hlavně z jejich vzájemné prostorové vazby, popř. z některých obdobných archeologických situací, např. na katastru nedalekého Černoučku (*Gojda 2000b, 136-137; Brnič-Sankot 2005*), prozatím z ní vycházíme při dílčích interpretačních pokusech. Čtvercový lineární objekt o délce jedné strany cca 25 m představuje s největší pravděpodobností prostorové vymezení dalšího souvisejícího prvku. Zda bylo toto příkopové vymezení pouhým otevřeným žlabem nebo zda se jedná o žlab palisádový nelze zatím říci. Značná šířka žlabu (až 1 m) je však pro jeho interpretaci jako žlabu palisádového určitým problémem. Více v této otázce snad přinesou mikromorfologické testy výplně příkopu, které mohou objasnit, zda výplň vznikla v krátkém či delším časovém intervalu. V souvislosti s tímto zjištěním lze posléze zvažovat určité varianty interpretace příkopu.

V pomyslném středu plochy vymezené tímto příkopem se nachází velký zahloubený objekt o rozměrech cca 6 x 5 m (obr. 5.54). Tento objekt však s velkou pravděpodobností představuje superpozici nejméně dvou, možná tří objektů, resp. pravděpodobně byl po svém zaplnění jednou či dvakrát obnovován. Důležité je velmi výrazné zahloubení v centrální části objektu, které dosahuje v současné fázi výzkumu hloubky 4 m od úrovně skrývky. Bohužel při prozatím poslední výzkumné sezóně (léto 2010) se nepodařilo dosáhnout dna objektu. Co se týče

Obr. 5.54. Ctiněves, okr. Litoměřice. Hlavní objekt typu macula uprostřed ohrazení čtvercového půdorysu.

Fig. 5.54. Ctiněves, region of Litoměřice. The main feature of the so-called macula type in the centre of the square-shaped enclosure.

Obr. 5.55. Ctiněves, okr. Litoměřice. Zlomky džbánu kultury se šňůrovou keramikou.

Fig. 5.55. Ctiněves, region of Litoměřice. The sherds of a jar – string ceramics culture.

zásypu tohoto výrazného zahloubení, již na první pohled lze konstatovat, že je tvořen desítkami méně či více výrazných vrstev. Zásyp tedy jednoznačně není dílem jednorázové aktivity, naopak k zaplnění jámy s velkou pravděpodobností došlo postupnými splachy. V tomto případě je však jednoznačné, že jáma musela být ponechána otevřenou.

Na základě dosavadních terénních zjištění není prozatím možné se přiklonit k jedné z interpretačních variant. Přesto však můžeme na tomto místě zmínit alespoň některé z nich. V jednotlivých vrstvách zásypu jámy byly často rozeznány keramické artefakty náležící do mladší doby bronzové. V situaci, kdy je objekt lokalizován na místě s významným zastoupením mladobronzové sídlištní komponenty však tato zjištění nijak nepřispívají k dataci tohoto objektu. Navíc se ve výplni objektu podařilo zachytit též poměrně velké fragmenty džbánu kultury se šňůrovou keramikou (obr. 5.55) a část kulovitěho mlátu pravděpodobně téže kultury. Při pokusu o interpretaci objektu (a tím pravděpodobně i čtvercového příkopu) tedy bylo nejprve vycházeno z jeho signifikantní hloubky. Velmi výrazné zahlou-

Obr. 5.56. Ctiněves, okr. Litoměřice. Destičkovitá spona, součást inventáře rozrušeného kostrového hrobu z doby římské (foto S. Gojdoová).

Fig. 5.56. Ctiněves, region of Litoměřice. A plaque buckle, a part of the inventory of a disturbed skeleton burial dated to the Roman Period (photo by S. Gojdoová).

Obr. 5.57. Ctiněves, okr. Litoměřice. Destičkovitá spona, součást inventáře rozrušeného kostrového hrobu z doby římské (foto S. Gojdoová).

Fig. 5.57. Ctiněves, region of Litoměřice. A plaque buckle, a part of the inventory of a disturbed skeleton burial dated to the Roman Period (photo by S. Gojdoová).

Obr. 5.58. Ctiněves, okr. Litoměřice. Kovový esovitý předmět, součást inventáře rozrušeného kostrového hrobu z doby římské (foto S. Gojdoová).

Fig. 5.58. Ctiněves, region of Litoměřice. A metal s-shaped object, a part of the inventory of a disturbed skeleton burial dated to the Roman Period (photo by S. Gojdoová).

bení je v některých případech charakteristické pro pohřební objekty z doby stěhování národů. S variantou pohřbu, ať již mohylového či plochého by dobře korespondovalo i čtvercové příkopové ohrazení, v jehož středu se objekt nachází. Na tomto místě je však nutno podotknout, že půdorys zahloubené části je eliptický, zatímco pro pohřební komoru by bylo možné nejspíše předpokládat půdorys kvadratický. Navíc se jáma výrazně trychtýřovitě zužuje směrem dolů. Plošné rozměry ve spodní zahloubené části činí zhruba 1,5 x 1,3 m, což rovněž nijak neodpovídá představě rozměrného komorového hrobu. Na druhou stranu stratigrafická situace v tomto objektu dokládá, že objekt byl nejméně jednou otevřen a ponechán otevřený, což evokuje různé druhy aktivit, mezi něž patří např. vykradení, popř. znesvěcení hrobu.

Při pokusech o interpretaci objektu byly samozřejmě zvažovány rovněž další varianty. Jednou z nich je např. existence studny, popř. těžební jámy na písek, který zde tvoří podloží. Pro žádnou s uvedených variant však prozatím nedisponujeme dostatkem přesvědčivých zjištění. Další z variant, která byla zvažována, je potenciální souvislost objektu s kultem. Na tomto místě je však nutno připomenout, že v zásypu objektu byly zjištěny pouze drobné zlomky keramiky, popř. kamenných nástrojů, které se do něj nejspíše dostaly v souvislosti se splachy. Nebyl zde naopak nalezen jediný artefakt, který by umožňoval zvažovat jakoukoli souvislost s kultem.

Na příkladech uvedených variant vidíme, že výzkum objektu prozatím nepřinesl jediný výraznější poznatek, na základě kterého by jej bylo možno jednoznačněji interpretovat. V dané situaci je tedy nutno pokládat výše uvedené hypotézy za pomyslný strop našich dalších úvah, přičemž další posun v této otázce lze očekávat až po ukončení výzkumu tohoto objektu, stejně jako po finálním zpracování výzkumu celé lokality.

Z chronologického hlediska nejmladším objevem, který zmíníme v tomto přehledu je odkrytí relikvií kostrového hrobu z doby římské. Hrob byl objeven při začišťování jižního profilu sondy 14. Hrob svým půdorysem do sondou zasažené plochy zasahoval jen z nepatrné části, proto byl dodatečně zjištěn až ve zmíněném profilu. Za účelem jeho plošného odkryvu byla v tomto místě sonda 14 mírně rozšířena. Nicméně jednalo se pouze o značně rozrušené a fragmentární relikty kostrového hrobu, mezi nimiž byly rozpoznány pouze zlomky dlouhých kostí. Z hrobových přídavek byly nalezeny dvě destičkovité spony (obr. 5.56-57), několik drobných skleněných korálků a drobný, prozatím neurčený kovový předmět esovitého tvaru (obr. 5.58). Na základě dvou výše zmíněných spon lze hrob předběžně zařadit do doby římské, přesněji snad do její mladší fáze.

Kostrový hrob z doby římské odkrytý výzkumem je velmi zajímavým zjištěním zejména v souvislosti s některými poznatky o lokalitě, které byly v průběhu celého projektu získávány od místních obyvatel. Na existenci kostrových hrobů upo-

zorňovali obyvatelé obce zejména v souvislosti s budováním malého zahloubeného sklípku, který je od odkrytého hrobu vzdálen v řádu desítek metrů směrem severovýchodním. Rovněž od dalších obyvatel byly získány informace o narušování kostrových hrobů během různých nespecifikovaných aktivit. Také v nedávné době byl jedním místním nálezcem odevzdán do roudnického muzea zlomek lidské lebky nalezený na sou-

časném povrchu poblíž pěšiny přes pole (Trefný 2009). Uvedené poznatky společně s nejnovějším objevem reliktního kostrového hrobu svědčí o skutečnosti, že na ploše polykulturní lokality východně od kostela sv. Matouše lze počítat rovněž s pohřební komponentou. Je jednoznačné, že všechny uvedené pohřby nemusí náležet jedné periodě, nově odkrytý hrob však naznačuje, že alespoň některé z nich mohou náležet době římské.

6.

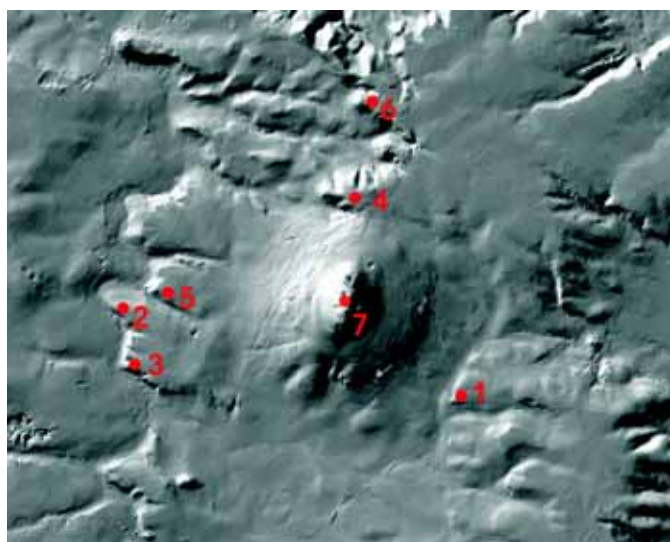
Výsledky povrchových průzkumů metodou sběru

6.1 Úvod

Povrchové sběry představují v moderní archeologii metodu, která umožňuje řešit různé otázky bez aplikace destruktivních forem archeologického výzkumu. Výsledky, které mohou povrchové sběry poskytnout, ovšem záleží na vhodnosti jejich použití a na zhodnocení potenciálu, který může tato metoda nabídnout. V rámci projektu Archeologie krajiny Podřipska, který je součástí výzkumného záměru Katedry archeologie FF ZČU 2005 – 2010, byly v letech 2007-2009 realizovány analytické povrchové sběry na katastrech obcí Ctiněves, Kleneč, Krabčice, Rovné, Vražkov (srov. *Trefný – Janíček 2010*). Tyto sběry bezprostředně navázaly na první etapu sběrů soustředěnou v roce 2006 do oblasti Budyňska (srov. *Novák – Janíček – Trefný 2007*). V roce 2010 pak byly provedeny poslední povrchové sběry na hoře Řípu na katastru obce Mnetěš (obr. 6.1; 6. 2).

6.2 Cíl výzkumu a výběr jednotlivých poloh

Oblast kolem hory Řípu je charakteristická plochými, avšak poměrně členitými terasami, které vystupují nad okolní terén v řádu metrů až desítek metrů. Tyto hrany jsou vůči svému okolí v některých případech vertikálně vymezeny pouze z jedné strany. Jindy je však vertikální vymezení patrné na dvou či na třech stranách a terénní hrana tak může tvořit i ostrožnou polohu. Tato místa svým charakterem reliéfu povrchu často evokují domněnku ve smyslu jejich využívání k sídelním, popř. jiným účelům v pravěkému či středověkému období. Na některých obdobných geomorfologických útvarech v oblasti Podřipska

Obr. 6.1. Reliéf nejbližšího okolí hory Řípu s vyznačením míst povrchového sběru.
Fig. 6.1. The topography in the nearest vicinity of Říp Hill showing the location of areas surveyed by fieldwalking.

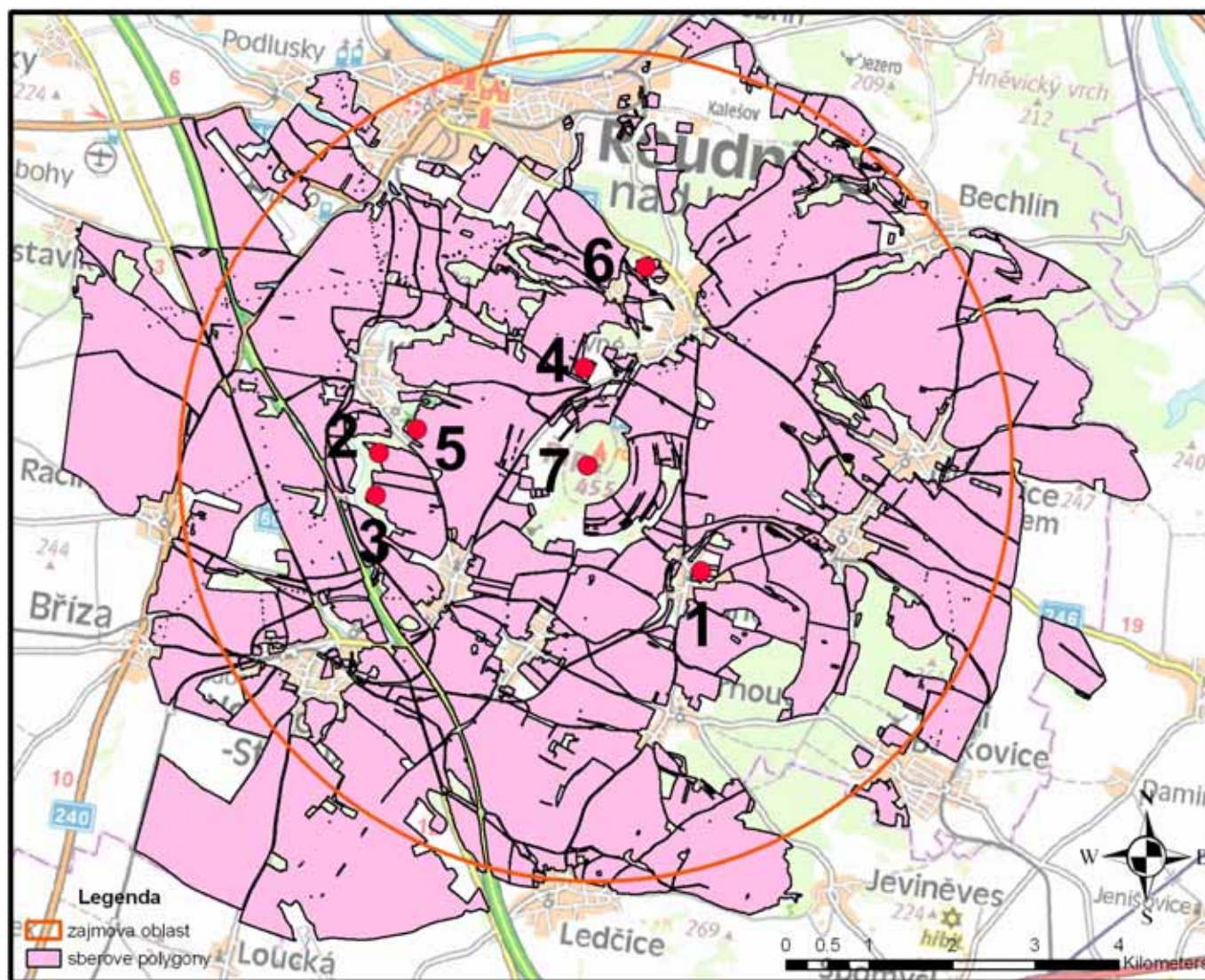
byly navíc v minulosti učiněny nálezy pravěkých či raně středověkých artefaktů (srov. např. *Zápotocký 1975*, 45, 48; *Zápotocký 1989*, *Trefný 2006*, 4, 7, 8). Jedním z cílů projektu tedy byl povrchový průzkum těchto geomorfologických útvarů v těsné blízkosti hory Řípu za účelem zjištění, zda byly tyto útvary pravidelně k minulým antropogenním aktivitám využívány resp., zda lze tyto geomorfologické útvary považovat z nejrůznějších důvodů za místa obecně vhodná k sídlení.

K záměru prozkoumat tyto útvary přispěla dále skutečnost, že v dané oblasti více méně postrádáme (s výjimkou hory Řípu nebo vrchu Sovice) útvary vertikálně výrazně vymezené ze všech čtyř stran. U mnoha takových útvarů, např. v nedalekém Českém středohoří, předpokládáme určitou roli během pravěkého a raně středověkého období; v případě mnohých z nich je rovněž tento předpoklad prokázán pozitivními archeologickými zjištěními. V oblasti Podřipska však takové polohy postrádáme. Zde naopak představují významně zastoupené krajinné prvky uvedené „terénní hrany“ (srov. obr. 6.1:1-6). Proto byla v počátcích průzkumu zvažována možnost, zda v oblasti Podřipska tyto „terénní hrany“ nezastupují roli ve větší míře nepřítomných výrazněji geomorfologicky vymezených poloh. Za účelem zodpovězení této otázky bylo tedy přistoupeno k realizaci povrchových sběrů na vybraných polohách (srov. *Trefný – Janíček 2010*).

Povrchové sběry se dále zaměřily na lokality, na nichž byly v minulosti leteckou prospekci zjištěny porostové příznaky, indikující přítomnost nejrůznějších archeologických struktur. V těchto situacích bylo tedy cílem povrchového průzkumu ověřit možnost datování takové struktury (struktur) prostřednictvím nedestruktivního povrchového sběru, resp. ověřit potenciál této metody ve vztahu k různým druhům porostových příznaků, resp. archeologických struktur.

Pro povrchový průzkum ověřující porostové příznaky zjištěné leteckou prospekci byla zvolena lokalita na poli východně od kostela sv. Matouše ve Ctiněvsi. (obr. 6.1:1; 6.3) Toto místo se zároveň nachází na vyvýšené terénní hraně. Lokalita se tedy vyznačuje oběma sledovanými kritérii, obdobně jako poloha na výrazné terénní hraně severozápadně od Vražkova, s trapezoidním liniovým objektem zjištěným leteckou prospekci (obr. 6.1:3; 6.13-6.14). Rovněž tato lokalita byla vybrána pro uskutečnění povrchového sběru.

Na katastru vlastní Ctiněvsi bylo původně zvažováno provedení povrchových sběrů také na poli na jižním okraji obce, s výskytem letecky zjištěných objektů typu *macula* a s dvojitém zaobleným liniovým objektem (srov. *Trefný – Janíček 2010*, obr. 5). Z časových důvodů však bylo od realizace sběrů této

Obr. 6.2. Okolí hory Říp s vyznačenými sběrovými polygony a lokalitami, na nichž byl proveden povrchový sběr.
 Fig. 6.2. The vicinity of Říp with demarcated polygons and sites where fieldwalking was undertaken.

polohy upuštěno. Areál byl navíc charakterem porostových příznaků relativně blízký situaci na poli u kostela sv. Matouše, lze tedy předpokládat, že také zjištění na obou místech by byla obdobná. V dané situaci bylo tedy rozhodnuto, věnovat se podrobněji povrchovému sběru na poslední jmenované lokalitě, což zde umožnilo uskutečnit relativně časově náročný totální povrchový sběr (viz výše).

Další polohou s porostovými příznaky, která byla vybrána pro výzkum je pole jihovýchodně od obce Kleneč (k.ú. Vražkov), nacházející se na vyvýšeném ostrohu výrazně vertikálně vymezeném ze severu, západu a jihozápadu (obr. 6.1:2).

Jako příklad typické terénní hrany byla pro výzkum dále vybrána poloha na katastru obce Kleneč (obr. 6.1:5). Mezi zkoumané polohy byly dále zahrnuty polohy v Krabčicích a Rovném pod Řípem, které se vyznačují obdobnými znaky jako terénní hrany. Výrazným vymezením nejméně ze dvou stran však nabývají spíše charakteru plochých ostrožien (obr. 6.1:4, 6).

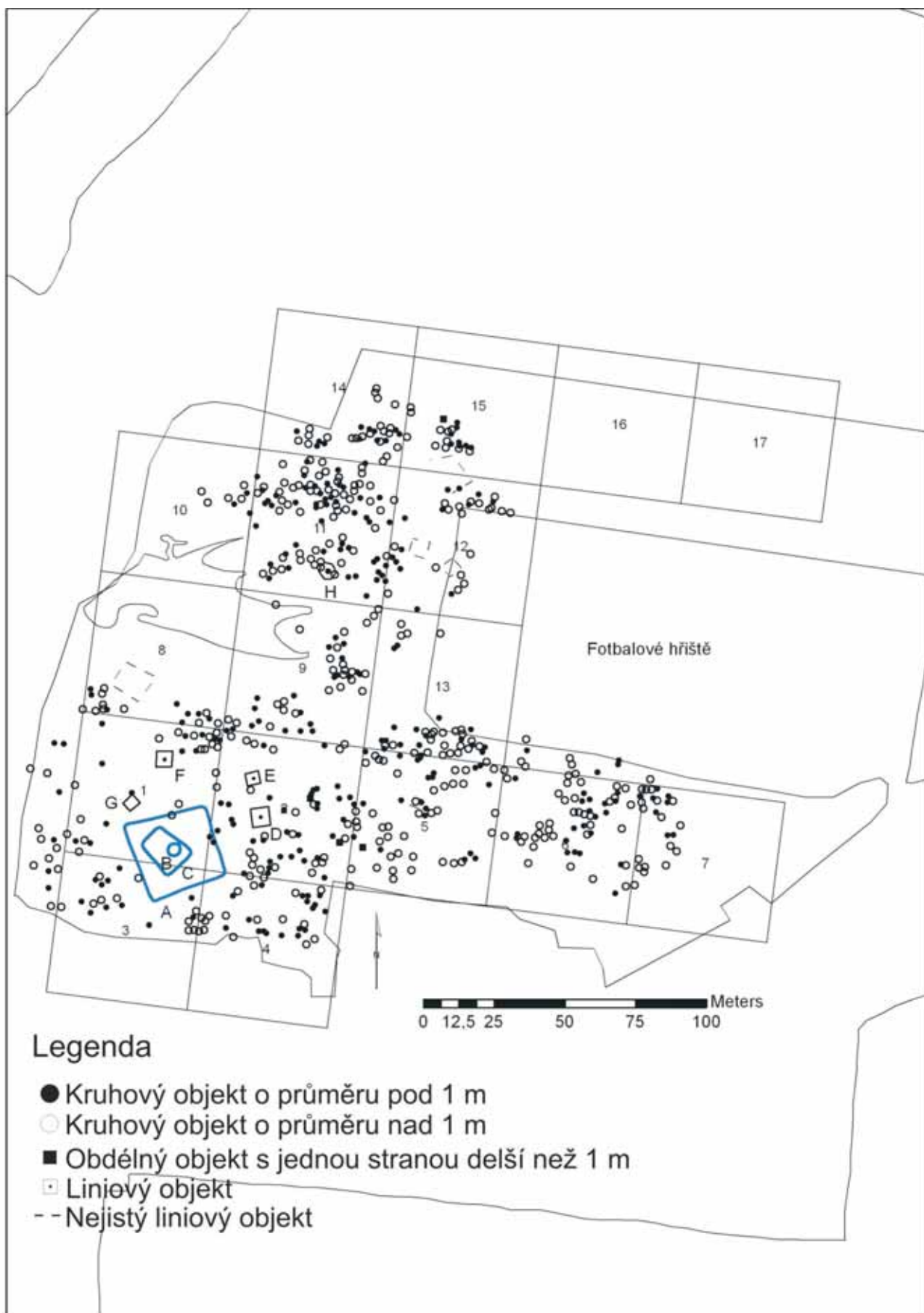
6.3 Metoda výzkumu

Na všech zvolených polohách byly jednotnou metodou provedeny analytické povrchové sběry (srov. Kuna a kol. 2004). Pro účely tohoto výzkumu byla vytvořena síť čtverců v souřadnicovém systému UTM WGS 1984 zóna 33N. Tato síť byla v prostředí GIS (geografických informačních systémů) zobrazena přes vrstvu polygonů, představující orbou obhospodařované plochy nacházející se v zájmové oblasti. Tato zájmová oblast je představována kruhem o poloměru cca 5 km, jehož pomyslným středem je hora Říp (srov. obr. 6.2).

Základní referenční jednotku ve vytvořené síti představuje čtverec o straně 50 m. V těchto čtvercích bylo vždy sbíráno čtyřmi sběrači. Každý z nich začínal ve středu čtverce a pokračoval po trase vedoucí nejprve do středu strany čtverce, poté se otočil doprava a pokračoval směrem do rohu, ze kterého se vydal po úhlopříčce zpět do středu čtverce). Celková vzdálenost ušlá všemi čtyřmi sběrači v jednom čtverci činí 341 m.

Obr. 6.3. Ctiněves, okr. Litoměřice. Pole východně od kostela sv. Matouše.
Fig. 6.3. Ctiněves, region of Litoměřice. The field to the east from St. Matthew's church.

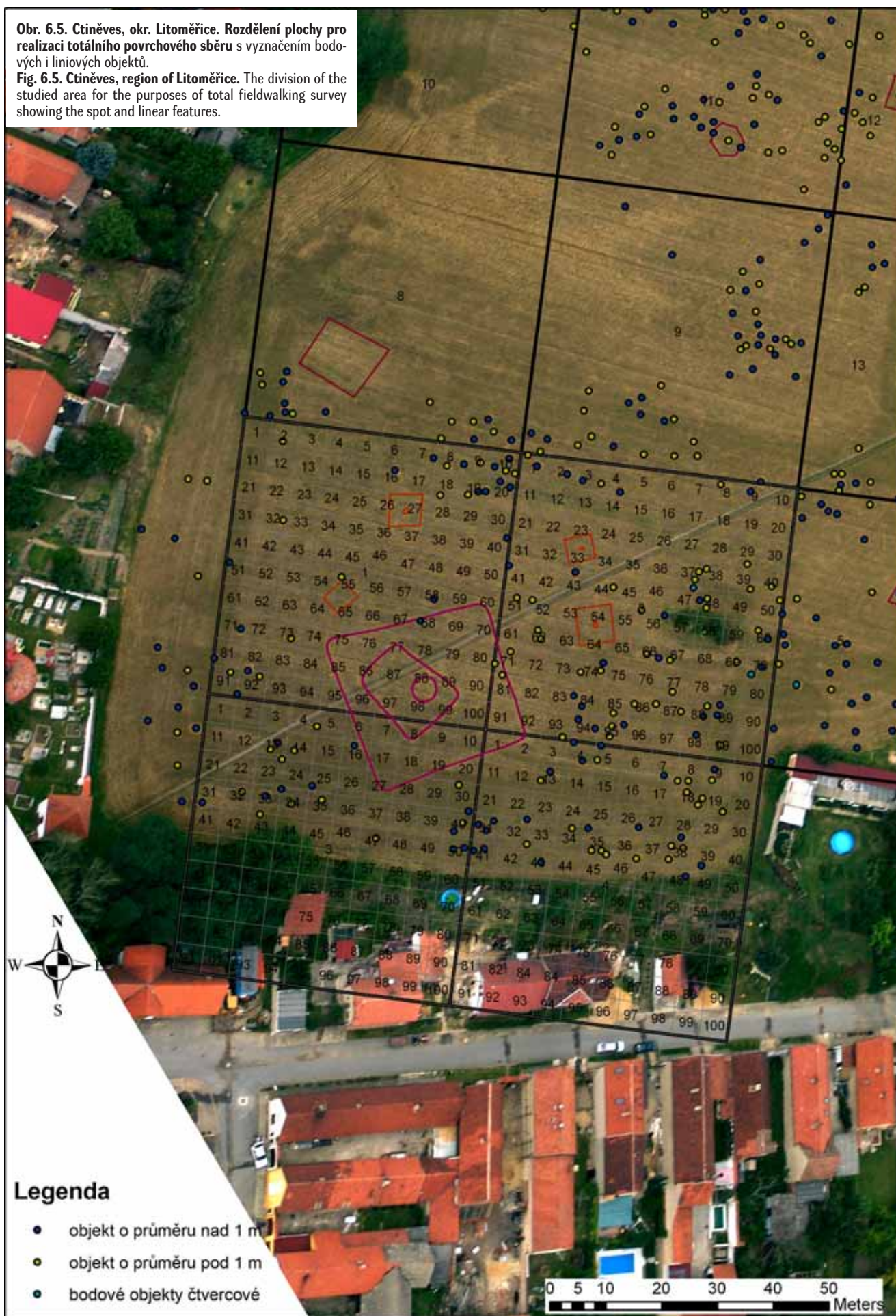

Obr. 6.4. Ctíněves, okr. Litoměřice. Pole východně od kostela sv. Matouše, plán lokality vytvořený na základě rektifikace a digitalizace leteckých snímků (podle Trefný-Janiček 2008).

Fig. 6.4. Ctíněves, region of Litoměřice. The field to the east from St. Matthew's church, a plan of the site created on the basis of the rectified and digitalized aerial photographs (after Trefný – Janiček 2008).

Obr. 6.5. Ctiněves, okr. Litoměřice. Rozdělení plochy pro realizaci totálního povrchového sběru s vyznačením bodových i lineových objektů.

Fig. 6.5. Ctiněves, region of Litoměřice. The division of the studied area for the purposes of total fieldwalking survey showing the spot and linear features.

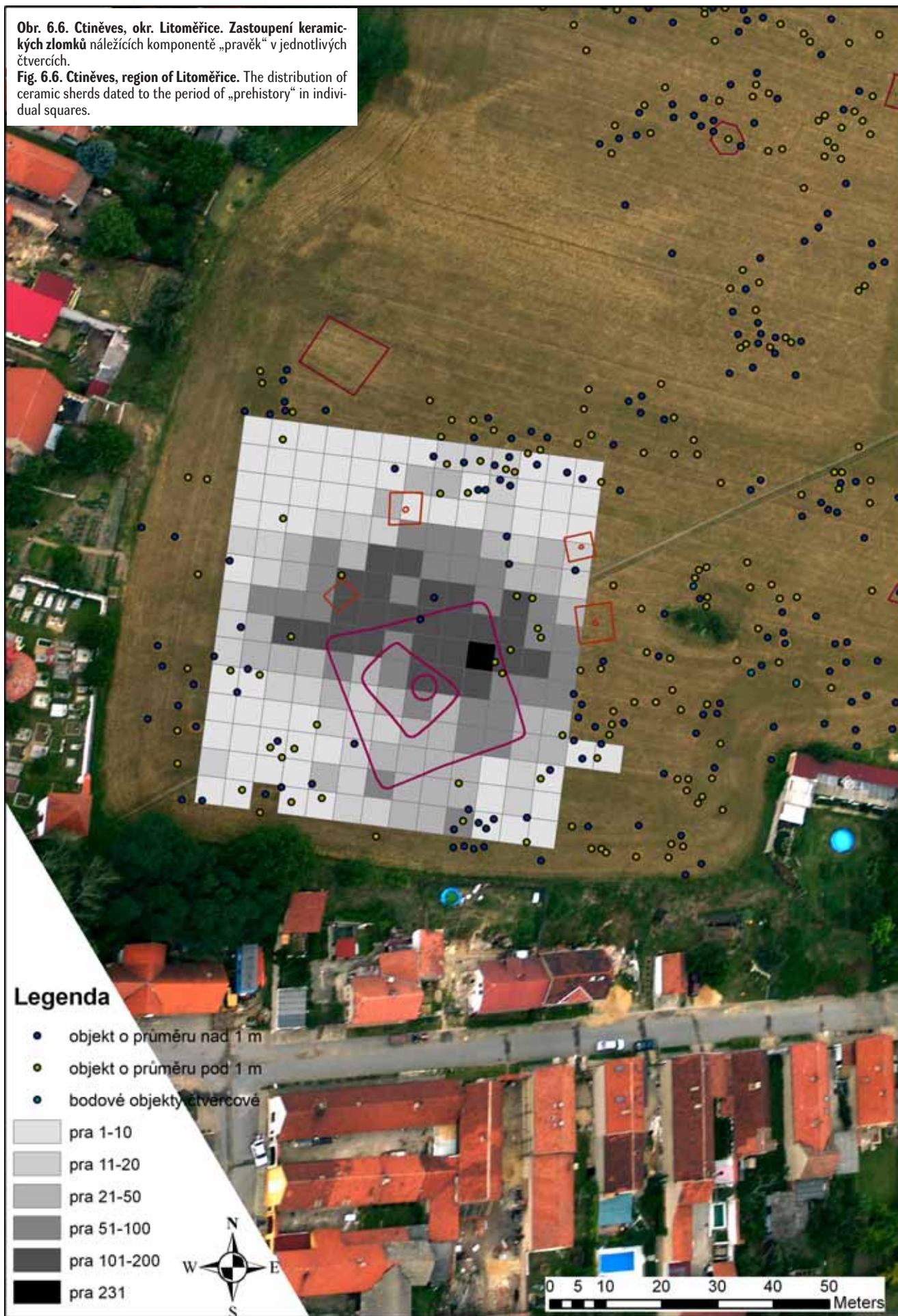

Legenda

- objekt o průměru nad 1 m
- objekt o průměru pod 1 m
- bodové objekty čtvercové

0 5 10 20 30 40 50 Meters

Obr. 6.6. Ctiněves, okr. Litoměřice. Zastoupení keramických zlomků náležících komponentě „pravěk“ v jednotlivých čtvercích.
Fig. 6.6. Ctiněves, region of Litoměřice. The distribution of ceramic sherds dated to the period of „prehistory“ in individual squares.

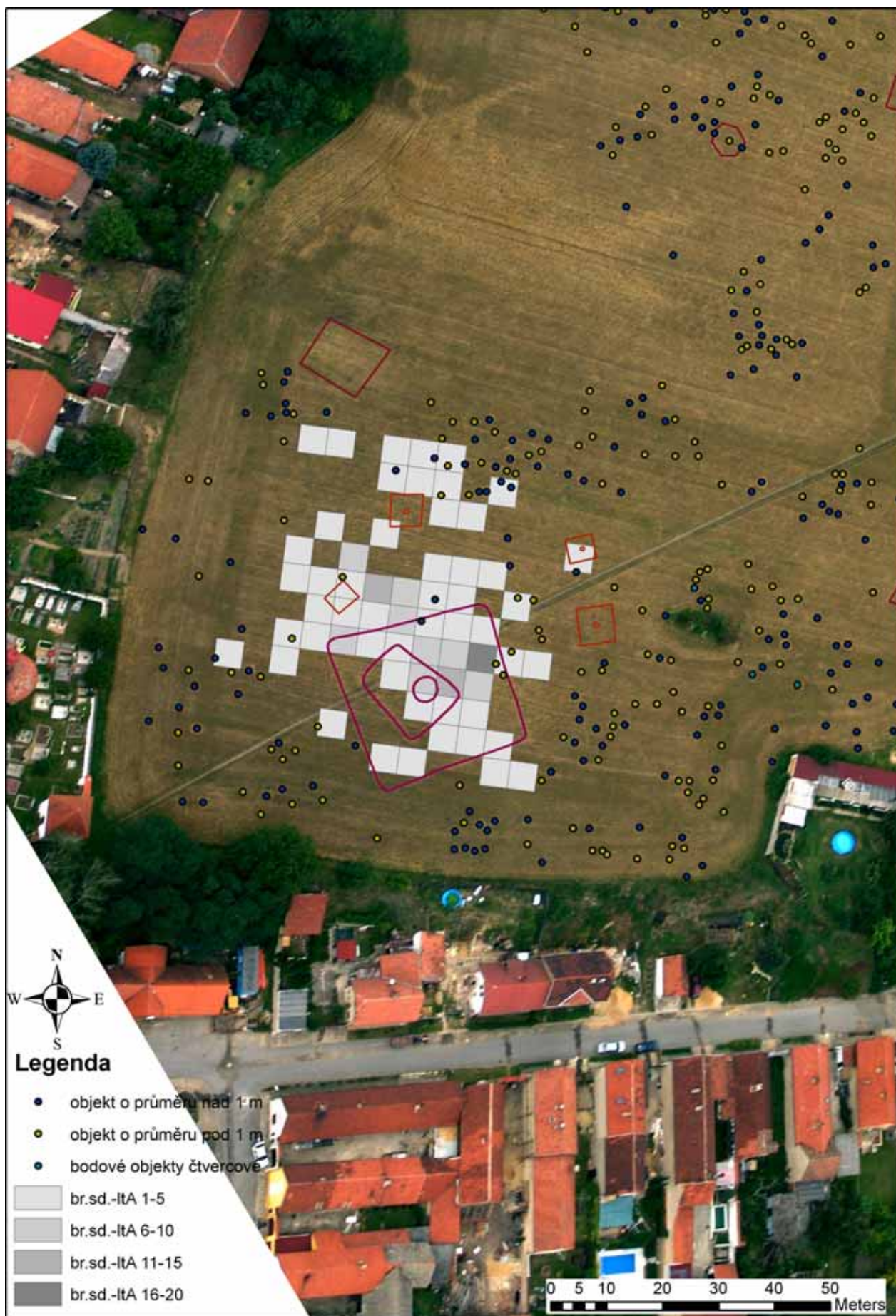

Legenda

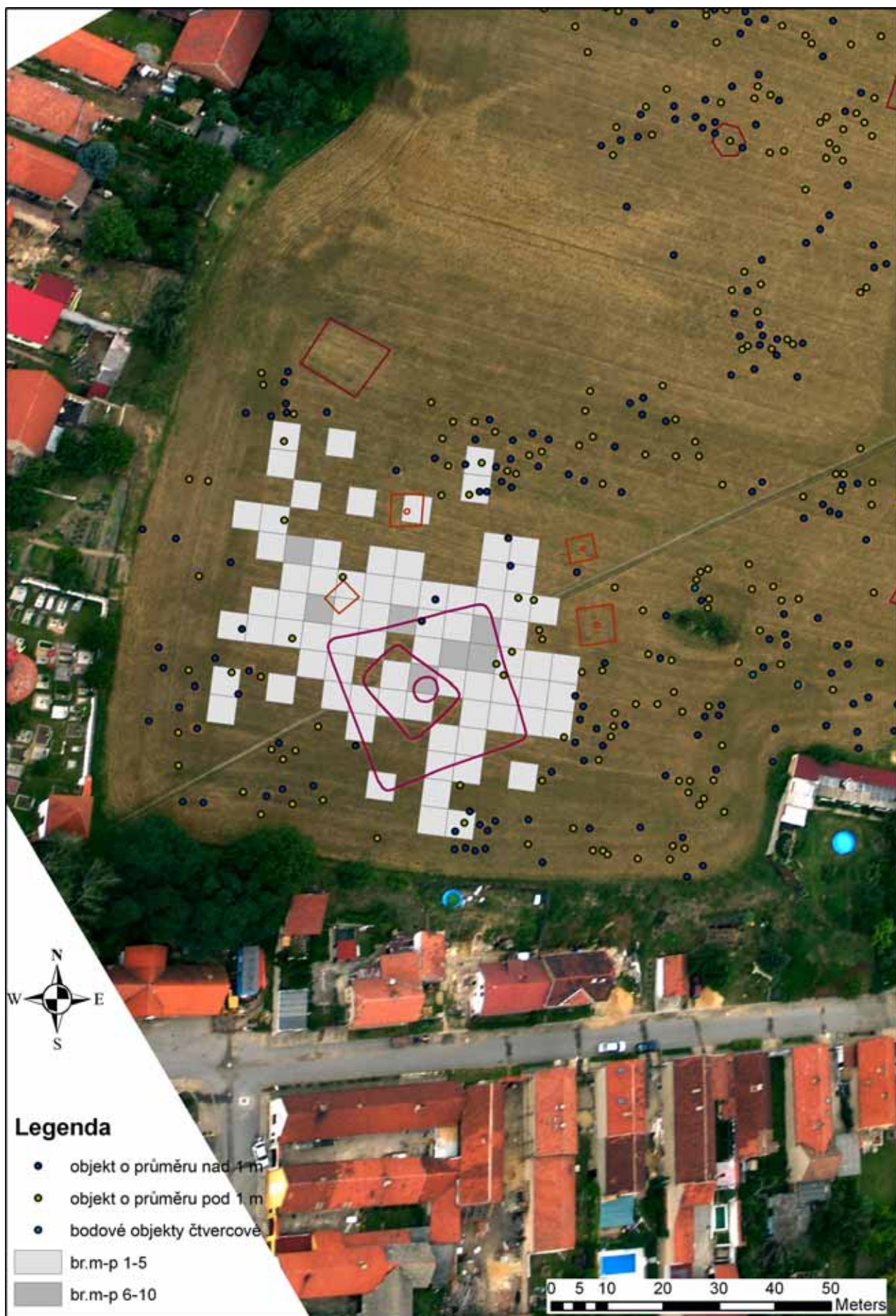
- objekt o průměru nad 1 m
- objekt o průměru pod 1 m
- bodové objekty čtvercové

- pra 1-10
- pra 11-20
- pra 21-50
- pra 51-100
- pra 101-200
- pra 231

Obr. 6.7. Ctíněves, okr. Litoměřice. Zastoupení keramických zlofků náležících komponentě „střední doba bronzová až časná doba laténská“ v jednotlivých čtvercích.
Fig. 6.7. Ctíněves, region of Litoměřice. The distribution of the ceramic sherds dated to the period of „Middle Bronze Age and Early La Tene period“ in individual squares.

Obr. 6.8. Ctiněves, okr. Litoměřice. Zastoupení keramických zlomků náležících komponentě „mladší až pozdní doba bronzová“ v jednotlivých čtvercích.
Fig. 6.8. Ctiněves, region of Litoměřice. The distribution of ceramic sherds dated to the period of „Late Bronze Age“ in individual squares.

Kromě výše popsaných analytických sběrů byl na lokalitě Ctiněves 1 (poloha sv. Matouš) proveden ještě tzv. totální povrchový sběr (srov. *Janiček-Trefný 2008*). Účelem tohoto sběru bylo pokusit se zjistit, zda keramické fragmenty koncentrují na povrchu v místech, kde se rovněž nachází zahloubené objekty nebo jejich kumulace (odvozeno z letecké prospekce). Pokud by se potvrdil tento princip, bylo by možno dle koncentrací keramických fragmentů předvídat přítomnost zahloubených objektů, resp. datovat letecky zjištěné objekty povrchovým sběrem. Při totálním sběru je v referenčních jednotkách, které představují čtverce o straně 5 m, prováděn časově neomezený sběr s důrazem na zachycení maximálního počtu artefaktů a ekofaktů. V každém z těchto čtverců sbíral tedy vždy jeden sběrač při velmi hustých průchodech a to tak dlouho, dokud se na povrchu tohoto čtverce nacházela keramika příp. další artefakty a ekofakty. Celkem bylo metodou totálního povrchového sběru prozkoumáno 183 čtverců o celkové výměře 4575 m² (srov. obr. 6.5). Pro účely totálního povrchového sběru byla použita vlastní čtvercová síť v souřadnicovém systému JTSK.

6.4 Jednotlivé polohy a výsledky povrchových sběrů

6.4.1 Ctiněves – pole východně od kostela sv. Matouše, okr. Litoměřice

Lokalita se nachází ve středu obce východně od kostela sv. Matouše na vyvýšené terase, převyšující své okolí na jižní a východní straně o cca 6 m (obr. 6.1:1). Z celkového množství cca 500 objektů, objevených leteckou prospekci tvoří většinu z nich objekty bodové (maculae). Nachází se zde však také objekty liniové (srov. obr. 6.3 – detailní charakteristika lokality viz kapitola 5).

Na této lokalitě bylo kromě povrchového sběru provedeno rovněž geofyzikální měření, letecká prospekce a konečně výzkum odkryvem (srov. kapitola 5). Výsledky těchto jednotlivých aktivit tedy přinášejí možnost vzájemného srovnání výsledků destruktivních i nedestruktivních metod. Pole východně od kostela sv. Matouše je zároveň příkladem, kdy se s oběma základními kritérii sledovaných lokalit setkáváme na jednom místě. Lokalita je totiž situována na výraznější terénní hraně a jde zároveň o polohu, na které byly leteckou prospekci identifikovány porostové příznaky.

6.4.2 Totální povrchový sběr na lokalitě Ctiněves

Při provádění totálního povrchového sběru byly základní referenční jednotky analytického povrchového sběru, tedy čtverce o straně 50 m, rozděleny na menší referenční jednotky – čtverce o straně 5 m (obr. 6.5).

Celkem bylo metodou totálního povrchového sběru prozkoumáno 183 čtverců o celkové ploše 4575 m². Z těchto čtverců bylo získáno celkem 12246 kusů artefaktů a ekofaktů, ze kterých bylo 11235 kusů keramiky (tab. 6.1). Z tohoto množství bylo 9731 kusů možno datovat jako pravěké až raně středověké. Obecně pravěkého stáří bylo 7641 kusů. Bližší chronologické určení bylo možné provést u 723 kusů keramiky. Z toho

287 kusů bylo možné zařadit obecně do doby bronzové, 199 kusů do mladší až pozdní doby bronzové a 214 kusů do střešní doby bronzové až doby laténské. Zbylé množství, tedy 6918 kusů, bylo zcela bez jakýchkoliv chronologicky citlivých znaků a bylo možné je určit pouze jako pravěk zemědělský.

Celkový poměr chronologicky blíže zařaditelných a obecně pravěkých keramických fragmentů je přibližně 10:1 v neprospěch chronologicky blíže zařaditelných fragmentů. Z tohoto poměru vyplývá, že i přes značně velký rozsah získaného souboru, je počet chronologicky blíže zařaditelných keramických fragmentů pouze 9 %.

Na plánu s rozvržením čtverců i subčtverců použitých při totálním sběru vidíme, že bodové objekty se na sběrem postižené ploše koncentrují zejména v jihozápadním rohu této plochy, na jižním okraji, na severním okraji, popř. při východním okraji. Promítneme-li do plánu s těmito kumulacemi objektů rovněž rozsah jednotlivých sběrných čtverců s barevným odlišením četnosti jednotlivých zlomků obecně zařazených do pravěkého období, zjišťujeme, že největší koncentrace keramických zlomků se objevuje mimo výrazné kumulace bodových objektů (obr. 6.6). Tato informace tedy představuje určitý problém z hlediska spatřování přímého vztahu mezi koncentrací fragmentů keramiky na povrchu a polohy jednotlivých objektů resp. jejich kumulací. Na tomto místě je nutno zdůraznit, že uvedená poloha je velmi intenzivně zemědělsky obdělávána, což zajisté souvisí se sekundárním transferem fragmentů a jejich rozprostření zcela mimo polohy jednotlivých zahloubených objektů či jejich kumulací. Přestože keramické zlomky náležící do období pravěku jsou mezi ostatními chronologickými komponentami zdaleka nejvíce zastoupeny, byla ohledně četnosti v jednotlivých čtvercích sledována také komponenta mladší až pozdní doba bronzová, která je zde rovněž výrazněji zastoupena (obr. 6.8). Také v tomto případě lze konstatovat, že čtverce s významnějším zastoupením keramických fragmentů se nacházejí spíše mezi kumulacemi bodových objektů než okolo nich. Totéž lze říci o komponentě střední doba bronzová až časná doba laténská (tuhované zlomky) – srov. obr. 6.7. Co se týče vztahu koncentrací keramických zlomků a poloh s jednotlivými zahloubenými objekty, lze zmínit plochu subčtverce s nejvyšším zastoupením pravěkých keramických zlomků (231 ks). Na tomto subčtverci (obr. 6.6) se sice nachází část zahloubeného objektu, avšak zda je tato prostorová shoda dílem náhody či zda zde existuje přímá souvislost nelze říci. Proti souvislosti uvedených dvou jevů hovoří skutečnost, že v místech naprosté většiny ostatních jednotlivých zahloubených objektů žádnou obdobnou výraznou koncentrací keramických fragmentů nepozorujeme (obr. 6.6). Z výše uvedených pozorování vyplývá, že na zemědělsky intenzivně obdělávané ploše typu pole u kostela sv. Matouše nelze prokázat prostorovou souvislost mezi kumulacemi bodových objektů, popř. jednotlivými objekty a ploch s koncentrací keramických fragmentů.

Další řešenou otázkou byl potenciální vztah získaného archeologického materiálu ke dvěma velkými liniovými objektům

a velkému objektu typu macula, které byly zjištěny leteckou prospekci. Plocha s největší koncentrací fragmentů keramiky se překrývá zhruba s polovinou plochy vymezené velkým čtvercovým příkopovým ohrazením, avšak na zbylé ploše vymezené tímto objektem je koncentrace keramických fragmentů výrazně menší (obr. 6.6). Totéž lze říci i o distribuci keramických zlomků komponenty střední doba bronzová až časná doba laténská či mladší až pozdní doba bronzová (obr. 6.7-6.8). V dané situaci je tedy velmi problematické spatřovat jakoukoli souvislost mezi distribucí keramických zlomků a polohou těchto velkých liniových objektů, nehledě na to, že liniové objekty obecně se mohou ve vztahu k zastoupeným chronologic-

kým komponentám projevovat jak mladšími tak staršími intruzemi. Shodné pozorování bylo učiněno rovněž na nedaleké lokalitě Straškov (Trefný – Dobeš 2008, tab. 1).

Problematickost jiné než zjišťovací hodnoty analytického povrchového sběru na této lokalitě dokládá rovněž srovnání výsledků těchto sběrů a některých zjištění při výzkumu odkryvem. Jak již bylo uvedeno v kapitole 5, menší trapezoidní liniový objekt spojujeme s eneolitickým obdobím. Na lokalitě byl zároveň objeven relikv kostrového hrobu z doby římské. V materiálu získaném povrchovým sběrem však zlomky z doby římské nebyly vůbec identifikovány a zlomky řazené do eneolitického období jsou zastoupeny pouze stopově (srov. tab. 6.1).

čtverec	subčtverec	maz	pr.zem	ne-en	eneolit	en.-br	bronz.	br.m-p	br.sd-Lt	pr.-rs	ŠI	BI	rs	rs-vs	vs	vs-nov	novove	Fe	kost	sklo	tuha	struska	BK	Uhlí/uhlík	celkem
1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	4
1	2	0	1	0	0	0	0	1	0	3	0	0	0	1	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	14
1	3	0	4	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	6
1	4	1	2	0	0	0	0	1	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
1	5	3	5	0	0	0	0	0	0	10	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	19
1	6	2	3	0	0	0	0	0	1	5	0	0	1	0	0	2	3	0	0	0	0	0	0	0	17
1	7	1	5	0	0	0	1	0	1	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13
1	8	0	11	0	0	0	1	0	2	14	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	29
1	9	1	11	0	0	0	0	1	0	21	0	0	0	1	0	2	3	0	1	0	0	0	0	0	41
1	10	4	12	0	0	0	1	0	0	5	0	0	0	0	0	7	0	0	1	0	0	0	0	0	30
1	11	2	2	0	0	0	0	0	0	4	0	0	2	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	13
1	12	1	4	0	0	0	0	1	0	2	0	0	1	0	0	12	1	0	0	0	0	0	0	0	22
1	13	0	2	0	0	0	0	0	0	4	0	0	1	0	0	7	1	0	0	0	0	0	0	0	15
1	14	0	1	0	0	0	1	0	0	10	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	16
1	15	0	4	0	0	0	0	0	0	3	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9
1	16	0	6	0	0	0	0	0	2	4	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	13
1	17	0	16	1	0	0	2	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22
1	18	4	21	0	0	0	1	0	3	25	0	0	0	0	0	3	3	0	0	0	0	0	0	0	60
1	19	0	5	0	0	0	0	1	0	11	0	0	1	0	0	4	1	0	0	0	0	0	0	0	23
1	20	1	12	0	0	0	1	0	1	5	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	22
1	21	1	1	0	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	1	4	0	0	0	0	0	0	0	0	13
1	22	2	5	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	14
1	23	2	2	0	0	0	1	1	0	19	0	0	3	0	0	13	2	1	0	0	0	0	0	0	44
1	24	3	4	0	0	0	0	0	0	29	0	0	0	0	1	7	1	1	0	0	0	0	0	0	46
1	25	3	6	0	0	0	1	1	0	33	0	0	3	0	2	4	1	0	0	0	0	0	0	0	54
1	26	8	38	0	0	0	0	0	0	5	0	0	2	0	0	7	4	0	3	0	0	0	0	0	67
1	27	0	4	0	0	0	0	1	0	17	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	24
1	28	0	7	0	0	0	0	0	1	33	0	0	3	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	48
1	29	4	4	0	1	0	0	0	2	25	0	0	0	0	0	4	1	0	0	0	0	0	0	0	41
1	30	5	20	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	16	1	0	0	0	0	0	0	0	44
1	31	0	2	0	0	0	0	2	0	5	0	0	0	0	0	1	2	0	2	0	0	0	0	0	14
1	32	1	9	0	0	0	0	1	0	14	0	0	1	2	0	4	0	1	3	0	0	0	0	0	36
1	33	6	9	0	0	0	0	0	0	15	0	0	1	1	0	9	3	0	0	0	0	0	0	0	44
1	34	2	9	0	0	0	2	0	1	32	0	0	1	0	0	3	3	0	0	0	0	0	0	0	53
1	35	2	17	0	0	0	0	0	0	42	0	0	4	0	0	4	2	0	5	0	0	0	0	0	76
1	36	1	15	0	0	2	0	0	1	49	0	0	2	0	0	9	3	1	8	0	0	0	0	0	91
1	37	0	59	0	0	0	1	0	0	5	0	0	0	0	1	7	0	0	1	0	0	0	0	0	74
1	38	5	62	0	0	0	0	0	0	7	0	0	3	0	1	9	3	0	4	0	0	1	0	0	95
1	39	7	57	0	0	1	2	0	0	5	0	0	3	0	0	11	4	0	2	1	0	0	0	0	93
1	40	3	31	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	1	0	6	0	2	1	0	0	0	0	0	47
1	41	1	10	0	0	0	1	0	0	21	0	0	1	0	0	18	0	0	0	1	0	0	0	0	53

čtverec	subčtverec	maz	pr.zem	ne-en	eneolit	en.-br	bronz.	br.m-p	br.sd-Lt	pr.-rs	ŠI	BI	rs	rs-vs	vs	vs-nov	novove	Fe	kost	sklo	tuha	struska	BK	Uhlí/uhlík	celkem
1 42	0	16	0	0	0	0	1	0	24	0	0	2	0	0	7	0	0	0	0	0	0	0	0	0	50
1 43	2	22	0	0	4	0	6	1	42	0	0	6	0	0	7	2	0	3	0	0	0	0	0	0	95
1 44	4	90	0	0	2	4	3	0	9	0	0	1	0	0	3	0	0	4	0	0	1	0	0	121	
1 45	4	23	0	0	0	0	0	6	64	0	0	6	4	0	10	0	0	0	0	0	0	0	0	117	
1 46	3	134	0	0	0	6	2	0	12	0	0	0	0	0	2	0	1	8	0	0	0	0	0	168	
1 47	1	120	0	0	0	0	2	0	9	0	0	3	4	0	6	2	0	10	0	0	1	0	0	158	
1 48	5	46	0	0	2	2	0	3	120	1	0	0	0	0	11	4	1	9	0	0	0	0	4	208	
1 49	11	43	0	0	0	6	0	3	118	0	0	2	0	0	30	0	0	1	0	0	0	0	2	216	
1 50	17	61	0	0	0	0	4	5	141	0	0	3	0	0	15	4	0	1	0	0	0	0	2	253	
1 51	2	3	0	0	0	0	0	0	9	0	0	2	0	0	5	1	0	0	0	0	0	0	0	22	
1 52	4	16	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	26	
1 53	3	42	0	0	0	2	2	3	31	2	0	0	0	0	9	1	0	0	1	0	0	0	0	96	
1 54	4	65	0	0	0	2	1	3	90	0	0	1	0	0	20	3	0	7	0	0	0	0	2	198	
1 55	18	184	0	0	0	6	1	5	19	0	1	0	0	1	9	0	0	4	1	0	1	0	0	250	
1 56	15	107	0	0	0	5	5	15	85	0	0	0	2	0	12	12	0	2	0	0	0	0	0	260	
1 57	1	83	0	0	0	6	3	6	5	0	0	0	0	0	3	0	0	2	0	0	0	0	0	109	
1 58	3	91	0	0	0	7	4	4	3	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	115	
1 59	9	135	0	0	1	2	2	3	10	0	0	1	0	1	6	7	1	3	0	0	0	0	0	181	
1 60	6	78	0	0	1	3	2	0	9	0	0	0	0	3	8	0	0	2	0	0	0	0	0	112	
1 61	0	15	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	0	0	0	0	21	
1 62	3	64	0	0	0	1	2	0	8	0	0	0	0	0	7	3	0	1	4	0	0	0	0	93	
1 63	4	85	0	0	1	9	2	0	4	0	0	1	0	0	3	3	0	4	0	0	0	0	0	116	
1 64	6	42	0	0	1	16	7	5	3	0	0	0	2	0	4	1	0	15	0	0	0	0	0	102	
1 65	9	140	0	0	1	21	5	3	13	0	0	0	0	0	5	4	1	8	0	0	0	0	0	210	
1 66	10	128	0	0	0	7	5	3	11	0	0	1	0	0	7	0	0	7	0	0	0	0	0	179	
1 67	2	112	0	0	0	7	6	10	3	0	0	0	0	0	1	2	0	1	0	0	2	0	0	146	
1 68	5	135	0	0	1	7	3	5	7	0	0	1	0	0	2	4	0	8	0	0	0	0	0	178	
1 69	13	172	0	0	0	10	3	5	13	2	0	0	1	1	1	4	0	12	0	0	0	0	0	237	
1 70	10	169	0	0	0	9	8	3	14	0	0	2	1	0	3	4	0	9	0	0	1	0	1	234	
1 71	5	15	0	0	0	0	1	0	9	0	0	0	1	0	0	2	0	1	0	0	2	0	0	36	
1 72	2	33	0	0	0	0	2	0	8	0	0	0	1	0	3	4	0	2	0	0	1	0	0	56	
1 73	7	101	0	0	0	6	1	1	11	0	0	3	0	0	8	4	0	5	0	0	0	0	0	147	
1 74	10	110	0	0	0	3	2	3	8	0	0	1	1	0	7	4	0	0	0	0	0	0	0	149	
1 75	5	101	0	0	0	4	3	6	13	2	0	0	0	0	2	1	0	15	0	0	0	0	0	152	
1 76	7	103	0	0	0	1	1	2	7	0	0	0	0	0	5	4	0	7	0	0	0	0	0	137	
1 77	3	84	0	0	1	0	0	5	8	0	0	1	2	0	2	4	0	6	0	0	1	0	0	117	
1 78	3	107	0	0	1	6	4	7	9	0	0	0	0	0	3	0	0	5	0	0	0	0	0	145	
1 79	9	153	0	0	0	17	8	7	15	0	0	0	0	0	3	3	0	10	0	0	1	0	0	226	
1 80	8	204	0	0	0	2	6	19	19	0	0	0	0	0	0	2	0	8	0	0	2	0	1	271	
1 81	2	17	0	0	0	0	0	1	7	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	29	
1 82	6	44	0	0	0	0	0	0	14	1	0	1	0	0	2	2	0	2	0	0	0	0	0	72	
1 83	0	28	0	0	0	0	0	1	4	0	0	1	1	0	1	2	0	0	0	0	0	0	0	38	
1 84	0	40	0	0	0	2	4	0	7	0	0	0	0	0	0	4	1	1	0	0	1	0	0	60	
1 85	0	52	0	0	0	1	2	0	4	0	0	1	0		3	1	0	0	0	0	0	0	0	64	
1 86	0	23	0	0	0	1	0	0	4	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	29	
1 87	0	45	0	0	0	2	2	3	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	55	
1 88	2	83	0	0	0	7	8	7	6	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	118	
1 89	4	85	0	0	0	3	2	13	8	2	0	1	0	0	1	0	0	3	1	0	0	0	0	123	
1 90	4	98	0	0	0	4	4	6	6	0	0	0	0	0	4	2	0	1	0	0	0	0	0	129	
1 91	0	8	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	11	
1 92	1	10	0	0	0	0	0	0	5	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	19	
1 93	0	19	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	22	
1 94	0	14	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	15	
1 95	0	26	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	29	
1 96	0	8	0	0	0	2	2	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1	15	
1 97	1	37	0	0	0	3	1	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	46	

čtvrec	subčtvrec	maz	pr.zem	ne-en	eneolit	en.-br	bronz.	br.m-p	br.sd-Lt	pr.-rs	ŠI	BI	rs	rs-vs	vs	vs-nov	novove	Fe	kost	sklo	tuha	struska	BK	Uhlí/uhlík	celkem
1	98	4	51	0	0	1	0	3	3	11	0	0	0	0	0	2	2	0	6	0	0	0	0	0	83
1	99	2	45	0	0	0	3	0	1	5	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	59
1	100	1	60	0	0	0	3	4	3	5	0	0	1	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	79
2	1	4	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	11
2	2	4	9	0	0	0	0	0	0	3	0	0	4	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	22
2	3	1	7	0	0	0	0	0	0	3	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	13
2	11	1	3	0	0	0	0	0	0	2	0	0	3	1	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	13
2	12	2	5	0	0	0	0	0	0		0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
2	13	3	2	0	0	0	1	0	0	6	0	0	4	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	18
2	21	2	9	0	0	0	0	0	0	5	0	0	4	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0	0	23
2	22	5	8	0	0	0	0	0	0	5	0	0	4	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	23
2	23	3	5	0	0	0	0	0	0	5	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	16
2	31	2	16	0	0	0	1	2	0	14	0	0	8	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	47
2	32	2	23	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	32
2	33	0	11	0	0	0	0	0	1	7	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0	0	1	0	0	23
2	41	2	33	0	0	0	1	2	0	19	0	0	9	0	0	3	0	1	0	0	0	0	0	0	70
2	42	0	25	0	0	0	0	0	0	5	0	0	2	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	34
2	43	2	11	0	0	0	0	0	0	12	0	0	5	0	0	0	2	1	0	1	0	0	0	0	34
2	51	14	101	0	0	0	0	1	1	19	0	0	0	0	0	11	9	1	2	0	0	0	0	0	159
2	52	0	59	0	0	0	1	1	0	20	0	0	8	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	91
2	53	12	24	0	0	0	3	0	0	15	0	0	0	0	0	1	1	1	4	0	0	0	0	0	61
2	61	12	115	0	0	0	5	5	0	3	0	1	1	2	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	148
2	62	5	72	0	0	0	2	0	0	3	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	84
2	63	6	58	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	67
2	71	15	159	0	0	0	1	2	2	4	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	186
2	72	12	113	0	0	0	3	1	1	6	0	0	0	0	0	1	2	0	2	1	0	0	0	0	142
2	73	7	56	0	0	0	4	1	0	15	1	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	87
2	81	3	76	0	0	0	0	4	0	0	0	0	2	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	88
2	82	0	87	0	0	0	4	3	0	7	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	102
2	83	1	55	0	0	0	0	1	0	6	1	0	2	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	71
2	91	3	50	0	0	0	2	4	0	12	0	0	0	0	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	75
2	92	2	22	0	0	0	3	1	0	5	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	35
2	93	1	24	0	0	0	2	4	0	0	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	33
3	1	0	2	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
3	2	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3
3	3	0	6	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	8
3	4	0	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8
3	5	0	10	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	11
3	6	1	2	0	0	0	10	1	0	1	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	17
3	7	4	13	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	1	0	24
3	8	0	35	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	41
3	9	1	32	0	0	0	0	2	1	3	0	0	0	0	0	0	2	0	1	0	0	0	0	0	42
3	10	6	57	0	0	0	8	1	1	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	75
3	11	2	2	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5
3	12	0	6	0	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	9
3	13	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3
3	14	2	8	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	13
3	15	5	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	12
3	16	0	14	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	18
3	17	4	29	0	0	0	0	0	1	5	0	0	2	1	0	3	0	0	1	0	0	0	0	0	46
3	18	3	40	0	0	0	0	0	1	6	0	0	0	0	0	4	0	0	2	2	0	0	0	0	58
3	19	4	23	0	0	0	3	1	0	3	0	0	0	0	0	2	1	0	0	1	0	0	0	0	38
3	20	2	38	0	0	0	2	2	0	4	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0	50
3	21	12	11	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	3	3	0	0	3	0	0	0	0	35
3	22	1	2	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	12	1	0	0	0	0	0	0	0	18
3	23	9	10	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	2	1	0	0	1	0	0	0	8	35

čtvrtec	subčtvrtec	maz	pr.zem	ne-en	eneolit	en.-br	bronz.	br.m-p	br.sd-Lt	pr.-rs	ŠI	BI	rs	rs-vs	vs	vs-nov	novove	Fe	kost	sklo	tuha	struska	BK	Uhlí/uhlík	celkem
3	24	0	6	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	12	1	0	0	0	0	0	0	0	19
3	25	15	32	0	0	0	2	0	0	5	0	0	0	1	0	2	0	0	1	0	0	1	0	0	59
3	26	3	14	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	2	0	0	1	0	0	0	0	0	23
3	27	3	79	0	0	0	0	1	0	3	0	0	1	0	0	0	1	0	3	0	0	0	0	0	91
3	28	1	27	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	1	0	2	0	0	0	0	0	36
3	29	2	20	0	0	1	0	1	0	1	0	0	1	0	0	3	0	0	2	0	0	0	0	0	31
3	30	13	27	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	1	0	1	2	0	0	0	0	0	0	1	49
3	31	8	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	9	2	0	1	0	0	0	0	0	22
3	32	2	3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	2	0	0	0	0	0	0	0	9
3	34	1	10	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1	0	0	5	0	1	0	0	0	0	0	0	19
3	35	5	7	0	0	0	0	0	0	3	0	0	1	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	18
3	36	8	17	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	8	0	0	1	0	0	0	0	1	37
3	37	2	19	0	0	0	1	0	0	4	0	0	1	0	0	4	2	1	1	0	0	0	0	0	35
3	38	2	38	0	0	0	0	0	0	8	0	0	1	0	0	6	1	2	0	1	0	0	0	0	59
3	38	2	5	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	9	0	0	0	0	0	0	0	0	17
3	39	7	46	0	0	0	0	1	0	14	0	0	2	1	0	2	0	0	0	1	0	0	0	2	76
3	40	9	68	0	0	0	0	1	0	11	0	0	1	0	0	2	1	1	2	0	0	0	0	1	97
4	1	5	50	0	0	0	1	0	2	3	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	62
4	2	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2
4	2	1	23	0	0	0	1	0	0	3	0	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	30
4	3	2	25	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	34
4	5	0	6	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	10
4	5	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
4	11	1	8	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	14
4	12	0	13	0	0	0	0	1	2	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	18
4	13	0	10	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	15
4	21	0	8	0	0	0	0	0	0	4	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	3	18
4	22	5	19	0	0	0	0	0	0	4	0	0	1	0	0	1	0	2	0	0	0	0	0	0	32
4	23	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	0	0	0	5
4	31	3	10	0	0	0	0	0	0	3	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	18
4	32	4	3	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	4	1	0	0	0	0	0	0	0	13
4	33	0	9	0	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	0	19
celkem	623	6930	1	1	21	287	199	214	1932	13	3	158	47	12	611	223	24	277	22	0	19	1	29		

Tab. 6.1. Ctiněves – sv. Matouš – výsledky totálního povrchového sběru

Z prezentovaných výsledků tedy vyplývá, že povrchový sběr provedený na lokalitě, která je velmi intenzivně zemědělsky obhospodařována, nemůže s velkou pravděpodobností poskytnout spolehlivější data, na jejichž základě by bylo možné řešit dílčí problémy, jako např. lokalizaci konkrétních prostorových struktur, jejich chronologické zařazení, popř. jejich funkci. V dané situaci můžeme metodě povrchového sběru na tomto typu lokalit přisoudit pouze roli zjišťovací, popř. ověřovací metody, jíž můžeme stanovit nejvýše přítomnost různých chronologických komponent, popř. předpokládat určité specifické antropogenní aktivity.

6.4.3 Ctiněves: porovnání použitých metod výzkumu

Na lokalitě Ctiněves 1 (poloha sv. Matouš) byly aplikovány celkem čtyři druhy archeologického výzkumu. Nedestruktivní metody zde zastupuje letecká archeologie, geofyzikální průzkum a totální povrchový sběr. Destruktivní metodu představuje terénní výzkum odkryvem.

Z hlediska primárních zjištění má největší význam beze sporu letecká archeologie. Ačkoliv fakt, že pole u kostela sv. Matouše představuje s největší pravděpodobností polykulturní lokalitu, byl znám již dříve, před aplikací letecké prospekce nebylo možno předvídat, s jakými typy prostorových archeologických struktur lze na této lokalitě počítat. Toto poznání vyplynulo tedy až z leteckého pozorování. Letecká prospekce sama o sobě však není metodou, na jejímž základě bychom mohli objevené struktury detailněji chronologicky specifikovat. Na základě analogických útvarů známých ze situací zkoumaných výzkumem lze sice u některých objektů předpokládat jejich funkci či chronologické zařazení, avšak úspěšnost takové predikce může značně kolísat.

Geofyzikální měření lze v tomto ohledu chápat jako metodu, kterou lze do velké míry potvrdit zjištění učiněná leteckou prospekci, avšak ve vztahu k určení chronologického zařazení či funkce dané struktury platí totéž co v případě letecké prospekce.

Potenciál analytického či totálního povrchového sběru ve vztahu k zodpovězení základních položených otázek byl zmíněn již výše. Pro úplnost lze dodat, že jeho význam na dané lokalitě spatřujeme pouze ve zjištění jednotlivých přítomných chronologických komponent.

Potenciálnímu zodpovězení základních položených otázek, tedy určení funkce, resp. časového zařazení zkoumaných velkých liniových objektů se lze nejlépe přiblížit uskutečněním terénního výzkumu odkryvem. Ani v případě této metody však nelze garantovat jednoznačnou úspěšnost. Přesto se však jeví tato archeologická metoda ve vztahu k řešení základních uvedených problémů ve srovnání s ostatními použitými metodami jako neefektivnější.

6.4.4 Vražkov-Na Podhájí, okr. Litoměřice

Úzká ostrožna jižně od obce Kleneč, avšak na katastru Vražkova, v poloze Na podhájí, ohraničená ze severu, západu a jihozápadu a převýšena o cca 24 m nad okolní terén byla pro uskutečnění povrchového sběru vybrána z důvodů své specifické prostorové konfigurace (obr. 6.1:2; 6.9-6.13). Jedná se samozřejmě o plochu na terénní hraně, obdobně jako v ostat-

ních případech. V tomto případě je však tato plocha velmi výrazně vertikálně vymezena téměř ze všech stran, což z ní prakticky činí ostrožnu. Za účelem ověření potenciálních dokladů antropogenních aktivit na tomto místě zde byl tedy uskutečněn analytický povrchový sběr, provedený standardním způsobem v pěti čtvercích, jejichž umístění bylo dáno charakterem ostrožny.

Povrchovým sběrem se však nepodařilo na daném místě žádné antropogenní aktivity pravěkého nebo raně středověkého období prokázat. Porovnáme-li četnost keramických fragmentů příslušných period (srov. tab. 6.2; obr. 6.9-6.12) např. se situací na zkoumané ploše ve Ctiněvsi (viz výše), kde lze vcelku bez problémů počítat s regulárními sídlištními aktivitami, pak nelze vcelku jednoznačně ojedinelé zastoupení pravěkých nebo raně středověkých keramických fragmentů na zkoumané ostrožně jakkoli spojovat s trvalejším sídlením, apod. Zastoupení příslušných komponent je na této ostrožně natolik nízké, že výskyt několika málo fragmentů těchto period lze interpretovat nejspíše jako doklad jejich sekundárního transferu, ať již skrze zemědělskou činnost (poloha je zemědělsky obhospodávána) nebo jiným způsobem, např. redeponií zeminy, apod.

čtverec	keramika								ostatní								
	pr. zem	pr-rs	d. br	rs	rs-vs	vs	vs-no	no	ši	kov neurč.	mince novověk	sklo	Fe	struska	uhlíky	kost	celkem
22824	0	0	0	0	2	0	6	5	0	0	0	1	0	0	0	0	14
23093	1	1	0	0	2	0	23	6	0	0	0	0	0	1	1	0	35
23094	0	3	0	0	2	0	15	1	0	0	0	0	0	0	0	0	21
23363	1	5	0	0	0	0	27	4	0	0	0	1	0	1	2	0	41
23364	3	2	0	3	1	0	11	5	0	0	0	2	1	0	0	0	28
celkem	5	11	0	3	7	0	82	21	0	0	0	4	1	2	3	0	139

Tab. 6.2. Výsledky povrchového sběru na lokalitě Vražkov-Na Podhájí

Opačnou situaci pozorujeme ve vztahu k zastoupení vrcholně středověkých resp. novověkých nálezů, které zde jednoznačně převládají (obr. 6.12). Lze předpokládat, že rovněž tyto nálezy se na danou plochu dostaly skrze zemědělskou činnost.

Na příkladu zkoumané lokality, umístěné na terénní hraně, vytvářející zároveň ostrožnu lze dokumentovat, že ačkoliv určité polohy se z hlediska svého reliéfu mohou jevit jako velmi vhodné pro trvalejší sídlení, nelze tento předpoklad chápat jako univerzální pravidlo. Absence jednoznačnějších a přesvědčivějších dokladů pravěkého nebo raně středověkého osídlení na této poloze dokládá, že příslušné situace je vždy nutno posuzovat individuálně.

6.4.5 Vražkov, okr. Litoměřice

Tato lokalita se nachází severozápadně od obce na výrazné, z jihu a západu ohraničené, terase, která je převýšena o cca 22 m nad údolím potoka Čepel (obr. 6.1:3; 6.13). Na lokalitě byl leteckou prospekci M. Gojdy (Trefný – Janíček 2010, obr. 7) objeven objekt tvořený žlábkem lichoběžníkovitého tvaru (obr. 6.14). Jeden z konců tohoto objektu má náznak apsidovitého zakončení a druhý má oblé rohy. Uvnitř tohoto objektu se dále nachází bodový objekt typu macula. Povrchový průzkum se na

Obr. 6.9. Vražkov-Na Podhájí, okr. Litoměřice. Zastoupení keramických zlomků náležících komponentě „pravěk zemědělský“ v jednotlivých čtvercích.
Fig. 6.9. Vražkov-Na Podhájí, region of Litoměřice. The distribution of ceramic sherds dated to the period „prehistory (with agriculture)“ in individual squares.

Obr. 6.10. Vražkov-Na Podhájí, okr. Litoměřice. Zastoupení keramických zlomků náležících komponentě „pravěk-raný středověk“ v jednotlivých čtvercích.

Fig. 6.10. Vražkov-Na Podhájí, region of Litoměřice. The distribution of ceramic sherds dated to the period of „prehistory – Early Middle Ages“ in individual squares.

Obr. 6.11. Vražkov-Na Podhájí, okr. Litoměřice. Zastoupení keramických zlomků náležících komponentě „raný středověk“ v jednotlivých čtvercích.

Fig. 6.11. Vražkov-Na Podhájí, region of Litoměřice. The distribution of ceramic sherds dated to the period of „Early Middle Ages“ in individual squares.

tuto lokalitu soustředil za účelem potenciálního získání archeologických nálezů, na jejichž základě by jej bylo možno přesněji chronologicky zařadit. Druhým cílem bylo ověřit potenciál metody povrchového sběru ve vztahu k těmto liniovým strukturám, které se v tomto případě (na rozdíl od obdobných objektů ve Ctiněvsi) nacházejí samostatně na lokalitě, kde již další stopy antropogenních aktivit nejsou registrovány.

V místě liniového objektu a v jeho těsném okolí bylo prozkoumáno celkem 13 čtverců. Přestože zastoupení pravěkých resp. raně středověkých keramických zlomků je zde poněkud četnější než v případě nedalekého ostrohu jihovýchodně od obce Kleneč (viz výše), také zde naprosto dominuje keramika vrcholně středověká resp. novověká (tab. 6.3; obr. 6.15-6.17). Z povrchového sběru, provedeného přímo nad liniovým objektem navíc nejsou k dispozici žádné významné zlomky, které by jej umožnily datovat. I v pozitivním případě by však eventuelní souvislost těchto zlomků s daným objektem, vzhledem k zemědělskému obdělávání polohy, byla sporná.

Lze tedy konstatovat, že rovněž v tomto případě nesplnila metoda povrchového sběru daná očekávání. Přestože v dané poloze máme leteckou prospekci jednoznačně doloženu přítomnost liniového objektu včetně objektu typu macula, nelze jej na základě nalezeného materiálu jakkoli chronologicky specifikovat, resp. uvažovat o jeho původním účelu. Uvedená zjištění rovněž značně snižují potenciál povrchového sběru jako metody průzkumu liniových objektů obecně. Problematicnost datování liniových objektů na základě v nich nebo v jejich blízkosti nalezené keramiky byla konec konců v oblasti Podřipska již v minulosti konstatována rovněž při archeologickém výzkumu odkryvem (srov. Trefný – Dobeš 2008).

6.4.6 Ostatní lokality

Souhrnně budiž pojednány ostatní zkoumané polohy na katastru Kleneče, Krabčic a Rovného pod Řípem (obr. 6.1:5, 4, 6). V případě Kleneče se jedná o vyvýšenou terasu jihovýchodně od obce, ohraničenou na západní, jihozápadní a severní straně převýšením až cca 20 m nad okolní terén. Zkoumaná poloha v Krabčicích je plochou ostrožnou na severozápadním okraji intravilánu obce, která je ze severu, západu a jihu převýšena o cca 30 m nad okolím, přičemž na východní straně plynule přechází v okolní terén. V Rovném pod Řípem byl pak zkoumán ostroh s plochým temenem jihozápadně od obce, vertikálně ohraničený ze severu, západu a jihozápadu a na východě plynule přecházející v severovýchodní úpatí Řípu. Převýšení vrcholové plošiny nad okolím zde dosahovalo cca 50 m. Leteckým průzkumem zde byly zjištěny porostové příznaky typu macula, pravoúhlá lineární struktura se zaoblenými nárožními a objekty připomínající polozemnice s předsíňovitými výklenky (viz kap. 3 zde).

Obr. 6.12. Vražkov-Na Podhájí, okr. Litoměřice. Zastoupení keramických zlomků náležících komponentě „vrcholný středověk-novověk“ v jednotlivých čtvercích.

Fig. 6.12. Vražkov-Na Podhájí, region of Litoměřice. The distribution of ceramic sherds dated to the period of „Late Middle Ages – modern“ in individual squares.

čtverec	keramika								ostatní								
	pr.zem	pr-rs	d.br	rs	rs-vs	vs	vs-no	no	ši	kov neurč.	mince novověk	sklo	Fe	struska	uhlíky	kost	celkem
23081	1	0	0	0	0	0	13	4	0	0	0	0	0	0	0	0	18
23351	2	8	0	1	1	3	21	7	0	1	0	3	0	0	0	0	47
23352	3	9	0	3	1	0	17	6	1	0	0	0	0	0	0	0	40
23353	1	5	0	0	0	1	21	12	0	0	0	0	1	1	0	0	42
23354	4	7	0	3	0	1	27	15	0	0	0	1	1	1	0	0	60
23621	2	9	0	0	0	0	31	4	0	0	0	0	0	0	0	0	46
23622	3	8	0	1	0	1	18	9	0	0	0	0	0	0	0	0	40
23623	1	4	1	3	10	0	61	30	1	0	1	1	0	4	0	0	117
23624	6	3	0	1	3	1	54	20	0	0	0	0	1	5	0	0	94
23891	1	8	0	2	0	1	19	6	0	0	0	1	0	1	0	1	40
23892	1	5	0	5	5	0	24	18	1	0	0	0	1	0	0	0	60
23893	2	7	0	0	1	2	55	20	0	0	0	0	0	3	0	0	90
23894	1	6	0	0	3	0	29	8	0	0	0	0	0	1	0	0	48
celkem	28	79	1	19	24	10	390	159	3	1	1	6	4	16	0	1	742

Tab. 6.3. Výsledky povrchového sběru na lokalitě Vražkov

Na terénní hraně jihovýchodně od Klenče nebyly povrchovým sběrem zjištěny žádné artefakty dokládající zdejší aktivity v pravěkém, raně středověkém, vrcholně středověkém, popř. novověkém období. Obdobná situace je na ostrohu u Krabčic. Zde byl sběrem zjištěn pouze jeden raně středověký okrajový zlomek. Nutno ovšem podotknout, že situace v okamžiku sběru zde byla pro aplikaci této metody naprosto nevhodná, přičemž z důvodů malého rozsahu sbíratelné plochy zde nebylo ani přistoupeno k vytyčení padesátimetrových sběrných čtverců. Na dané ploše byl tedy pouze uskutečněn náhodný zjišťovací sběr. Jeho výsledek i s ohledem na malý rozsah prozkoumaného území tedy prozatím není možné interpretovat.

Výsledky analytických povrchových sběrů na lokalitě Rovně pod Řípem byly bohužel ovlivněny skutečností, že nejzápadnější část této ostrožny, na které byla pozorována největší kumulace antropogenních objektů zachycených leteckou archeologií, je v současné době obhospodařována jako pastvina. Z tohoto důvodu není tato část lokality přístupná k provedení klasických povrchových sběrů, které tak byly provedeny pouze na orané části lokality. Přestože i na této části byly leteckou archeologií zachyceny antropogenní objekty, není jejich koncentrace tak vysoká jako v její nejzápadnější části. Při zde provedeném povrchovém sběru byl získán pouze malý soubor keramiky, která je ve své většině bez chronologicky citlivých znaků, a která tak neumožňuje bližší chronologické zařazení lokality. V tomto a podobných případech by bylo dobré uvažovat o doplnění či nahrazení klasického povrchového sběru povrchovým sběrem kombinovaným s metodou mikrovrypů (např. Beneš – Hrubý – Kuna 2004, 358-362; Trefný – Chroustovský – Janíček 2010, 25).

6.4.7 Hora Říp, k.ú. Mnetěš

V závěru projektu se pozornost autorů zaměřila rovněž na provedení povrchového sběru na hoře Říp, která je přirozeným geografickým centrem pojednávané oblasti (obr. 6.1:7). Její role v pravěkém či raně středověkém období již byla mnohokrát

Obr. 6.13. Terasa mezi obcemi Klenče a Vražkov, součást výrazné terénní hrany táhnoucí se ve vzdálenosti ca 2 km jihozápadně, západně a severozápadně od Řípu. V levé střední části snímku se nachází lokalita č. 3, v horní části snímku lokalita č. 2 (podle Trefný-Janíček 2010).

Fig. 6.13. A terrace between the towns of Klenče and Vražkov, a part of the distinctive terrain break which extends approx. 2 km to the southwest, west and northwest of Říp. In the left middle part of the photo there is site No.3, in the top part of the photo site No.2 (after Trefný – Janíček 2010).

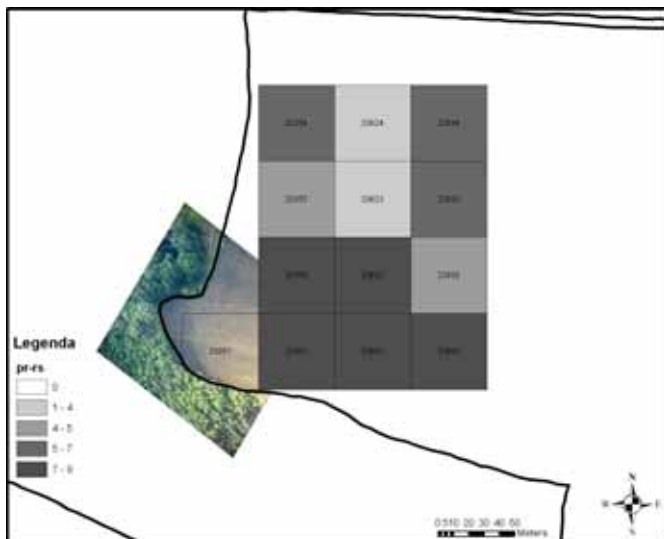
Obr. 6.14. Vražkov, okr. Litoměřice. Terasa severozápadně od obce s detailem mírně lichoběžníkovitého liniového objektu.

Fig. 6.14. Vražkov, region of Litoměřice. A terrace to the northwest from the town with the detail of a slightly trapezoidal linear feature.

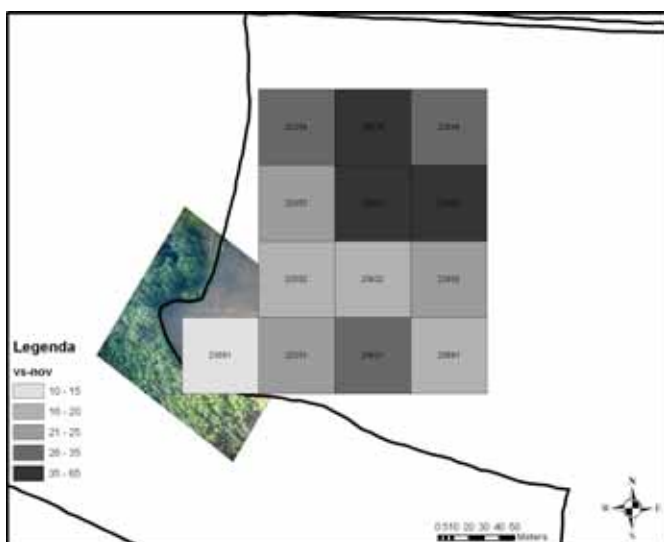
Obr. 6.15. Vražkov, okr. Litoměřice. Zastoupení keramických zlomků náležících komponentě „pravěk zemědělský“ v jednotlivých čtvercích.

Fig. 6.15. Vražkov, region of Litoměřice. The distribution of ceramic sherds dated to the period of „prehistory (with agriculture)“ in individual squares.

Obr. 6.16. Vražkov, okr. Litoměřice. Zastoupení keramických zlomků náležících komponentě „pravěk-raný středověk“ v jednotlivých čtvercích.

Fig. 6.16. Vražkov, region of Litoměřice. The distribution of ceramic sherds dated to the period of „prehistory – Early Middle Ages“ in individual squares.

te diskutována (srov. např. *Waldhauser et al. 2008; Sklenář 2008*). V současnosti je z této hory známo několik archeologických nálezů, a to jak např. kamenných sekeromlatů obecně neolitického či eneolitického stáří, tak také větší fragment nádoby z mladší doby bronzové nebo např. zlomky bronzových kruhů či bronzová jehlice ze stejného období. Na základě dosavadních nálezů resp. jejich četnosti je velmi obtížné přiklonit se ke konkrétnímu výkladu funkce této hory v jednotlivých obdobích. Lze však konstatovat, že některé teorie z poslední doby (*Trefný – Janíček 2010, 32*) inklinovaly spíše k názoru, dle kterého by stěžejní funkci této hory bylo možno spatřovat v rovině kultovní či symbolické. V tom případě by snad bylo možné zvažovat potenciální přítomnost archeologických nálezů jen na prostorově ohraničených místech v rámci vrcholové plošiny hory. Naopak pokud by byly doklady antropogenní činnosti zjištěny rozprostřeny na rozsáhlejší ploše, bylo by možno zvažovat její složitější a daleko variabilnější roli během jednotlivých period jejího využívání. Je jednoznačné, že uvedená úvaha může být poněkud lineární, avšak uvážíme-li současnou nemožnost a neodůvodněnost rozsáhlejšího archeologického výzkumu odkryvem na vrcholové plošině Řípu, který by na uvedené otázky dokázal přinést komplexnější odpovědi, zůstává varianta povrchového sběru jedinou momentální možností, jak se k odpovědi na uvedené otázky alespoň přiblížit.

6.4.8 Metoda povrchového sběru

Pro povrchový sběr v prostředí lesa je velmi vhodným postupem tzv. sběr mikrovrypy, který byl během popisovaného projektu s úspěchem realizován např. při výzkumu vrcholové plošiny polykulturního výšinného sídliště na vrchu Sovice u Vetlé (např. *Beneš – Hrubý – Kuna. 2004, 358-362; Trefný – Chroustovský – Janíček 2010, 25; Trefný – Chroustovský – Kotyza a kol, v tisku*). Povrchový sběr na Řípu však nemohl být proveden z důvodu hustoty porostu a dalších faktorů, jako např. ochrana přírodního dědictví, apod. stejným způsobem jako na Sovici, kde byl realizován ve čtvercích o hraně 5 m, tvořících tři pásy v délce kolem 150 m, kdy v jednotlivých čtvercích byl sběr prováděn vždy v zkpřené hlíně v jejich rozích. Ve specifických povrchových podmínkách vrcholových partií Řípu byly na zájmových plochách vytyčeny linie, většinou dlouhé 50 m. V desetimetrových intervalech pak byl vždy vytyčen čtverec o hraně 1 m. Dále v tomto čtverci již bylo postupováno stejným způsobem jako při výzkumu polohy Sovice. Byl nakypřen do hloubky cca 5 cm a poté byla takto nakypřená hlína kontrolována z hlediska přítomnosti archeologických artefaktů. Nevýhodou této metody je poměrně malý rozsah prozkoumané plochy, výhodu lze však spatřovat zejména v možnosti postihnout touto metodou značně rozsáhlé území v relativně krátkém

Obr. 6.17. Vražkov, okr. Litoměřice. Zastoupení keramických zlomků náležících komponentě „vrcholný středověk-novověk“ v jednotlivých čtvercích.

Fig. 6.17. Vražkov, region of Litoměřice. The distribution of ceramic sherds dated to the period of „High Middle Ages – modern“ in individual squares.

čase. Celkově tedy bylo touto metodou ověřeno 109 čtverců prakticky ve většině vrcholové plošiny hory.

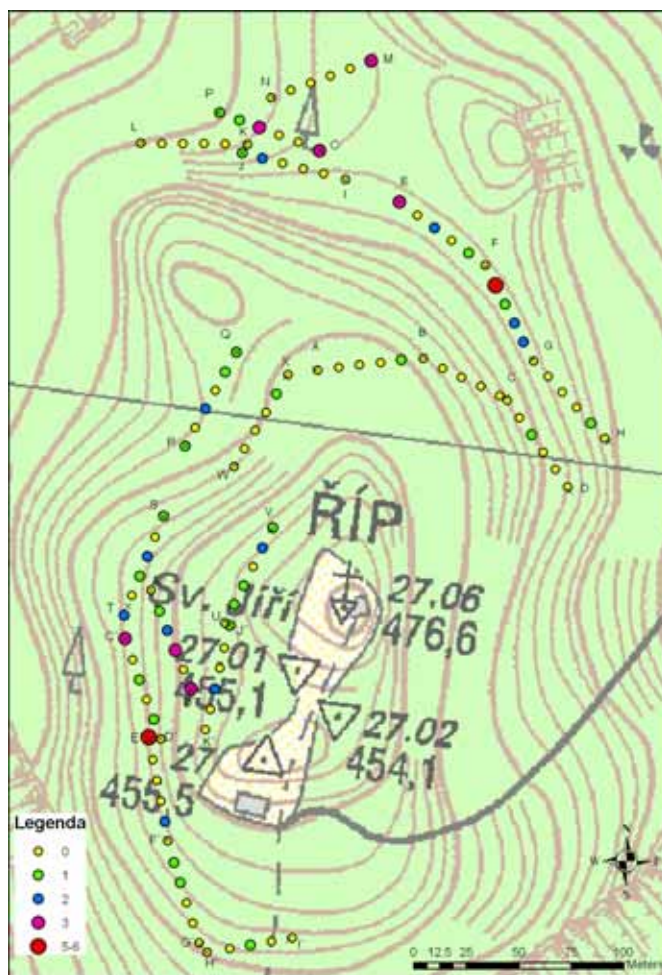
6.4.9 Výsledky povrchového průzkumu

Povrchový průzkum se zaměřil v první řadě na severní, severovýchodní, východní a jižní části vrcholových partií hory. Přednost byla dávana takovým plochám, které by z hlediska potenciálních sídelních aktivit byly vhodnější, tedy spíše plošším a méně členitým územím, před územím svažitém, na kterém lze navíc počítat se sekundárním transferem artefaktů skrze erozně-akumulační procesy. Centrální plocha vrcholu, zejména mezi rotundou sv. Jiří a turistickou chatou nebyla do průzkumu zahrnuta. Zemina je zde na mnoha místech oderodována až na skalní podloží, nebo se zde setkáváme s plochami, které jsou díky značné frekvenci návštěvníků vrcholových partií pro uskutečnění povrchového sběru zcela nevhodné.

Výzkumem bylo získáno celkem 78 ks keramických fragmentů. Z důvodů jejich charakteru mohly být rozpoznány pouze souhrnné chronologické komponenty jako pravěk zemědělský, pravěk – raný středověk; raný středověk či novověk. Pouze u jednoho zlomku bylo zvažováno detailnější časové zařazení, a sice do doby bronzové (tab. 6.4; obr. 6.18-6.19).

Z hlediska výsledků povrchového sběru hrají důležitou roli pozitivní zjištění zejména v severní části vrcholové plošiny, popř. v částech východních. Je pravdou, že některé historické okolnosti mohou hrát určitou roli při úvahách ohledně autentičnosti archeologických nálezů na vrcholu Řípu. Takovou skutečností je např. informace o umělém zalesňování Řípu v poslední čtvrtině 19. století. S takovou aktivitou může zajisté být spojen i transfer zeminy pro novou výsadbu lesního porostu a tím také transfer archeologických artefaktů, které původně s horou Řípem nijak nesouvisely. Avšak při těchto úvahách je nutno vzít v potaz rovněž skutečnost, že vrcholové partie této hory jsou poměrně rozsáhlé a v žádném případě nepředstavují pouze onen vlastní vrchol, tedy území mezi stavbou rotundy sv. Jiří a sv. Vojtěcha a turistickou chatou. Naopak značně rozlehlé je relativně ploché území právě v severním předpolí vlastního vrcholu. Z tohoto důvodu je obtížné představitelné, že by celé území vrcholových partií bylo postiženo např. navením zeminy a tím eventuální kontaminací archeologickými nálezy odjinud. Rovněž uskutečnění takové akce z hlediska technických, popř. logistických prostředků odpovídajících poslední čtvrtině 19. století by muselo být značně problematické. Z výše uvedených důvodů lze předpokládat, že nejméně v některých situacích mohou být zjištěné archeologické nálezy v primárním uložení a mají tudíž určitý vztah ke zdejším antropogenním aktivitám pravěkého popř. raně středověkého období.

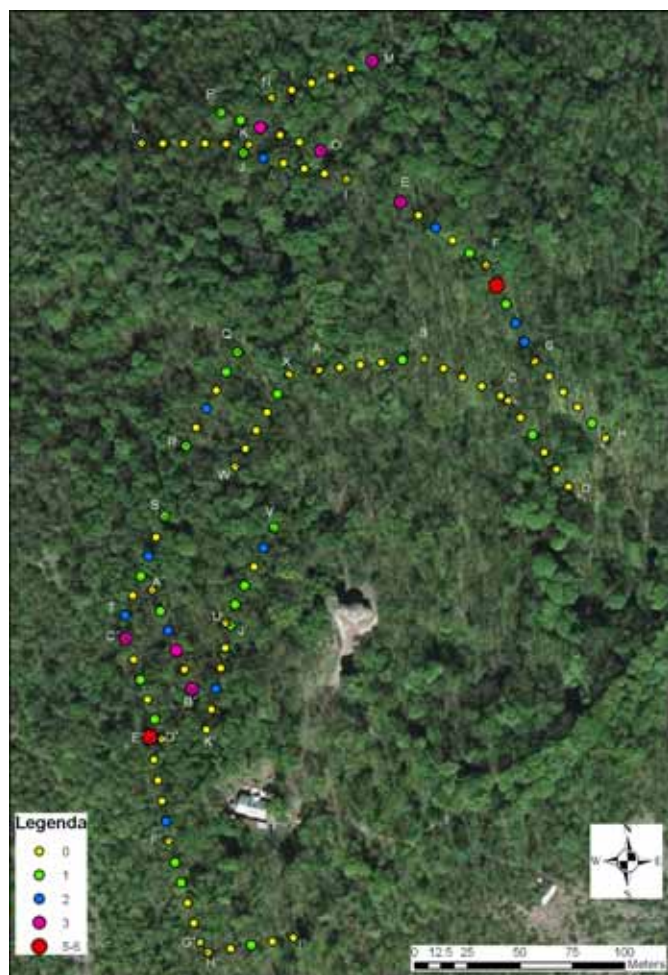
Pokud budeme předpokládat variantu, že alespoň v některých prozkoumaných částech lokality se objevené nálezy nacházejí v primárním uložení, pak lze dosti fragmentární keramický materiál v určitých ohledech srovnávat s materiálem např. z nedaleké Sovice, kde jsou tyto nálezy spojovány

Obr. 6.18. Výsledky povrchového sběru na vrcholové plošině hory Řípu vynesené do mapového podkladu.

Fig. 6.18. The results of the fieldwalking survey on the peak plateau of Hill Říp presented on a map.

převážně se sídelními aktivitami. Pokud opět připomeneme úvahu, dle které by snad bylo možné předpokládat koncentraci archeologických nálezů, souvisejících s kultovními aktivitami pouze na určitých plošně omezených místech a pokud bychom uvažili pravděpodobnější souvislost s kultem např. spíše u kovových (depot) než drobných fragmentárních keramických nálezů, pak je poněkud obtížné spojovat tyto drobné keramické nálezy s aktivitami kultovními. Uvážíme-li navíc poměrně příhodné terénní podmínky na severním předpolí vrcholových partií, stejně jako jednoznačný argument naprosté kontroly okolního terénu z exponovaného místa, pak se lidská přítomnost na vrcholu Řípu z jiných důvodů než praktikování kultu či astronomická pozorování, apod. nejeví jako zcela nepravděpodobná. Z přehledné sumarizace sběrem získaných archeologických nálezů bohužel vyplývá nemožnost jejich detailnější chronologické specifikace. Je tedy jednoznačné, že nastíněná možnost eventuálního využití vrcholových partií např. k sídelním účelům se nemusí vztahovat pouze k jednomu období. Je ovšem rovněž zcela jasné, že tato možnost nemusí být jedinou interpretací využití těchto par-

Obr. 6.19. Výsledky povrchového sběru na vrcholové plošině hory Řípu vynesené do leteckého snímku.

Fig. 6.19. The results of the fieldwalking survey on the peak plateau of Hill Říp presented on an aerial photo.

tí. Přestože tedy využití hory v kultovní či symbolické rovině během konkrétních chronologických úseků nelze vyloučit a v určitých případech jej lze dokonce považovat za pravděpodobné, povrchovým sběrem nalezené artefakty, stejně jako jejich distribuce upomínají rovněž na variantu využití částí vrcholových partií pro účely jiné. Souvisely-li tyto aktivity s trvalým sídlením či např. s dočasnou ochranou nebo pozorováním okolní krajiny však nejsme samozřejmě schopni na základě získaných nálezů nikterak specifikovat.

6.5 Závěr

Při zhodnocení výsledků provedených povrchových sběrů lze konstatovat, že přes podobný charakter jednotlivých poloh a aplikaci jednotné metodiky průzkumu byly dosažené výsledky na jednotlivých polohách rozdílné. Porovnáme-li výsledky průzkumu na terénních hranách, které se v mnoha případech z hlediska své terénní konfigurace jeví jako místa vhodná k využití pro sídelní aktivity, musíme konstatovat, že některá negativní zjištění, jako např. v případě ostrohu jižně či jihovýchodně od obce Kleneč indikují skutečnost, že mezi vhodností daného místa pro sídelní účely a realitou jejího vy-

užití neexistuje přímá úměra. Je tedy jednoznačné, že ani do budoucna nelze sídelní aktivity v těchto místech automaticky předpokládat a tyto polohy je nutno naopak individuálně ověřovat. To potvrzují pozitivní zjištění na lokalitě Ctiněves, sv. Matouš, která je taktéž lokalizovaná na obdobné terénní hraně. Určitým potvrzením je i lokalita Vražkov, kdy se sice v případě zde objeveného objektu lichoběžníkovitého půdorysu s největší pravděpodobností nejedná o doklad sídlení, avšak tato situace dokládá, že obdobné polohy mohly být využity pro aktivity pohřební.

Uvedené polohy tedy zároveň nelze pokládat za místa, která by v krajině Podřipska nahrazovala výraznější absenci jednoznačněji geomorfologicky výrazněji vymezených poloh, které jsou např. z hlediska obrany obecně chápány jako polohy vhodné k sídelním účelům. Využití či nevyužití těchto míst poblíž výraznějších terénních hran tedy nespíše souviselo s nejrůznějšími aspekty sledovanými pravěkými či raně středověkými komunitami, které se mohly v závislosti na jednotlivých polohách značně odlišovat (srov. Trefný – Janíček 2010, 18-19).

Pokud jde o potenciál povrchového sběru z hlediska ověřování jednotlivých typů archeologických struktur, jsou výsledky rovněž značně rozdílné. Na lokalitě Ctiněves, sv. Matouš byl povrchový sběr aplikován v poloze s leteckou prospekci doloženými bodovými objekty, stejně jako objekty liniovými. Právě z důvodů přítomnosti vícero druhů těchto struktur, a to jak z hlediska tvarového tak funkčního, nelze s jistotou určit, který z těchto typů objektů a v jaké míře, zjištěné archeologické nálezy reprezentují. Až na základě konfrontace s výsledky archeologického výzkumu odkryvem lze předpokládat, že povrchové artefakty největší mírou souvisí nespíše s bodovými objekty typu macula, dále snad také s pohřby, které byly na lokalitě výzkumem doloženy (relikt hrobu z doby římské). Zdá se však, že mezi jednotlivými bodovými objekty, stejně jako mezi jejich kumulacemi a mezi plochami s koncentrací povrchových archeologických nálezů neexistuje na zemědělsky obdělávané ploše žádný vztah.

Chronologická identifikace liniových objektů pomocí metod povrchového sběru je, jak dokládají výsledky z lokality Ctiněves a Vražkov, zcela nemožná. O identifikaci funkce a účelu těchto liniových struktur pomocí povrchového sběru ani nemluvě.

Z výše uvedeného jednoznačně vyplývá, že vypovídací hodnota povrchového sběru z hlediska chronologického či funkčního určení dílčích situací na zemědělsky obhospodařovaných plochách může být značně proměnlivá. Nulový je potenciál této metody ve vztahu k liniovým strukturám. Značně odlišný pak může být u objektů typu macula a to v závislosti na jejich funkci. Jde-li o objekty pohřebního rázu, pak je zřejmě pravděpodobnost jejich identifikace či chronologického určení skrze povrchový sběr daleko menší než u objektů sídelních.

Zřejmě nejvýrazněji může metoda povrchového sběru přispět k určení jednotlivých chronologických komponent, daleko méně, ne-li vůbec, pak k prostorové distribuci jednotlivých objektů, apod.

Neoddiskutovatelným je zjišťovací potenciál povrchového sběru v prostředí, kde neexistuje důvodný předpoklad sekundárního transferu archeologických artefaktů, tak jak je tomu v případě zemědělsky frekventovaně obdělávané plochy. Tímto prostředím je například les, apod. Zde je tedy funkce povrchového sběru ve smyslu určení přítomnosti archeologických nálezů a tím i dokladů antropogenních aktivit, resp. určení jednotlivých chronologických komponent bezproblémová. Další otázkou je však již interpretace těchto aktivit, přičemž na tomto místě zřejmě není možno se univerzálně k těmto interpretacím vyjádřit, poněvadž vždy je nutno vzít v potaz také konkrétní specifika dané lokality.

Výše uvedené dokládá, že metoda analytického povrchového sběru může mít značně rozdílný potenciál. Je jednoznačné, že u této metody nelze předpokládat univerzálně platné výstupy, přičemž dílčí výsledky je nutno vždy interpretovat v souvislosti s konkrétními specifiky dané lokality. Při aplikaci povrchového sběru na konkrétních lokalitách má rovněž smysl přesná formulace cílů daného průzkumu, popř. uvážení, zda je potenciál této metody takový, aby mohl přinést řešení formulovaných problémů. Při využití povrchových sběrů má rozhodně rovněž smysl konfrontace výsledků této metody s veškerými dostupnými prameny postihujícími aktivity na dané poloze také v nedávné minulosti. Těmito postupy lze identifikovat činnosti, jako např. redeponia zeminy, popř. starší stavební narušení některých lokalit, apod., které mohou zásadním způsobem zkreslovat hodnotu dat získaných povrchovým sběrem.

čtverec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
AB 1	0	0	0	0	0
AB 2	0	0	0	0	0
AB 3	0	0	0	0	0
AB 4	0	0	0	0	0
AB 5	0	1	0	0	1
AB 6/BC1	0	0	0	0	0
BC 2	0	0	0	0	0
BC 3	0	0	0	0	0
BC 4	0	0	0	0	0
BC 5	0	0	0	0	0
BC 6/CD1	0	0	0	0	0
CD 2	0	0	0	0	0
CD 3	1	0	0	0	1
CD 4	0	0	0	0	0
CD 5	0	0	0	0	0
CD 6	0	0	0	0	0
celkem	1	1	0	0	2

Tab. 6.4. Výsledky povrchových sběrů v linii A-D

čtverec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
EF 1	1	2	0	0	3
EF 2	0	0	0	0	0
EF 3	2	0	0	0	2
EF 4	0	0	0	0	0
EF 5	0	1	0	0	1
EF 6/FG1	0	0	0	0	0
FG 2	2	4	0	0	6
FG 3	1	0	0	0	1
FG 4	2	0	0	0	2
FG 5	1	1	0	0	2
FG 6/GH1	0	0	0	0	0
GH 2	0	0	0	0	0
GH 3	0	0	0	0	0
GH 4	0	0	0	0	0
GH 5	0	1	0	0	1
GH 6	0	0	0	0	0
celkem	9	9	0	0	18

Tab. 6.5. Výsledky povrchových sběrů v linii E-H

čtvorec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
IJ 1	0	0	0	0	0
IJ 2	0	0	0	0	0
IJ 3	0	0	0	0	0
IJ 4	0	0	0	0	0
IJ 5	2	0	0	0	2
IJ 6	0	1	0	0	1
celkem	2	1	0	0	3

Tab. 6.6. Výsledky povrchových sběrů v linii I-J

čtvorec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
MN 1	3	0	0	0	3
MN 2	0	0	0	0	0
MN 3	0	0	0	0	0
MN 4	0	0	0	0	0
MN 5	0	0	0	0	0
MN 6	0	0	0	0	0
celkem	3	0	0	0	3

Tab. 6.7. Výsledky povrchových sběrů v linii M-N

čtvorec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
OP 1	1	2	0	0	3
OP 2	0	0	0	0	0
OP 3	0	0	0	0	0
OP 4	3	0	0	0	3
OP 5	1	0	0	0	1
OP 6	1	0	0	0	1
celkem	6	2	0	0	8

Tab. 6.8. Výsledky povrchových sběrů v linii O-P

čtvorec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
QR 1	1	0	0	0	1
QR 2	1	0	0	0	1
QR 3	0	0	0	0	0
QR 4	1	1	0	0	2
QR 5	0	0	0	0	0
QR 6	1	0	0	0	1
celkem	4	1	0	0	5

Tab. 6.9. Výsledky povrchových sběrů v linii Q-R

čtvorec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
ST 1	0	1	0	0	1
ST 2	0	0	0	0	0
ST 3	2	0	0	0	2
ST 4	1	0	0	0	1
ST 5	0	0	0	0	0
ST 6	1	1	0	0	2
celkem	4	2	0	0	6

Tab. 6.10. Výsledky povrchových sběrů v linii S-T

čtverec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
UV 1	0	0	0	0	0
UV 2	0	1	0	0	1
UV 3	1	0	0	0	1
UV 4	0	0	0	0	0
UV 5	0	0	1	1	2
UV 6	0	0	0	1	1
celkem	1	1	1	2	5

Tab. 6.11. Výsledky povrchových sběrů v linii U-V

čtverec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
WX 1	0	0	0	0	0
WX 2	0	0	0	0	0
WX 3	0	0	0	0	0
WX 4	0	0	0	0	0
WX 5	1	0	0	0	1
WX 6	0	0	0	0	0
celkem	1	0	0	0	1

Tab. 6.12. Výsledky povrchových sběrů v linii W-X

čtverec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
AB' 1	0	0	0	0	0
AB' 2	0	1	0	0	1
AB' 3	0	2	0	0	2
AB' 4	1	2	0	0	3
AB' 5	0	0	0	0	0
AB' 6	1	2	0	0	3
celkem	2	7	0	0	9

Tab. 6.13. Výsledky povrchových sběrů v linii A-B'

čtverec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
CD' 1	3	0	0	0	3
CD' 2	0	0	0	0	0
CD' 3	0	1	0	0	1
CD' 4	0	0	0	0	0
CD' 5	0	1	0	0	1
CD' 6	0	0	0	0	0
celkem	3	2	0	0	5

Tab. 6.14. Výsledky povrchových sběrů v linii C-D'

čtverec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
EF'1	2	3	0	0	5
EF' 2	0	0	0	0	0
EF' 3	0	0	0	0	0
EF' 4	0	0	0	0	0
EF' 5	0	1	0	1	2
EF'/FG' 6	0	0	0	0	0
celkem	2	4	0	1	7

Tab. 6.15. Výsledky povrchových sběrů v linii E-F'

čtvorec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
FG' 1	0	0	0	0	0
FG' 2	1	0	0	0	1
FG' 3	0	1	0	0	1
FG' 4	0	0	0	0	0
FG' 5	0	0	0	0	0
FG/EF' 6	0	0	0	0	0
celkem	1	1	0	0	2

Tab. 6.16. Výsledky povrchových sběrů v linii F-G'

čtvorec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
HI' 1	0	0	0	0	0
HI' 2	0	0	0	0	0
HI' 3	0	1	0	0	1
HI' 4	0	0	0	0	0
HI' 5	0	0	0	0	0
HI' 6	nesbíráno				
celkem	0	1	0	0	1

Tab. 6.17. Výsledky povrchových sběrů v linii H-I'

čtvorec	keramika				
	pr.zem	pr-rs	rs	no	celkem
JK' 1	0	1	0	0	1
JK' 2	0	0	0	0	0
JK' 3	0	0	0	0	0
JK' 4	0	2	0	0	2
JK' 5	0	0	0	0	0
JK' 6	0	0	0	0	0
celkem	0	3	0	0	3

Tab. 6.18. Výsledky povrchových sběrů v linii J-K'

poloha	keramika					
	pr.zem	br.ml-ha	pr-rs	rs	no	celkem
okolí turistické chaty	1	0	0	0	0	1
pěšina 200m S od rotundy	0	1	0	0	0	1
poblíž roudnické vyhlídky	5	0	0	0	0	5
celkem	6	1	0	0	0	7

Tab. 6. 19. Výsledky povrchových sběrů – náhodné nálezy

7.

Archeologický výzkum nivního prostředí

7.1 Archeologický výzkum v nivě říčky Obrtky u Mastířovic**7.1.1 Úvod**

Předmětem této části kapitoly je publikace dílčích výsledků archeologického výzkumu nivy říčky Obrtky na katastrálním území obce Mastířovice. Cílem výzkumu bylo získat relevantní poznatky o vývoji údolní nivy malého vodního toku, v blízkosti doposud nezkoumaného pravěkého sídliště. Výzkum byl zaměřen na poznání charakteru archeologických pramenů, morfologie a stáří nivních sedimentů. Sběr dat byl proveden kombinací několika nedestruktivních metod, jedná se zejména o dálkový průzkum země (šikmé snímkování z nízko letícího letounu a vyhodnocení kolmých snímků), geofyzikální průzkum (magnetometrie) a plošně omezený odkryv.

Výzkum upozornil na rozsáhlé erozně-akumulační procesy, v jejichž důsledku došlo ke značnému přemístění a převrstvení archeologických pramenů různého stáří a charakteru. Oproti očekávání byly zjištěny četné archeologické situace: zahloubené objekty, systém kamenných drenáží, dřevěné kůly a brázdy křížové orby. V neposlední řadě byly identifikovány vrstvy, které se vyvíjely v důsledku antropogenních aktivit, a to patrně již v období mladšího pravěku, a od pozdního středověku kontinuálně až dodnes.

Tento příspěvek se zabývá pouze archeologickými situacemi a nálezy. Přírodovědné výsledky budou předmětem jiné studie, stejně jako závěrečná syntéza. Archeologická data budou konfrontována s obrazem lidského impaktu v pylových diagramech. Očekává se, že pylové analýzy přinesou poznání o historii vegetace, kulturní krajiny a osídlení v rámci zkoumané oblasti.

7.1.2 Lokalizace naleziště

Zkoumané území se nachází severoseverovýchodně od obce Mastířovice (okres Litoměřice) na stejnojmenném katastru v blízkosti křižovatky silnic Svařenice – Mastířovice – Hošťka (obr. 7.1). Letecké snímkování (M. Gojda) a magnetometrický průzkum (R. Křivánek) byly zaměřeny na pole jihovýchodně od křižovatky na parcele č. 72/1 (plocha 02 a 03 na obr. 7.1). Místo odkryvu (plocha 01) bylo zvoleno na parcelách č. 77/3 a 77/6 v pravobřežní nivě říčky Obrtky, jižně (po svahu dolů) od plochy 02. Souřadnice JTSK: Y (E) 744540, X (N) 997786; mapové souřadnice ZM10: X (E) 412,5 mm, Y (N) 362,2 mm (obr. 7.2).

7.1.3 Teoretická východiska

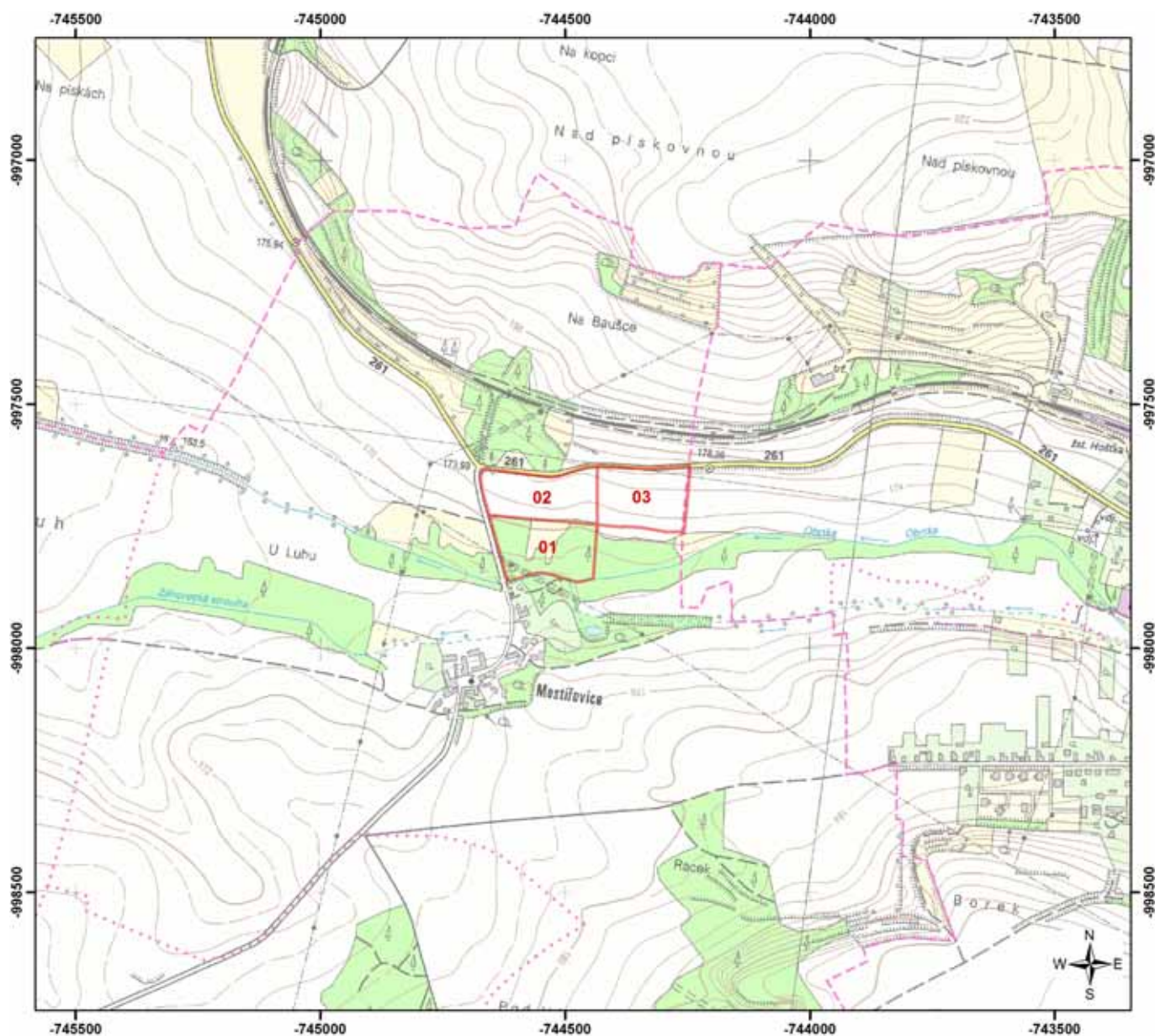
Potenciál zkoumaného území spočívá v přítomnosti lokalit vhodných pro kombinaci archeologického a paleoenvironmentálního výzkumu. Na mírném svahu bezprostředně nad aku-

mulační partií údolní nivy drobné vodoteče byly jištěny pozůstatky pravěkého osídlení ve formě zahloubených objektů. V bezprostřední blízkosti této sídelní komponenty se nachází akumulační partie na dně údolí, kde kromě svahových a fluvialních sedimentů dochází dlouhodobě k akumulaci organických sedimentů ve formě slatiny, která dosahuje mocnosti přesahující 5 m. Na základě zkušební sondáže (Novák – Petr 2007) zde byly zjištěny prameny k četným erozně-akumulačním událostem odstartovaným patrně antropogenní činností, a to již v mladším pravěku. Cíleným výzkumem lze přispět k poznání postdepozičních transformací archeologických pramenů, zejména transformací polohových a destruktivních. Otevírá se zde i šance zachytit a prozkoumat původní povrchy areálů aktiv, které jsou často na tradičních nalezištích erodovány.

7.1.4 Stavba údolní nivy

Údolní niva (těž říční niva nebo jen niva) je zřetelně vytvořená nánosová rovina na dně údolí, kterou utváří a protéká stálý nebo periodický vodní tok. Její stavba je závislá na procesu přinášení a ukládání sedimentu vodním tokem – tzv. fluvialní sedimentací. Fluvialní sediment je přinášen a ukládán v zásadě dvěma způsoby, a to sedimentací v korytě a povodňovou sedimentací na ploše nivy. V prvním případě jde o princip odbourávání nárazových břehů meandru a nanášení erodovaného materiálu na jesepech; vrstvy jsou ukládány šikmo, shodně se sklonem jesepe, přičemž hrubost frakce narůstá od břehu ke středu koryta. V druhém případě se jedná o sedimentaci při dočasném rozšíření vodní činnosti, někdy až na celou šířku nivy, tedy o rozlití vodního toku – inundaci. Od vlastních fluvialních sedimentů je nutné odlišovat nánosy dočasných nepravidelných přívalů. Jedná se o sedimenty splachové a výplavové, jejichž zdroj je mimo dosah pravidelného vodního toku, převážně na svazích údolí (Ložek 1973; Czudek 2005).

Údolní niva klidně meandrujícího vodního toku vykazuje složitější stavbu než v případě divočících řek. Zahrnuje kromě fluvialních sedimentů výplně odstavených meandrů ve formě hnilokalů, popřípadě gytji, organických sedimentů slatiněho rázu a jílovitých nánosů, které jsou promíšeny povodňovými nánosy. V bezprostřední blízkosti koryta lze pozorovat tzv. agradační valy, tj. vyvýšené pásy obsahující hrubší frakci fluvialních sedimentů, naopak pro okrajové partie je typický jemný hlinito-písčité sediment. Stavba nivy tak vykazuje různé výškové hladiny, přičemž níže položené vlhké úseky umožňují tvorbu slatinných nebo glejových půd. Vyšší úseky nivy zaplavené jen zřídla vykazují tzv. nivní půdy, které odpovídají půdním typům ve svazích údolí (Ložek 1973). Tvar údolí, na

Obr. 7.1. Mastiřovice (okr. Litoměřice). Plochy výzkumu na základní mapě 1:10 000.
 Fig. 7.1. Mastiřovice (Litoměřice region). The areas of research on a 1: 10000 map.

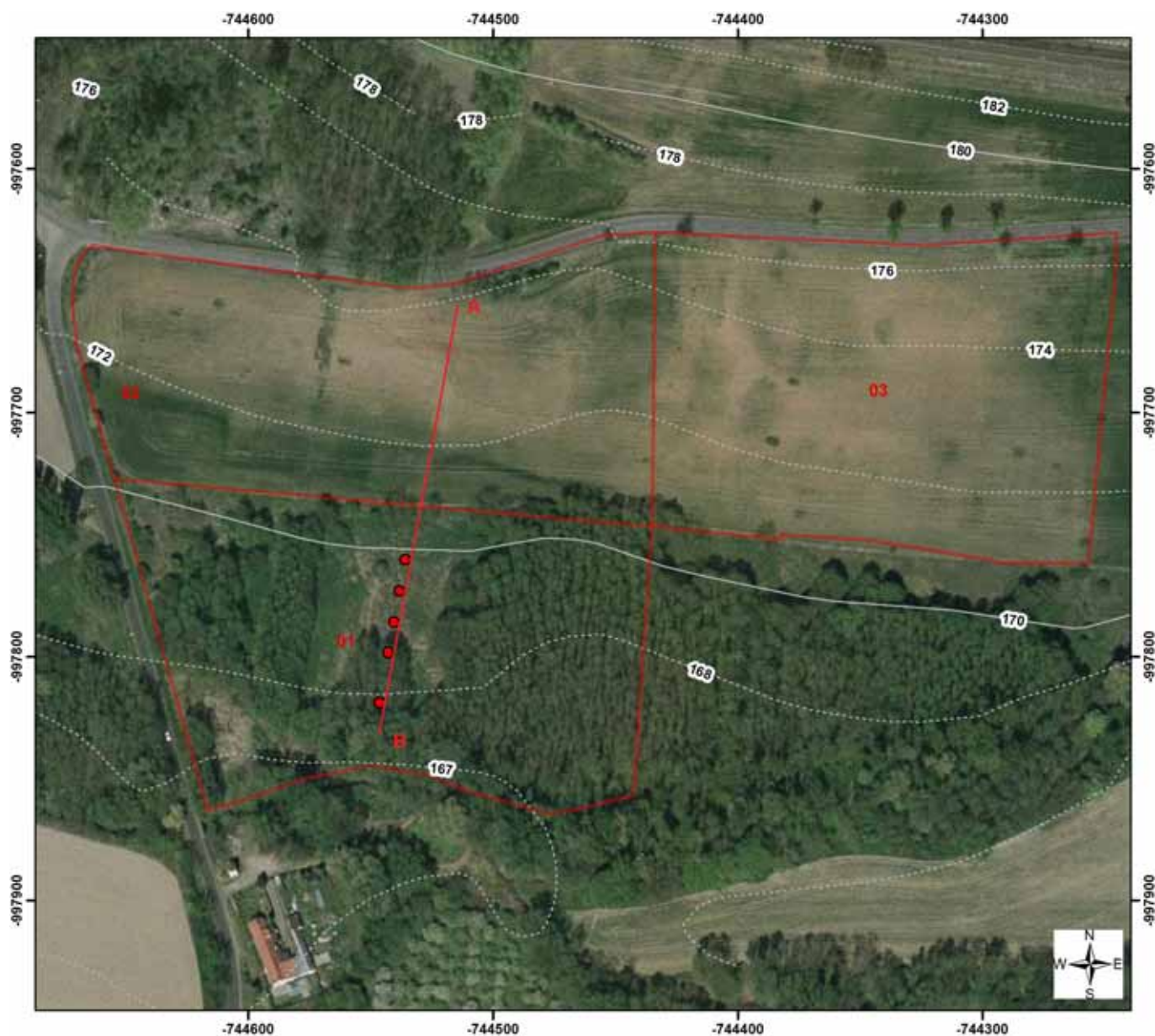
jehož dně se niva vyvíjí, je závislý na poměru lineární eroze vodního toku a eroze na svazích. Podle intenzity těchto dvou činitelů lze vyčlenit několik charakteristických tvarů údolí: a) soutěsky, b) ve tvaru písmene V, c) neckovitá a d) úvalovitá (Demek – Quitt – Raušer 1976, 203).

Důsledkem antropogenních aktivit v současnosti, ale i v minulosti, je kromě změny půd i zvýšení intenzity řady geologických pochodů. Je zřejmé, že zejména eroze na svazích by se v krajině s přirozenou vegetací uplatňovala v daleko menším rozsahu. V mladším holocénu je tvorba nivních hlín těsně spjata s odlesněním krajiny a vlivem zemědělství (Jäger 1962). Působením srážkové vody docházelo (dochází) k odnosu svrchních vrstev a hromadění sneseným částic v sedimentačních prostorech – v údolích, v podobě půdních sedimentů a nivních hlín (Ložek 1973).

7.1.5 Archeologické prameny v údolních nivách

Badatelské výzkumy v polohách údolních niv nejsou příliš běžné. Příčinou je patrně náročnost terénních prací, velmi omezená možnost predikce nalezišť a malé množství dobře interpretovatelných nálezů. Z těžko definovatelných příčin bývají také opomíjeny archeologické dohledy stavebních akcí, které svoji činností zasahují pod povrch nivních a svahových sedimentů. Celková evidence nálezů je tak silně podhodnocena a vzniká tak falešná představa, že prostor dnešní údolní nivy nebyl v minulosti využíván, nebo že se zde nezachovaly nálezové celky, které umožňují smysluplnou interpretaci.

Podle pozorování J. Rulfa (1994) se v nivních sedimentech objevují nálezy z některých období pravěku pravidelněji než jinde. Jedná se pravděpodobně o mladší neolit, dobu popelnicových polí, mladší a pozdní latén a dobu římskou. Podobný názor

Obr. 7.2. Mastířovice (okr. Litoměřice). Plochy výzkumu promítnuté na ortofotomapu. Červené body představují umístění kopaných sond, červená linie profil terénu A-B.
Fig. 7.2. Mastířovice (Litoměřice region). The areas of research projected on an orthophoto map. The red dots represent the location of excavated trenches, red line is the terrain profile A-B.

zastávají také M. Kuna a A. Adelsbergerová (1995). Je zde ale problém se stanovením, zda souvrství nivních sedimentů začalo vznikat až po zániku sídlištních areálů; v takovém případě se ale nejedná o sídlení v nivách (Neustupný 1987; Beneš 1995b).

Nivní sedimenty obsahují informace, které mohou přispět k rekonstrukci geomorfologických a kvartérně-geologických procesů, vegetačního krytu a klimatických podmínek. Pozůstatky někdejších areálů aktivit překrytých nivními nebo svahovými nánosy umožňují studovat původní povrchy těchto areálů. Archeologické nálezy umožňují datovat některé geomorfologické změny a existuje tu vysoká pravděpodobnost zachování běžně nenalezaných artefaktů z organických materiálů. Na základě současných teoretických poznatků lze formulovat několik základních problémů: Existoval důvod, proč některé minulé lidské komunity záměrně sídlily v akumulacích partiích vodních toků a jiné se to-

muto prostředí vyhýbaly? Lze na základě archeologických pramenů tento předpoklad vyvrátit nebo potvrdit? Lze spolehlivě potvrdit, že nivní sedimenty vznikají až po zániku osídlení? Lze přistupovat k řešení uvedených otázek v případě malých vodních toků stejně jako v případě velkých vodních toků?

Problematikou archeologie niv (neboli aluviální archeologie) se v Českém prostředí přímo nebo okrajově zabývali kromě výše uvedených následující badatelé: E. Opravil (1983), E. Neustupný (1985), J. Beneš (1995a, 1995c), D. Dreslerová (Dreslerová 1995; Dreslerová et alii 2004; Dreslerová-Pokorný 2004) a M. Ernée (2008).

7.1.6 Dosavadní archeologická evidence

Z katastrálního území Mastířovic je doposud známo několik poloh s archeologickými nálezy. Některé však již nelze spolehlivě

Obr. 7.3. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sondy 01, 02, 03, 04 a 05 promítнутé na ortofotomapu. Červená linie představuje linie profil terénu A-B, modrá linie reprezentuje vodní tok.

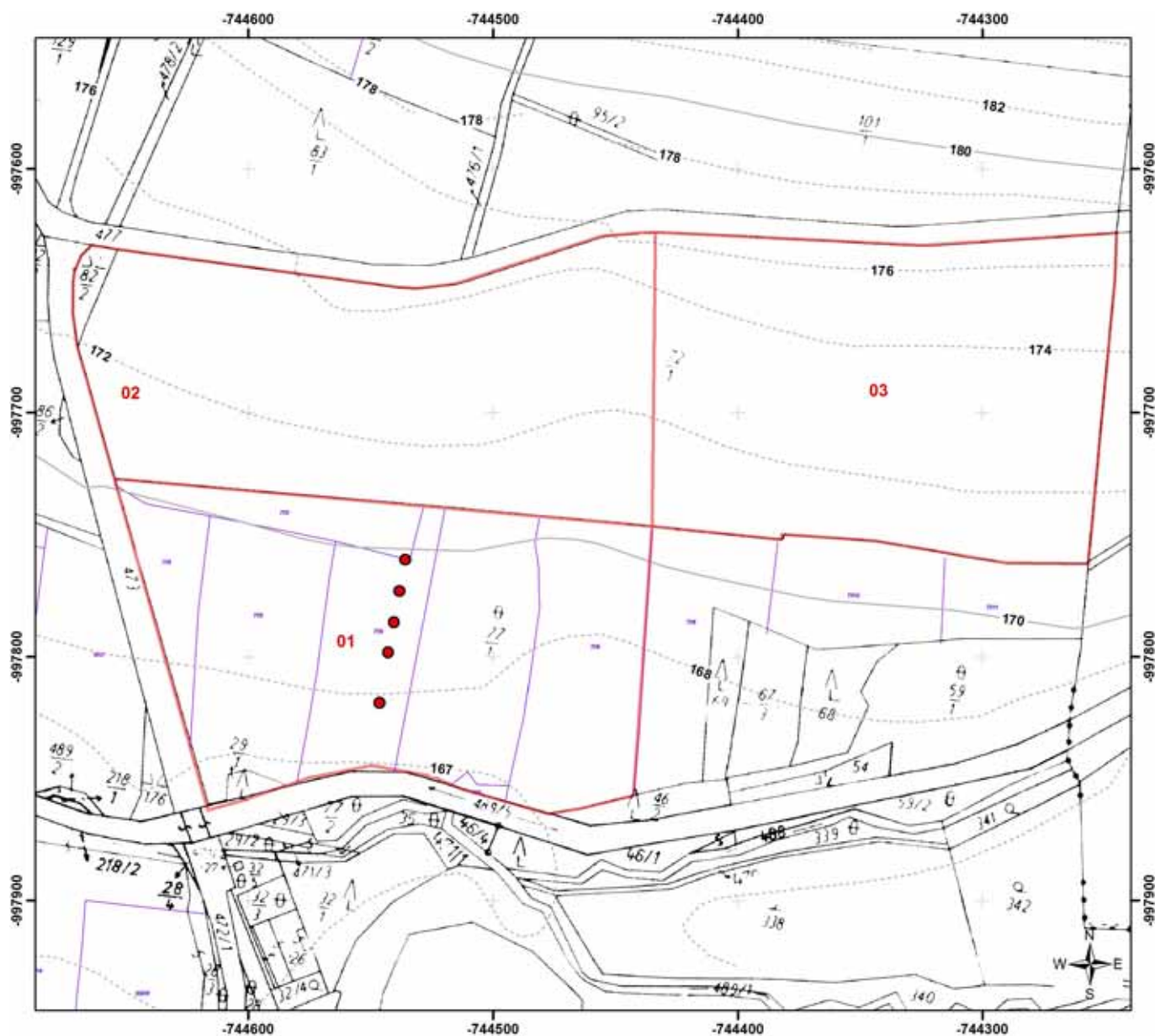
Fig. 7.3. Mastířovice (Litoměřice region). Trenches 01, 02, 03, 04 and 05 projected on an orthophoto map. The red line represents the terrain profile A-B, blue line represents the stream.

lokalizovat v důsledku absence nálezových okolností. Detailní informace o nalezištích a nálezech, včetně příslušných pramenů a literatury byly uveřejněny jinde (Novák – Petr 2007).

Ve stručnosti uvádíme heslovitý výčet nálezů a jejich kulturní zařazení: neolitický kamenný sekeromlat; nádoba kultury vypíchané keramiky či lengyelská patrně z hrobového kontextu; džbáněk únětické kultury; nádoby náležející lužicko-knovízskému okruhu; blíže neručené keramické zlomky z mladší doby bronzové; bronzový nákrčník s pečetítkovými konci střední doby laténské; laténský kostrový hrob; dvě nádoby a přeslen náležející laténské kultuře; dvě nádoby pozdní doby římské údajně z kostrového hrobu; dva kostrové hroby bez chronologicky citlivých nálezů; blíže neurčené keramické zlomky pravěkého stáří z více poloh.

Terénní výzkum v roce 2006

V prvním roce projektu Archeologie krajiny Podřipska (Gojda 2007b) byly na předem vytipovaných lokalitách s výskytem stratifikovaných organických uloženin odebrány celkem tři paleontologické profily a byla provedena pylová analýza. Jednou z lokalit byla i pravobřežní niva říčky Obrtky na k. ú Mastířovice. Po předběžném posouzení vzorků byla ještě v listopadu téhož roku do vzorkovaného místa položena sonda za účelem získání ucelenější informace o stratigrafii a charakteru sedimentů. Na základě archeologického materiálu zde byly nově doloženy aktivity z období neolitu (kultura s lineární keramikou) a mladšího pravěku (Novák – Petr 2007), včetně dokladů rozsáhlých erozně-akumulačních událostí odstartovaných patrně v důsledku antropogenních aktivit.

Obr. 7.4. Mastířovice (okr. Litoměřice). Plochy výzkumu promítnuté na katastrální mapu. Doplňeno o vrstevnice, červené body představují umístění kopaných sond.
 Fig. 7.4. Mastířovice (Litoměřice region). The areas of research on a cadastral map. Complimented with contour lines, the red dots represent the location of the excavated trenches.

Terénní výzkum v roce 2007

Terénní práce byly realizovány ve dnech 31. 7. – 12. 8. 2007. Výzkum vedený R. Novákem prováděli studenti bakalářského a magisterského studijního programu Katedry archeologie FF ZČU v Plzni. Studenti se podíleli nejen na odkryvu a dokumentaci nálezových situací, ale také na laboratorním ošetření nálezů. Kromě výzkumných úkolů bylo tedy nutné seznamovat studenty s postupy evidence nálezů, dokumentace nálezových situací a měřičských prací.

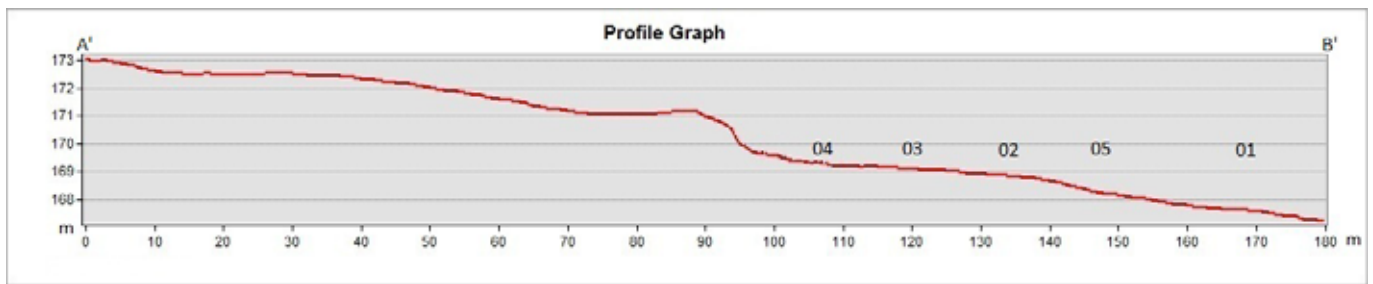
Prostorové rozdělení entit terénního archeologického výzkumu

Prostorové entity archeologického výzkumu byly označovány podle následujícího klíče: Prostorově souvislá část terénu vymezená pro účely archeologického výzkumu je označována

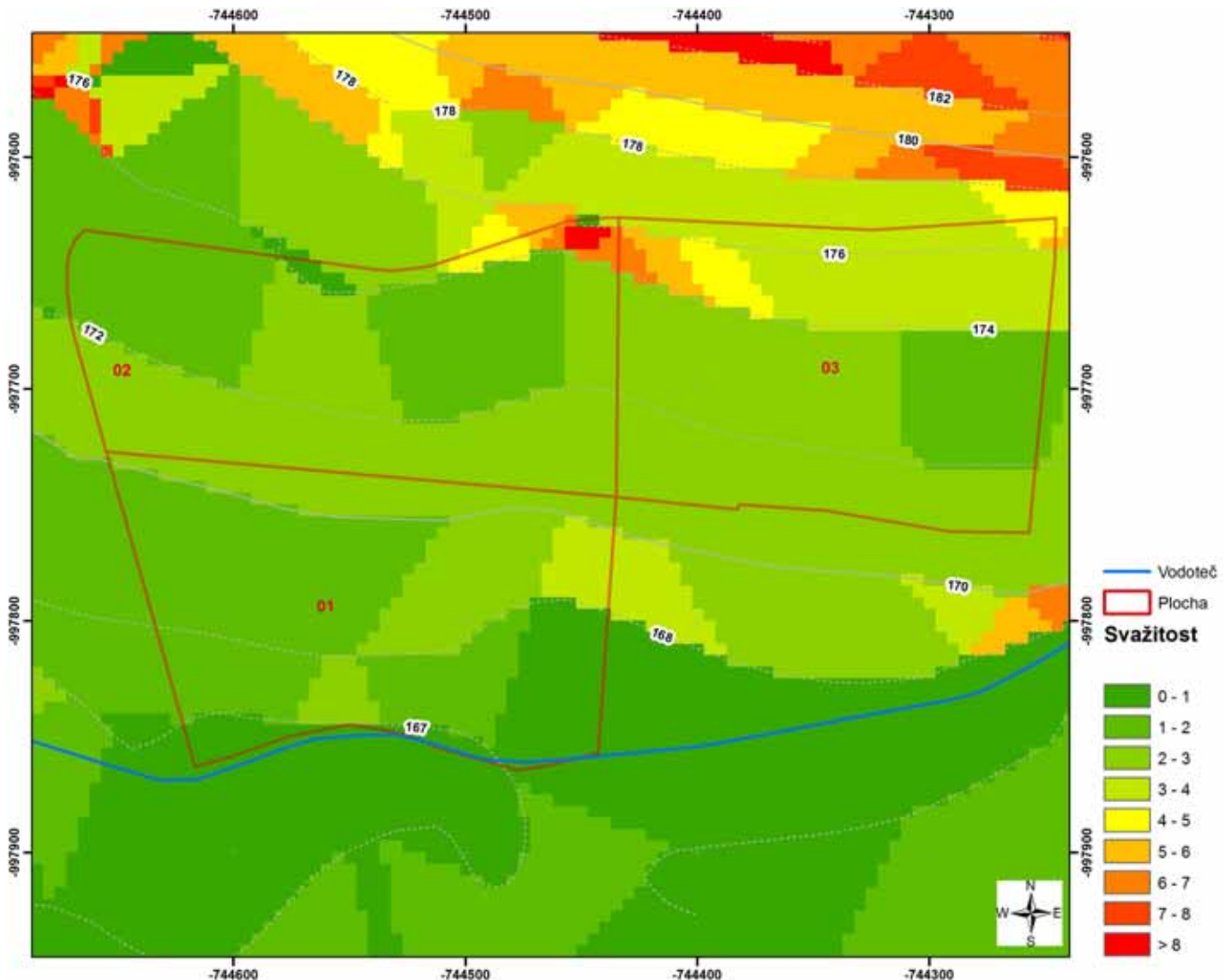
jako *plocha*, která je rozdělena na dílčí segmenty: *sondy* a *sektory*. *Sondy* (obr. 7.3.) jsou označeny numerickým dvouciferným indexem, přírůstkově označující pořadí jejich dokumentace. Další členění prostoru spočívá v rozlišování *mechanických vrstev* (MV) a *stratigrafických jednotek* (SJ): *vrstva*, *výkop*, *styková plocha*, *stavební konstrukce*. Stratigrafické jednotky jsou označovány numericky přírůstkově v každé sondě zvlášť, bez ohledu na druh SJ. Označení SJ je složeno z dvojčíslí sondy a dvojčíslí konkrétní SJ. Systém popisu stratigrafických jednotek včetně příslušných heslářů vychází z Manuálu terénního archeologického výzkumu (Procházka – Vařeka a kol. 2005).

Strategie a metoda terénního výzkumu odkryvem

Zkoumané území bylo za účelem aplikace nedestruktivních metod výzkumu a evidence náhodných povrchových nále-

Obr. 7.5. Mastířovice (okr. Litoměřice). Profil terénu (5x převýšeno). Hodnoty na ose Y představují nadmořskou výšku. Čísla nad červenou označují sondy.
 Fig. 7.5. Mastířovice (Litoměřice region). The terrain profile (5 times superelevated). The values on the Y axis represent height above sea level. The numbers above the red colour represent trenches.

Obr. 7.6. Mastířovice (okr. Litoměřice). Svažitost terénu zkoumané oblasti.
 Fig. 7.6. Mastířovice (Litoměřice region). The slope gradient of the terrain in the studied area.

zů rozdělena na plochy archeologického výzkumu 01, 02 a 03. Hranice těchto ploch z větší části respektují hranice pozemkových parcel (obr. 7.4.).

Umístění kopaných sond bylo limitováno souhlasu vlastníků pozemků, které nebylo možné ve všech případech získat. Příslušné pozemkové parcely byly v době přípravy archeologic-

kého výzkumu vedeny v režimu zjednodušené evidence a bylo nutné komunikovat s několika vlastníky. Dalším limitujícím faktorem byla hustá, téměř neprostupná vegetace. Ideálním záměrem bylo umístit skupinu sond do akumuláční partie údolí na linii, která odpovídá spádové křivce terénu (spádnici; obr. 7.2, 7.5 a 7.6)

Celkem byly otevřeny čtyři sondy (02, 03, 04, 05) a jedna zjišťovací sonda (01). Sondy byly na vyměřené linii rozmístěny v desetimetrových rozestupech. Cílem bylo otvírat a dokumentovat sondy postupně od okraje nivy co nejbližší k vodoteči. Rozměry sond byly shodně stanoveny na 3x2 m, hloubka dosahovala různých hodnot, v závislosti na úrovni geologického podloží nebo únosnosti rizik bezpečnosti práce. Zjišťovací sonda 01 měla rozměry 1x1 m a hloubku 1 m. Další sondy směrem k vodoteči nebylo možné otevřít pro nezvladatelný příval vody. Vysoká hladina spodní vody a vesměs nesoudržné sedimenty tvořící nadložní vrstvy vedly k rozhodnutí provádět odkryv po mechanických vrstvách (MV), včetně příslušné evidence nálezu. Byl tedy preferován rychlý postup prací oproti pomalejšímu rozebírání terénu po přirozených vrstvách, neboť u déle otevřených sond se zvyšovalo riziko sesunutí stěn výkopu.

Dalším úkolem bylo vytvoření modelu profilu terénu (obr. 7.5) a nadložních vrstev. Z tohoto důvodu bylo přistoupeno k plošné nivelaci terénu a odebrání pedologických vzorků žlábkovou sondou.

7.1.7 Stratigrafie a objekty identifikované terénním výzkumem

Sonda 01 (bez kresebné dokumentace)

- 0101 (0 – 20 cm) středně hnědá hlína s příměsí písku, malakofauna (četně), spodní hranice zřetelná, hranice spodní vody.
- 0102 (20 – 30 cm) světle hnědá písčité hlína, spodní hranice rozpitá.
- 0103 (30 – 60 cm) hnědý organický sediment, malakofauna (četně), spodní hranice zřetelná.
- 0104 šedý organický sediment, malakofauna (četně), spodní hranice neidentifikována.

Sonda 02

- 0201 středně hnědá humózní zemina s příměsí písku, spodní hranice ostrá až rozpitá.
- 0202 rezavě-okrová zemina s příměsí písku, stopy prokořenění, spodní hranice ostrá až rozpitá.
- 0203 šedohnědá písčité zemina.
- 0204 světle hnědá zemina s velkým podílem organické složky, s příměsí písku (nahodile) a malakofauny (četně), spodní hranice ostrá, hranice spodní vody.
- 0205 středně hnědá degradovaná slatina s příměsí malakofauny (nahodile), spodní hranice ostrá
- 0206 tmavohnědá slatina se stopami prokořenění, spodní hranice ostrá
- 0207 výkop, zachycen pouze na řezu (obr. 7.9a), konkávní stěny, konvexní dno.
- 0208 středně šedý mírně plastický organický sediment, spodní hranice ostrá až rozpitá.
- 0209 středně šedá písčité zemina, spodní hranice ostrá
- 0211 středně šedý plastický organický sediment s příměsí písku (nahodile), spodní hranice ostrá

- 0212 hnědošedá písčité zemina s příměsí plastické složky, spodní rozpitá
- 0213 okrový až šedorezavý písek (podloží).

Sonda 03

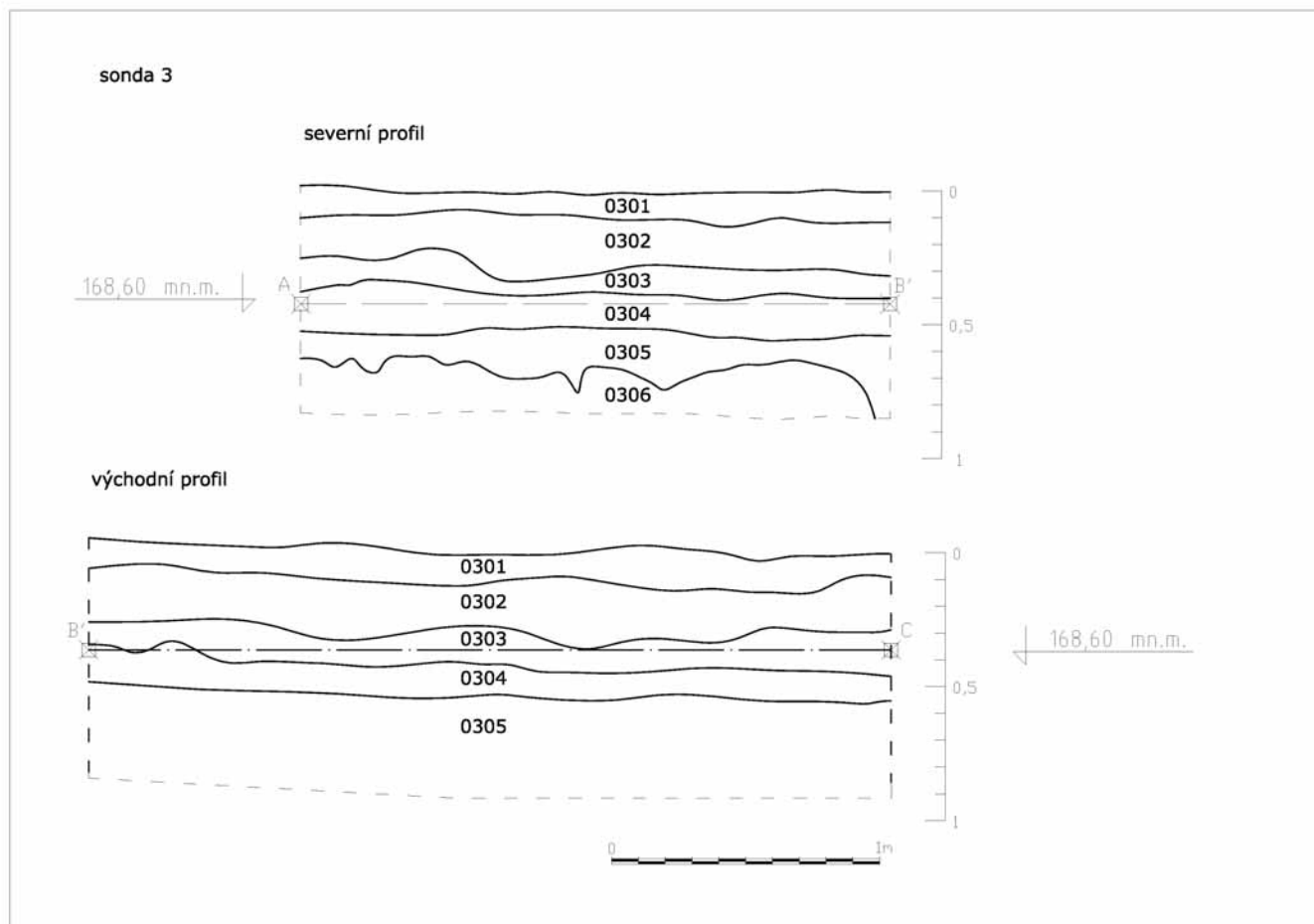
- 0301 tmavošedý zahliněný jemný písek, konzistence kyprá, spodní hranice zřetelná
- 0302 okrově hnědá hlinitopísčité zemina s příměsí plastické složky, zlomků opuky (nahodile 2x2, 4x3 cm), spodní hranice rozpitá
- 0303 světle šedá jílovitohlinitá s příměsí zlomků opuky (nahodile 1x1 cm), konzistence ulehlá, spodní hranice ostrá
- 0304 tmavo hnědá hlína s vysokým obsahem malakofauny (10%), kompaktnost středně ulehlá, spodní hranice rozpitá
- 0305 tmavo šedá písčité hlína s příměsí plastické složky, konzistence ulehlá, spodní hranice ostrá
- 0306 šedo okrový jemný písek (podloží)

Sonda 04

- 0401 středně hnědá hlinitopísčité zemina s příměsí malakofauny (četně), konzistence kyprá, spodní hranice zřetelná.
- 0402 světle šedohnědá písčité zemina s černými a rezatými záteky, spodní hranice rozpitá.
- 0403 světle okrový písek s černými a rezavými záteky (organická a hlinitá příměs neidentifikována), spodní hranice ostrá, hranice spodní vody.
- 0404 středně šedý hlinitý sediment s příměsí písku, rezavé záteky, příměs malakofauny (nahodile), 58-90 cm difuzní přechod do SJ 0405, hranice spodní vody.
- 0405 konstrukce, drenáž z opukových desek stříškovitě kladených na bázi tvořenou obdobnými opukovými deskami (SJ 0408).
- 0406 šedohnědý hlinitopísčité mírně plastický sediment (mocnost 22 cm).
- 0407 okrový písek se střídajícími se černými a rezavými vrstvičkami (mocnost 8 cm)
- 0408 báze kanálu tvořená plochými opukovými deskami
- 0409 šedočerný zahliněný písek difuzně přecházející do SJ 0410
- 0410 středně šedý zahliněný písek, spodní hranice neidentifikována (dno sondy 2-2,1 m od povrchu). U dna sondy Identifikovány dvě vodorovně kladené dřevěné fošny (neodebrány).
- 0411 výkop podlouhlého tvaru orientovaný ve směru S-J s konkávními stěnami a plochým dnem.
- 0412 tmavě hnědá zemina, nahodile čočky šedožlutého jílu a kameny.

Sonda 05

- 0501 středně hnědá hlinitopísčité zemina s příměsí malakofauny (četně), konzistence kyprá, spodní hranice zřetelná.

Obr. 7.7a. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sonda 02, půdorys – náčrt slatinové výplně v hloubce 90 cm od povrchu.
Fig. 7.7a. Mastířovice (Litoměřice region). Trench 02, groundplan – a sketch of the bog infill in 90cms depth from the surface.

- 0502 tmavě Hnědý organický sediment, zlomky pískovce, spodní hranice zřetelná, hranice sodní vody.
- 0503 šedý organický sediment, malakofauna (četně), spodní hranice zřetelná.
- 0504 černá částečně rozložená slatina, spodní hranice ostrá
- 0505 hnědá částečně rozložená slatina, nahodile kameny

Do kategorie nemovitých artefaktů patří patrně zahloubený objekt mísovitého tvaru, který byl identifikován v sondě 02 na profilu B'-C'. Zahloubený objekt SJ 0207 byl prozkoumán pouze na řezu, jeho tvar v půdorysu naznačuje kumulace slatiny. Patrně se tedy jedná o oválný objekt, přičemž na východním profilu sondy (obr. 7.9a) byla zachycena pouze jeho okrajová část. Výplň objektu byla tvořena převážně rákosovou slatinou a vrstvami shodného charakteru jako v okolí objektu. Archeologický materiál získaný ze sondy 02 nelze ztotožnit s žádnou vrstvou výplně objektu. Zajímavým nálezem je řada dřevěných kůlů zachycených při severní stěně sondy 02 (obr. 7.9b). Šlo o kmínky olše nezbavené kůry, které byly na konci přitesány do hrotu.

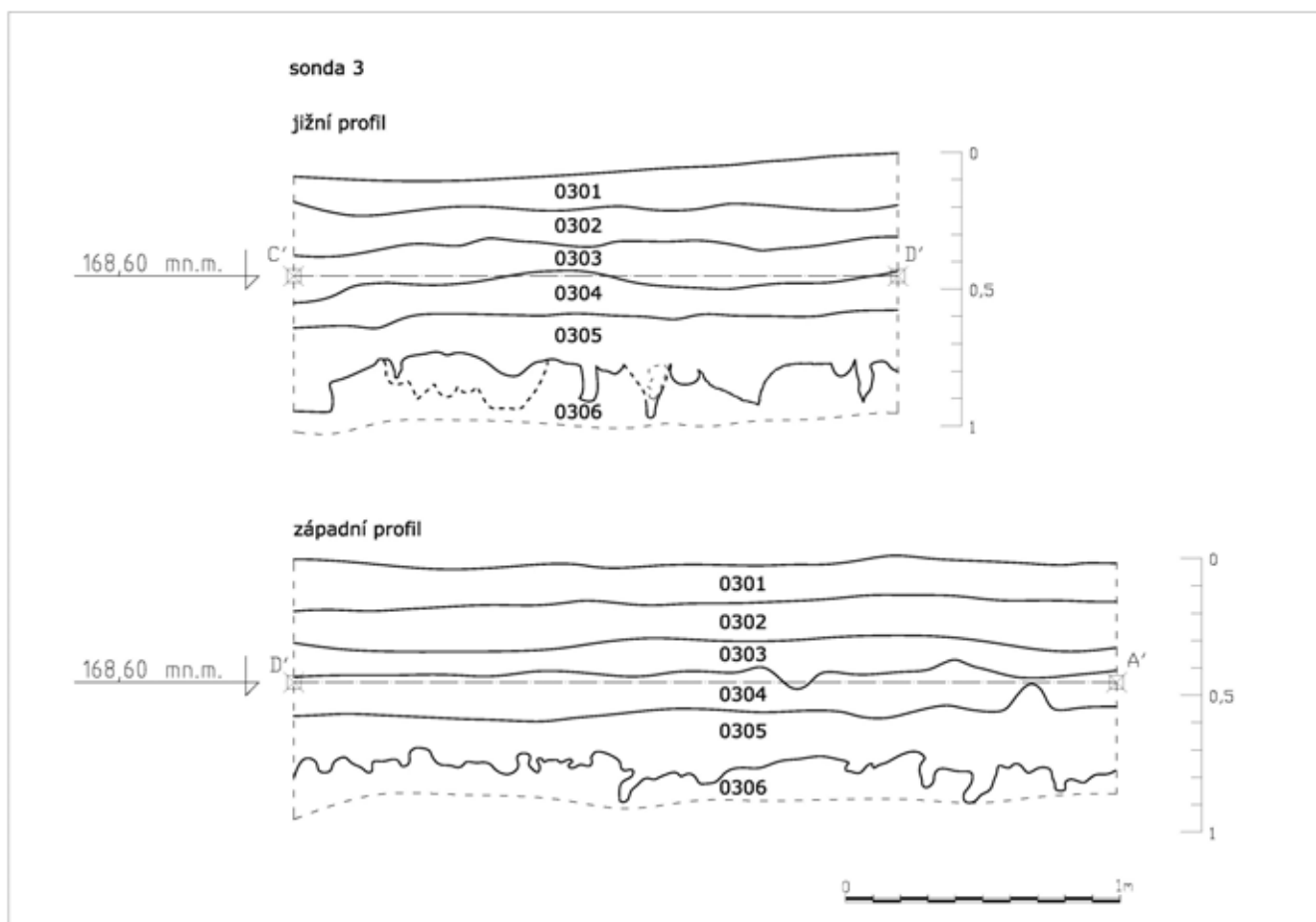
Systém kamenných drenáží v sondě 04 se sestává ze dvou zбіhajících se větví. Konstrukce drenáže je tvořena platformou

nepracovaných opukových desek, na které byly „stříškovitě“ kladeny další podobné opukové desky (až ve třech vrstvách), takže na příčném řezu tvoří dutina trojúhelníkovitý tvar. Spáry mezi opukovými deskami byly vyplněny plastickou zeminou šedo-žlutavé barvy. Výplň dutiny byla tvořena vrstvičkami vodou vytříděného písčitého sedimentu (obr. 7.11.).

Dalším nálezem z kategorie zahloubených objektů je objekt protáhlého tvaru (SJ 0411), patrně žlab, který má na příčném řezu konkávní stěny a ploché dno (obr. 7.10), které je přibližně ve stejné výškové úrovni jako dno kamenného žlabu (SJ 0408). Nálezy z výplně objektu tvoří dva keramické zlomky, hlásící se svojí profilací do 14. století.

Velmi zajímavým nálezem jsou brázdy v sondě 03 (spodní hranice SJ 0305). Bohužel se nepodařilo zachytit systém brázd v ploše a tato nálezová situace mohla být spolehlivě dokumentována pouze na řezech (obr. 7.7a, 7.7b). Obr. 7.8 je rekonstrukcí dle věrohodných poznatků studentů, kteří se podíleli na odkryvu.

Existují indicie, které umožňují předpoklad, že sonda 04 byla zapuštěna do mohutného zahloubeného objektu. Toto tvrzení podporuje fakt, že sonda dosahovala hloubky 2 m, aniž by bylo dosaženo podloží a že u dna sondy byly nalezeny vodorov-

Obr. 7.7b. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sonda 02, východní profil.
Fig. 7.7b. Mastířovice (Litoměřice region). Trench 02, east profile.

ně uložené opracované dřevěné prvky. V sousední sondě 03 bylo spolehlivě dosaženo úrovně podložní již 70 – 80 cm pod povrchem (cca 168,3 m n.m.). Existenci mohutné deprese v úrovni podloží dokládá i orientační pedologické sondování.

7.1.8 Nedestruktivní archeologický výzkum

Nedestruktivní průzkum byl realizován pouze ve velmi omezeném rozsahu a v podmínkách, které nedovolaly realizovat analytické povrchové sběry. Plochy výzkumu 02 a 03 byly po dva následující roky nevhodné pro aplikaci povrchových sběrů. Tento handicap byl důvodem pro využití dat dálkového archeologického průzkumu.

Dálkový archeologický průzkum

Na základě šikmých leteckých snímků pořízených M. Gojdou opakovaně ve druhé pol. 90. let 20. stol. a v roce 2007 byly zjištěny v rámci plochy 02 a 03 porostové příznaky zahloubených objektů (obr. 7.13.). V první řadě se jedná o několik patrně pravouhlých objektů, které svým tvarem a rozměry umožňují vyslovit domněnku, že se jedná o stavební jámy domů (mladší?) doby římské. Další objekty lze interpretovat jako běžné pravěké sídlištní jámy. Na základě kolmých leteckých snímků byly

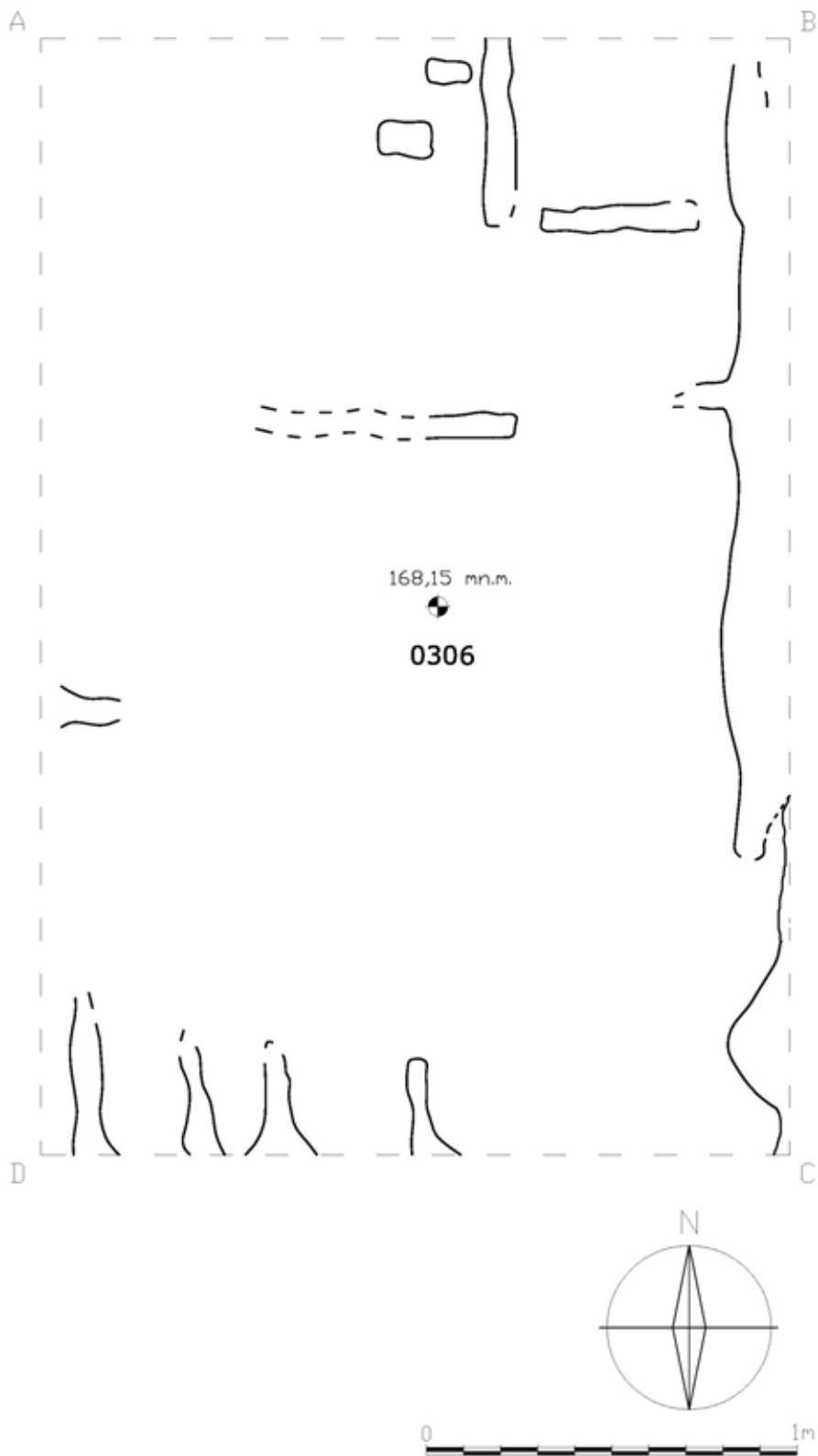
později zjištěny další porostové příznaky objektů, které připomínají běžné pravěké sídlištní jámy a kulové/sloupové jámy neurčitého stáří. Tyto objekty nebyly prozatím podrobeny dalšímu výzkumu.

Magnetometrický průzkum

Magnetometrické měření bylo provedeno cesiovým magnetometrem Navmag ve dvou vybraných úsecích na ploše 01 a 02. Měření a zpracování dat realizoval R. Křivánek 7. 8 2007. Oba úseky byly vybrány tak, aby zahrnovaly vzhledem ke zkoumané ploše co nejvíce objektů identifikovaných na vegetačních příznamech, s více typy zahloubených, pravděpodobně sídlištních objektů různých rozměrů a tvaru. V době přípravy objektu byly výzkumnému týmu k dispozici pouze šikmé snímky zachycující porostové příznaky. Tyto snímky nebylo možné z důvodů chybění referenčních bodů přesně georeferencovat a tedy ani přijatelně stanovit úseky pro magnetometrický průzkum. Výsledky magnetometrického průzkumu jsou patrné na obr. 7.14a, 7.14b, 7.15a, 7.15b.). Porostové příznaky pozorované na leteckých snímcích dobře odpovídají anomáliím (vysoké a nízké hodnoty nT/m) na grafických výstupech magnetometrického měření.

sonda 03

půdorys – úroveň 90 cm od povrchu

Obr. 7.8a. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sonda 03, severní a východní profil.
 Fig. 7.8a. Mastířovice (Litoměřice region). Trench 03, north and east profile.

7.1.9 Kulturní a chronologické zařazení movitých nálezů

Ze tří sond (02, 03, 04) a jedné zjišťovací sondy bylo izolováno celkem 593 nálezů, z toho je 503 ks keramických zlomků; rozdělení četností podle druhu materiálu ukazuje tab. 1. Nálezy, které nesou chronologické znaky, vykazují následující rozdělení do hrubých časových intervalů: pravěk 260 ks, středověk 169 ks, novověk 74 (tab. 2).

ke	503
mazanice	26
ci	19
struska	15
uhl	14
kámen	8
kost	2
sklo	2
vápno	2
Fe	1
stk	1

Tab. 1: Rozložení četností nálezů podle druhu materiálu.

Sonda	Pravěk	Středověk	Novověk	Řádk. součty
01	6	17	0	23
02	15	74	16	105
03	5	43	30	78
04	234	35	28	297
Vš.skup.	260	169	74	503

Tab. 2: Rozdělení keramických zlomků do základních chronologických úseků.

Kulturně zařaditelné nálezy dokládají sídelní aktivity v období neolitu (kulturu s lineární keramikou reprezentuje nález z roku 2006, viz *Novák – Petr 2007*), eneolitu, doby bronzové (kultu-

Obr. 7.8b. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sonda 03, jižní a západní profil.
Fig. 7.8b. Mastířovice (Litoměřice region). Trench 03, south and west profile.

ra únětická a knovízská), latěnu a (mladší) doby římské. Středověké a novověké nálezy vykazují kontinuitu od 13. do 19. století (obr. 16a-c; tab. 3).

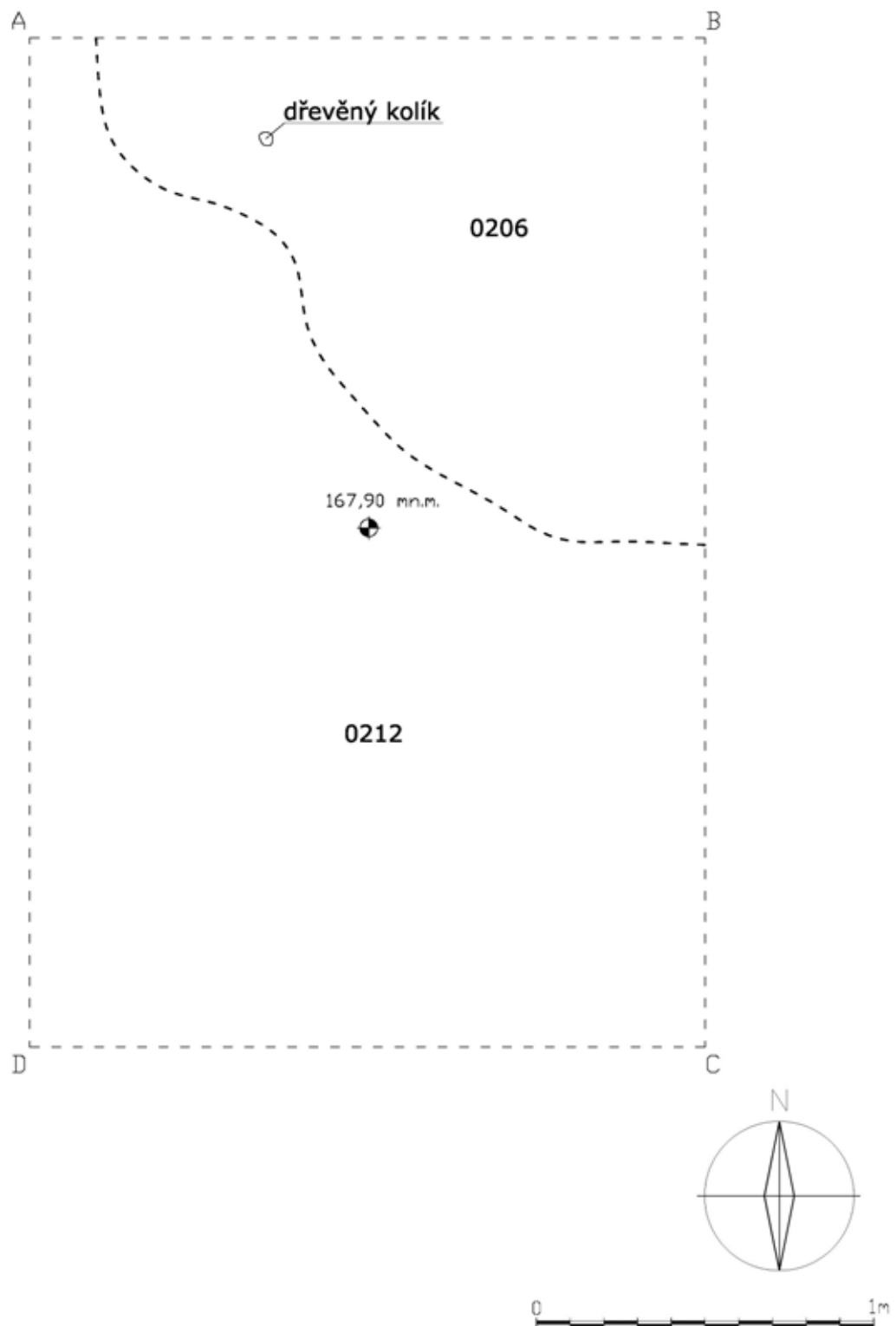
Na základě metrického rozboru byly rozděleny keramické zlomky nádob do 10 kategorií. Přičemž nejmenší kategorie odpovídá ploše čtverce o hraně 1 cm, kategorie 2 čtverci o hraně 2 cm a tak dále, až po kategorii 6, další velikostní kategorie se řídí podle klíče v tabulce 2. Rozdělení keramických zlomků podle velikostních kategorií v jednotlivých sondách ukazují tab. 4-5. Nálezy velikostní kategorie 7 až 10 se často vyskytovaly při bázi výkopů, jedná se zejména o sondy 04, ale také 02. Většina nálezů nese stopy po abrazi, ale vyskytují se také neabradované (ostrohranné) fragmenty, a to především vyšších velikostních kategorií.

Detailní datace	Četnost	Kumulativní četnost	Rel.četnost	Kumulativní rel. četnost
neolit	1	1	0,2	0,2
neolit ?	5	6	1,0	1,2
eneolit	2	8	0,4	1,6
neolit – eneolit	1	9	0,2	1,8
únětická kultura	1	10	0,2	2,0
kultura knovízská	9	19	1,8	3,7
doba bronzová	1	20	0,21	4,0
doba laténská	1	21	0,2	4,2
doba římská	45	66	8,9	13,1
pravěk	195	261	38,7	51,8
13. století	8	269	1,6	53,4
14. století	67	336	13,3	66,7
15. století	2	338	0,4	67,1
14. – 15. století	89	427	17,7	84,7
středověk	3	430	0,6	85,3
17. – 18. století	7	437	1,4	86,7
novověk	67	504	13,3	100,0

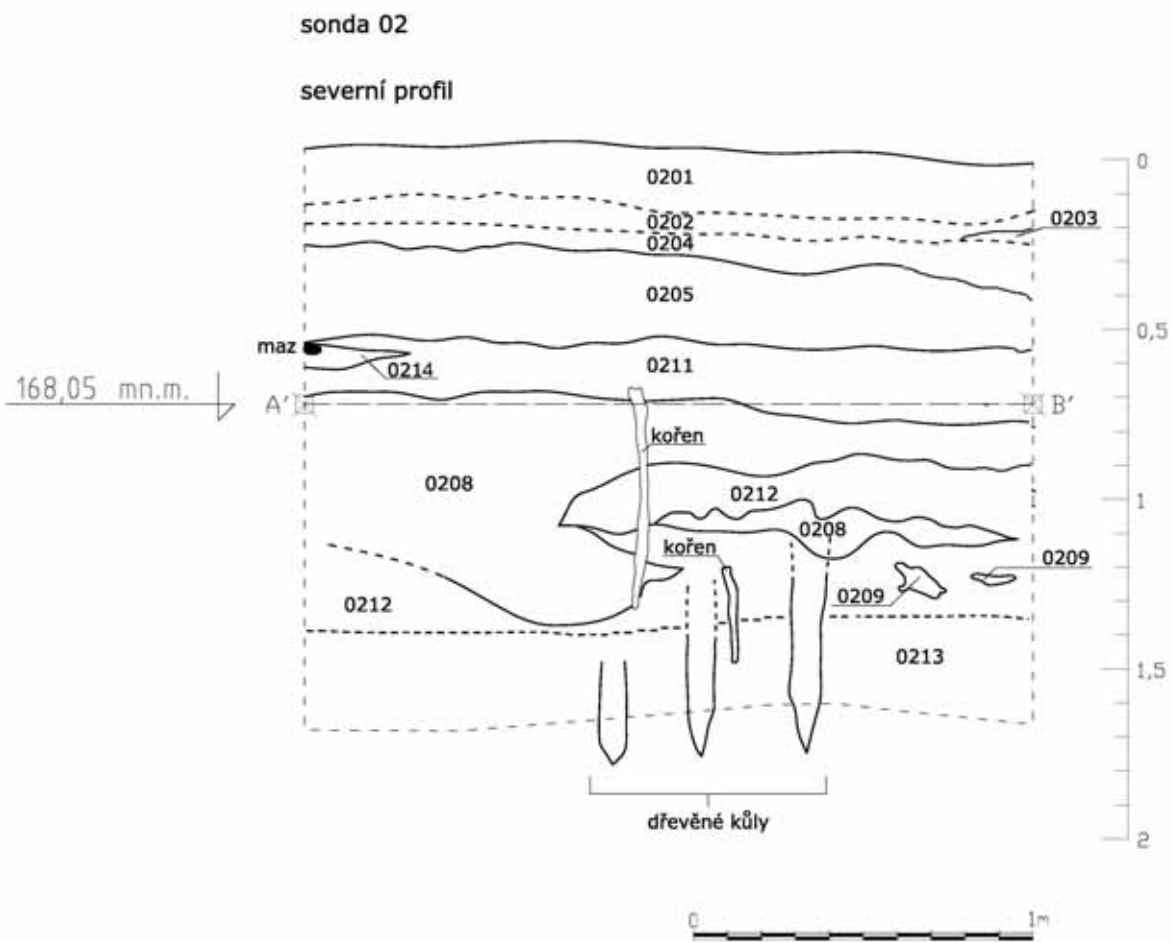
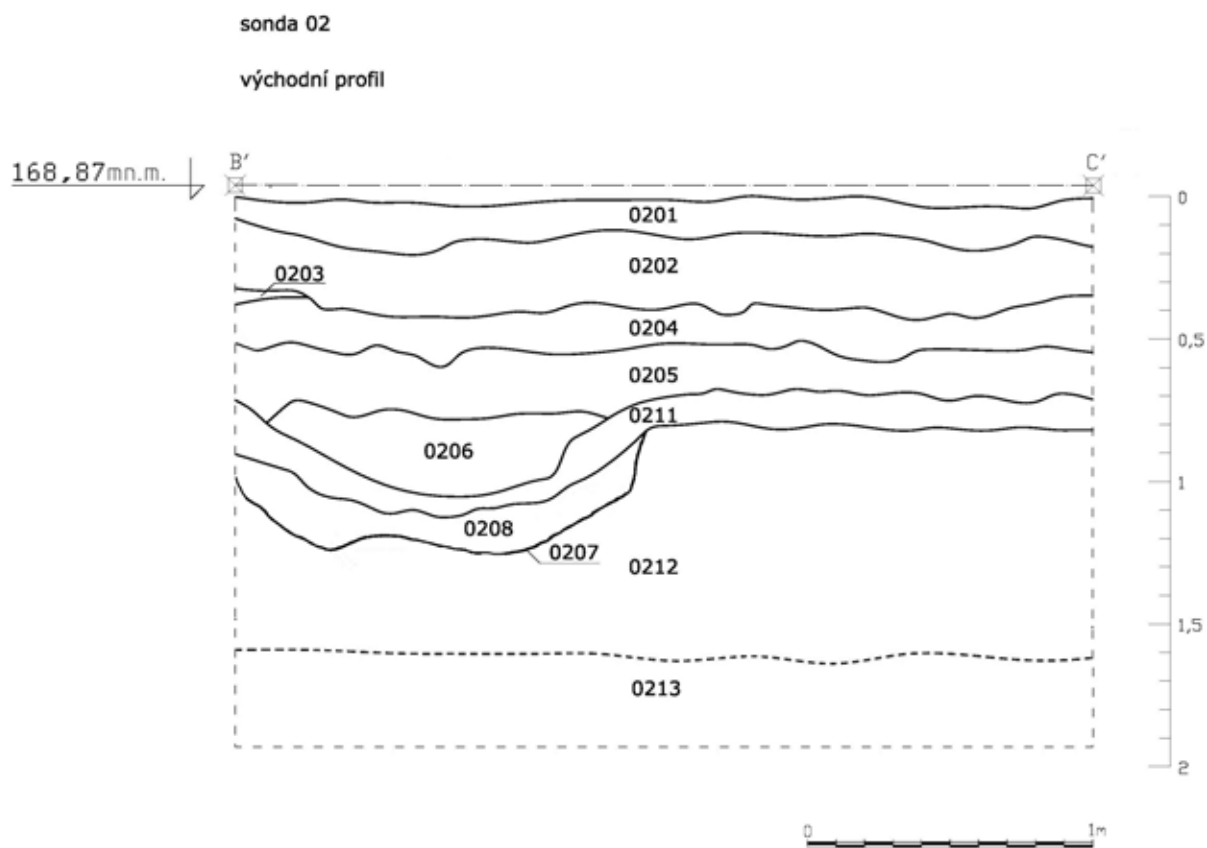
Tab. 3: Kulturní a chronologické rozdělení nálezů

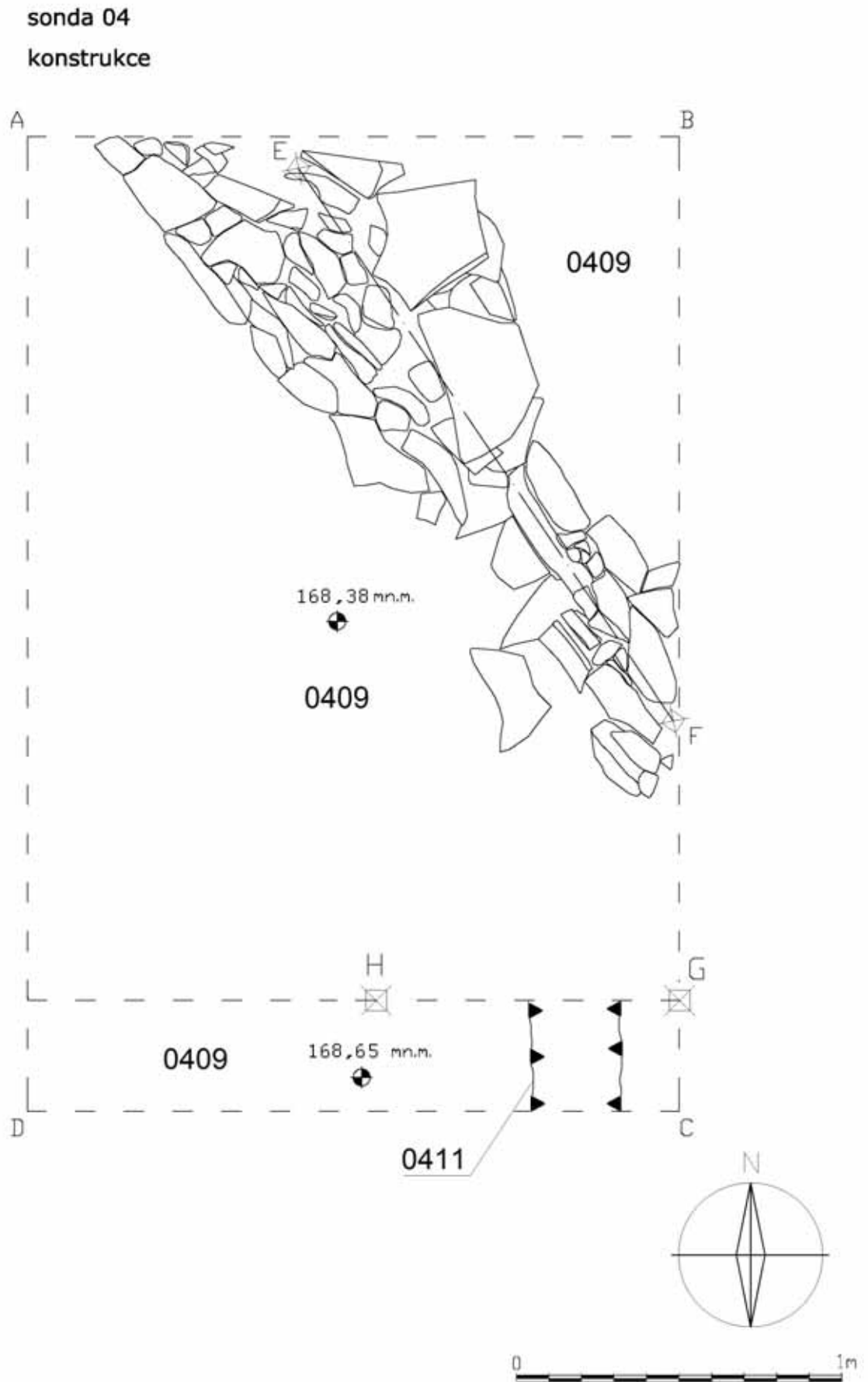
sonda 02

půdorys – náčrt slatinové výplně v hloubce 90 cm od povrchu

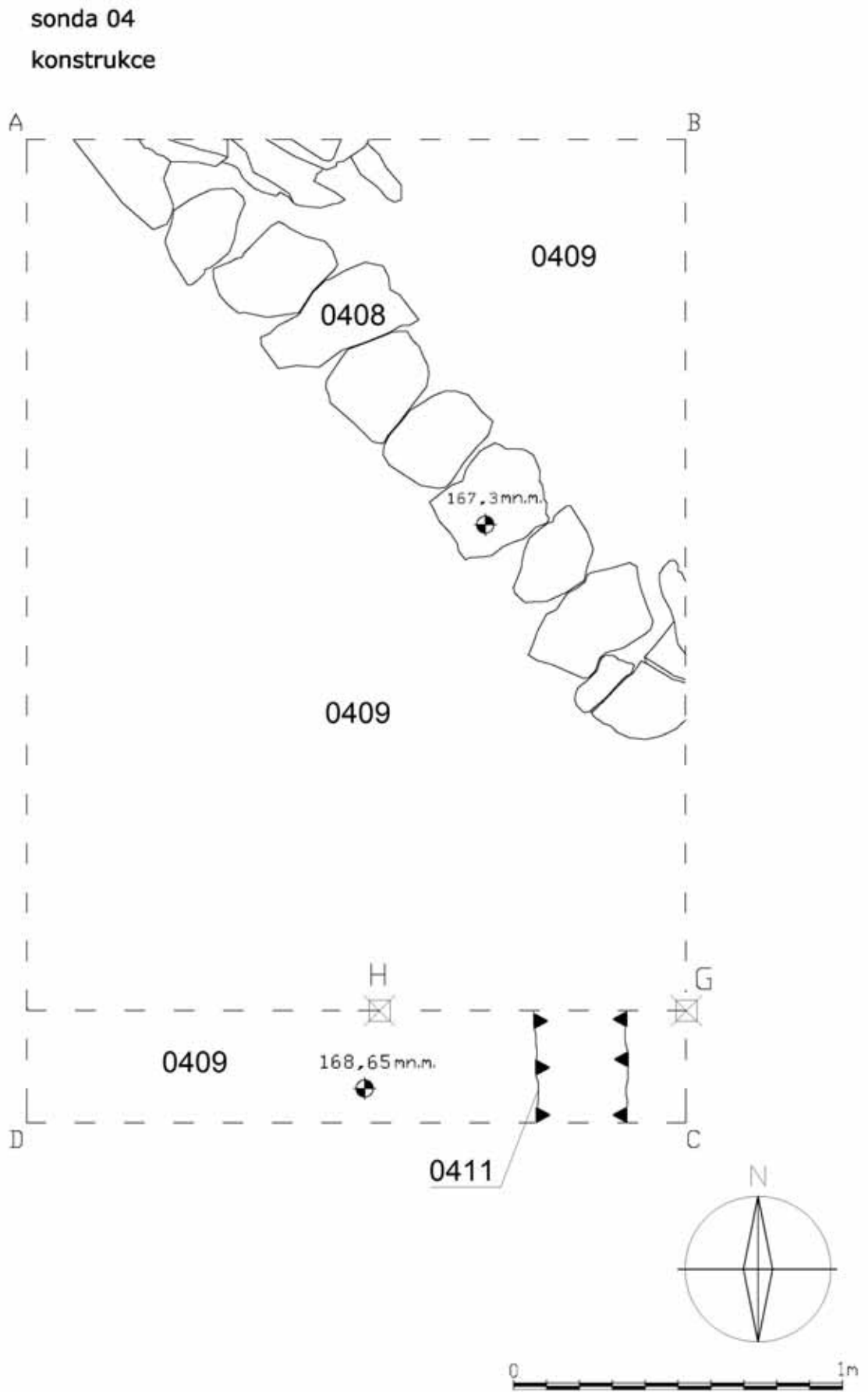

Obr. 7.9. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sonda 03, půdorys (úroveň 90 cm od povrchu).
 Fig. 7.9. Mastířovice (Litoměřice region). Trench 03, groundplan (90 cms depth from the surface).

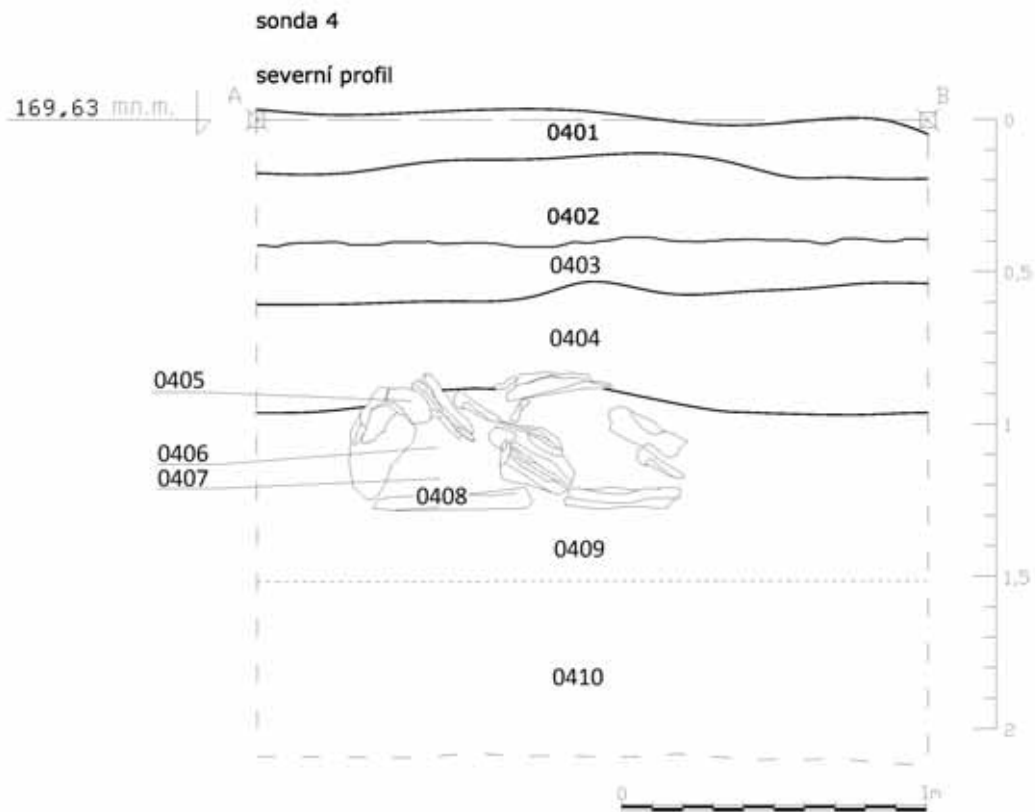

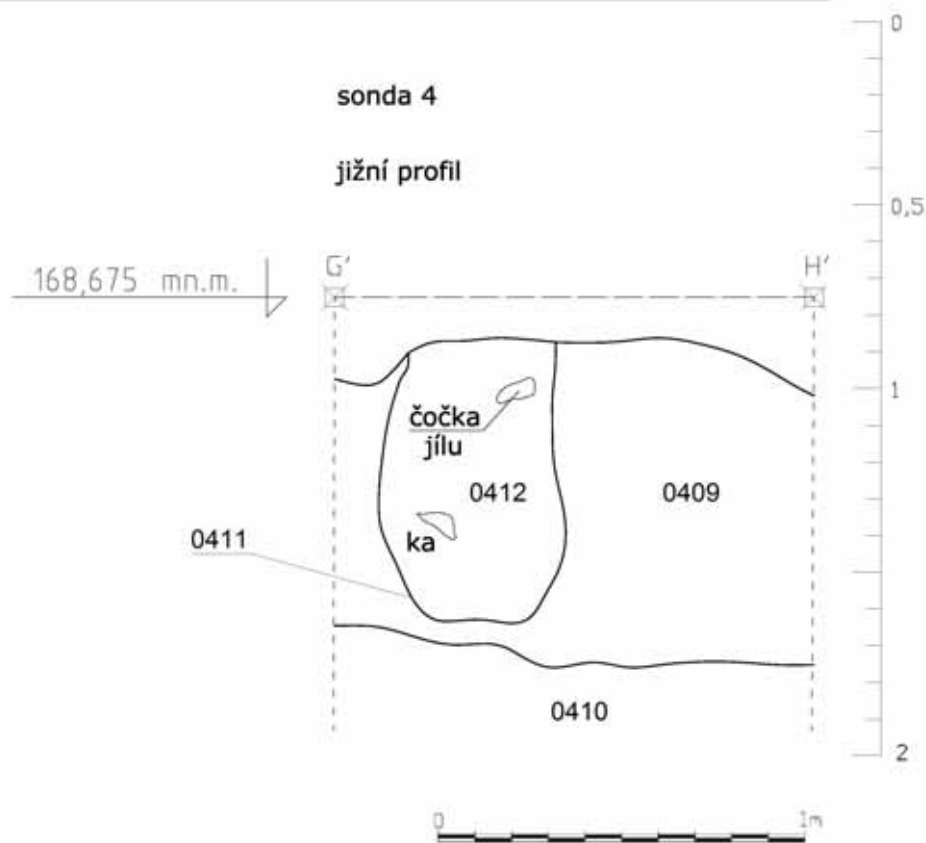
Obr. 7.10a. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sonda 04, půdorys.
Fig. 7.10a. Mastířovice (Litoměřice region). Trench 04, groundplan.

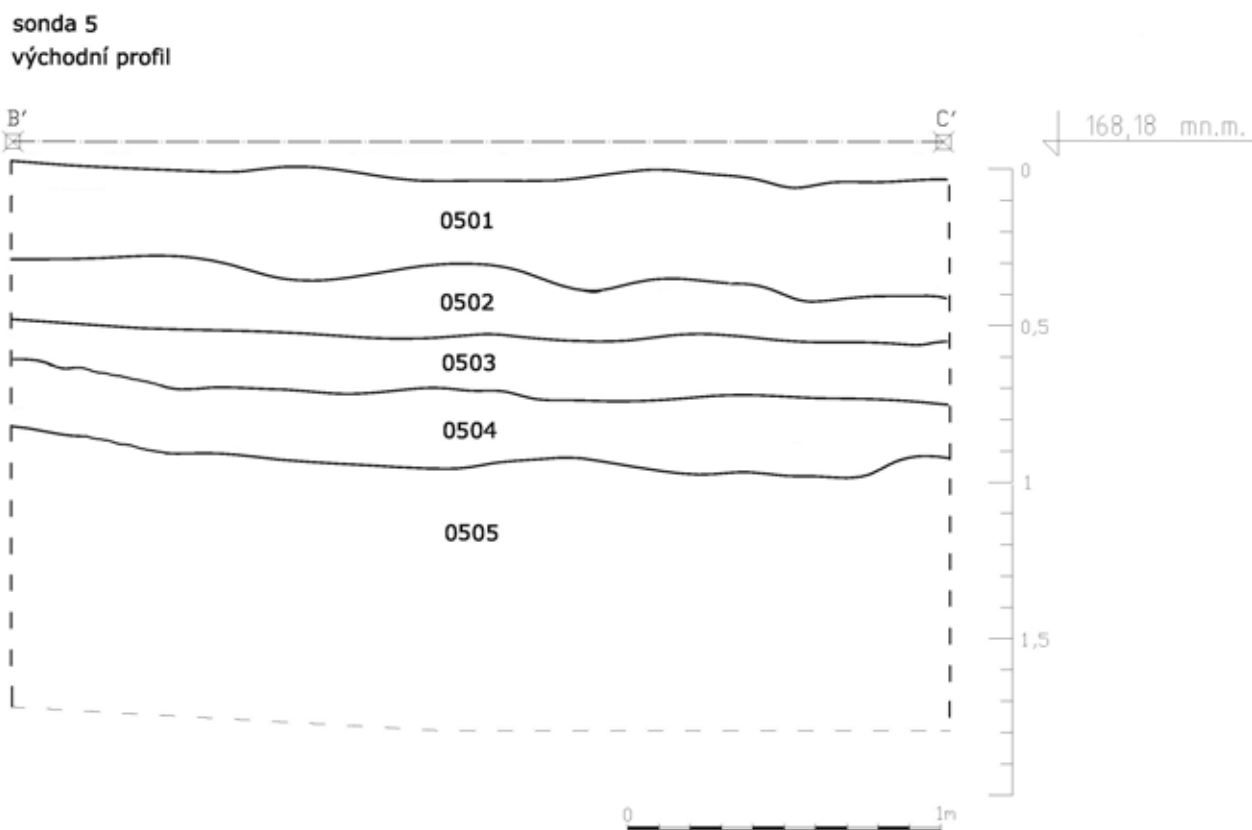
Obr. 7.10b. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sonda 04, půdorys.
Fig. 7.10b. Mastířovice (Litoměřice region). Trench 04, groundplan.

Obr. 7.11a. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sonda 04, severní profil.
Fig. 7.11a. Mastířovice (Litoměřice region). Trench 04, north profile.

Obr. 7.11b. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sonda 04, řez G'-H'.
Fig. 7.11b. Mastířovice (Litoměřice region). Trench 04, cut G'-H'.

Obr. 7.12. Mastířovice (okr. Litoměřice). Sonda 05, východní profil.
Fig. 7.12. Mastířovice (Litoměřice region). Trench 05, east profile.

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Sonda 01	0	7	12	3	1	1	0	0	0	0
Sonda 02	4	57	39	10	3	2	1	0	0	0
Sonda 03	0	32	32	15	1	1	0	0	0	0
Sonda 04	14	128	108	53	20	15	3	2	2	1

Tab. 4: Rozložení keramických nálezů podle velikostních kategorií v rámci sond.

Na kulturním určení keramických nálezů se podíleli V. Vokolek, M. Slabina, M. Metlička a J. Orna. Určení proběhlo nezávisle a až na několik málo nesrovnalostí ve shodě.¹

7.1.10 Environmentální výzkum

Profil pro pylovou analýzu přímo z lokality Mastířovice byl odebrán v roce předcházejícímu vlastnímu výzkumu. Profil byl odvrtný pístovou vrtnou soupravou z Archeologického ústavu v Praze. Úplná báze nivních sedimentů nebyla dosažena.

Litologický popis profilu:

1 Pozn. editora: Při kulturním určení jednotlivých zlomků nebyl kontaktován žádný badatel současně nebo v minulosti dlouhodoběji působící v oblasti Litoměřicka. Tato skutečnost mohla zapříčinit určitou nepřesnost v prisouzení jednotlivých zlomků konkrétním kulturám, problematické je rovněž určování kulturní příslušnosti na základě zcela netypických, popř. průběžných tvarů či nesignifikantních partií keramických nádob. Editor zde proto přikládá alternativní hodnocení zlomků, zobrazených na obrázcích 7.16a–c: 2. d. římská-s. národů – 3.–4. zemědělský pravěk – 5. d. halštatská-laténská 6.–11., 13., 18.–20. zemědělský pravěk. (M.T.)

Obr. 7.13. Mastířovice (okr. Litoměřice). Šikmý letecký snímek zkoumané oblasti. Šipky ukazují na nejčitelnější porostové příznaky.
Fig. 7.13. Mastířovice (Litoměřice region). An oblique aerial photo of the studied area. Arrows point out the most apparent vegetation marks.

- 0 – 8 cm stř. hnědá humózní půda s pískem
- 8 – 32 cm sv. hnědá humózní půda s pískem a s přibývajícími měkkými
- 32 – 76 cm stř. hnědá, jemně rozložená slatina s měkkými
- 76 – 90 cm tm. hnědá slatina s měkkými
- 90 – 103 cm sv. šedohnědá jemná zemina s měkkými
- 103 – 120 cm šedobílá jemná zemina s měkkými

Obr. 7.14a. Mastířovice (okr. Litoměřice). Plocha 02. Bílý polygon představuje plochu magnetometrického průzkumu
 Fig. 7.14a. Mastířovice (Litoměřice region). Area 02. The white polygon delimitates the area of magnetometric survey.

120 – 130 cm stř. šedohnědá jemná zemina s měkkými a bílými polohami

130 – 150 cm černohnědá rozložená slatina s měkkými

150 – 180 cm střídání vrstviček hnědé slatiny s polohami luční křídý; patrní měkkými

180 – 200 cm černohnědá rozložená slatina s měkkými

200 – 228 cm stř. šedohnědý jemně písčité sediment

228 – 268 cm sv. šedohnědý písčité sediment, patrné kořínky

268 – 273 cm sv. šedé vápnité sedimenty

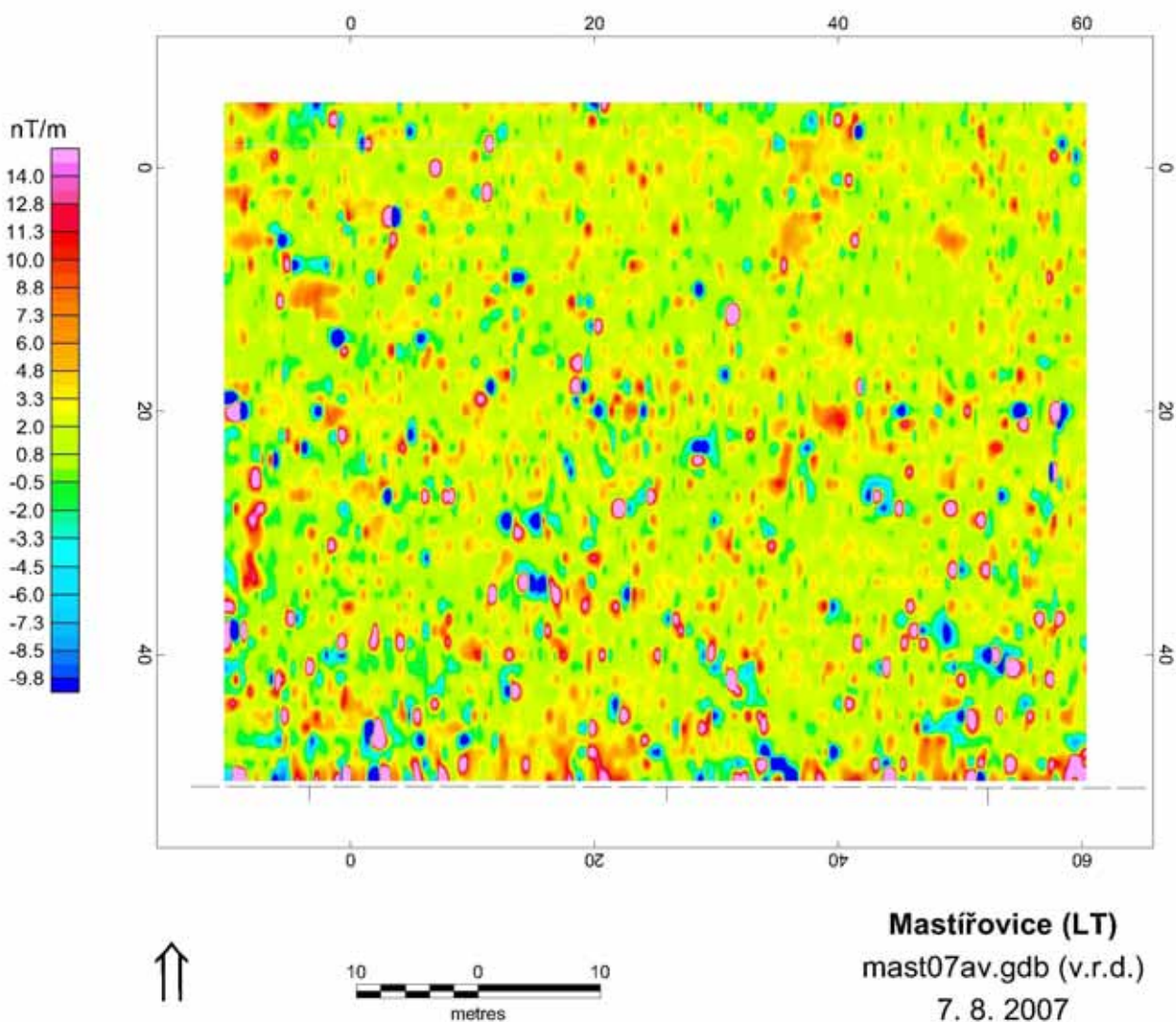
kat. 1	kat. 2	kat. 3	kat. 4	kat. 5	kat. 6	kat. 7	kat. 8	kat. 9	kat. 10
a = 1 cm	a = 2 cm	a = 3 cm	a = 4 cm	a = 5 cm	a = 6 cm	a = 8 cm	a = 10 cm	a = 12 cm	a = 14 cm

Tab. 5: Klíč k velikostním kategoriím nálezů.

Pylové vzorky neobsahovali buď vůbec žádný pyl, nebo jen jeho fragmentované a špatně zachovalé zbytky pylových zrn. Na jejich základě lze jen konstatovat, že pylové spektrum odpovídá střednímu a mladšímu holocénu. Proto bylo přistoupeno ke zpracování a vyhodnocení pylového profilu Vrbice, který obsahuje stratifikovaný pylový záznam.

7.1.11 Závěr

Z výše uvedených charakteristik naleziště a povaze nálezů vyplývá několik pozoruhodných závěrů. Na prvním místě se jedná o zachovalé původní povrchy areálů aktivit, zejména pozůstatky křížové orby, které byly překryty svahovými sedimenty nejpozději v pozdním středověku. Kulturně pestrá škála četných

Obr. 7.14b. Mastířovice (okr. Litoměřice). Grafický výstup z geofyzikálního měření na ploše 02.
 Fig. 7.14b. Mastířovice (Litoměřice region). The graphical result of the geophysical survey of area 02.

pravěkých nálezů dokládá intenzivní sídelní aktivity, zejména v neolitu, době bronzové a době římské. Většina pravěkých nálezů byla zjevně dopravena na místo nálezu erozí z výše položené plochy 02, ale jsou zde také doklady o intaktním uložení (nálezy u báze sondy 02 a 04). V případě Sondy 04 se jedná o spodek nádoby náležející kultuře doby římské. U zahloubeného objektu SJ 0207 nelze spolehlivě určit dobu jeho vyhloubení, pravděpodobně se ale jedná o novověkou událost. Stejný původ mají zřejmě i dřevěné kůly nalezené při severní stěně sondy 02. Zahloubený objekt SJ 0411 a opuková drenáž SJ 0405 a 0408 mají patrně původ v pozdním středověku. Účelem drenáže je zjevně odvádění povrchové vody (v úvahu připadá i meliorace – drenáž je mimo vesnici).

Stratigrafická situace ukazuje na postupné zaplňování údolí Obrtky svahovými, organickými a fluvialními sedimenty. Eroze na svazích započala velmi pravděpodobně již v mladším pravěku (doba římská) zjevně v souvislosti s odstraněním vegetačního krytu. V této době docházelo k větší

míře splavování starších pozůstatků osídlení směrem do údolí. Vrstvy tmavých zahliněných písků vznikly patrně v důsledku splavování kulturní vrstvy či ornice a často obsahují jen pravěkou keramiku. K akceleraci eroze dochází až v pozdním středověku, dokladem jsou značené počty pravěkých nálezů v doprovodu středověké keramiky. Svrchní světlé písčité vrstvy vznikají až v době zániku kulturní vrstvy na ploše 02.

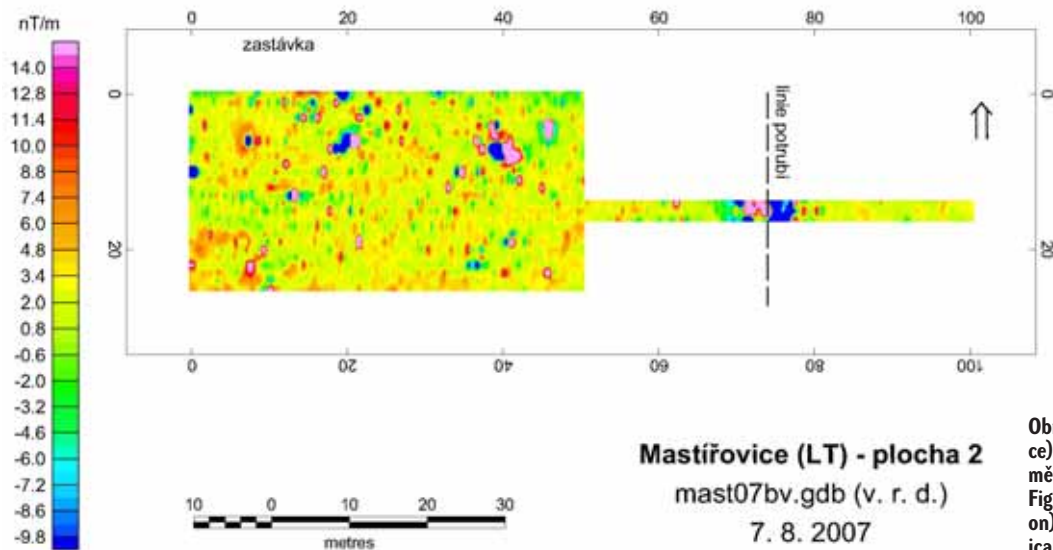
Výsledky výzkumu ukazují na obrovský potenciál výzkumu obdobných lokalit. Tento druh naleziště, tj. osídlený mírný svah nad drobnou vodotečí, je v středoevropském prostředí velmi četný. Vhodnou volbou výzkumných metod v návaznosti na aktuální teoretické otázky lze jistě dosáhnout kvalitativně lepších dat než na tradičních nalezištích.

7.2 Archeologický výzkum v nivě Vražkovského potoka u Ctiněvsí

V roce 2009 proběhl v nivě vodoteče jihozápadně od obce Ctiněves (okr. Litoměřice) archeologický výzkum. Cílem bylo zjistit formou

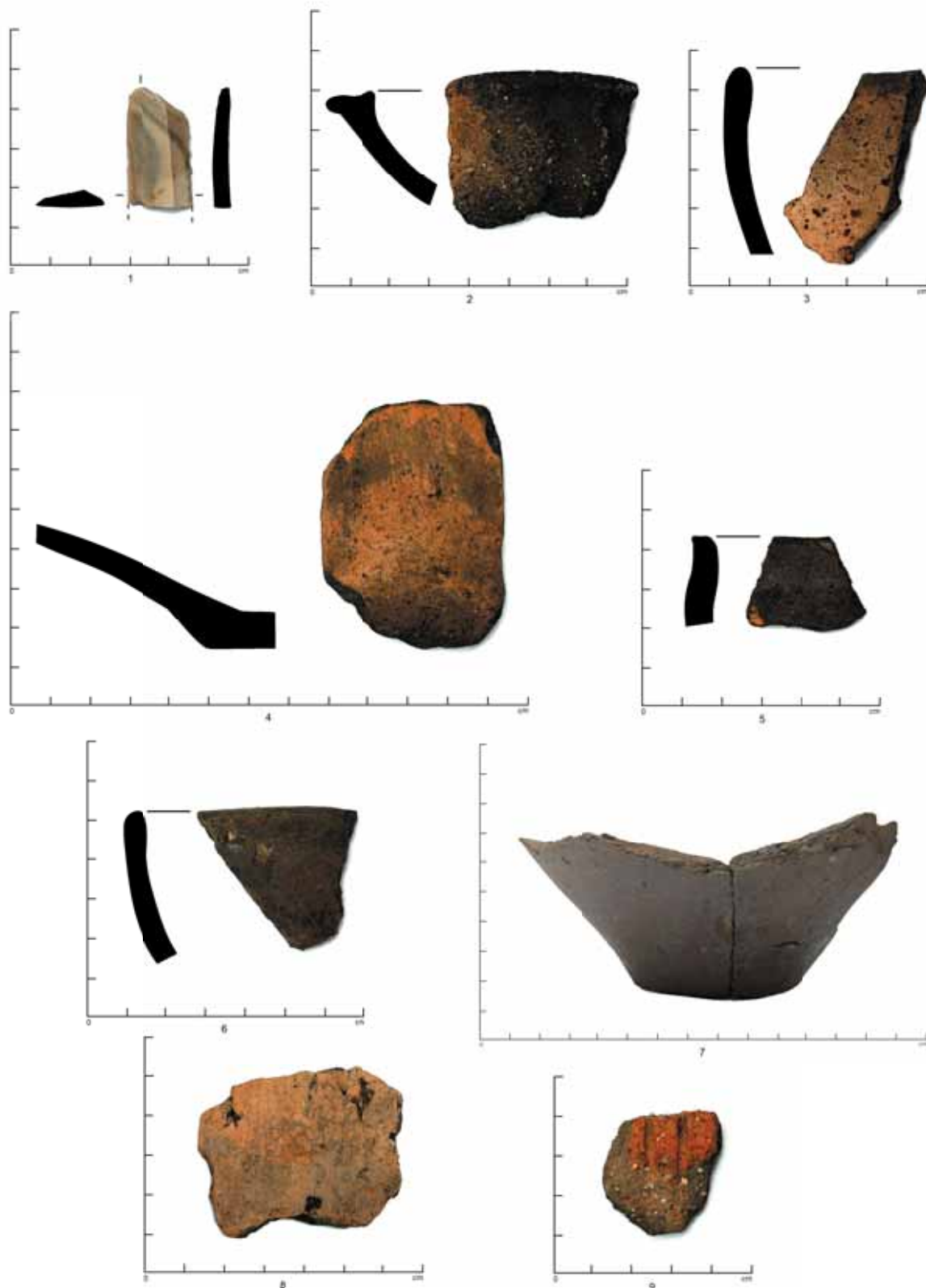

Obr. 7.15a. Mastířovice (okr. Litoměřice). Plocha 03. Bílý polygon představuje plochu magnetometrického průzkumu
 Fig. 7.15a. Mastířovice (Litoměřice region). Area 03. The white polygon delimitates the area of magnetometric survey.

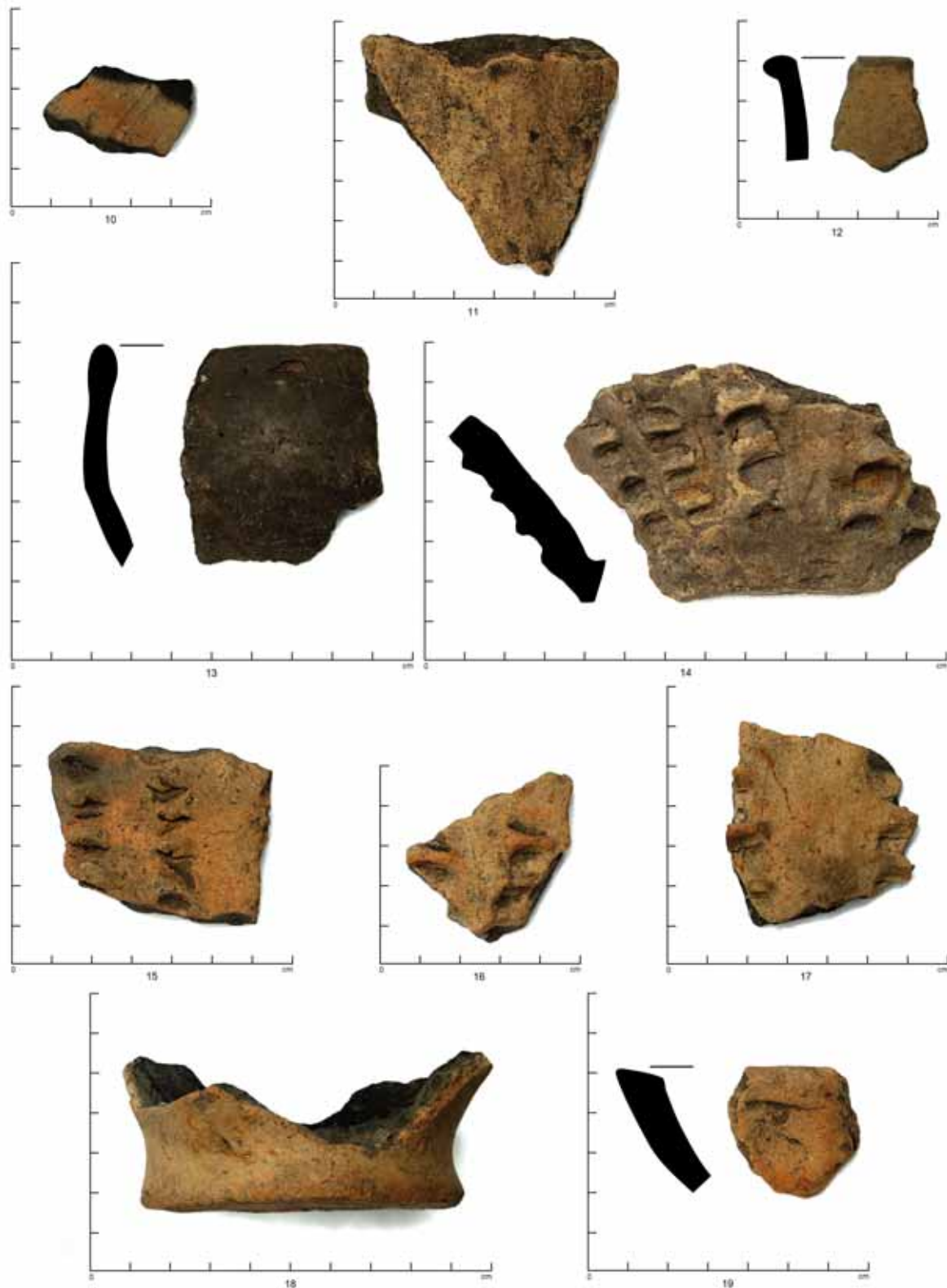
Mastířovice (LT) - plocha 2
 mast07bv.gdb (v. r. d.)
 7. 8. 2007

Obr. 7.15b. Mastířovice (okr. Litoměřice). Grafický výstup z geofyzikálního měření na ploše 03.
 Fig. 7.15b. Mastířovice (Litoměřice region). The graphical result of the geophysical survey of area 03.

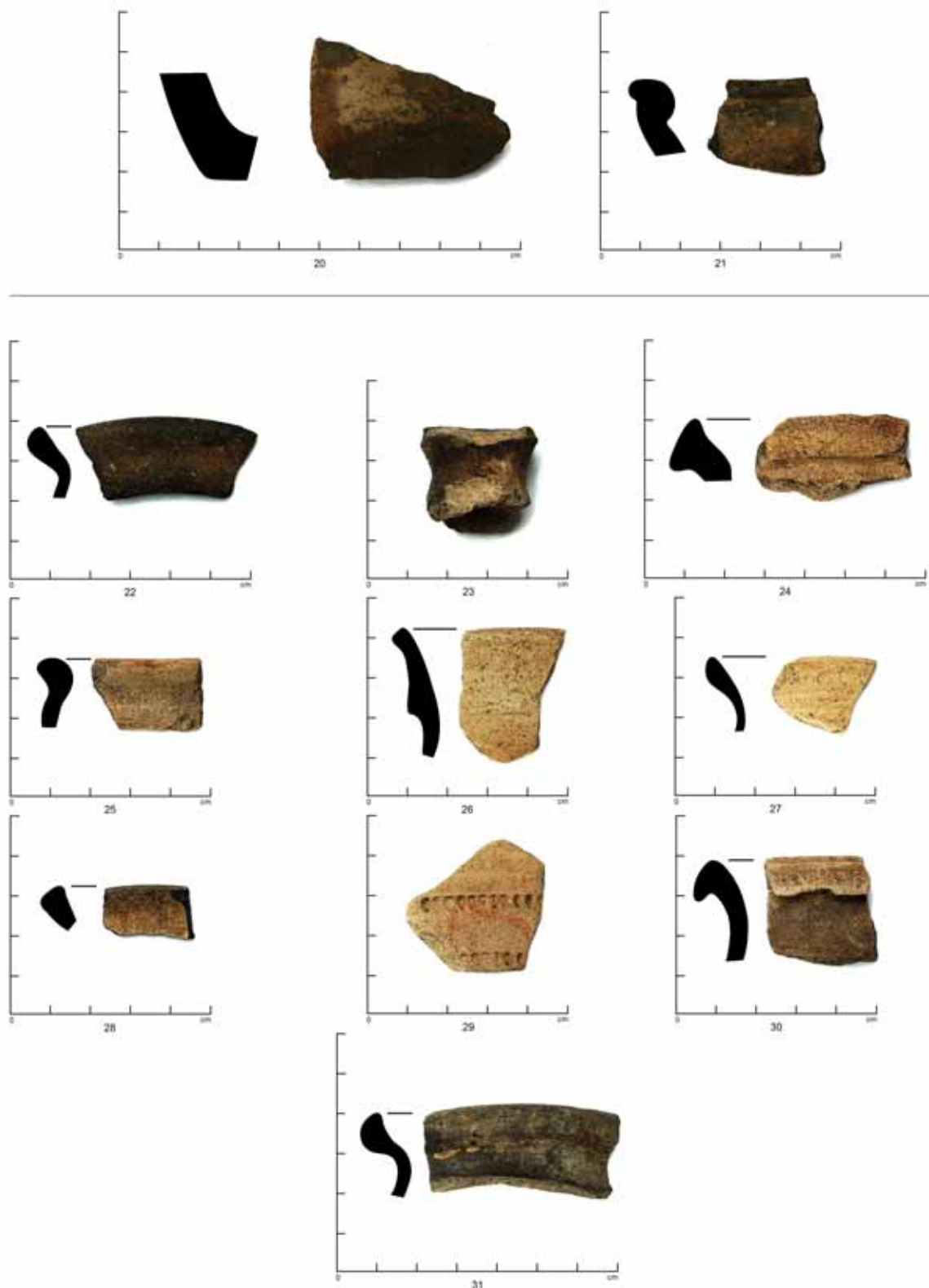
Obr. 7.16a. Mastířovice (okr. Litoměřice). Výběr nálezů ze sond. 1) fragment srpové neolitické – eneolitické čepelky s laterální a šikmou terminální retuší (sonda 4, mechanická vrstva 110 – 130 cm); 2) fragment keramiky kultury únětické (sonda 4, m. vrstva 110 – 130 cm) a 3 a 4) knovízské (sonda 4, m. vrstva 80 – 110 cm a 110 – 130 cm); 5) doby laténské (sonda 4, m. vrstva 170 – 180 cm) a 6 – 9) doby římské (sonda 4, m. vrstvy z rozmezí hloubky 150 – 180 cm od povrchu sondy).

Fig. 7.16a. Mastířovice (Litoměřice region). A selection of finds from the trenches. 1) a fragment of a Neolithic/Eneolithic sickle blade with lateral and slant terminal re-touch (trench 4, arbitrary layer 110-130 cms); 2) a fragment of Unětic culture pottery (trench 4, a. layer 110-130 cms); 3) and 4) fragments of Knovíz culture pottery (trench 4, a. layer 80-110 cms and 110-130 cms); 5) La Tène pottery (trench 4, a. layer 170-180 cms); 6) – 9) Roman period pottery (trench 4, a. layers 150-180 cms from the surface).

Obr. 7.16b. Mastířovice (okr. Litoměřice). Výběr nálezů ze sond. 10 – 19) výběr nálezů keramiky z doby římské, představujících nejčetnější segment určitelné pravěké keramiky v získaném souboru (vše sonda 4, z mechanických vrstev v rozmezí hloubky 110 – 200 cm od povrchu sondy)

Fig. 7.16b. Mastířovice (Litoměřice region). A selection of finds from the trenches. 10) – 19) a selection of ceramics from the Roman period, representing the most numerous portion of the datable prehistoric ceramics in the collection (all from trench 04, from arbitrary layers of 110-200 cm depth from the surface of the trench).

Obr. 7.16c. Mastířovice (okr. Litoměřice). Výběr nálezů ze sond. 20 a 21) výběr nálezů keramiky doby římské (sonda 4, mechanická vrstva 110 – 130 cm); pod čarou: 22) keramiky 13. století (sonda 1, m. vrstva 50 – 70 cm) a 23 – 31) 14. – 15. století (č. 23 – sonda 3, m. vrstva 60 – 80 cm; č. 24 – sonda 3, m. vrstva 40 – 60 cm; č. 25 – sonda 3, m. vrstva 80 – 100 cm; č. 26 a 27 – sonda 1, m. vrstva 50 – 70 cm; č. 28 – sonda 3, m. vrstva 60 – 80 cm; č. 29 a 30 – sonda 2, m. vrstva 50 – 80 cm a č. 31 – sonda 4, m. vrstva 40 – 60 cm).
Fig. 7.16c. Mastířovice (Litoměřice region). A selection of finds from the trenches. 20) and 21) a selection of pottery finds from the Roman period (trench 4, arbitrary layer 110-130 cms); 22) 13th century pottery (trench 1, a. layer 50-70 cms); 23) – 31) 14th – 15th century (no.23 – trench 3, a. layer 60-80 cms; no.24 – trench 3, a. layer 40-60 cms; no.25 – trench 3, a. layer 80-100 cms; no.26 and 27 – trench 1, a. layer 50-70 cms; no.28 – trench 3, a. layer 60-80 cms); no. 29 and 30 – trench 2, a. layer 50-80 cms and no. 31 – trench 4, a. layer 40-60 cms.

odkryvu archeologický potenciál říční nivy a možné využití takto získaných nálezů k rozšíření poznatků o historii kraje pod Řípem.

7.2.1 Teoretická východiska

Při výběru lokality jsme vycházeli z předpokladu, že artefakty budou vinou erozních a akumulčních procesů postupně v různé míře splavovány z výše položených poloh do míst s nižší nadmořskou výškou. V tomto místě se pak budou kumulovat a v ideálním případě bude možné podle jednotlivých vrstev, respektive artefaktů a ekofaktů v nich obsažených dobu, kdy zmíněná eroze probíhala. Uvažovali jsme také o možném dokladu krátkodobých událostí ve formě například nárazových splachů či povodní, kdy docházelo k přemístění většího množství materiálu najednou. Takovéto události by se pak měly ukázat na profilu sondy.

K poznání vzhledu bezprostředního okolí v místě sondy měly sloužit výsledky pylové analýzy z odebraných vzorků výplně v různých hloubkách.

7.2.2 Nálezová situace

Sondu o rozměrech 2 x 2 m jsme položili u polní cesty na parcele číslo 544/5 v poloze „Pod rybníkem“.

Po vytyčení sondy jsme začali s odebíráním ornice. Na začátku prací jsme se rozhodli postupovat po mechanických vrstvách 20 cm a podle situace vysledované na profilech sondy pokračovat podle přirozeně akumulovaných vrstev. Tento postup se posléze ukázal jako správný, protože jsme byli schopni rozlišit pouze vrstvu ornice (poměrně nesoudržné konzistence), podorničí (velmi ulehlé) a podloží. Za zmínku stojí skutečnost, že vlivem podmáčení podorničí až do výše přibližně 1 m od podloží, kterého jsme dosáhli ve hloubce 2 m, bylo odebírání zeminy mnohem snazší. Přibližně v hloubce 180 cm jsme narazili na intenzivní prosakování spodní vody, která znesnadňovala začišťování plochy odhaleného podloží. Samotné jílovité podloží bylo od podorničí odděleno vrstvou nesouvisle rozmístěných oblázků.

7.2.3 Postup

Čtvercovou sondu jsme rozdělili do dvou sektorů, ze kterých jsme odebírali zeminu po zmíněných mechanických vrstvách. V sektoru A jsme však v hloubce přibližně 50 cm narazili na novověkou plastovou melioraci a rozhodli jsme se v exkavaci tohoto prostoru dále nepokračovat. Zaměřili jsme se na systematické odebírání výplně pouze v sektoru B.

Pokračovali jsme v exkavaci až do hloubky 2 m, ve které jsme narazili na jílovité podloží překryté nesouvisle rozloženými oblázkami dosahujícími v delší ose velikosti 10 – 15 cm.

Ve spodní části sondy jsme v hloubce 100 – 200 cm instalovali 3 sondy pro odběr vzorků k pylové analýze a 6 sond pro odběr vzorků k analýze půdní mikromorfologie.

7.2.4 Popis nálezů

Z celé výplně sondy jsme získali několik desítek kusů keramického a kosterního materiálu. Veškeré nálezy jsou výrazně fragmentárního charakteru, můžeme hovořit pouze o jednotlivých střepích, které pochází ze stejného období, nikoliv však o celých nebo slepitelných kusech nádob. Velikost střepů se pohybuje v průměru od 2 do 5 cm v delší ose, největší střep, fragment okraje, má přibližně čtvercovitý tvar a rozměry 9 a 10 cm. V největší míře se nám podařilo zachytit zlomky den, okrajů a v menší míře pak části stěn nádob, především výdutí.

Kosti byly rovněž pouze zlomkovité povahy, některé z nich vykazovaly stopy po opálení.

Z důvodu zlomkovitosti a neucelenosti celého souboru jsme byli nuceni omezit se jen na rámcové datování nálezů do období eneolit až doba římská. V některých případech, především u okrajů, bylo možné zpřesnit datování pouze na dobu římskou, popřípadě na dobu bronzovou, objevilo se také několik střepů keramiky z 15. – 19. století. Zbytek byl určen jen na úroveň zemědělského pravěku.

Výzdoba keramiky se objevila pouze sporadicky v podobě slámování a hřebenování.

7.2.5 Závěr

Je možno konstatovat, že z předběžných předpokladů se nám ani jeden z nich nepodařilo archeologickým průzkumem potvrdit. V rámci sondy jsme sice mohli pozorovat akumulaci artefaktů a ekofaktů vlivem svahové eroze, ale nezaznamenali jsme jejich koncentraci podle jednotlivých období. Rozhodnutí postupovat po mechanických vrstvách se ukázalo jako správné, jelikož v případě postupu po přirozených vrstvách bychom se museli vyrovnat s problémem dokumentace. Stejně tak i analýza obsahu pylů zatím nepřinesla žádné prokazatelné výsledky, vzorky pro půdní mikromorfologii jsou stále ve stavu zpracovávání.

8.

Říp a jeho kostel. K vývoji a kontextu rotundy svatého Jiří

8.1 Úvod

Vývoj jedné z neznámějších českých sakrálních staveb patří k těm odborným otázkám, při jejichž řešení už nelze dospět ke spolehlivým výsledkům. Mimořádné symbolické významy, které byly od počátku 19. století stále silněji s kostelem spojovány, zatlačily význam jeho fyzické podstaty do pozadí. Kostel prodělal čtyři radikální, interpretující rekonstrukce, provázené – v duchu soudobých koncepcí památkové péče – nezájmem o systematickou dokumentaci jednotlivých stavebních zásahů a odstraňovaných částí.² Zatímco ideové premisy památkové péče se od 19. století značně proměnily, na Řípu jako by se zastavil čas: přestavba rotundy na národní památník na přelomu 60. a 70. let 20. století si svým puristickým přístupem nijak nezadala s romanizací rotundy vlasteneckým spolkem Vlastimil o sto let dříve. Až nyní čerstvě ukončená obnova pláště a střechy rotundy (obr. 8. 1) byla vedena konzervačním záměrem (*Popenková – Solař 2009*), konzervován však byl už jen novotvar pochybné kvality (M. Solař ho nazývá bez obalu architektonickým kýčem), zatímco hodnota stáří a informační potenciál rotundy byly staršími opravami téměř promarněny.

Přes tuto nepříznivou situaci Říp s kostelem sv. Jiří nepřestává hrát důležitou roli v historických a archeologických úvahách: rostoucí počet studií o Řípu a koneckonců i výsledky, které předkládáme v této knize, naopak svědčí o návratu autentického odborného zájmu po tolika desetiletích, kdy byl fenomén Řípu vtěsnáván do nacionalistických šablon. Východiskem pro další bádání o Řípu a jeho zástavbě ovšem musí být kritická revize roztržštěných a neúplných údajů získaných během oprav kostela a jejich konfrontace s historickými a ikonografickými prameny. Při práci s těmito daty nabýváme optimistického přesvědčení, že i přes citelná omezení pramenné základny je stále ještě možné korigovat některé tradované omyly a naznačit alespoň některé aspekty vývoje rotundy jinak a snad i spolehlivěji, než jak činí uměleckohistorické přehledy posledních desetiletí.

8.2 Revize stavebního vývoje

Od doby Karla Vladislava Zapa se v povědomí odborné veřejnosti udržuje neoprávněný dojem, že se rotunda sv. Jiří, vystavěná ve 20. letech 12. století na místě starší svatyně, dochovala

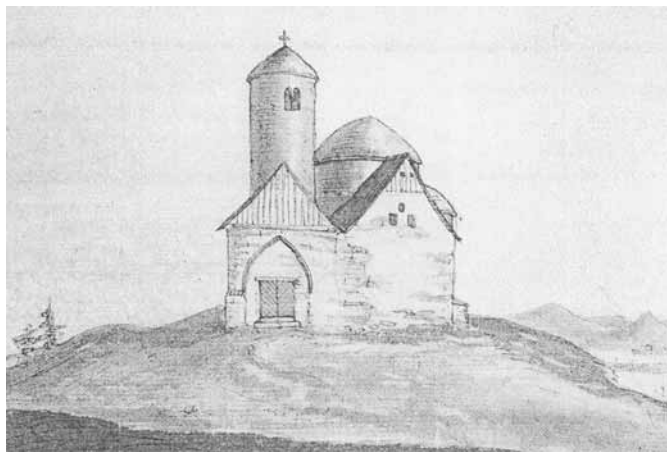
Obr. 8. 1 – Rotunda sv. Jiří na Řípu od jihu, stav po obnově roku 2009, foto K. Nováček.
Fig. 8.1 – Saint George's church (rotunda) on the Hill of Říp viewed from the south, state after renovation in 2009, photo by K. Nováček.

v autentické podobě až do první moderní opravy v roce 1826 (*Zap 1857*, 140). První, blíže nedokumentovaná zpráva o opravě zpustlé kaple přitom pochází už z roku 1608 (*Ruth 1904*). Z dochovaného sledu register řípského záduší a knih kostelních účtů kaple sv. Jiří (1612–1921) vysvítá jak soustavná péče ze strany lobkovického patrimonie o údržbu kaple, často poškozované povětrnostními vlivy, tak uskutečňování různých náročnějších adaptací.³ Ze stavebních výdajů, které jsou v rejstřících podrobněji rozepsány, lze uvést např. opravy oken (1629–37), prolomení nového okna v apsidě, podle kontextu zřejmě východního, včetně jeho osazení kamenným ostěním a mříží (1750), zazdění oken v kostele (1787), prolomení nového okna (1831), opakované opravy střech a krovu (1749, 1780, 1789, 1793, 1800–1813), výměnu hlavního portálu a opravu prasklin ve zdivu (1789), odstranění postranní části staré emporie (1752), dláždění podlah (1629–1637, 1749, 1789) nebo položení dlažby kolem kaple (1749). Intenzita těchto zásahů tedy varuje před idealizovanou představou nedotčené románské stavby, jež se začala měnit teprve v průběhu 19. století.

Zasadíme-li vývoj kostela do časového kontinua, pak nelze opomenout otázku staveb, které kostel až do roku 1826 doprovozovaly a kterým byla doposud věnována jen okrajová pozor-

2 Tyto velké rekonstrukce proběhly v letech 1826, 1870–1881, 1920–1930 a 1965–1974, jednotlivé zdroje udávají data značně rozdílně. Základním zdrojem informací o průběhu těchto oprav jsou – kromě níže citovaných pramenů – tyto práce: *Jirsík 1826; Zap 1857; Klíma 1871; Prusík 1886; Chaloupecký 1919; Guth 1940; Mencl – Jarešová 1966*.

3 Kostelní účty dochovány pro léta 1612–1637, 1667, 1675–76, 1695–1921, SOA Litoměřice, pobočka Žitenice, Lobkovicové roudničtí – rodinný archiv fond 23, excerpce stavebních údajů A. Jarešová (*Jarešová 1966*).

Obr. 8. 2 – Pohled na rotundu od jihu od H. Seykory z r. 1820 (zdroj: *Podlaha 1915*, obr. 57).

Fig. 8.2 – The church viewed from the south by H. Seykora from 1820 (source: *Podlaha 1915*, Fig. 57).

nost. Nejpozoruhodnější z nich byla dvouprostorová poustevna, přisazená k jižnímu průčelí lodi a věže, zaznamenaná na kresbách H. Seykory z roku 1820 (obr. 8. 2, *Podlaha 1915*, obr. 57) a L. Mühlsteina z r. 1824 (*Klein 1923*). Druhý jmenovaný zhotovil také zaměření budovy, které se, doplněné stručným popisem, dochovalo v grafické sbírce Západočeského muzea v Plzni (obr. 8. 3). Tyto podklady, spolu s informacemi z kostelních účtů, poskytují dosti podrobnou představu o podobě a uspořádání stavby.

Eremitorium se skládalo ze dvou samostatných částí: západní, neorientované kaple mírně lichoběžného půdorysu a velké východní prostory, přístupné od východu a propojené jednak s kaplí, jednak s lodí rotundy jejím jižním portálem. Tato část sloužila jako obydlí poustevníka a byla vybavena kamny, umístěnými zřejmě za pilířem v severovýchodním koutu.⁴ V otázce datování staveb se dosavadní bádání přidrželo názoru K. V. Zapa, který činnost poustevníka jen vágně vymezil dobou existence ivanitské kongregace (*Zap 1857*, 140),⁵ Václav Chaloupecký k tomu připojil zprávu o uvedení poustevníka Jiřího Kunderáta na Říp roku 1715 (*Chaloupecký 1919*, 40; zdroj zprávy neuvádí). Ve skutečnosti ale působení poustevníků na Řípu značně předchází době vzniku ivanitské kongregace: již roku 1695 kostelní registra uvádějí menší obnos za zed-

nické práce ve „světničce pro poustevníka“ a ani tento rok nebude totožný s počátkem poustevny, ačkoli se starší výšlovné zprávy nedochovaly. Kaple eremitoria je poprvé jednoznačně zmíněna v témže prameni až k r. 1763 (oprava štítu „dolejší kaple“ prkny),⁶ nepřímo bychom však k ní mohli vztáhnout již údaj z let 1629–37 (viz pozn. 6).

V 17. a 18. století se objekt poustevnické cely a snad i kaple skrývají v kostelních útech pod alternativním označením *sínec* (síň), jehož údržbu dokumentují záznamy hned od prvního roku dochování rejstříků.⁷ Půdorys, velikost i vzhled *sínce* přitom nepřipouštějí možnost, že by poustevna vznikla adaptací běžné kostelní předsíně.

Z obou jmenovaných vyobrazení eremitoria je jednoznačně spolehlivější kresba Seykorova, jež je dílem zkušeného a nadaného, realisticky se vyjadřujícího kreslíře se smyslem pro detail (srov. *Podlaha 1915*). Naproti tomu nárys Mühlsteinův zjevně vznikl dodatečnou projekcí z půdorysu a zobrazení detailů (struktura zdiva, tvar otvorů) je jen přibližné. Na Seykorově kresbě na první pohled zaujme nezávislé hmotové uspořádání kaple a postevníka bytu, což by mohlo být známkou chronologického rozdílu mezi oběma částmi: konfrontace s půdorysem by umožňovala kapli, jejíž jižní průčelí bylo o cca 50 cm uskočeno, pokládat za mladší přístavbu ke stavbě východní. Obě budovy sestávaly z omítaného lomového rádkového zdiva s armovanými nárožními (?), viz Mühlsteinův nárys) a byly opatřeny samostatnými sedlovými střechami, krytými šindelem. Levá stavba – kaple – měla bedněný štít a v průčelí velký lomený portál s odstupněným soklem, otvor byl zřejmě dodatečně zazděn a zredukován na menší pravoúhlý vstup, přístupný dvěma předloženými kamennými stupni. Pravá stavba (cela) byla opatřena zděným pološtítím, doplněným bedněným nástavcem prolomeným dvojicí průduchů, do pološtítu se otevírala pyramidově uspořádaná trojice okének, jiné otvory nejsou ve fasádě zřetelné.

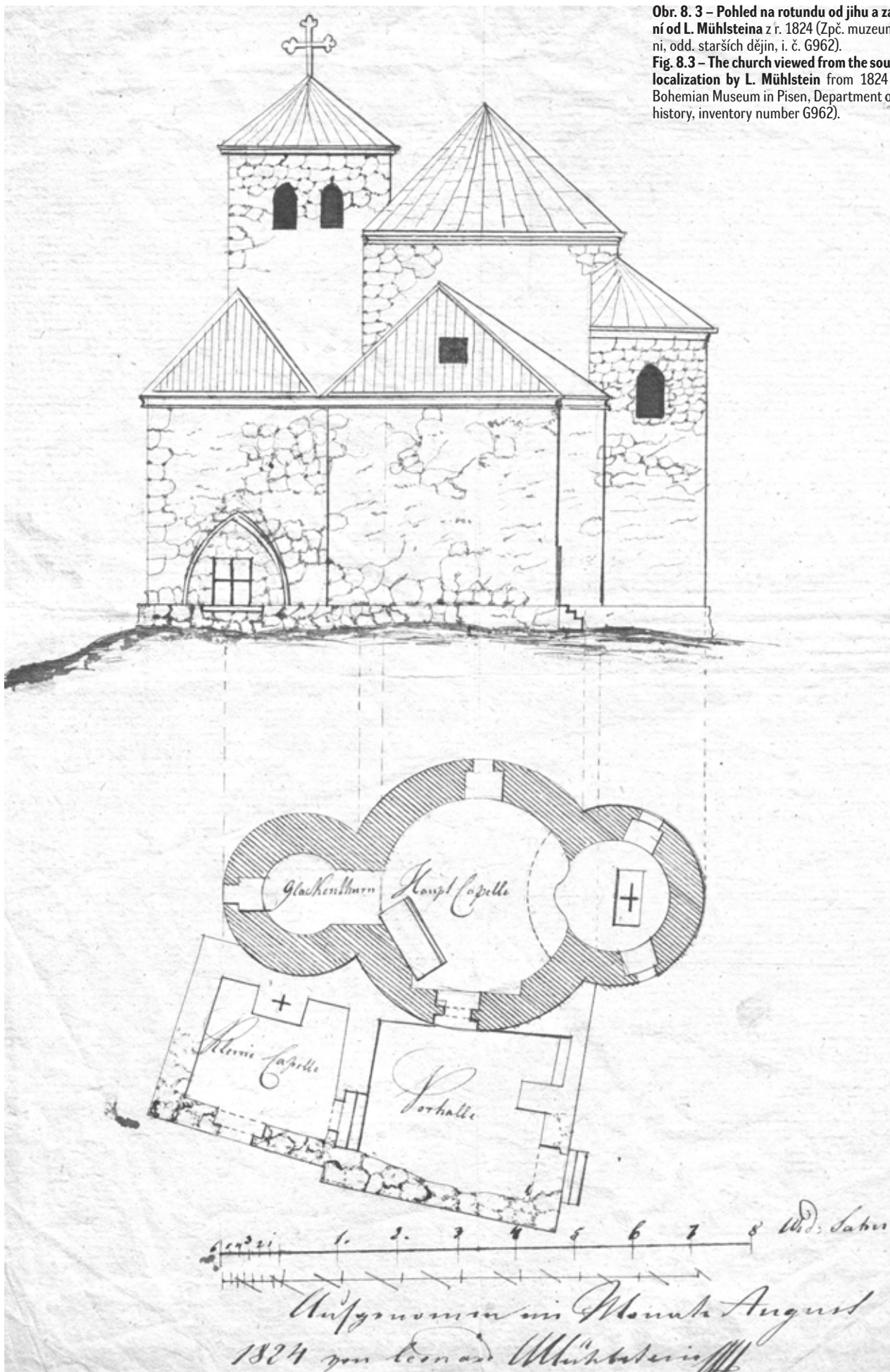
V srpnu 2009 se R. Křivánek (ARÚ AVČR Praha, v. v. i.) pokusil na ploše před jižním průčelím kostela indikovat pozůstatky těchto staveb pomocí symetrického elektroodporového profilování (*Křivánek 2011*). Plocha, kde se stavby nacházely, se už nedochovala v celém rozsahu: celá její jižní polovina podlehla erozi nebo byla úmyslně odkopána při úpravách terénu kolem rotundy, možná pro potřeby táborů lidu v 19. století. Na zbytku terénu se vysokými hodnotami měrného odporu projevil pouze úsek dlažby před vstupem do rotundy, nacházející se zřej-

4 Od dob Jana Valeriána Jirsíka (*Jirsík 1826*, 25) je reprodukován názor, že cela byla umístěna v patře nad východní místností. Indicie otopného zařízení v přízemí, nepřímá svědectví o zděných úpravách cely v 18. století i obecné provozní a prostorové vlastnosti objektu vylučují, že by poustevníkovo obydlí mohlo být umístěno v podkroví. Je třeba vzít v úvahu, že Jirsík se s celku stručně zmiňuje o stavbě již zbořeně, jejíž účel skončil o padesát let dříve (činnost posledního poustevníka na Řípu se uzavřela roku 1775: *Jarešová 1966*, 9).

5 tj. 1729–1782 (*Zap sám toto rozmezí neuvádí*). Zda byli řipští poustevníci členy kongregace není jasné, v soupisech ivanitů porýzených do poloviny 18. století se neuvádějí (*Zahradník 1996*).

6 Z toho vyplývá, že kaple už roku 1763 nepochybně delší dobu existovala a fakt, že není zanesena do málo detailního obrisu řípské svatyně na mapě 1. vojenského mapování (1764–1768), je nutno pokládat jen za opomenutí topografů.

7 Roku 1615 byl sínec opatřen novým krovem a šindelem, v l. 1706 a 1707 byl opraven krov nad „velkým síncem“, v r. 1776, rok po odchodu poustevníka, byla opět opravena střecha a štít nad síncí. Výdaj z let 1629–37 za „dláždění cihlami při oltáři v sínci“ by snad bylo možno vztáhnout ke kapli.

Obr. 8.3 – Pohled na rotundu od jihu a zaměření od L. Mühlsteina z r. 1824 (Zpč. muzeum v Plzni, odd. starších dějin, i. č. G962).

Fig. 8.3 – The church viewed from the south and localization by L. Mühlstein from 1824 (West Bohemian Museum in Piseň, Department of older history, inventory number G962).

mě mělce pod povrchem. Se základy zástavby připojené ke kapli nelze spojit žádné zjištěné geofyzikální anomálie.

Ačkoli o stáří staveb už nelze získat žádné nezávislé svědectví, z jejich značně archaického vzhledu a z doloženého vzniku před rokem 1615 je možné se značnou měrou pravděpodobnosti usoudit na jejich středověký původ. Účel staveb zřejmě úzce souvisel se strahovskou příslušností a s farním statutem kostela – obojí ukončil prodej Řípu do rožmberských rukou roku 1577. Strahovská kanonie inkorporovala řípský kostel v blíže neurčené době před rokem 1273, kdy se ves Mnetěš a hora Říp s kostelem poprvé objevují ve strahovském konfirmačním privilegiu papeže Řehoře X. (*CDB V/2*, č. 705, s. 349).⁸ V 80. letech 14. století obsazovali strahovští opati lukrativní řípskou faru světským duchovenstvem,⁹ později strahovskými kanovníky.¹⁰ Přestože budova fary mohla být z praktických důvodů umístěna v Mnetěši, kde premonstráti vlastnili dvůr a opevněné sídlo (*Emler Ed. 1881*, 279–280), správa významného a současně odlehlého kostela jistě vyžadovala bezprostřední zázemí a patrně i přítomnost další osoby: objekt přistavený k jižnímu portálu lodi kostela mohl za těchto okolností sloužit jako obydlí administrátora. V případě přítomnosti jednoho, popřípadě několika řeholníků, kterou s ohledem na mimořádný význam místa jistě nelze vyloučit,¹¹ bychom objekt také mohli klasifikovat jako cellu, řádovou dependenci nejnižší kategorie. Objekty tohoto typu měly rozmanité právní postavení, plnily různé funkce a jejich podoba a prostorové uspořádání zůstávají velmi obtížně uchopitelné, protože rozpoznávaných a zkoumaných objektů, které spadají do této kategorie, je velmi málo. Seskupení staveb na Řípu nicméně svým kompaktním uspořádáním a absencí kvadratury připomíná např. situaci středověkého poutního místa, eremitoria a krátkodobě také cisterciácké celly Volkmarsteller u Michaelsteinu v Harzu (*Untermann 2003*, 30–31, Abb. 4). Vedlejší objekty nejrůznějšího účelu se ostatně k prostorově omezeným rotundám připojo-

valy velmi často, a to nejméně od 9. století, zatím však tomuto jevu nebyla věnována samostatná pozornost (namátkou uvedme alespoň rotundu Panny Marie v Hnězdně – *Janiak 2010*, čtyřapsidovou rotundu na Wawelu v Krakově, budečskou rotundu, rotundu sv. Víta na Pražském hradě, kostely sv. Jana na Bojišti a sv. Vavřince v Praze atd.).

Kromě eremitoria stály kolem kaple další objekty. S jistotou od 16. století, velmi pravděpodobně však již dříve, se v sousedství kostela pohřbívalo. První konkrétní zmínku o hřbitově zachytil roku 1594 farář Petronel ve své stížnosti na konání protestantských bohoslužeb „na krchově u veliký síle lidu“. Hřbitov byl zrušen přibližně roku 1784 (*Ruth 1904*). Jeho areál neznámého rozsahu, přiléhající k rotundě na severní a západní straně, byl nepochybně vymezen zdí a byl přístupný samostatnou, uzavíratelnou bránou, která byla ještě roku 1774 opravována (*Jarešová 1966*).¹² Na hřbitově, pravděpodobně v severním sousedství rotundy, stála již před rokem 1712 kostnice, podle kontextu zpráv zřejmě hrázděná.¹³

Další pozůstatky zástavby v předpolí kostela se pokusil R. Křivánek detekovat v srpnu 2009 a znovu v květnu 2010 pomocí elektrodporového profilování na ploše max. 30 x 13,5 m přiléhající západně k jižní přístupové cestě k rotundě (*Křivánek 2011*). Terén zde tvoří mírně snížené, úzké sedlo mezi dvěma skalními sukly – na severním byla postavena rotunda, zatímco jižní vystupuje mírně nad povrch zhruba uprostřed mezi rotundou a dnešní turistickou chatou. V jihovýchodní části prozkoumané plochy, při okraji cesty, jsou v trávě patrné subtilní základy recentní, jednoduché stavby o vnitřních rozměrech 275 x 240 cm, sestávající ze smíšeného zdiva s betonovou omítkou. Naměřená odporová maxima mají lineární, zaoblený průběh, který dobře koreluje s hranami či svahy nevýrazných, do svahu zapuštěných okrouhlých teras nejasného, snad antropogenního původu. Z této korelace usuzujeme, že okraje a svahy teras jsou lemovány antropogenními (?) kumulacemi kamenů či kamennými destrukcemi, obraz však bude nepochybně zkreslen kolísající úrovní geologického podloží.

Od zástavby připojující se k rotundě můžeme přejít k vývoji kostela samotného. Zatímco dlouho diskutovanou otázku etapizace románské stavby, čili zda západní věž je, či není původní součástí stavby, můžeme pokládat za vyřešenou ve prospěch

8 Názor o předání řípského kostela Strahovu přímo Jindřichem Zdíkem, který ho na podzim 1126 světil (*FRB II*, 205), uvedl do povědomí J. V. Jirsík s odkazem na 2. díl strahovských premonstrátských analů (*Jirsík 1826*, 36), tento zdroj se však nepodařilo ověřit.

9 Roku 1387 směnil řípskou faru za faru v Žitoměři kněz Mikuláš s Vavřincem (*LC III-IV*, 196). U řípského faráře Matouše, svědčícího na listině z roku 1357 (*RBM VI*, č. 587, s. 330) nevíme, kým byl prezentován.

10 Po násilné smrti kněze Vavřince řečeného Lauryn roku 1397 byl na Říp prezentován kanovník Mikuláš z Jaroměře, který prosadil svůj nárok proti Petrovi ze Všerub až roku 1399 (*MonVat V*, č. 1201; *LC VI*, s. 7), roku 1402 získal papežský souhlas s obsazením dalšího obročí (*MonVat V*, č. 2002) a naposledy je doložen v srpnu 1409 (*Ersil ed. 1980*, č. 373, s. 246–247). Po něm, od roku 1411, působil na Řípu kanovník Mikuláš Jan (*Ersil ed. 1980*, č. 530, s. 351–352).

11 Permanentní přítomnost duchovního na Řípu ve 2. polovině 14. století vyplývá z líčení nočních cest arcibiskupa Jana z Jenštejna v jeho životopisu od Petra Klarifikátora (*FRB I*, 449). Záhadnou zůstává osoba Jana z Řípu, který měl jakýsi spor s Alenou z Kozojed v roce 1391, tedy v době, kdy byla řípská fara oficiálně obsazena knězem Vavřincem (*RT I*, 542).

12 Existence 120–150 cm silného souvrství etážového pohřbívání byla ověřena v roce 1966 dvěma archeologickými sondami – řezem 12 x 1 m od severního portálu lodi k severu a řezem neuvedených rozměrů od věže rotundy k západu. Publikovaný popis výzkumu je bohužel lakonický (*Hejna 1970*) a žádnou další dokumentaci výzkumu nelze v Archeologickém ústavu AVČR v Praze dohledat. Uvedenou dataci hrobů do 19. století je nutno pokládat za příliš vysoký odhad, o pohřbívání na Řípu v 19. století nejsou žádné doklady.

13 V letech 1712–14 byla zednický opravována, roku 1740 pokryta šindelem, roku 1749 byla její střecha znovu opravována, roku 1778 byla kostnice „z dříví vázaná“ opravena výměnou shnilých trámů za nové a jejich sešroubováním, opět byla spravena i střecha. Později se už stavba neuvádí.

jednotného vzniku celé dispozice,¹⁴ na méně jistou půdu vstupujeme při rekonstrukci vnitřní dispozice a komunikačního schématu stavby (obr. 8. 4, 8. 5). V literatuře se za původní střídavě pokládaly všechny tři doložené vstupy do kostela – jižní i severní portál do lodi a průchod věží od západu. Nejsnáze můžeme z úvah vyloučit severní vstup. Tvar portálu neznáme, víme však, že byl vyzděn do jednoznačně nerománské špalety s pravoúhlými boky a segmentovým nadpražím, jak dokládá kresba J. Mánesa pořízená v roce 1864 či krátce před ním, v době, kdy byl portál od poslední opravy roku 1826 zvnějšku zazděný a jeho špaleta sloužila jako výklenek pro umístění skulptury sv. Jiří¹⁵. Segmentový záklenek byl údajně cihlový (Guth 1940), což už dnes nelze ověřit.¹⁶ Je zřejmé, že severní vstup byl značně pozdního původu, sloužil nejspíše pohřebním účelům a jeho dodatečné prolomení lze spojit až s užíváním hřbitova a márnice.

Vstup do kostela přízemím věže je zachycen na dvou půdorysech (Klein 1923; Grueber 1871, Fig. 188) a třech detailních pohledech (Nedomův z r. 1857, Mánesův z r. 1864 a Vaňkův z r. 1865), zanikl při rekonstrukci krátce po roce 1871. Dokumentace přibližuje jeho vertikálně uspořádaný, mírně předstoupený portál s hranolovitým profilem stojek a lomeným záklenkem, se subtilní výžlabkovou profilací čelní plochy, zatímco boční plochy byly patrně hladké. Profilace byla v soklu ukončena zřejmě vodorovnou hranou (uvádí jen Vaňek, Mánesova kresba nechává profilaci sbíhat téměř k zemi, obr. 8. 6). Portál měl vyvýšený práh, spočíval ve špaletě pravoúhlého půdorysu a byl zvenčí přístupný třemi kamennými předloženými schody. Podle popisu K. V. Zapa byl zhotoven z černého, leštěného mramoru a autor ho jednoznačně pokládá za mladší doplněk (Zap 1857, 141), zatímco jiní autoři spekulovali o gotickém původu.¹⁷ Tvarové a materiálové znaky portálu dávají za pravdu Zapovu názoru, který lze ještě pod-

pořit reálnou domněnkou V. Chaloupeckého o přímém ovlivnění portálu barokně gotickým tvaroslovím Broggiovy přestavby augustiniánského kostela Narození Panny Marie v Roudnici v letech 1725–1734 (Chaloupecký 1919, 96). Přesto se domníváme, že vstup do kostela od západu má starší tradici než z 1. třetiny 18. století, ačkoli projevem románského komunikačního řešení určitě není (viz níže).

Jižní portál do lodi byl v provozu po celé 17. a 18. století (odtud označení *sínec* pro středověkou stavbu, která jej zakrývala) a byl zazděn teprve při úpravách roku 1826. Podle poměrně spolehlivého zaměření L. Mühlsteina se vstupní otvor o maximální šířce asi 150 cm a s ostěním uprostřed špalety nacházel mimo osu pozdějšího jižního portálu (ten zřízen roku 1881), posunut mírně k západu (obr. 8. 4). Na vyobrazeních rotundy pořízených v době před vlasteneckou rekonstrukcí není portál pod omítkou fasády zřetelný, v interiéru však byl do jeho špalety vložen lomený, neuměle vyzděný výklenek, který Josef Mánes zachytil na své realistické kresbě (obr. 8. 7). Kolem jeho hrany dokonce znázornil půlkruhový obrys špalety nebo jizvy po odstraněném (románském?) portálu. Z těchto indicií můžeme s vysokou mírou pravděpodobnosti usoudit, že rotunda sv. Jiří byla původně přístupná obvyklým způsobem, tj. jižním portálem. Teprve poté, co byl tento vstup zablokovan přístavbou a začal být vyhrazen jejím obyvatelům, což, jak se domníváme, nastalo během pozdního středověku, vznikla nutnost kostel dodatečně otevřít od západu vstupem pro laiky.

V úvahách o vnitřním komunikačním schématu rotundy hraje rozhodující roli západní empora v lodi a vstupy do věže. O existenci románské tribuny pavlačového typu nemůže být pochyb. Úskok široký 7 až 9 cm ve vnitřním líci věže, nacházející se 310 cm nad úrovní současné podlahy, signalizuje existenci románského věžního patra, jehož úroveň odpovídala úrovni horního vstupu z lodi do věže (obr. 8. 5: 5).¹⁸ Toto patro mohlo jistě v původní podobě hypoteticky spočívat na trémové podlaze, mnohem pravděpodobnější je však jeho podklenutí nízkou kupolí, která v nezměněné podobě přetrvala až do roku 1871.¹⁹ Ve středověkém stavu tak byly horní partie věže přístupné pouze horním vstupem z empory v lodi a pak po žebříku, zatímco podvěží bylo před proražením západního vstupu do kostela samostatnou, klenutou místností,

14 Názor o dodatečné přístavbě věže naposledy obhajovala A. Merhautová (1971, 307), ojediněle se vyskytl i později (Durdík et al. 2001, 96). Důkazem jednotné výstavby je provázání věže s lodí, které potvrdil V. Mencl po sejmutí omítek v roce 1966 (Mencl – Jarešová 1966, 5) a které bylo fotograficky dokumentováno na severní straně (foto i. č. SPPPO 9427-9429/7-9). Za důkaz současného vzniku obou fází ovšem nemůže být pokládána stratigrafie vstupu z nedochované tribuny do věže (viz níže). Je také nutno zdůraznit, že v této diskusi rozhodně nelze uplatňovat argumentaci opírající se o výsledky archeologického výzkumu (neprokázání starší stavby apod.), neboť k němu neexistuje kriticky hodnotitelná dokumentace.

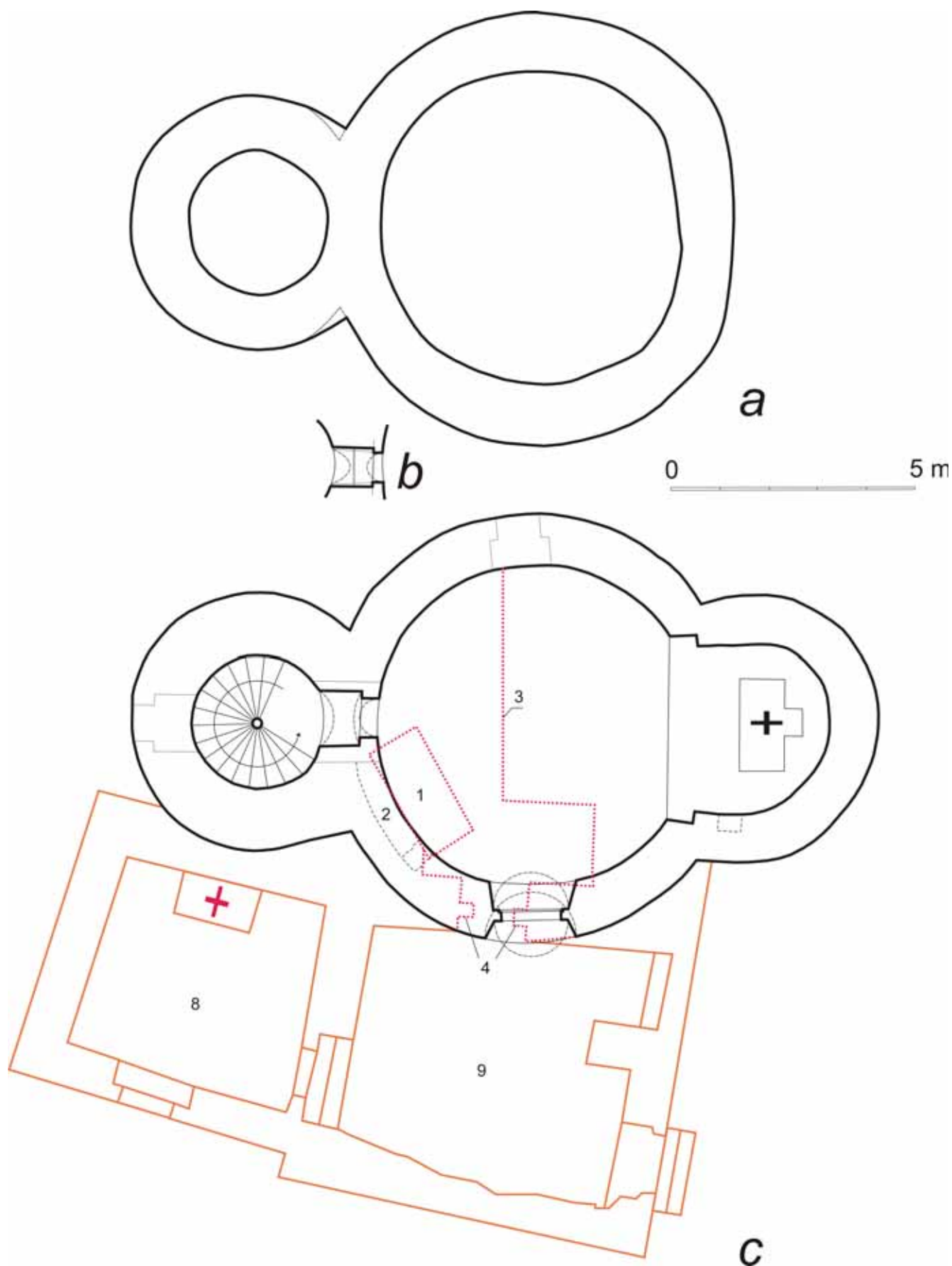
15 Mánesovy skicy rotundy sv. Jiří nejsou datované. Jejich vznik však pravděpodobně souvisí s prací na praporci jednoty Říp v Roudnici, který J. Mánes dokončil roku 1864. Jedna ze skic – pohled na rotundu od jihozápadu – byla nepochybně předlohou pro vyobrazení rotundy na praporci.

16 Špaleta zazděného vstupu byla při rekonstrukci v letech 1924–30 zakryta příčkou na tloušťku cihly a po r. 1965 byla plně vyzděna opukovými kvádríky, došlo i na výměnu cihlového záklenku.

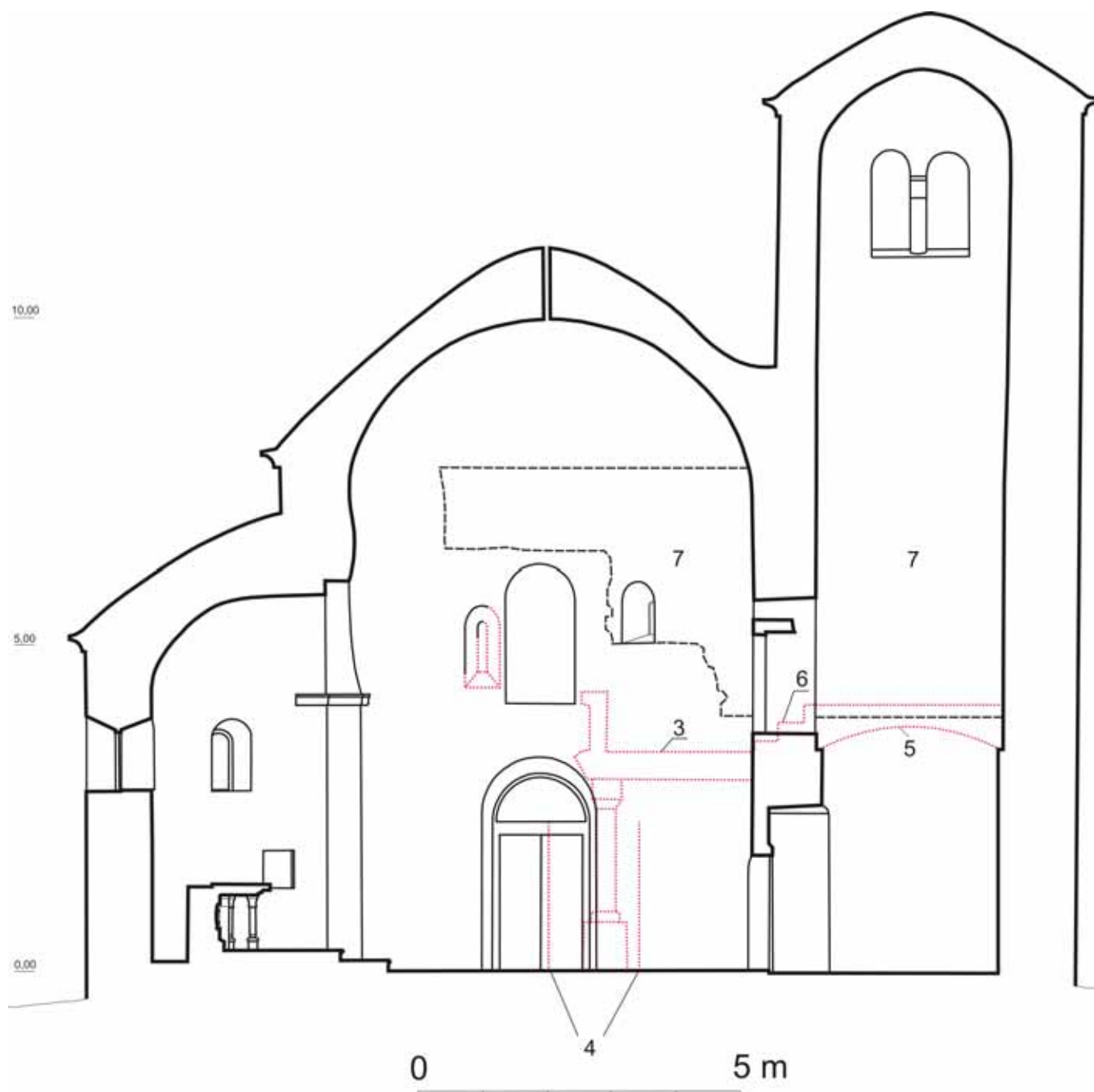
17 Např. J. Mánes k nakreslenému portálu poznamenal, že jde o pozdně gotický portál ve špatném stavu (*Die thür in spät gotischen schlechten /.../, za pomoc při čtení poznámky děkuji Mgr. Renatě Kuprové*)

18 Na Mánesově a Vaňkově kresbě severní fasády lze rozeznat na plášti věže vyústění drobného průduchu, směřujícího zřejmě z úrovně podlahy věžního patra (obr. 8. 8).

19 Po roce 1871 (snad 1881: Chaloupecký 1919, 99) byla klenba odstraněna kvůli záměru propojit přízemí věže se zvonovou komorou dřevěným vřetenovým schodištěm. Elaborát průzkumu (Mencl – Jarešová 1966, 2) uvádí, že v roce 1871 byly stávající dřevěné schody do patra věže nahrazeny kamennými a protaženy až ke zvonům, což je omyl. Kupole podvěží byla do té doby celistvá a věž byla opatřena kamenným schodištěm teprve v letech 1971–72 (srov. zápis z kontrolního dne stavby z 13. 9. 1972 v archivu NPÚ).

Obr. 8.4 – Rotunda sv. Jiří, půdorysy kostela v úrovni pod kupolí lodi (a) a cca 1 m nad terénem (c), detail půdorysu vstupu z věže na emporu (b). Kresba K. Nováček podle zaměření SÚPPOP z r. 1967 a L. Mühlsteina z r. 1824, upraveno, místy doplněn současný stav a rekonstrukce některých nedochovaných objektů a detailů (čísla objektů viz legenda k obr. 8.5).
Fig. 8.4 – Ground plan of the church in the level under the dome of the main nave (a) and approximately 1 m above terrain (c), detail of the ground plan of entrance from the tower behind gallery (b). Drawing by K. Nováček after localization of SÚPPOP from 1967 and L. Mühlstein from 1824, adjusted, present state added at several points and reconstruction of some of the non-preserved features and details (for numbers of features see key to Fig. 8.5).

Obr. 8.5 – Rotunda sv. Jiří, podélný řez kostelem s pohledem k jihu, Kresba K. Nováček podle zaměření SÚPPOP z r. 1967, upraveno, místy doplněn současný stav a rekonstrukce některých nedochovaných objektů a detailů (1 – zaniklé schodiště na emporu podle zaměření L. Mühlsteina, 2 – jizvy po schodech ve zdivu lodi podle zaměření z r. 1967, 3 – rekonstrukce empory, 4 – původní umístění jižního vstupu do lodi podle zaměření L. Mühlsteina, 5 – klenba věžního patra, 6 – schody z empory do věže podle zaměření B. Gruebera, 7 – rozsah cihlového líce na jižní fasádě lodi a věže podle orientačního zákresu v zaměření z r. 1965, 8 – kaple, 9 – poustevna).

Fig. 8.5 – Longitudinal section of the church viewing to the south. Drawing by K. Nováček after survey by SÚPPOP from 1967, with a few elements recently added, and reconstruction of some of the non-preserved features and details (1 – destroyed staircase above the gallery after localization of L. Mühlstein, 2 – remains of stairs in masonry of the main nave from 1967, 3 – reconstruction of the gallery, 4 – original position of the south entrance to the gallery after localization by L. Mühlstein, 5 – vault of the tower floor, 6 – staircase from the gallery to the tower after localization by B. Grueber, 7 – extent of the brick front on the south facade of the nave and the tower after orientation drawing in location from 1965, 8 – chapel, 9 – hermitage).

přístupnou jedině přízemním vstupem z lodi.²⁰ Další indicie románské empory vidíme v uspořádání oken v jižní fasádě

lodi. Románská štěrbinová okénka rozdílné velikosti byla osazena asymetricky: nízké jihozápadní okno bylo umístěno výše než delší okno jihovýchodní (obr. 8. 5) a reagovalo tak

²⁰ Při sondáži v roce 1966 byla po obou stranách přízemního vstupu do věže odhalena pravoúhlá špaleta 170 cm širokého, omítaného vstupu s cihlovým segmentovým záklenkem, jehož probouráním (v pozdním středověku – novověku?) vzal zjevně zasvě původní románský vstup. Otvor byl později zmenšen cihlovou zadržkou (srov. fotoarchiv NPÚ ÚP Praha, č. 99.678 A, B).

Obr. 8.6 – Pohled na rotundu od jhozápadu, kresba tužkou od Jos. Mánesa (Skizzenbuch IV., str. 10; Národní galerie Praha, Sběrka grafiky a kresby, K14.591).
Fig. 8.6 – View of the rotunda from the southwest, drawing by Jos. Mánes (Skizzenbuch IV., page 10; National Gallery in Prague, Collection of graphics and drawings, K14.591).

Obr. 8.7 – Interiér rotundy, jižní hrana vítězného oblouku, kresba tužkou od Jos. Mánesa (Skizzenbuch IV., str. 11; Národní galerie Praha, Sběrka grafiky a kresby, K14.591).

Fig. 8.7 – Interior of the rotunda, south side of the victory arch, drawing by Jos. Mánes (Skizzenbuch IV., page 11; National Gallery in Prague, Collection of graphics and drawings, K14.591).

zřejmě na existenci tribuny, což je jev u tribunových kostelů obvyklý (namátkou situace ve Sv. Jakubu, Krašově u Manětína, Skviříně, snad Vroutku atd.)²¹. Půdorys dřevěné tribuny, odstraněné postupně v l. 1752 a 1874 (*Jarešová 1966*, 6; *Mencl – Jarešová 1966*, 3), rekonstruujeme jednak z Grueberova podélného řezu rotundou, pořízeného těsně před likvidací tribuny (*Grueber 1871*), jednak z pravoúhlých stop po zapuštění jižního postranního křídla tribuny do vnitřního líce pláště lodi, které jsou zaznamenány ještě na Mühlsteinově plánu (obr. 8. 4: 3). Tribuna byla přístupná strmým kamenným schodištěm při jihozápadní stěně lodi; stupně byly zapuštěny více než 50 cm do hloubky zdi, jak odhalil sondážní průzkum v roce 1966: máme za to, že přinejmenším toto schodiště bylo románské (obr. 8. 4: 1, 2). Stopy po zapuštění dřevěné konstrukce tribuny však už v roce 1966 nalezeny nebyly (*Mencl – Jarešová 1966*, 6), její dnešní vyznačení sledem kvádrů vystupujících z líce je autorskou licencí projektanta, jež nijak neodráží nálezový stav.

Vstup z odstraněné emporý do věže byl označen Václavem Menclm za jediný autenticky románský portál v kapli sv. Jiří. Neplatí to úplně, neboť tvar portálu se rekonstrukcemi postupně měnil do současné nelogické podoby, zastírající jeho primární formu a účel. Vstup měl původně tunelovitou, směrem do lodi se mírně zužující špaletu a parabolický záklenek s nepatrně klesající vrcholnicí a s otiskem šalování v hrubé maltě na líci (obr. 8. 4b; 8. 9). V líci věže byl záklenek sestaven z nízkých kvádrkových klenáků a je současný s okolním zdívem. Rozměry otvoru lze pouze odhadnout – šířka max. 69 cm, výška kolísala mezi cca 160 až 220 cm, což bylo dáno tím, že před rokem 1871 byla špaleta opatřena třemi schody, vyrovnávajícími výškový rozdíl mezi věžním patrem a o něco nižší emporou (*Grueber 1871*, Fig. 189). Při následující rekonstrukci, kdy byla stržena empora a věž zpřístupněna z původního podvěží, se vstup z emporý do věže změnil na okno. Pod záklenek byl do vysekaných lůžek vložen vodorovný překlad z pískovcových desek a do líce v lodi byly zapuštěny stojky z masivních pískovcových kvádrů, oddělených jednou provazující řádkou opukových kvádrů. Boky románské špalety byly ztesány o cca 4–5 cm, některé kvádrčky byly vyměněny a otvor byl omítnut. Záklenek byl ze strany věže zazděn, v lodi byl zřejmě nově vyklenut do pravidelného půlkruhu a ponechán otevřený. Schody ve špaletě byly odstraněny a bankál byl zarovnan.

Další degradující úprava proběhla v l. 1966–74, kdy byl pískovcový překlad zčásti vylomen a zazdívka záklenku vybourána: v pohledu z lodi do věže tak otvor zůstal oknem v podobě z roku 1871, zatímco z opačné strany byl restituován tvar vstupu. Plošné zásahy do špalety a výměna východního ostění nedovolují v tomto konkrétním místě určit vztah románské lodi a věže.

Kromě přemodelovaného vstupu do věže nezůstal v interiéru kaple žádný autentický prvek. V apsidě lze se značnou dávkou nejistoty předpokládat románská okna na jihovýchodní a severovýchodní straně, zatímco osově východní okno bylo zřejmě proráženo až roku 1750 (? viz výše). Dvousetletý vývoj oken v apsidě byl dějinami nespokojenosti s jejich uspořádáním, tvarem i velikostí: z autentických oken se tak vlivem stálého hledání ideální romanizující podoby nedochovalo vůbec nic. Pochybnost je třeba mít také o původnosti profilace říms přetínajících patky triumfálního oblouku. O jižní římsu víme, že byla v roce 1925 nahrazena kopií římsy severní (*Mencl – Jarešová 1966*, 4), jejíž tvar se však od profilu původní jižní římsy diametrálně lišil, jak vyplývá z dokumentace Grueberovy (*Grueber 1871*, Fig. 192) a z precizního nákresu J. Mánesa (obr. 8. 7). Naopak za jen málo pozměněnou pokládáme kupoli lodi a snad i konchu apsidy. Kupole si podržela charakteristický detail – zploštění kruhového půdorysu na východní straně nad triumfálním obloukem (obr. 8. 4a). Triumfální oblouk nemá sférický půdorys (jak uvádí *Konečný 2005*, 55), nýbrž rovný – z důvodů stavebních, statických i estetických, a klenba se jeho rovnému průběhu přizpůsobila za cenu deformace líce nad záklenkem (obr. 8. 10). K prvnímu doloženému omítnutí interiéru došlo už roku 1798 (*Klein 1923*) a výměna či odstraňování omítek provázelo zřejmě každou následující rekonstrukci, takže nález zbytků černé a hnědé barvy na některých kvádrkách v letech 1920–24 (*Guth 1940*) je nutno pokládat za významnou indicii malířské výzdoby rotundy.

Kvádrkový líc vnějšího pláště kostela je výsledkem tvrdé přestavby v letech 1966–74, jejímž cílem bylo poprvé prezentovat celistvě romanizovanou fasádu bez omítek.²² Kromě nové opuky byl osazen i určitý podíl použitých kvádrů, část původního materiálu byla zlikvidována a část lze volně nalézt na povrchu v okolí kostela. Domníváme se, že vysoký podíl cihlového zdíva v líci, konstatovaný ve 20. letech a poté roku 1966,²³ lze připsat téměř nedokumentované renovaci v letech 1870–1885, neboť na litografii podle kresby od B. Nedomy (*Zap 1857*, obr. 4) a na kresbě J. Mánesa vidíme pod opadanou omítkou věže ještě souvislý kvádrko-

21 Jihovýchodní okno bylo v pol. 19. stol. částečně viditelné pod opadávající omítkou z r. 1826 (*Zap 1857*, obr. 4), v interiéru zůstala jeho špaleta nezazděná až do roku 1871. Znovu bylo nalezeno spolu s jihozápadním oknem při opravě v letech 1924–30, ale zůstalo zazděno a jeho západní bok byl odstraněn ve prospěch velkého, zcela nového okna, prolomeného nad vstupním portálem, zatímco jihozápadní okénko bylo otevřeno. Při poslední renovaci bylo velké okno opět zazděno kvádrkovým zdívem a obě autentická okna nahrazena novotvary, jejichž světlá výška byla stanovena podle jihovýchodního okna, šířka a niveleta podle okna jihozápadního (jeho záklenek a část boků zůstaly in situ; viz též zápis z jednání o opravě rotundy dne 17. 3. 1966 a průvodní zpráva ing. arch. J. Vlčka z 30. 6. 1968 v archivu ÚP NPÚ Praha).

22 „Vzhledem k tomu, že se středisku podařilo opatřit opukové kvádrčky, počítá se s výměnou všeho lomového a cihelného povrchu za kvádrkové zdívko“ (zápis z jednání o opravě rotundy 17. 3. 1966, opis v archivu ÚP NPÚ Praha).

23 Cihlový líc se nacházel na celém plášti věže od výšky cca 4 m nad povrchem včetně plochy kolem obou sdružených oken, na úseku mezi jihozápadním okénkem lodi a věží a mezi římsou a jižním oknem.

Obr. 8. 8 – Rotunda od severu, kresba tužkou od F. Vaňka z r. 1865 (Národní galerie Praha, Sběrka grafiky a kresby, K25.034).

Fig. 8. 8 – The rotunda viewed from the north, pencil drawing by F. Vaněk from 1865 (National Gallery in Prague, Collection of graphics and drawings, K25.034).

vý líc. S toutéž rekonstrukční etapou bychom mohli spojit i případné nahrazení severního věžního okna kopií okna jižního.²⁴

Geofyzikální průzkum v lodi kombinoval dvě bezkontaktní metody: elektromagnetické měření a termometrii (ve dvou variantách – měření infrateploměrem a část plochy opakovaně též kontaktními teploměry; *Křivánek 2011*). Všechna měření ukázala na

stejném místě výraznou anomálii s nízkými hodnotami vodivosti a vyššími kladnými teplotami na povrchu dlažby. Střed anomálie leží nepatrně na jih od podélné osy kostela, cca 120 cm od západní hrany stupně oddělujícího kněžiště od lodi, její půdorys je oválný, orientovaný šikmo k severozápadu. Interpretace zdroje této poměrně výrazné anomálie zůstává nejednoznačná, v úvahu přicházejí jak geologické rozdíly (lokální rozdíly ve složení skalního podloží či zaplněná deprese v jeho povrchu), tak antropogenní objekty

24 Nemáme jistotu, zda k této změně došlo. Na třech vyobrazeních je znázorněno severní okno jednoduché s půlkruhovým záklenkem (J. Mánes cca 1864, F. Vaněk 1865 a B. Grueber 1871 – řez), přičemž Mánesově a zejména Vaňkově (obr. 8. 8) kresbě nelze upřít vysokou vypovídací hodnotu. Naproti tomu didakticky motivované vyobrazení od J. Hellicha (*Wocel 1845*, Taf. VI: 4), zmínka K. V. Zapa (*1857*, 141) a pohled na severní fasádu v Grueberově práci (*Grueber 1871*) zaznamenávají okno dvojdílné.

Obr. 8.9 – Rotunda sv. Jiří, detail záklenku vstupu z věže na zaniklou emporu, současný stav. Foto K. Nováček

Fig. 8.9 – The rotunda of Saint George, detail of funicular arch of the tower entrance above the destroyed gallery, present state. Photo by K. Nováček.

(hrobka či jiný zahluobený objekt s kontrastní výplní, nelze vyloučit ani stopu původní svatyně před rokem 1126).²⁵

8.3 Územní kontext rotundy

Jak už bylo řečeno, příslušnost hory Říp s kostelem ke strahovské kanonii lze doložit teprve roku 1273. Někdy předtím Říp začal tvořit jeden majtkový celek s Mnetěší, vesnicí ležící jihozápadně od něj, a v blíže neurčené době se stal součástí jejího katastrálního území. Ves Mnetěš ovšem před rokem 1273

i po něm vykazovala složitější majetkoprávní vývoj, přičemž není jasné, nakolik se tyto změny mohly týkat i Řípu.²⁶ Tvar mnetěšského katastru je neobvyklý – jde o extrémně protáhlý, téměř 7,5 km dlouhý, ale jen 0,3–2,1 km široký, k jihozápadu orientovaný koridor. Říp (resp. jen oválný půdorys horní třetiny kopce) tvoří severní periferii tohoto útvaru a spojuje ho

25 Podařilo se naopak vyloučit možnost, že by se jednalo o projev betonové šachtice pro uložení nádob s prstí z významných českých míst. Tyto nádoby byly prezentovány od rekonstrukce v l. 1920–30 v památníku umístěném před zazděným severním portálem, zmíněná jámka byla navrhována při obnově interiéru v roce 1968 (průvodní zpráva ing. arch. J. Vlčka z 30. 6. 1968, opis v archivu NPÚ, ústř. pracoviště Praha), její realizaci však nedošlo a nádoby zůstaly vystaveny v interiéru až do roku 1990 (za informaci děkuji p. Martinu Ludvíkovi, technikovi Podřípského vikariátu).

26 Ve 12. století patřila minimálně část Mnetěše Vršovcům, jejichž přední člen, žatecký kastelán Jarohněv daroval přibližně ve 3. třetině 12. století tři hospites doksanské kanonii (*CDB II*, č. 286, s. 284–285). Roku 1260 byl vyřešen spor o vybírání desátků v Mnetěši mezi pražským biskupstvím a svatovítskou kapitulou ve prospěch kapituly (*RBM II*, č. 242, s. 92). V roce 1295 ves překvapivě shledáváme v královských rukou, Václav II. ji v tomto roce postoupil, patrně jen krátkodobě, pražskému biskupství (*RBM II*, č. 1674, s. 719, č. 1692, s. 727). Příslušnost vsi ke strahovskému dominiu je opět dokumentována, pokud je nám známo, až urbářem z r. 1410 (*Emler Ed. 1881*, s. 279–80), strahovský patronát ke kostelu sv. Jiří je po roce 1273 opět doložen až na sklonku 80. let 14. století (pozn. 8).

Obr. 8. 10 – Rotunda sv. Jiří, vítězný oblouk z podhledu, současný stav. Foto K. Nováček
 Fig. 8.10 – Saint George's, victory arch from bottom view, present state. Photo by K. Nováček.

s ním úzký pás pozemků. Katastrální území ostatních vsí pod Řípem (Vražkov, Kleneč, Krabčice–Rovné–Vesce, Kostomlaty, Ctiněves a Černouček) jsou naproti tomu poměrně velkými, izometrickými útvary, uspořádanými vůči Řípu radiálně. Mnetěšské území tuto strukturu protíná a vzniklo vůči ní evidentně druhotně.

Můžeme se pokusit o alespoň rámcové časové zařazení tohoto uspořádání. Minimálně část jmenovaných vsí patřila k velmi staré majetkové doméně Vršovců, která se na Podřipsku začala utvářet nejpozději ve 2. polovině 11. století. Ve známé Nemojově závěti z let 1100–1107 se jednoznačně uvádí Vražkov, identifikace dalších vsí s podřipskými zůstává nejednoznačná.²⁷ Není jisté, zda závěť byla ve prospěch vyšehradské kapituly vůbec realizována, přestože byla její platnost dvakrát potvrzena (v l. 1174–75: *CDB I*, č. 288 a 1251: *CDB IV*, č. 216).²⁸ Konfirmace Soběslava II. měla vyřešit spor kapituly o tento majetek s žateckým kastelánem Jarohněvem a syny jeho bratra, vsi se ale nikdy později ve vlastnictví kapituly neuvádějí. Zdá se být proto pravděpodobné, že Nemojovci (Vršovci) drželi rodový majetek kontinuálně až do 3. třetiny 12. století a teprve tehdy postupně předali část Nemojovy původní domény

s dalšími vesnicemi a osobami na Podřipsku doksanskému klášteru.²⁹ U všech vsí kolem Řípu, o nichž máme informace, tak lze ve starším 12. století předpokládat stabilní držbu v rukou jednoho rozrodu, s jedinou výjimkou: tou byla vesnice Rovné, která se před rokem 1194 nacházela v dělené držbě johanitů a Dětricha z Rovného a kterou toho roku získal pražský biskup Břetislav Jindřich (*CDB I*, č. 349, s. 314). Rovné, které přiléhá k severnímu úpatí Řípu, tvoří se sousedními Krabčicemi a obcí Vesce společně jedno izometrické území o velikosti srovnatelné se sousedními vesnicemi, které je uzavřeno plynulou obvodovou hranicí: trojice vsí je přitom umístěna ve svých segmentárních katastrech excentricky, ve vzájemné blízkosti (obr. 8. 11). Pro toto uspořádání nenacházíme jiné vysvětlení, než že všechny tři vsi tvořily původně jedinou majetkovou entitu (*villam*) a byly druhotně rozděleny do samostatných území. Zatímco o majetkovém vývoji Vesce nevíme až do počátku 15.

27 Hraberci = Krabčice?, Crenuc = Černouček?, Scrisin = Chržín?, Libin = Libkovicé??? (*CDB I*, č. 100, s. 105; *Nový 1972*, 106–107)

28 Rozdílné názory na vyšehradskou držbu shrnul P. Kopal (2001, pozn. 130).

29 Jarohněv daroval hospites v Mnetěši, jeho bratr Nemoj s manželkou darovali premonstráckám část Vražkova, zatímco jeho synové Veleslav a Matouš postoupili Krabčice s vinicí a lesem, Matouš kromě toho daroval i další nejméně tři statky (*CDB II*, č. 286, s. 284–285). Vyčerpávající rozbor listiny podal J. Pražák (1955, zejm. 180). Doksanské nekrologium sice přisuzuje dar Krabčic jakémusi velmoži Smilovi, ale ve shodě s P. Kopalem budeme v tomto spíše důvěřovat listině (*Kopal 2001*, pozn. 130), v níž je Smil uveden jako původce jiného daru.

století nic,³⁰ Krabčice přešly ve 3. třetině 12. století z rukou Vršovců k doksanské doméně (*Pražák 1955*, 180) a Rovné – jak už víme – patřily koncem 12. století johanitům a velmožům z Rovného, poté pražskému biskupství. Zdá se tedy, že ke zmíněnému rozdělení muselo dojít někdy před sklonkem 12. století a společná obvodová hranice bude mít ještě starší původ.³¹

Archaičnost katastrálních hranic a sídelní struktury vršovských vesnic pod Řípem podporují i výsledky intenzivního archeologického průzkumu. V extravilánech pojednávaných vsí nebyly identifikovány – kromě těžko interpretovatelného hrazeného areálu v k. ú. Ledčice (*Gojda et al. 2010*) – žádné zaniklé sídlištní areály raně středověké datace.³² Naproti tomu mladohradištní řadová pohřebiště (*Zápotocký 1965*, 314–385) vykazují buď těsnou prostorovou vazbu na současná vesnická jádra (Straškov, Vražkov), nebo byla situována v jejich extravilánu (Černouček, Kleneč?, Libkovice pod Řípem?), přičemž se zachovává nápadná vazba jedné vesnice na jedno pohřebiště (obr. 8. 11). Domníváme se tedy, že vesnické obvody lemující úpatí řípské hory představují velmi archaický útvar, jehož vznik může být spojován s teritorializací Vršovců a který je, snad právě v důsledku těchto okolností svého vzniku, příkladem velmi raně stabilizace vesnických areálů v českém prostředí.

Vraťme se však ke katastrálnímu území Mnetěše, které do této struktury nezapadá. Původní tvar území této „vršovské“ vsi (který neznáme) byl později transformován tak, že jeho osou se stala cesta – nepochybně velmi významná, cítil-li vlastník Mnetěše potřebu majetkoprávně si pojistit její dlouhý úsek – sestupující po spádnicí po jižním úbočí Řípu. Její pokračování za jihozápadní hranicí mnetěšského obvodu lze vysledovat v síti místních cest a úvozů vyznačených na mapách 1. a 2. vojenského mapování. Cesta směřovala k Loučkám, před vsí se stáčela k jihu na Budislavice a pokračovala přes Zeměchy, Otovice a Velké Přílepy ku Praze. Na mapě je nápadný její rovný průběh, poměrně důsledné míjení sídlištních areálů (včetně např. města Velvary, vzniklého v polovině 14. století) a častý souběh s hranicemi katastrálních území, z čehož lze usoudit na velké stáří této komunikace. Tvar mnetěšského katastru by byl těžko přizpůsobován průběhu spojnice mezi Pra-

hou a Řípem v době, kdy byl součástí roudnického panství (tedy po roce 1577). Intenzivní užívání cesty a tím i konečnou fázi vývoje mnetěšského obvodu lze mnohem pravděpodobněji spojit se strahovským panstvím, a to spíše s jeho starší etapou do počátku 15. století. Sjednocení Mnetěše a Řípu do jednoho katastrálního území nastalo rovněž z iniciativy strahovských premonstrátů, poté, co se stabilizovala společná držba obou majetků v rukou kláštera. Argumentovat lze i obráceně: expanze mnetěšského katastru na úkor starších „vršovských“ vesnických obvodů nastala až v důsledku rostoucího významu jižní přístupové cesty na Říp, tedy zřejmě po Soběslavově a Zdíkově obnově kostela sv. Jiří, čímž získáváme opět chronologické potvrzení stáří podřípské sídelní struktury pomocí terminu *ante quem*.

8.4 Poznámky k interpretaci kostela a shrnutí výsledků

Význam Řípu v pravěku a raném středověku už byl rozebrán z mnoha aspektů a o mimořádném postavení hory v předkřesťanském kultu se většinou nepochybuje, ačkoli přímé doklady této její úlohy nebyly nikdy získány.³³ Vedle nepřímých argumentů geografických a lingvistických se poukazuje na existenci osamělé sakrální stavby, která nemohla plnit žádné obvyklé funkce a jejíž mimořádný význam měl tudíž vyplývat ze záměru adaptovat vrcholek kultovně využívané hory na křesťanský sakrální areál obvyklým mechanismem *interpretationis christiani*. Potíž je v tom, že datování kostela, který předcházela Soběslavově rotundě, nelze podložit žádnými spolehlivými argumenty: jak výstavba v době Boleslava I. či II. (*Třeštík 2007*, 74), tak její vznik v souvislosti s rozvojem vojtěšského kultu v 1. polovině 11. století (*Merhautová 1971*, 307) zůstávají pouhými spekulacemi.³⁴ Přesto podporuje existenci předkřesťanského sakrálního areálu na Řípě jedna závažná indicie, a sice charakter doposud evidovaných stop pravěké lidské aktivity: nálezy postrádají běžný profánní ráz (osídlení, fortifikace) a jsou nápadně sporadické, horizont raně středověký zatím nebyl doložen vůbec (*Sklenář 2008*). Archeologický obraz Řípu byl nepochybně velmi zkreslen jednak absencí cíleného terénního výzkumu, jednak rozsáhlým poškozením potenciálních archeologických situací v důsledku odlesňování či naopak zalesňování, eroze a sesuvů půdy v nedávné minulosti (např. *Rieger*

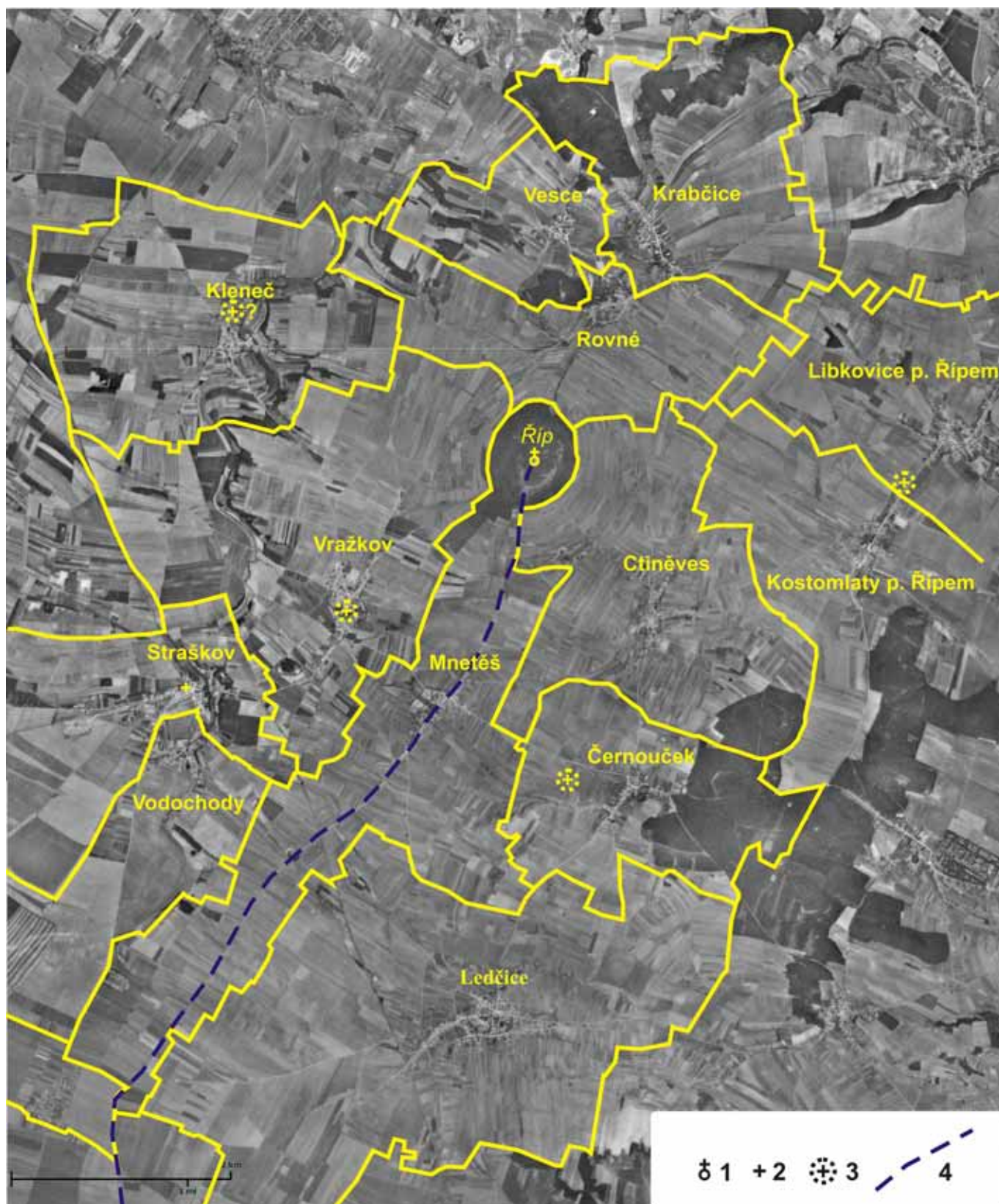
30 První zmínka spojovaná s touto vsí pochází z r. 1400 a týká se předání platu z Vesce Kateřinou Kaplířovou ze Sulevic pro založení nadace v pražském chrámu sv. Víta (*LEr VI*, č. 101).

31 Tvary a hranice katastrálních území představují stále málo doceněný pramen ke studiu struktury osídlení, přičemž disponujeme již několika příklady, které dovolují kontinuitu některých těchto útvarů sledovat až do raného středověku, a to zejména na církevních panstvích (*Boháč 1982*; *Klápště 1994*, 120; *Velímský 1998*; *Nováček a kol. 2010*, 130–134); z bohaté zahraniční literatury připomeňme alespoň *Bonney 1976*; *Waterbolk 1991*; *Griffiths et al. eds. 2003*.

32 Staré nálezy (*Zápotocký 1965*, 289) i zmínkou publikovaná sídlištní situace v západním sousedství románského kostela sv. Petra a Pavla v Kostomlatech pod Řípem (*Cihla 2005*, 29) jsou spíše argumentem pro superpozici mladohradištního a pozdně středověkého sídlištního areálu.

33 Z řady analýz Řípu jako slovanského kultovního centra uvedme alespoň dvě – tu první (*Chaloupecký 1919*) a tu nejdůkladnější (*Třeštík 2007*). Se skepsí hodnotí kultovní význam Řípu Waldhauser – Novák – Slabina (2008, pozn. 5), závěry této práce jsou bohužel poznamenány faktografickými omyly.

34 Patrocinium sv. Vojtěcha, doložené jednorázově roku 1273, nemůže být primárním zasvěcením rotundy. Je totiž málo pravděpodobné, že by se ve 14.–15. století tato dedikace změnila ve prospěch typicky raně středověkého patrona sv. Jiří (jeho první ověřený doklad pochází z nápisu na zvonu z r. 1509: *Prusík 1885*, 270). Přijatelnou domněnkou (ale ničím více) je naopak rozšíření původního svatojiříského zasvěcení o patronát vojtěšský v souvislosti s přestavbou v roce 1126.

Obr. 8.11 – Středověký sídelně historický kontext Řípu: 1 – rotunda sv. Jiří, 2 – řadové pohřebiště mladší doby hradištní, 3 – dtto bez přesnější lokalizace, 4 – cesta z Prahy na Říp. Plné linie – hranice katastrálních území, podkladem ortofotomapa z roku 1954. Kresba K. Nováček s využitím historické ortofotomapy © CENIA 2010, podkladové letecké snímky poskytl VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2009.

Fig. 8.11 – Medieval settlement – historical context of the Říp Hill: 1 – Rotunda of Saint George, 2 – burial site from the Late Hillfort Period (LHP), 3 – uncertain localization of LHP burial sites, 4 – road from Prague to the Říp. Full line – boundary of the cadastrals based on orthophotomap from 1954. Drawing by K. Nováček after historic orthophotomap © CENIA 2010, underlay aerial photographs by VGHMÚř Dobruška, © MO ČR 2009.

1868, 522–23). Přesto je nápadné, jak absence sídlištních aktivit a celková sporadičnost nálezů na Řípu odpovídá situaci proslulých posvátných hor na území Polska, kde byl tento fenomén sledován v posledních desetiletích ve střední Evropě nejsystematičtěji. Prakticky všechny hypotetické kultovní okrsky na vrcholcích hor v Polsku také byly, stejně jako Říp, během raného středověku transformovány na křesťanské sakrální areály, přičemž mezi kostely tohoto zvláštního účelu nechybí jak půdorysný typ rotundy (např. Łysa Góra, Góra Lecha v Hnězdně), tak zasvěcení svatému Jiří (Góra Lecha v Hnězdně) (*Buko 2006*, 107–128 s lit.; *Kolczyński 2005*; *Świechowski 1984*, 14).

Řípský kostel neznámé doby vzniku a neznámé dispozice, pravděpodobně však již dlouhou dobu pustý, neboť zanikla i jeho fundace (*capellam destructam reconstruxit, ...dotis iuri restauratam: FRB II*, 205), byl rámcově roku 1126 nahrazen rotundou s jižním vstupem, pavlačovou emporou a válcovou věží přístupnou výhradně z empory. Rotunda byla později, ale

patrně ještě ve středověku, doplněna o další stavby obytného a sakrálního účelu, určené pro administrující kleriky. Temeno hory bylo jižní cestou spojeno se strahovskou Mnetěší, odkud vedla cesta ku Praze, nápadně přímá komunikace, o jejímž zvláštním významu lze pouze spekulovat (poutnická, posvátná cesta?). Neobvyklý tvar a uspořádání mnetěšského území, determinované průběhem této cesty, spojuje problematiku rotundy s vývojem sídelní struktury kolem Řípu. Minimálně část vesnic po obvodu hory tvořila jádro majetkové domény Vršovců a je pravděpodobné, že právě tato dlouhá alodiální držba (nejméně od pokročilého 11. do sklonku 12. století) vytvořila formaci stabilizovaných, nukleovaných vsí s izometrickými pozemkovými obvody a řadovými pohřebišti.³⁵

Únosnost těchto hypotéz bude snad možné posoudit dalším výzkumem Řípu i jeho kostela. Jsme přesvědčeni, že intenzivní výzkum stále ještě může přinést nové výsledky, jakkoli byly jeho možnosti v uplynulých dvou staletích drasticky omezeny.³⁶

35 K možné souvislosti mezi vznikem nukleovaných vesnických jader a kolonizací opírající se o závislé obyvatelstvo *Nováček 2010*, 187. Nevolníky ve vsích na Podřipsku výslovně a unikátně dokládá právě Nemojova závěť z počátku 12. století (*CDBI*, č. 100, s. 105; *Petráček 2003*, 79–80).

36 Děkuji kolegům, kteří mi byli různou formou nápomocni, zejména při shromáždování rozptýlené dokumentace k obnovám rotundy: PhDr. Kamilu Podroužkovi, PhD., Tomáši Snopkovi, ing. arch. Miloši Solařovi, ing. arch. Mileně Hauserové, CSc., Mgr. Tomáši Bernhardtovi a Mgr. Martinu Ježkovi, Ph.D. RNDr. Romanu Krivánkovi děkuji za zajištění geofyzikální části průzkumu.

9.

Závěr

Projekt Archeologie krajiny Podřipska, jehož výsledky přináší tato monografie, přispěl k poznání pravěkého a raně středověkého vývoje daného regionu, a to jak v rovině heuristické (identifikace, evidence a dokumentace nových archeologických areálů, lokalit, objektů), tak v rovině metodologické. V rámci objevů dosud nezachycených stop lidského osídlení byly zjištěny rovněž nové druhy památek, jejichž následný výzkum přinesl řadu poznatků, týkajících se specifických aspektů pravěkého a raně středověkého vývoje Podřipska. Některé výzkumné aktivity zároveň obohatily dosavadní poznání již známých archeologických lokalit a přinesly tak specifické poznatky, na jejichž základě lze revidovat náš pohled na roli či funkci těchto míst. Konečně kombinace různých výzkumných metod na jedné lokalitě přispěla zároveň k ověření jejich potenciálu a vhodnosti použití k průzkumu různých druhů archeologických struktur či situací. Tyto poznatky lze dále využít při průzkumu podobných archeologických situací i mimo námi zkoumanou oblast.

9.1 Potenciál jednotlivých použitých metod výzkumu

Z heuristického hlediska (identifikace nových archeologických lokalit) prokázala největší potenciál zejména letecká archeologie. Touto metodou byly v rámci projektu objeveny jak dosud neznámé sídelní areály, tak dílčí izolované struktury. Příkladem budiž zjištění v Ledčicích, na jižním okraji Ctiněvsí, na poli východně od kostela sv. Matouše tamtéž, nebo např. ve Vražkově. Na tomto místě je zároveň nutno zdůraznit, že řada dílčích objevů letecké prospekce v oblasti Podřipska byla učiněna mimo rámec výzkumného projektu a nejsou tudíž v této publikaci prezentovány. Je však pochopitelné, že tyto významné objevy důležitost letecké prospekce ještě více umocňují. I vzhledem k různým omezením, která dálkový archeologický průzkum provázejí, je třeba zdůraznit, že (v případě, že je tato metoda aplikována ve vhodném typu krajiny a za podmínek, které je třeba dodržet) jeho potenciál tkví zejména v možnosti obsazení rozsáhlých ploch v krátkém časovém úseku. Ve srovnání např. s povrchovými sběry je v tomto ohledu efektivita této metody výrazně vyšší. Pokud by bylo v nejbližší době realizováno rovněž nasazení průkopnické technologie dálkového průzkumu a výškopisného mapování metodou ALS (LIDAR), měla by tato skutečnost zásadní význam např. pro prospekci zalesněných ploch, resp. takových situací, kde je potenciál „klasické“ letecké archeologie značně omezen. Příkladem areálu, v němž by se tato metoda výborně uplatnila, je lokalita Sovice, kde byl digitální model povrchu terénu vrcholové plošiny se zmíněným lichoběžníkovitým valovitým tělesem prozatím vytvořen plošnou nivelací s využi-

tím totální stanice. Kromě prostorového modelu výše uvedeného tělesa by bylo možno technologii LIDAR rovněž využít v partiích úpatí kopce, kde byly v minulosti registrovány náznaky liniových nadzemních útvarů (reliktů opevnění?), které však prozatím nebyly zkoumány.

Velmi přínosnými se v průběhu projektu ukázaly být zjišťovací průzkumy pomocí mikrovrypů. Jejich potenciál tkví zejména v možnosti prospekce povrchové vrstvy v terénu, ve kterém není za normálních okolností uplatnit sběry. Tento potenciál je značně umocněn organizační nenáročností této metody, což se projevilo zejména při realizaci sběrů na vrcholové plošině hory Řípu. Velký význam prokázala tato metoda rovněž při výzkumu polykulturního výšinného sídliště na vrchu Sovice, kde bylo možné na základě získaného materiálu predikovat antropogenní aktivity na celé vrcholové plošině, avšak s různou intenzitou.

Naopak potenciál analytického povrchového sběru, prováděný na zemědělsky využívaných plochách, se ukázal jako značně omezený. Výsledky této metody, aplikované na polykulturní lokalitě poblíže kostela sv. Matouše ve Ctiněvsí naznačují, že její největší význam spočívá de facto rovněž (pouze?) v rovině zjištění přítomnosti archeologických pramenů (movitých artefaktů), resp. v potenciálním zjištění přítomnosti dílčích chronologických komponent. Např. detailní strukturu lokality – především vlivem dlouhodobého působení transformačních procesů, jimž jsou vystaveny archeologické situace v povrchových vrstvách – je však prostřednictvím analytických povrchových sběrů prakticky nemožné vystopovat. Touto metodou se rovněž jenom ojedinele dá zjistit stáří některých specifických (zejm. liniových) objektů, např. příkopů, žlabů apod.

Zkušenosti získané aplikací povrchových sběrů na Podřipsku nicméně zřetelně ukazují, že soubory získané tímto způsobem mají nezastupitelný význam pro výpověď o přítomnosti / absenci minulých lidských aktivit ve specifickém typu georeliéfu, resp. v prostředí okrajových partií teras a terénních hran. Při hodnocení výsledků těchto výzkumných aktivit je však třeba mít na paměti, že vzhledem k dynamice přírodních sil a lidského impaktu dochází k nepřetržitému snižování jejich povrchu, k odstraňování ornice, podorničí a kulturní vrstvy a k obnažování horních částí zahloubených objektů. Rychlost tohoto procesu je přitom odlišná na místech kultivovaných orným zemědělstvím (tam je největší) a na zatrávněných či zalesněných plochách. V důsledku tohoto procesu (z hlediska zemědělských potřeb současného člověka v podstatě negativního) se na povrch země opakovaně dostávají pozůstatky po dávných aktivitách našich prapředků, resp.

sekundární výplně zahloubených objektů (obydlí, příkopů, jam apod.) a v nich rozptýlené artefakty. Do doby, kdy jsou zcela odstraněny (sneseny, denudovány) nadložní vrstvy a je zasaženo podloží, resp. nejspodnější části objektů do něj zasažující, je přítomnost zaniklého osídlení opakovaně dokládána výskytem především keramiky. Sběry (a to i jednorázové) na terénních hranách jsou tak velmi vhodným způsobem zjišťování, zda konkrétní polohy na nich byly v minulosti využity k osídlení a pokud ano, v jakém časovém intervalu k tomu docházelo. Z objektivních výše popsaných příčin dynamiky povrchové vrstvy je to také letecká prospekce, která se výborně uplatňuje v těchto terénech. Kombinace obou metod přináší nejlepší výsledky právě zde.

Jako velmi důležitou (a v procesu sběru archeologických dat nezastupitelnou) formu sběru primárních dat hodnotíme výzkum odkryvem. Pouze tato metoda je v řadě případů schopna poskytnout data potřebná k základní interpretaci a ke chronologickému zařazení dílčích prostorových struktur, popř. plošně rozsáhlejších situací. Tento předpoklad byl jednoznačně potvrzen zejména v Ledčicích, kde bylo původně před archeologickým odkryvem zvažováno datování tohoto areálu do doby halštatské, nebo např. v případě mohyly v Kostomlatech, kde by bez výzkumu odkryvem chronologické zařazení objektu nebylo vůbec možné. Na druhou stranu, rovněž potenciál výzkumu odkryvem může být v některých situacích značně omezen. Příkladem mohou být zejména liniové objekty, jak ukázala např. situace ve Straškově nebo ve Ctiněvsi. Na posledně jmenované lokalitě je prozatím problematičtější rovněž interpretace hlavního zahloubeného objektu, avšak doufejme, že tato situace dozná změny s dokončením zdejšího výzkumu.

9.2 Nově objevené lokality

Pokud bychom hodnotili přínos nově objevených lokalit z hlediska historického vývoje regionu, největší význam lze zřejmě spatřovat v objevu výše zmíněného raně středověkého areálu v Ledčicích. Obdobné prostorové struktury nebyly dosud v oblasti Podřipska nejen archeologicky zkoumány, ale ani známy. Existence ohrazeného areálu nejspíše s hospodářskou funkcí tedy výrazně obohatila poznání různých forem středověkých sídelních či výrobních struktur nejen v rámci regionu, ale také v kontextu celých Čech.

Rovněž objevy izolovaných objektů nebo situací na mnoha místech, dosažené zejména prostřednictvím letecké prospekce, přispěly k archeologickému poznání regionu. Typickým příkladem prvního jmenovaného typu je trapezoidní liniový útvar s objektem typu macula ve Vražkově, který je nejspíše pohřbním areálem. Z typologického hlediska nebyl podobný objekt na Podřipsku v období před aplikací letecké prospekce znám (jinde byl však leteckým průzkumem opakovaně identifikován). Jeho objevení lze tedy chápat rovněž jako jeden z neodmítkovatelných přínosů projektu. Totéž se týká odhalení rektilineárních ohrazení na poli východně kostela sv. Matouše

ve Ctiněvsi. Přestože je tato lokalita známá odborné i laické veřejnosti po velmi dlouhou dobu, zmíněné ohrazující příkopy zde byly zjištěny až v rámci projektu. Ačkoliv tento typ ohrazení byl na Podřipsku zkoumán již dříve v Černoučce, terénní výzkum ve Ctiněvsi přispěl k poznání jejich variability z hlediska konstrukčního resp. funkčního.

V rámci projektu byly nově objeveny rovněž některé další zajímavé areály, které nemohly být z důvodů nedostatku pracovních a časových kapacit zkoumány. Za všechny jmenujme polohu se sídelními objekty a s dvojitým ohrazujícím příkopem na jižním okraji obce Ctiněves.

9.3 Výzkum specifických prostorových struktur a doposud nezkoumaných lokalit

Pro účely projektu byl zpracován výzkum pohřebiště ze střední až mladší doby bronzové ve Straškově, který postihl několik hrobových celků, tvořených kruhovými žlaby s vlastním pohřbem uprostřed. Vyhodnocení výzkumu těchto specifických prostorových útvarů bylo předmětem zájmu projektu zejména proto, že leteckou prospekci byly na Podřipsku v mnoha případech v minulosti objekty tohoto druhu zachyceny. Zpracování výzkumu pro účely projektu přineslo zásadní poznatky nejen ohledně jejich funkce, ale také řadu podnětů, týkajících se např. jejich dosavadní interpretace, kdy byly povětšinou považovány za relikty mohyl. Straškovské naleziště poskytlo řadu indicií v tom smyslu, že by se v některých případech mohlo namísto mohyl jednat o ploché pohřební areály s aplikací specifického způsobu pohřbívání.

Velmi významné poznatky přinesl rovněž výzkum mohyly na katastru obce Kostomlaty pod Řípem. Studium problematiky variability pohřbívání na začátku raně středověkého období je ve sledované oblasti v počátcích. Výsledky tohoto výzkumu tak přispěly k vytvoření báze, ze které je možno při rekonstrukci pohřebního ritu časně slovanského, popř. starohradištního období alespoň rámcově vycházet. Uvedený výzkum zároveň přispěl k vytvoření základní představy o charakteru obdobných útvarů, se kterými se v oblasti náhorní plošiny mezi Ctiněvsí, Kostomlaty a Jevíněvsí často setkáváme.

Příkladem archeologické lokality, která je odborné obci známa již řadu let, avšak doposud nebyla zkoumána, je areál výšinné polohy na nepřehlédnutelném vrchu Sovice. Archeologický výzkum zde především potvrdil dosavadní poznání chronologického rámce využívání lokality, zároveň jej však významně rozšířil doložením starobronzových (sídelních?) aktivit. Výzkum přinesl rovněž první poznatky ohledně konstrukce a chronologie valovitého nadzemního tělesa lichoběžníkovitého půdorysu, jehož existence může souviset s raně středověkým osídlením lokality. Výzkumem byla také ověřena řada dřívějších hypotéz, týkajících se např. existence či neexistence opevnění vrcholové plošiny, popř. rozsahu využívání vrcholové plošiny v pravěkém či raně středověkém období.

Významné poznatky byly učiněny při zjišťovacím povrchovém průzkumu na vrcholové plošině ústřední krajinné dominanty a geografického středu celé oblasti hory Říp. V roce 2010 provedený povrchový sběr byl jednou z mála dosavadních odborných aktivit uskutečněných na této hoře a na základě jeho výsledků lze poprvé zvažovat rovněž sídelní potenciál této lokality, u níž byl prozatím akcentován význam symbolický nebo kultovní.

Závěrem budiž zdůrazněno, že projekt *Archeologie krajiny Podřipska* jednoznačně svou koncepcí potvrdil smysluplnost archeologické práce s využitím kombinace co největšího počtu

archeologických metod, a to rovněž mikrosondáže, jejíž oprávněnost bývá občas zpochybňována. Autoři projektu nevidí problém v omezeném využití destruktivních metod, jsou-li prováděny jednoznačně za účelem řešení přesně definovaného a jednoznačně specifikovaného problému, nikoliv pouze se snahou „něco odkrýt“. Samozřejmostí by však v obdobných situacích mělo být zakomponování výkopových aktivit do rámce celé škály dalších archeologických metod, poněvadž pouze komplexní pohled na řešení konkrétní problematiky nás může posunout co nejbližší k jejímu poznání.

Summary

1 Introduction to the Archaeology in the Landscape around the Hill of Říp project

In 2005 the Department of Archaeology at the University of West Bohemia in Pilsen acquired through the *Research Programme Foundation (RPF)* of the Ministry of Education (MŠMT ČR) financial support for a large research programme entitled *Neglected Archaeology*. For the following six years (2005 – 2010) the Department of Archaeology was able to develop projects in terms of this programme focused thematically and methodically to field methods which have not previously belonged to traditional forms of archaeological survey (e.g. systematic excavations of prehistoric, medieval and post-medieval sites and monuments preserved in forested areas or evaluation of archaeological potential of a woodland from the point of view of research and protection of archaeological heritage). Some of the projects within the purview of the Neglected Archaeology programme aimed to contribute to the solution of questions omitted by traditional archaeology, and which are the focus of a limited number of the scholarly community who have been dealing with them in only the past two decades (e.g. application of non-destructive methods, study of alluvial environment and its past dynamics and settlement). We have also re-opened some themes which were the focus of archaeological researchers in the past (i.e. in the 1960' – 1980') but have been later postponed (e.g. research of medieval and postmedieval rural settlement or deserted villages and their agricultural hinterland; see *Gojda 2005* for more details about RPF).

One of the largest projects within the RPF was carried out between 2006 – 2010 by a team of the academic staff and doctoral students of the Department of Archaeology at the University of West Bohemia including also one regional archaeologist from the Museum of the Říp area in Roudnice nad Labem (e.g. *Gojda 2007a*). The largest project or the first conceptually oriented long-term project, focused on the study of landscape and settlements of the Říp area, was expected to reach a wider understanding of the history of ancient settlement of the geomorphological type plateau, including significant dominating features of a solitary standing hill. The project also was aimed at methodology problems (systematically introduced way of combination of field methods of identification and data documentation when non-invasive procedures of remote sensing and terrestrial survey are emphasized). Its theoretical basis originated thematically and methodologically in several landscape and spatial projects carried out previously by the Institute of Archaeology of Academy of Sciences Czech Republic (especially the “Settlement Space in Prehistoric Bohemia” one which was performed between 1997 – 2002 (*Gojda 2000a*).

The aim of the project was to contribute to the understanding of the dynamics of the prehistoric and medieval settlement in the Říp area (this dominant feature was, unlike original intentions, also included into the project, but only its hill-top area) and to observe the reflection of human activities from the Neolithic until the High Middle Ages and how these had changed the appearance of the landscape. Partially, the project also questioned the problem of settlement strategy in long-term development, settlement density, discontinuity, and location of settlements in relation to environmental conditions. As far as the methodology was concerned, we aimed at the observation informative potential and representativeness of data obtained during plough-walking, or testing the effectiveness of long-term visual aerial prospection compared to possibilities provided by study of aerial orthophotos on internet map servers. Although we have evaluated a large amount of data obtained from the Říp area survey before 2006, the main source basis consists of data obtained during the project's field research.

The presented project originates methodically in contemporary trends, applied in research of landscape and settlement in history. Its roots can be traced in post-war German *School of Settlement Archaeology* represented most of all by the Göttingen school (H. Jahnkuhn) and its ancestors (e.g. H.–J. Eggert) which introduced the term “Landesaufnahme” known also from British approach as *field archaeology* (emphasized are identification, documentation, drawing/photo documentation, mapping immovable sources preserved in the terrain relief, evaluation of settlement topography and relation to particular components in landscape and to other monuments than archaeological excavation; see e.g. *Gojda 2000b; Kuna 2004* for more details). Through the integration of archeological (preferably non-destructive), historical, geographical and other disciplines, integrated study focused on complex understanding of the landscape in its historical dimension has come to life (landscape archeology, landscape history). In relation to the use of modern hardware and software technologies, which can be applied in this field (remote sensing, geophysics, GIS, GPS), and heuristic possibilities and processing procedures which support these technologies (e.g. sampling or analytical research), the Říp area project was focused on using contemporary data basis (in form of a computer database), and gathering more data in combination of analytical and synthetic way of research (plough-walking and aerial prospection respectively) and on their evaluation. Furthermore, we wanted to compare the informational value of sources obtained by traditional and non-destructive/less-destructive methods for solving questions related to landscape and settlement archaeology.

The project territory under exploration is situated on the boundary of Central and Northern Bohemia and according to contemporary administrative organization it is situated in the Region of Ústí nad Labem (Litoměřice district) in its major part and in the Region of Central Bohemia (Mělník district) in its minor part. This project was aimed at understanding part of the geomorphological unit of Dolnooharská plateau (an area of approximately 350 km²). The territory analyzed is of a circular shape, 11 km in semi-diameter with the hill of Říp in its center. Boundaries of the area of interest are drawn by villages of Štětí, Vliněvš, Všestudy, Velvary, Budyně nad Ohří, Doksany. This area occupies a flat to slightly undulating plateau, rising from a wide alluvial lowland north-west of the confluence of the Labe and Vltava Rivers. Distinct terrain edges formed by this bottom land are raised for almost 50 – 100 m.

Aims of this project and its time schedule limited for obtaining new data by means of field research made us to define a core area (the Říp Hill in the center, again) – the majority of field research methods were applied there. This area is approximately 80 m² large and bounded by towns and villages of Roudnice n. L., Bechlín, Libkovice pod Řípem, Horní Beřkovice, Ledčice, Straškov a Račiněves (Fig. 1.10).

2 Archaeological investigation in the territory around the Říp: An Overview

The area of Podřipsko (the vicinities of the Říp Hill) was mentioned previously in the first study that summarised archaeological findings in Bohemia. This study is the work of the knight Biener of Bienenberk dated to 1778 and there we can find a note on Račiněves in relation with the finding of urn burials.

Podřipsko is also an area with which the name of a Czech priest and an enthusiastic amateur archaeologist Václav Krolmus (1790 – 1861) is inseparably connected. With his work there is related especially the site on the field to the east from the church of St. Matthew in Ctiněves, later linked by the scholars of the modern era with the last resting place of the legendary Forefather Čech (see chapt. 5). Podřipsko also featured among the areas of interest of Josef Ladislav Píč (1847 – 1911), a custodian of the prehistory collection of the National Museum in Prague, whose name is related to such important sites, such as the previously mentioned Bylany burial site in the cadastral area of Račiněves or further away the field by the church of St. Peter and Paul in Doksany.

Karel Rozum was a highly educated figure who focused his attention on the archaeology of Podřipsko and one of the founders of the original Museum of Podřipsko in Roudnice nad Labem. He also wrote two studies which represent very important sources on the later destroyed and archaeologically never studied elevated settlement Slavín on the southern outskirts of Roudnice nad Labem. An important personality who left his mark in the area of Podřipsko was Alfréd Píffl, later the Dean of the Faculty of Architecture of the Slovak University of Tech-

nology in Bratislava (1907 – 1973). He played a great role in the preservation of a number of archaeological monuments in Podřipsko. Josef Dobr has also to be mentioned for his contribution to archaeological research into the Migration period especially in connection with the study of several burials from this period in the former local sand pit on the southern outskirts of Roudnice nad Labem.

In the post-war period the attention of a number of important archaeologists was aimed at Podřipsko. Among others we can mention Milan Zápotocký, Jiří Hrala, Drahomír Koutecký, Karel Žebera, Vladimír Salač and Karel Sklenář.

In the recent past and in the present, rescue archaeology in Podřipsko is undertaken mainly by the Regional Museum in Litoměřice and the re-established Podřipské museum in Roudnice nad Labem. In relation to the former, Oldřich Kotyza deserves to be mentioned, some smaller projects of the Roudnice museum were then undertaken by Martin Trefný.

In the overview of the history of research into the prehistory of Podřipsko there have to be mentioned the activities connected with aerial prospection, linked with the names of M. Gojda and Z. Smrž.

3 The contribution of archaeological remote sensing to the study of landscape and settlements around the Říp Hill

The current understanding of prehistoric and medieval settlement in the area around the Hill of Říp results from the effort of many generations of antiquarians, amateur and professional archaeologists who in their work applied almost all methods of identification, record documentation, and most of all excavation. Especially in the last 20 years the area around Říp has become one of the main regions in our country where modern procedures of archaeological research have been applied, where potential of preferably non-destructive methods have been tested and their combination with traditional approaches to field research in form of excavation. It should be noticed that some of these methods were applied in Bohemia earlier (such as geophysical survey), some were applied only marginally (surface artifact collection, mainly in the form of synthetic and not only analytical approach which is preferred at present) and some of them were not applied at all (remote sensing, especially aerial reconnaissance). The present trend is based on integration of these particular methods to enable us to analyze data of various characteristics because they were obtained by using different methods, and transform it into a form usable for general understanding (synthesis).

Archaeological remote sensing (ARS), direct visual prospection, and evidence provided by vertical aerial and satellite photos, has significantly contributed to the understanding of past of the Říp area. Regarding contemporary absence of large excavations of Prehistoric and medieval settlements (or their residential – storage – refuse areas), we would not have

had any idea of what they looked like, of their distribution in landscape, nor of representation of features included in these areas if we had not used the full potential of the ARS. Not many larger excavations of funerary components have been carried out in the landscape around the Hill of Říp, nevertheless, the ARS has significantly contributed to record of funerary areas (consisting of one or several more features in majority) which are qualitatively different to areas or excavated features proven by field research (Ctiněves 4 and Černouček 1: square enclosure; Vražkov and Nižebóhy: trapezoidal enclosure).

Areas of the Prehistoric populations in the Říp area are, according to the evidence of the ARS, proven by a wide variety of residential components. The majority of them provide information that these components were part of residential units (rural settlements). Palimpsest created by overlapping features (houses, pits, enclosures), visible from above, testifies to long-term and repeated settlements in this space. This is confirmed by data obtained during field researches (plough walking) which provide evidence of long-term continual use of the Prehistoric residential areas. There are also features of different natures in these palimpsests, which imply that in the time of long duration, function of these areas was changing.

The most common type of feature in Prehistoric/ medieval areas indicated by cropmarks in the area of interest, as well as on other sites are point features termed *maculae*. The majority of them represent cultural (refuse, storage etc.) pits of circular, oval or not regular ground plan which illustrate situations known from the archaeological excavations, especially in the case of Prehistoric settlements (Neolithic – Iron Age; number of sunken-floor dwellings significantly increases in late prehistory and early Middle Ages) where these features are the most common. Their presence has been noticed in almost all evidenced areas in which they form the most numerous component. Beside pits, there are square spot features of mostly rectangular shape on the residential areas, which can be divided into two categories: 1. large features of more or less rectangular plan (sometimes supplemented by annexes or small entry rooms) whose shape and size (3,5 – 5 x 2 – 3 m) imply sunken-floored huts – one feature of this type of size 460 x 320 cm was partly excavated in the Ledčice 6 area inside the northern part of a double enclosure from the end of the Early Middle Age; see Chapter 5); 2. Smaller features of a rectangular shape whose size belongs to average size of sunken-floored huts and burial pits (2,5 – 3 x 1,5 – 2). Their interpretation is much more difficult than in case of features from the first group. Based on their size, these features are very similar to either small residential units or large burial pits. Their funerary function could be supported by their frequent setting into lines, or at least by their similar orientation (e.g. Ledčice 1 and 2).

Apart from the point features, there are also linear features represented largely in the landscape around the Hill of Říp. They are in majority ditches limiting circular, oval or rectangular ar-

reas. The interpretation of these so-called “enclosures” has mostly to do with burial or even ritual practices of the past societies. Small circles with 5 – 15 m in diameter are represented most frequently. Their centers are empty or there is a point feature there (burial pit or chamber). In several cases, line of the ditch is cut by an entrance. A medium large circular feature with four entrances has been identified during aerial survey in the Říp landscape. This feature could be interpreted as a Neolithic roundel. Apart from the circular ditch features, there is also another type of enclosure which had not been recorded before aerial survey campaigns in the landscape around the Hill of Říp started. This feature is of sub-rectangular ground plan with rounded corners and mostly including one entrance. In one case, 3 lines of 4 post holes have been detected in its interior. (Straškov 1). In the next case, we have recognized two lines of large (storage? refuse?) pits which half of them is situated inside the enclosure and the second half of them is situated outside the structure (Rovné 1). Evaluation of the ARS data of the Straškov area has provided surprisingly similar results to area excavated in Kolín which is dated back to the Early Iron Age (the Bylany Culture). This fact is very important regarding the burial site of the same age which is situated close to the Straškov residential area.

By means of the ARS, a proven variety of types of features, which are usually found in concentrated situations on several places of the landscape around the Hill of Říp, can tell a lot about the long-term or repeated use of these places (areas) and also about their importance in terms of Prehistoric settlement strategy (taking into account practical, as well as symbolic needs of prehistoric communities) and also about functional changes inside residential areas. Therefore, data obtained from other old residential zones (e.g. Mělník and Kolín regions) whose archeological survey has been enhanced by remote sensing, have now been confirmed.

4 The application of geophysical survey in the *Archaeology in the Landscape around the Říp Hill* project

The region around the Říp Hill and the adjacent lowland agricultural regions of the Middle Labe and the Lower Ohře basins belong to the most intensively air-surveyed landscapes in Bohemia. Thanks to a gradually increasing number of discoveries of archaeological features made through aerial survey, a large number of geophysical measurements were carried out in these regions as well. The assortment of suitable sites around the Říp during the project *Neglected Archaeology* follows the results and experience gained from the previous project, *Settlement space in Prehistory Bohemia*. Earlier experience was used in the phase of selecting areas suitable for the effective application of various geophysical methods, as well as during the interpretation phase of gathered data. New types of identified ditch enclosures in the Říp surroundings indirectly demonstrate the generally presumed significant central and

dominant role of the Hill in the adjacent landscape since pre-history. Apart from verifying archaeological features identified by aerial prospection, geophysical methods were used also during archeological fieldwork on selected sites. The results contributed to more effective procedures of destructive archaeological works or they were used in evaluating documented features in terms of whole areas or landscape parts. Geophysical surveys performed during the Říp Hill landscape project have significantly enhanced the range of geophysically identifiable types of archaeological features and sites.

5 Excavation at selected archaeological sites

A part of the field activities of the project Archaeology of the Podřipsko Landscape was represented by excavation. This was undertaken on several sites in the studied area and in one case outside of it.

In the case of sites Ledčice and Ctiněves, the aim of the research was, foremost, the verification of features detected by aerial prospection, specifically the study of a flat area enclosure and the superposition of two right-angled linear features.

The research of the polycultural elevated site of Sovice, cadastral area Vetlá (undertaken in the years 2007 – 2008) was included in the project for the purposes of research into the importance of specific geomorphological features for settlements and for other anthropogenic activities.

The study of one of the barrows on the cadastral area of Kostomlaty pod Řípem was undertaken for the purpose of gaining basic data about the types of burial features, which are in Podřipsko significantly concentrated, particularly in the area of the elevated plateau between Kostomlaty and Jeviněves. During this project a skeleton burial belonging to the Corded Ware culture was rescued from destruction in the nearby Krabčice.

To assist the complete listing of larger field archaeological interventions that were undertaken recently in Podřipsko region, we included also in this review the site of Straškov, though the research was not undertaken as part of this research project. This was a rescue project of ÚAPPSZČ in Most, undertaken in 1999 – 2000 in relation to the construction of highway D8. The construction disturbed a polycultural site with circular burial features. As these features represent an important phenomenon, which is frequently encountered in Podřipsko during aerial surveys, an analysis of the research that so far has not been processed was included in the project although originally unrelated to it.

In the selection of the above-mentioned sites where an archaeological excavation was undertaken, a range of prehistoric and early medieval sites is represented, forming an integral part of Podřipsko's past. The results of the research hence bring valuable information about an important polycultural elevated settlement, a polycultural prehistoric site with unique linear features, a burial site with interments surrounded by circular ditches, and burials in barrows, as well as an early medi-

eval flat feature of a probably economic function. The data gained hence represent an important contribution to the knowledge of the prehistoric and early historic Podřipsko.

6 The application of plough-walking survey: methods and achievements

A field walking survey represents a method in modern archaeology which allows us to answer various questions without the application of the destructive forms of archaeological research. The results of these field walking surveys depend on the suitability of their application and the evaluation of their potential. As part of the project Archaeology of Podřipsko Landscape analytical fieldwalking took place in the years 2007 – 2009 in the cadastral area of Ctiněves, Kleneč, Krabčice, Rovné and Vražkov. In 2010 the last survey campaign took place on the Říp Hill itself in the cadastral area of Mnetěš.

The field walking concentrated on distinctive terrain breaks, which are vertically delimited from one, two or three sides and represent characteristic geomorphological features in Podřipsko. The aim of the surface survey was to verify the possibility of them having been used already in the prehistory or in the early historic period. Furthermore, field walking targeted those sites that were recorded in the past by aerial surveys as displaying vegetation marks, indicating the presence of various archaeological features. The aim was to date these features with the use of fieldwalking, and possibly also verify the potential of this method in relation to the various vegetation marks or archaeological features. Towards the end of the project, the attention of researchers was also turned to the complete field walking survey of the Říp Hill, which represents a natural geographical centre of the whole area.

After the evaluation of the results of fieldwalking it can be stated that, with the consideration of the similar nature of sites and the application of a unified method of research, the results achieved on the sites greatly differed. If we compare the results of survey on the terrain breaks, which in many cases appeared to be for their very nature ideal places for past settlements, we have to state that the negative findings indicate there is no direct relationship between the suitability of these places for settlement and their actual use as such. It is hence apparent that in future we cannot automatically assume that settlements are located on such places, but on the contrary, must individually verify such assumptions.

As for the potential of field walking for the verification of individual types of archaeological features, the results likewise vary significantly. The results of the survey suggest that the predictive qualities of field walking as to the chronological and functional properties of individual features and sites can vary a lot on agricultural land. As for the linear features this method has a zero potential. The predictive qualities can also vary a lot for the “macula” type features, depending on their function. If these represent features of a burial type, then the probability of their identification and dating using field walking is much lower than for features of

a settlement type. Field walking can contribute most significantly to the dating of features and far less so, if at all, to their spatial distribution. However, it is undisputable that the potential of field walking in areas where the secondary transfer of archaeological artefacts does not occur, for example in forests, is limited.

7 Archaeological investigation of the floodplain (alluvial) environment

7.1 Archaeological investigation in the floodplain of the Obrtka stream near Mastířovice

This chapter presents the results of research in the floodplain of the Obrtka stream in the cadastral area of Mastířovice. The aim of the research was to obtain data about the development in the floodplain of a small stream in the vicinity of a prehistoric settlement that so far has not been studied. The research focused on gaining information about the nature of archaeological remains, the morphology and dating of the floodplain sediments. The collection of data was undertaken using a combination of several non-destructive methods, specifically the remote sensing (oblique scanning from a low-flying aircraft and the analysis of vertical aerial photographs), geophysical survey (magnetometry) and some limited area excavation.

The research drew attention to the extensive erosion and accumulation processes, in the consequence of which the archaeological remains of various date and type were significantly shifted and stratigraphically displaced. Contrary to the expectations, many archaeological features were recorded: sunken features, a system of stone channels, wooden posts and furrows of cross-plowed fields. Last but not least there were identified layers, which developed in consequence to anthropogenic action probably already in later prehistory, and then from later Middle Ages continually through to the present day. Culturally datable finds demonstrate settlement activities in the Neolithic (Linear Band ceramics culture is represented by the find from 2006, see Novák – Petr 2007), Eneolithic, the Bronze Age (Únětice and Knovíz cultures), La Tène period and the Roman period (later Roman period). Medieval and modern finds speak for continuity from the 13th to the 19th century.

7.2 Archaeological investigation in the floodplain of the Vražkovský stream near Mastířovice

In 2009, a small-scale archaeological test excavation southeast of the village of Ctiněves (Litoměřice district) was carried out. The aim of this action was to test the possibilities of archaeological excavation in the study of alluvium.

It was assumed that artefacts and ecofacts would be accumulated at the bottom of a slope due to colluvial erosion. Ideally, it would be possible to date all erosion layers by artefacts contained in them. We also presumed that we would be able to recognize and observe some crash events, such as floods.

It was decided to excavate in mechanic layers 20 cm thick. Later, we realized it was a good assumption because we recog-

nized only 3 layers, all of which were considerably large and so we could have had problems with documentation. Clay subsoil was reached at the depth of 2 meters. We recorded several tens of potsherds and also pieces of bones, some of which were burnt. The ceramic fragments were dated to period from the Eneolithic to the Roman period. Unfortunately, we found only small pieces of pottery, so we could not reconstruct any part of a vessel.

It was not possible to confirm any of our preliminary assumptions by this excavation.

8 The Říp Hill and its church: The evolution and context of the St. George's rotunda

Saint George's church, situated on the top of the Hill of Říp, an icon of the Czech Romanesque architecture, is a structure whose constructional development is known as improperly. This state is a result of four nationalistically oriented and poorly documented reconstructions in the 19th and 20th centuries. Critical revision of scattered reports, fragmentary documentation taken during those renovations, and some of the iconographic and written sources are the subject of this study. On the basis of these sources the main features of Romanesque architectural remains of this structure, dedicated in 1126, are reconstructed, and also constructional development of the church in the later periods is discussed. The building from the beginning of the 12th century, with circular nave and eastern apse, southern entrance, western balcony-type gallery and western cylindrical tower, substituted upon an earlier sanctuary (not yet identified) which had been most probably disused at that time. Only a minimum of authentic details and masonry was preserved from the Romanesque structure. In the late medieval period changes in the inner communication scheme occurred, and also a two-part building was annexed to the southern part of the nave. Most probably this was a house of the clerk, an administrator, or it was some kind of a monks' cell. The first purist reconstruction, carried out in 1826, created a typical picture of a cleared Hilltop with isolated chapel with no additional buildings, which, however, does not correspond to the medieval appearance of the structure at this significant traditional site of pilgrimage with pre-Christian cultural roots. The role of this medieval place of pilgrimage is emphasized by an archaic path going down the Hill on the southern side directed to the village Mnetěš from which it continued more or less straightforwardly to Prague. The unusual shape and organization of the cadastre of Mnetěš, determined by the direction of the path, interconnects questions of the Saint George's rotunda with the development of the settlement structure in the Říp surroundings. At least some of the villages around the Hill were part of the property domain of the noble family of Vršovci, and it is probable that this long-term allodium possession (at least from the 11th to the end of the 12th centuries) created a relatively early set of stabilized

nucleated villages with relationships to cemeteries with regularly spaced burials dated to the same period.

9 Conclusion

The results of the project, *Archaeology of The Podřipsko Landscape*, the subject of this monograph, contributes to the advancement of our knowledge about the prehistoric and early historic developments in this region, both for the heuristic aspect (identification, recording and documenting new archaeological sites and features) and for methodology. Regarding discoveries of previously unknown evidence of human settlement, new archaeological remains were revealed. Their subsequent study brought a number of findings related to the specific aspects of prehistoric and early historic Podřipsko. Some research activities also contributed to knowledge of the previously known archaeological sites, and resulted in findings that either widen or revise our view on the role or function of these sites. Finally, the combination of various research methods on one of the sites also contributed to the verification of the potential of these methods, which can be used further for research on other sites even outside this region.

9.1 The potential of individual methods used during research

As for the heuristic knowledge (identification of new archaeological sites), aerial archaeology appears to be of the greatest potential. Using this method, new sites as well as isolated features were discovered within the project's duration. For example, there are the discoveries in Ledčice, in the southern outskirts of Ctiněves, on the field to the east from St. Matthew's church (also in Ctiněves) or in Vražkov. It should be mentioned here that a number of aerial prospection discoveries were made outside the scope of this research project and hence they are not presented in this publication. Nevertheless, it is apparent that these discoveries all the more highlight the importance of aerial prospection. Even if we consider the various limitations that go hand in hand with the remote sensing survey, it is important to stress that (in case this method is applied in the appropriate type of landscape and in conditions that need to be borne in mind) its potential is primarily the possibility to cover extensive areas in a relatively short period of time. If, in the near future, the use of the pioneer remote sensing method of ALS (LIDAR) mapping was put in practice, it would be of major importance for the prospection of forested areas, i.e. in situations where the potential of "classical" aerial archaeology is very limited. As an example of a site where this method could be particularly useful, is the site Sovice, where a digital model of the plateau's surface with a trapezoid mound-like feature has so far been produced using only a total station. Apart from the spatial model of the mentioned feature, LIDAR could be used for mapping other parts of the hill, where in the past the remains of linear features (ramparts?) were recorded, but so far have not been studied in detail.

Surface surveying using shovel tests has proved to be very advantageous during the research. Its potential is mainly the

possibility of surface prospection in a terrain where fieldwalking is not normally possible. Furthermore, this does not require complicated organisational methods, which became apparent especially during the undertaking of surface surveys on the hilltop plateaus of solitary standing hills Říp and Sovice. (The possibility to predict settlement sites presents mainly the material gathered during the survey of the latter site, where there could be recognised the various intensity of anthropogenic activities in all the individual parts of the hilltop plateau).

On the other hand, the potential of analytical fieldwalking on agricultural land proved to be very limited. The results of this method, applied on the polycultural site near St. Matthew's church in Ctinevěs suggest that its greatest advantage lies (solely?) in the fact that we are able to determine the presence of archaeological remains (portable artefacts), i.e. potentially determine the presence of certain chronological features. The detailed structure of a site, for example, is virtually impossible to determine on the basis of analytical field walking, mainly because of the long-term influence of the transformation processes that have been affecting the surface layers of the sites. Field walking can, in individual cases, only help to arrive at a date for certain specific features, e.g. linear ditches.

The experience gained by using field walking in Podřipsko clearly shows that the collections gathered in this way have an irreplaceable importance in resolving the issue of presence / absence of past human activities in specific types of georelief, specifically around the edges of terrain breaks and terraces. Because of the dynamics of natural forces, and the impact of human activities, the surface is being continually levelled, lowered, and topsoil scraped away; in consequence underlying sunken features become exposed. The speed of this process varies in places, e.g. on cultivated ploughed land (where it is the greatest) and in grassland or woodland. In consequence of this process (which is very much negative), the remains of past activities of our ancestors repeatedly rise to the surface. In fact it is the secondary infill of sunken features (dwellings, ditches, pits etc.) and the artefacts present in these. Until the top layers in the soil are completely scraped away or destroyed and the subsoil is exposed (i.e. the sunken features that cut into it), the presence of deserted settlements is repeatedly indicated, particularly by the presence of pottery. Fieldwalking (even if done only once) on the terrain breaks represents a suitable way of finding answers to questions whether a given area was or was not used for settlement in the past, and if it was, then in what time period such took place. Because of the above described aspects of the dynamics of surface layers it is also aerial prospection that can be of greatest use in this type of terrain. It is here that the combination of both methods brings its best results.

Excavation represents an irreplaceable form of collection of primary data. Only this method can, in many cases, provide the data necessary for the basic interpretation and dating of individual features or more extensive archaeological situations. This as-

sumption was confirmed particularly in Ledčice, where before excavation the site was incorrectly dated to the Hallstead Period, or in the case of the barrow in Kostomlaty where, without excavation, the dating of this site would not be possible at all. On the other hand, even the potential of excavation can in some cases be very limited. In example, the linear features in Straškov or Ctiněves can be mentioned. In the latter case, particularly problematic is the interpretation of the main sunken feature, but we hope to resolve this issue before the research is finished on this site.

9. 2 New sites discovered

In evaluating the contribution the newly discovered sites bring to the debate on the historical development of the region, of greatest importance appears to be the discovery of the early medieval site in Ledčice. Spatial structures of similar nature have not been studied or even discovered so far in the region of Podřipsko. The existence of the enclosure of a probable economic function hence not only enriched our knowledge of the various forms of medieval structures, not only within the given region, but in the context of whole of Bohemia.

Likewise, the discoveries of isolated features or remains in various places, revealed thanks to aerial prospection, contributed to the archaeological knowledge of the region. A typical example is the above-mentioned trapezoidal linear feature of macula type in Vražkov, which probably represents a burial ground. Typologically, a similar feature has not been known in Podřipsko before the application of aerial survey (elsewhere however it has been repeatedly identified). Its discovery can be seen as one of the undisputable achievements of the project. The same can be said about the rectilinear enclosures in the field to the east from St. Matthew's church in Ctiněves. Although this site has already been known to the archaeologists and the public for a long time, the mentioned delimitating ditches were only detected during the research project. This type of enclosure is known in the Podřipsko region from Černouček, but the field research in Ctiněves contributed to the understanding of its variability as to the structural, i.e. functional aspect.

The project also discovered other interesting sites, which could not have been studied otherwise for lack of time or labour resources. Out of the lot, we should mention the settlement site with double ditches running around it on the southern edge of the town Ctiněves.

10.9.3 Research of specific spatial structures and sites of special interest

For the purposes of the project, processing of research of a Middle to Late Bronze Age burial ground in Straškov took place, which consisted of six burials delimited by circular ditches with the interment in the centre. The evaluation of research of these specific spatial features was included in the scope of our project because aerial prospection had detected features of

this type in Podřipsko before. Processing of the field data for the purposes of our project brought major revelations, not solely about the function of these features, but also a number of suggestions related to their current interpretation, as these have largely been interpreted as remains of barrows. The site in Straškov nevertheless brought a number of indications that these could in some cases represent flat graves where a special mode of burying was used instead of barrows.

Very significant findings arose also from the research of a barrow in the cadastral area of Kostomlaty pod Řípem. The study of the issue of variability of interments at the beginning of Early Middle Ages has only been started recently for the region in question. The results of this project hence contributed to create a basis, on which archaeologists can build when reconstructing the burial customs of early Slavic type. The presented research also contributed to the creation of a basic idea of the character of such features, which we encounter frequently on the plateau between Ctiněves, Kostomlaty and Jeviněves.

On the hill Sovice, which represents a prominent feature in the landscape, we find an example of an elevated site which has been known to archaeologists for many years now, but so far has not been studied. Archaeological research undertaken here confirmed the dating of the site, but at the same time widened the supposed time frame when the site was used by finding evidence for Early Bronze Age (settlement?) activities. First findings were made about the structuring and chronology of the above ground rampart-like feature of a trapezoidal ground plan, the existence of which can be related to the early medieval settlement period. Research confirmed several earlier hypotheses related, e.g., to the existence / non-existence of ramparts around the hilltop plateau and the extent of the use of this plateau in the prehistory or the Early Middle Ages.

Significant discoveries were made during the surface survey of the plateau on top of Říp, a hill that dominates the whole area and represents a natural centre of the region. Field walking undertaken in 2010 was one of the few professional research activities ever done here, and on its basis we can now for the first time consider the settlement potential of this site, which has until now been seen mostly as solely symbolic or cult-related.

In conclusion, it should be stressed that the project *Archaeology in the Landscape around the Hill of Říp* confirmed beyond any doubt the meaningfulness of archaeological research that combines as many archaeological methods as possible including shovel testing, the value of which method is often disputed. The research team of the project do not see any problem in limited use of destructive methods, as long as they are used with the aim to resolve a clearly defined and explicitly stated question, and not with the sole intention "to dig something up". It should go without saying, however, that in similar situations excavation should form only one part of a large set of other archaeological methods, because it is only a complex view of a certain issue which can move us closer to resolving it.

Literatura a prameny

- Baloun, L. – Trefný, M. – Švejcar, O., v tisku: Kruhový pohřební objekt ze střední doby bronzové z Nymburka.
- Beneš, J. 1995a: Erozní a akumulční procesy v české krajině mladého holocénu a jejich vztah ke tvorbě niv. In: R. Květ (ed.), *Niva z multidisciplinárního pohledu* (sborník abstrakt), Brno, 59-60.
- Beneš, J. 1995b: Erosion and accumulation processes in the late holocene of Bohemia, in relation to prehistoric and mediaeval landscape occupation. In: M. Kuna – N.Venclová (eds.): *Wither archaeology? Papers in honour Evžen Neustupný*, Praha., 133-144.
- Beneš, J. 1995c: Deset let archeologického výzkumu zemědělského pravěku v povodí Lomského a Loučenského potoka v severozápadních Čechách (1983 – 1992). In: J. Blažek – P. Meduna eds., *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983-1992*, Most, 63 – 80.
- Beneš, J.-Hrubý, P.-Kuna, M. 2004: Vyhledávání a vzorkování vrstev. In: Kuna, M. a kol., *Nedestruktivní archeologie*, Praha, 353-378.
- Biener von Bienenberg, K. J. 1778: Versuch über einige merkwürdige Alterthümer im Königreiche Böhmen. Königsgratz.
- Blažek, J. – Kotyza, O. 1995: Raně středověké sídliště poblíž kostela sv. Petra a Pavla v Doksanech a otázka existence (či neexistence) zeměpanského dvora v těchto místech. In: J. Blažek – P. Meduna (eds.), *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 1983-1992*, Most, 213-224.
- Boháč, Z. 1982: Katastry – málo využitý pramen k dějinám osídlení, *Historická geografie* 20, 15-88.
- Bonney, D. 1976: Early Boundaries and Estates in Southern England. In: Sawyer, P. H. (Ed.), *Medieval Settlement*, London: Arnold, 72–82.
- Borkovský, I. 1940: Rovné pod Řípem, okr. Litoměřice. Názevová zpráva čj. 5005/40. Archiv nálezových zpráv ARÚ Praha.
- Bouzek, J. 1963: Problémy knovízské a milavečské kultury, *Sborník Národního muzea v Praze, Historie XVII/ 2-3*, 57-118.
- Bouzek, J. 2009: Poznámky na okraj dvou článků v předchozím ročníku *Archeologie ve středních Čechách*, *Archeologie ve středních Čechách* 13, 522-524.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. 2000: The Lusatian culture in Northwest Bohemia, *Contributions to prehistory and early middle ages of Northwest Bohemia*. Most.
- Bouzek, J. – Sklenář, K. 1987: Jáma středobronzové mohylové kultury v Horních Počaplech, *Archeologické rozhledy* 39, 23-39.
- Bouzek, J. – Koutecký, D. – Neustupný, E. 1966: The Knovíz settlement of North-West Bohemia, *Fontes Archeologici Pragenses* 10. Pragae.
- Brejcha, R. 2010: Využití volně dostupných dat dálkového průzkumu Země k identifikaci archeologických komponent: čtyři příklady z polského území. In: M. Gojda a kol., *Studie k dálkovému průzkumu v archeologii*, Plzeň, 60-68.
- Brnič, Ž. – Sankot, P. 2005: Časně laténský pohřební areál s „enclos quadrangulaire“ v Černoučku, okr. Litoměřice, *Památky archeologické* 46, 31-70.
- Brož, M. 2010: Letecká archeologie a informační potenciál kolmých leteckých snímků na internetových mapových portálech – údolí středního Labe. In: M. Gojda a kol., *Studie k dálkovému průzkumu v archeologii*, Plzeň, 37-48.
- Břicháček, P. 1993: Dvorec u Poněšic – Dobřejovic (okr. Č. Budějovice), *Castellologica bohemica* 3, s. 211-216.
- Buchvaldek, M. 1967: Die Schnurkeramik in Böhmen. Praha
- Buchvaldek, M. 1986: Kultura se šňůrovou keramikou ve střední Evropě. I. skupiny mezi Harzem a Bílými Karpaty, *Praehistorica* 12, Praha.
- Buchvaldek, M. – Cvrková, M. – Budinský, T. 1987: Katalog šňůrové keramiky v Čechách III. Ústecko a Teplicko, *Praehistorica* 8, 123-146.
- Buchvaldek, M. – Koutecký, D. 1970: Vikletice. Ein schnurkeramisches Gräberfeld, *Praehistorica* 3, Praha.
- Buchvaldek, M. – Moucha, V. – Popelka, M. – Vojtěchovská, I. 1997: Katalogy šňůrové keramiky v Čechách XI-XIV. Kladensko, Slánsko, Kralupsko a Praha.západ, *Praehistorica* 22, 113-172.
- Buko, A. 2006: *Archeologia Polski wczesnośredniowiecznej*. Warszawa.
- CDB I, II, IV, V/2: *Codex diplomaticus et epistolaris Regni Bohemiae I* (Friedrich, G. Ed.), *II* (Friedrich, G. Ed.), *IV* (Šebánek, J. – Dušková, S. Eds.), *V/2* (Šebánek, J. – Dušková, S. Eds.). Pragae 1907, 1912, 1962, 1981.
- Cihla, M. 2005: Některé konstrukční prvky ve stavebním vývoji kostela sv. Petra a Pavla v Kostomlatech pod Řípem, *Podřípský muzejník* I, 29–48.
- Crawford, O.G.S. 1924: *Air Survey and Archaeology*, *Ordnance Survey Professional Papers – New Series* 7.
- Czudek, T. 2005: Vývoj reliéfu krajiny České republiky v kvartéru. Brno.
- Čulíková, L. 2010: Porovnání výskytu lokalit na internetových mapových portálech a šikmých snímcích. In: M. Gojda a kol., *Studie k dálkovému průzkumu v archeologii*, Plzeň, 69-76.

- Demek, J. – Quitt, E. – Raušer, J. 1976: Úvod do obecné fyzické geografie, Praha.
- Demek, J. – Mackovčín, P. (eds.) 2006: Zeměpisný lexikon ČR. Hory a nížiny. Brno.
- Dobeš, M. – Vojtěchovská, I. 2008: Řivnáčské sídliště v Úholičkách, okr. Praha-západ, Archeologické rozhledy 60, 261-297.
- Dostál, B. 1975: Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec. Brno.
- DRC: Decem registra censuum Bohemica compilata aetate bellum husiticum praecedente. Ed. J. Emler. Praha 1881.
- Dreslerová, D. 1995: The Prehistory of the Middle Labe (Elbe) Floodplain in the Light of Archaeological Finds – Vývoj nivy středního Labe ve světle archeologických nálezů. Památky archeologické 86, 105-145.
- Dreslerová, D. – Břízová, E. – Růžičková, E. – Zeman, A. 2004: Holocene environmental processes and alluvial archaeology in the middle Labe (Elbe) valley. In: M. Gojda ed., Ancient Landscape. Settlement Dynamics and Non-Destructive Archaeology, Praha, 121-171.
- Dreslerová, D. – Pokorný, P. 2004: Vývoj osídlení a struktury pravěké krajiny na středním Labi. Pokus o přímé srovnání archeologické a pyloanalytické evidence. – Settlement and prehistoric land-use in middle Labe valley, Central Bohemia. Direct comparison of archaeological and pollen-analytical data, Archeologické rozhledy 56, 739-762.
- Droberjar, E. 2005: Věk barbarů. České země a stěhování národů z pohledu archeologie. Praha.
- Durdík, T. – Benešová, K. – Chotěbor, P. – Dragoun, Z. 2001: Architektura románská. Praha.
- Emler, J. Ed. 1881: Decem registra censuum bohemica compilata aetate bellum husiticum praecedente. Praeae.
- Ernée, M. 2008: Pravěké kulturní souvrství jako archeologický pramen. Památky archeologické, Supplementum 20.
- Eršil, J. Ed. 1980: Acta summorum pontificum 1. Praeae.
- Fischer, U. 1956: Die Gräber der Steinzeit im Saalegebiet. Vorgeschichtliche Vorschungen. Heft 15. Berlin.
- FRB I, II: Emler, J. (Ed.) 1873, 1874: Fontes rerum bohemicarum – Prameny z dějin českých I, II. Praha.
- Geologická mapa, list 12-21; 02-43. Ústřední ústav geologický 1987. Praha.
- Gojda, M. 1997: Letecká archeologie v Čechách. Praha.
- Gojda, M. 2000a: „Sídlní prostor pravěkých Čech“. Zpráva o průběhu komplexního výzkumného projektu Archeologického ústavu AV ČR a Jihočeského muzea, Archeologické rozhledy 52, 535-542.
- Gojda, M. 2000b: Archeologie krajiny. Praha.
- Gojda, M. 2004a: Letecká archeologie a dálkový průzkum. In: M. Kuna a kolektiv, Nedestruktivní archeologie, Praha, 49-115.
- Gojda, M. 2004b: Letecký průzkum a identifikace komponent sídelních areálů prostřednictvím porostových příznaků: metodické poznámky. In: Šmejda, L. – Vařeka, P. (eds.), Sedmdesát Neustupných let, Plzeň, 65-73.
- Gojda, M. 2005: Cíle výzkumného záměru plzeňské katedry archeologie a cesty k jejich dosažení, Archeologické rozhledy 57, 211-213.
- Gojda, M. 2007a: Archeologie krajiny Podřipska: cíle, metody a první výsledky projektu, Zprávy České archeologické společnosti 68, 34-35.
- Gojda, M. 2007b: Archeologie krajiny Podřipska. Cíle, metody a výsledky prvního roku projektu. In: P. Křišťuf – L. Šmejda – P. Vařeka (eds.), Opomíjená archeologie 2005 – 2006. Plzeň, 12-18.
- Gojda, M. 2007c: Letecká archeologie a dálkový průzkum v prvním roce projektu Archeologie krajiny Podřipska. In: Křišťuf, P. – Šmejda, L. – Vařeka, P. (eds.), Opomíjená archeologie 2005-2006 – Neglected Archaeology 2005-2006, Plzeň, 19-25.
- Gojda, M. 2009: Vysokoškolské kurzy letecké archeologie a dálkového průzkumu v České republice, Archeologické rozhledy 61, 142-144.
- Gojda, M. 2010: Vývojové trendy dálkového archeologického průzkumu v archeologii střední Evropy. In: M. Gojda a kol., Studie k dálkovému průzkumu v archeologii, Plzeň (v tisku).
- Gojda, M. (ed.) 2004: Ancient Landscape, Settlement Dynamics and Non-Destructive Archaeology. Praha.
- Gojda, M. – Dreslerová, D. – Foster, P. – Křivánek, R. – Kuna, M. – Vencl, S. – Zápotocký, M. 2002: Velké pravěké ohrazení v Klech (okr. Mělník). Využití nedestruktivních metod výzkumu k poznání nového typu areálu, Archeologické rozhledy 54, 371-430.
- Gojda, M. – John, J. 2009: Dálkový archeologický průzkum starého sídelního území Čech. Konfrontace výsledků letecké prospekce a analýzy družicových dat, Archeologické rozhledy 61, 467-492.
- Gojda, M. – Křivánek, R. – Meduna, P. – Rytíř, M. – Trefný, M. 2010: Archeologie krajiny a sídel na Podřipsku. Výzkum středověkého ohrazeného areálu v Ledčicích. Archeologické rozhledy 62, 259-292.
- Griffiths, D. – Reynolds, A. – Semple, S. (Eds) 2003: Boundaries in Early Medieval Britain. Anglo-Saxon Studies in Archaeology and History 12. Oxford.
- Grueber, B. 1871: Die Kunst des Mittelalters in Böhmen, Mittheilungen d. K. K. Central – Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale XVI, CLXXXI-CLXXXII.
- Guth, K. 1940: Říp. Praha.
- Hájek, L. 1968: Kultura zvoncovitých pohárů v Čechách. Archeologické studijní materiály 5. Praha.
- Havel, J. 1981: Hrob kultury se šňůrovou keramikou v Praze 8-Čimicích, Praehistorica 8, 67-71.
- Hejhal, P. 2005: Stav poznání raně středověkých mohyl v severovýchodních Čechách. In: M. Metlička (ed.), Archeologie

- doby hradištní v Čechách, Sborník příspěvků z pracovního setkání badatelů zaměřených na výzkum doby hradištní v Čechách, konaného v Plzni 19.-21. 5. 2004, Plzeň, 88-92.
- Hejna, A. 1970: Archeologický průzkum kaple na Řípu, Vlastivědné sešity – řada společenskovední, KSSPPOP Ústí nad Labem, květen 1970, 54–55.
- Hejna, A. 1976: Opevněná sídla a jejich vztah k osídlení, ZSNM LXX – Historika 16, 253 – 259.
- Hejna, A. 1978: Drobná opevněná sídla v Čechách a jejich místo v sídlištním vývoji 10. – 13. století, *Archaeologica Historica* 3, 75 – 82.
- Hofer, N. 2006: Die Hügelgräber von Gaweinstal, In: *Fundberichte aus Österreich, Materialhefte, Reihe A, Sonderheft 4*, 19-23.
- Hrala, J. 1961: Úvaha o některých chronologických otázkách severočeské lužické kultury, *Památky archeologické* 52, 209-218.
- Hrala, J. 1973a: Knovízská kultura ve středních Čechách, *Archeologické a studijní materiály* 11, Praha.
- Hrala, J. 1973b: Ctiněves, *Výzkumy v Čechách* 1970, 18.
- Chaloupecký, V. 1919: O Řípu. Praha.
- Jäger, K.-D. 1962: Über Alter und Ursachen der Auelehmbagerung thüringischer Flüsse. *Præhistorische Zeitschrift* 40, 1-59.
- Janiak, T. 2010: Veränderungen der Domkirche in Gniezno im früheren Mittelalter (2. Hälfte des 10. Jhs. – 1. Hälfte des 13. Jhs.). In: Studničková, M. (Ed.), *Čechy jsou plné kostelů – Boemia plena est ecclesiis. Kniha k počtě PhDr. Anežky Merhautové, DrSc., Praha*, 118–129.
- Janiček, L. – Trefný, M. 2008: Povrchový průzkum pole východně od kostela sv. Matouše ve Ctiněvsi, okr. Litoměřice, *Zprávy ČAS – Supplément* 71, 8-9.
- Jarešová, A. 1966: Rotunda – prameny, kostelní účty kaple sv. Jiří na Řípu 1612 – 1921, excerpta, rkp. v archivu ústředního pracoviště Národního památkového ústavu Praha, inv. č. SPPOP-9432.
- Jelínková, D. – Nekvasil, J. 2006: K otázce kulturního zařazení některých keramických tvarů z pohřebiště Slatinky-Nivky, *Archeologické rozhledy* 58, 570-583.
- Jiráň, L. (ed.) 2008: *Doba bronzová. Archeologie pravěkých Čech* 5. Praha.
- Jiráň, L. – Trefný, M., v přípravě: *Lužické pohřebiště v Chodounech u Roudnice nad Labem*.
- Jirsík, J. V. 1826: *Řjp a geho Chrám*. Praha.
- Klanica, Z. 1985: Mikulčice – Klášteřisko, *Památky archeologické* 76, 474–539.
- Klápště, J. 1994: *Paměť krajiny středověkého Mostecka. Most: Ústav archeologické památkové péče severozápadních Čech*.
- Klápště, J. 2005: *Proměna Českých zemí ve středověku*. Praha.
- Klein, V. 1923: *Zpráva o kostelíku na Řípu z r. 1824*, *Památky archeologické* 33, 166–167.
- Klíma, J. A. 1871: *Kaple sv. Jiří na Řípu, Květy VI, č. 22*, 174–75, č. 23, 183.
- Kočár, P. – Sůvová, Z. 2010: *Středověký ohrazený areál v Ledčicích na Podřipsku. Výsledky environmentálních expertíz, Archeologické rozhledy* 62, 293-298.
- Kolczyński, J. 2005: *Góry milczenia, Z otchłani wieków* 60, 192–202.
- Konečný, L. J. 2005: *Románská rotunda ve Znojmě. Ikonologie maleb a architektury*. Brno.
- Kopal, P. 2001: *Neznámý známý rod, Pokus o genealogii Vršovců, Sborník archivních prací* 51 / 1, 3–84.
- Kostka, M. 2008: *Omyl v Čakovicích aneb falešná svatyně portretí, Archeologie ve středních Čechách* 12, 297-307.
- Kotzya, O. 1995: *Archeologické lokality litoměřického okresu. Nepsaný rukopis*.
- Kotzya, O. 1989: *Archeologické výzkumy a nálezy litoměřického muzea v letech 1987-1988, Vlastivědný sborník Litoměřicko* 25, 155-164.
- Kotzya, O. 1995: *Krabčice, okr. Litoměřice, Výzkumy v Čechách* 1990-92, 148.
- Kotzya, O. – Trefný, M., v tisku: *Výzkum polykulturní lokality v poloze „U nádraží“ v Hoštce, okr. Litoměřice*.
- Koutecký, D. 2000: *Bylanské pohřebiště v Račiněvsi, okr. Litoměřice, Pravěk NŘ* 10, 449-450.
- Koutecký, D. 2003: *Příspěvky k době halštatské v severozápadních Čechách, Příspěvky k pravěku a rané době dějinné severozápadních Čech* 13. Most.
- Koutecký, D. 2008: *Bylanské pohřebiště a jiné nálezy z Račiněvsi (okr. Litoměřice, Ústecký kraj), Archeologie ve středních Čechách* 12, 389-448.
- Kovářová, T. 2003: *Prostorové rozmístění pohřební výbavy kultury se šňůrovou keramikou. Rukopis bakalářské práce. ZČU Plzeň*.
- Krejčová, K. 2010: *Informační potenciál výsledků letecko-archeologického průzkumu v oblasti jihozápadního Mělnicka. In: M. Gojda, Studie k dálkovému průzkumu v archeologii, Plzeň*, 77-87.
- Křišťuf, P. 2003: *Pohřbívání v časném a starším eneolitu v Čechách. Rukopis bakalářské práce. ZČU Plzeň*.
- Křišťuf, P. – Rytíř, L. – Trefný, M. 2008: *Výzkum mohyly v „Beřkovické oboře“, k.ú. Kostomlaty pod Řípem (okr. Litoměřice), Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003-2007, Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže*, 253-268.
- Krolmus, V. 1855: *Kněze Krolmusa archeologické pátrání a výtěžky v létě 1853, Památky archeologické I*, 90-92.
- Křivánek, R. 2007a: *První zkušenosti s aplikací cesiového magnetometru KAR ZČU Plzeň (Navmag) na archeologických lokalitách v roce 2006. In: Křišťuf, P. – Šmejda, L. – Vařeka, P. (eds.): Opomíjená archeologie 2005-2006 – Neglected Archaeology 2005-2006, Plzeň*, 209-218.

- Křivánek, R. 2007b: Geofyzikální měření ARÚ Praha na archeologických lokalitách v roce 2006. Zprávy ČAS Supplément 68 – Archeologické výzkumy v Čechách 2006, sborník referátů z informačního kolokvia, 21-25, 65.
- Křivánek, R. 2008a: Geofyzikální měření při ověřování výsledků leteckých průzkumů v severozápadních Čechách. In: Černá, E. – Kuljavceva Hlavová, J. (eds.): Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003-2007, Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže, 385-397.
- Křivánek, R. 2008b: Geofyzikální měření ARÚ Praha na archeologických lokalitách v roce 2007. Zprávy ČAS Supplément 71 – Archeologické výzkumy v Čechách 2007, sborník referátů z informačního kolokvia, 12-15, 52-53.
- Křivánek, R. 2009: Geofyzikální měření ARÚ Praha na archeologických lokalitách v roce 2008. Zprávy ČAS Supplément 74 – Archeologické výzkumy v Čechách 2008, sborník referátů z informačního kolokvia, 16-19.
- Křivánek, R. 2010a: Příklady, možnosti i omezení měření cesiovým magnetometrem Navmag SM-5 na archeologických lokalitách v letech 2007-2008. In: Křišťuf, P. – Šmejda, L. – Vařeka, P. (eds.): Opomíjená archeologie 2007-2008 – Neglected Archaeology 2007-2008, Plzeň, 172-181.
- Křivánek, R. 2010b: Přehled využití geofyzikálních měření v průběhu dílčích podprojektů a výzkumů v rámci výzkumného záměru Opomíjená archeologie v letech 2007-2008. In: Křišťuf, P. – Šmejda, L. – Vařeka, P. (eds.): Opomíjená archeologie 2007-2008 – Neglected Archaeology 2007-2008, Plzeň (v tisku).
- Křivánek, R. 2011: Využití archeogeofyzikálního měření při výzkumu Podřipska v letech 2005 – 2010, zde.
- Kuljavceva Hlavová, J. 2008: Antropologické zpracování materiálu z lokality Straškov (okr. Litoměřice) na trase dálnice D 8, Archeologie ve středních Čechách 12, 245-249.
- Kuna, M. 2004: Prostorová archeologie. In: M. Kuna a kolektiv, Nedestruktivní archeologie, Praha, 445-490.
- Kuna, M. – Adelsbergerová, A. 1995: Prehistoric location preferences: an application of GIS to the Vinořský potok project, Bohemia. In: G. Lock – Z. Staničič (eds.), Archaeology and Geographical Information Systems: a European perspective, London, 117-131.
- Kuna, M. – Tomášek, M. 2004: Povrchový výzkum reliéfních tvarů. In: M. Kuna a kol., Nedestruktivní archeologie, Praha, 237-296.
- LC III-IV: Emler, J. Ed. 1879: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim III-IV (1373–1390). Pragae.
- LC VI: Emler, J. Ed. 1883: Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim VI (1399–1410). Pragae.
- Lehner, J. V. 1903: Dějiny umění národu českého I. Doba románská. Praha.
- Ler VI: Podlaha, A. Ed. 1927: Libri erectionum archidioecesis Pragensis VI (1397 – 1405). Pragae.
- Ložek, V. 1973: Příroda v čtvrtohorách. Praha.
- Lutovský, M. 1989: Územní rozšíření slovanských mohyl ve střední Evropě. K problému mohylových oblastí, Archeologické rozhledy 41, 59-74.
- Lutovský, M. 1996a: Kumulativní mohyla. K problematice raně středověkého pohřbívání-Ein kumulatives Hügelgrab, Archeologické rozhledy 48, 113-125.
- Lutovský, M. 1996b: Hroby předků. Praha.
- Lüssner, M. 1868: Zprávy archeologické z Roudnicka, Památky archeologické 7, 575–580.
- Macek, J. a kol. 1968: Československá vlastivěda I. Příroda, sv. 1. Praha.
- Malina, O. 2010a: Kvantitativní analýzy v letecké archeologii – příklad z Kolínska. In: M. Gojda a kol., Studie k dálkovému průzkumu v archeologii, Plzeň, 21-36.
- Malina, O. 2010b: Internetové zdroje v letecké archeologii – příklad z Kolínska. In: M. Gojda a kol., Studie k dálkovému průzkumu v archeologii, Plzeň, 49-59.
- Meduna, P. 2004: Curia Hirnzhedil. Příspěvek k poznání restrukuralizace osídlení nejstarší osecké klášterní državy, in: A. M. Wyrwa – A. Kielbasa – J. Swastek (eds.), Cysterki w dziejach ziem polskich, dawnej Rzeczypospolitej i Europy Środkowej, Poznań, 2004, 1066-1072.
- Meduna, P. 2009: Curia Radonice-výjimka nebo pravidlo? Stručné zamyšlení nad knížecími dvory v raném středověku. In: M. Mašek – J. Sommer – J. Žemlička a kol., Vladislav II, druhý král z Přemyslova rodu, Praha, 203-211.
- Mencl, V. – Jarešová, A. 1966: Rotunda sv. Jiří na Řípu, umělecko-historický rozbor. Rkp. uložen v archivu Národního památkového ústavu. ÚOP Ústí nad Labem.
- Merhautová, A. 1971: Raně středověká architektura v Čechách. Praha.
- Měřínský, Z. – Stuchlík, S. 1980: Hroby kultury se zvoncovitými poháry a středodunajské mohylové kultury v Bulharech, okr. Břeclav, Archeologické rozhledy 32, 368-380.
- Mikyška, R. a kol. 1972: Geobotanická mapa ČSSR. Praha.
- MonVat V: Krofta, K. Ed. 1903: Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia V, Acta Urbani VI. et Bonifatii IX. (1378–1404). Pragae.
- Moucha, V. 2000: K otázce eneolitických mohyl v Čechách. In: P. Čech-M. Dobeš (eds.), Sborník Miroslavu Buchvaldkovi, Most, 167-171.
- Neugebauer, J. W. 1992: Die frühen Kelten im Osten Österreichs, Archäologie Österreichs 3/1, 17-28.
- Neuhäuslová, Z. 2001: Mapa potenciální přirozené vegetace České republiky. Praha.
- Neustupný, E. 1965: Hrob z Tušimic a některé problémy kultur se šňůrovou keramikou, Archeologické rozhledy 56, 392-452.
- Neustupný, E. 1985: K holocénu Komořanského jezera, Památky archeologické 76, 9-70.

- Neustupný, E. 1987: Pravěká eroze a akumulace v oblasti Lužického potoka. *Archeologické rozhledy* 39, 629-643.
- Neustupný, E. 1997: Šňůrová sídliště, kulturní normy a symboly – Settlement sites of the Corded Ware groups, cultural norms and symbols, *Archeologické rozhledy* 49, 304-322.
- Neustupný, E. 2008: Kultura se šňůrovou keramikou. In: E. Neustupný (ed.), *Eneolit, Archeologie pravěkých Čech 4*, Praha, 124-146.
- Neustupný, E. – Smrž, Z. 1988: Čachovice – Pohřebiště kultury se šňůrovou keramikou a zvoncovitých pohárů, *Památky archeologické* 80, 282-383.
- Nováček, K. a kol. 2010: Kladrubský klášter 1115–1421. Osídlení – architektura – artefakty. Plzeň.
- Novák, J. 2008: Xylotomická a antrakologická analýza vybraných objektů ze střední doby bronzové ve Straškově, *Archeologie ve středních Čechách* 12, 251-252.
- Novák, R. – Janíček, L. – Trefný, M. 2007: První etapa povrchových sběrů v rámci projektu Krajinná archeologie a vývoj pravěkého osídlení Podřipska – Summary of the First Stage of Analytical Surface Survey under the „Regional Archeology“ Project and the Development of the Prehistoric Settlement in the Podřipsko Region. In: P. Křišťuf, – L. Šmejda, – P. Vařeka (eds.), *Opomíjená archeologie – Neglected Archaeology*, Plzeň, 26-37.
- Novák, R. – Petr, L. 2007: Výzkum slatiny v Mastířovicích, okr. Litoměřice – Bog Research in Mastířovice, District of Litoměřice. In: P. Křišťuf, – L. Šmejda, – P. Vařeka (eds.), *Opomíjená archeologie – Neglected Archaeology*, Plzeň, 12-18.
- Nový, R. 1972: Přemyslovský stát v 11. – 12. století. *AUC – Phil. et hist., Monographia* 43. Praha.
- Opravil, E. 1983: Údolní niva v době hradištní (ČSSR – povodí Moravy a Poodří) – Die Talaue in der Burgwallzeit (Tschechoslowakei – Moravaa und Odragebiet). *Studie archeologického ústavu ČSAV v Brně, ročník XI, 2*. Praha.
- Parcak, S. 2009: *Satellite Remote Sensing for Archaeology*. London – New York.
- Pautreau, J.-P. et al. 2004: La nécropole néolithique de la Jar-delle à Dissay (Vienne, France). In: *Acts of the XIVth UISPP Congress, University of Liège, Belgium, 2-8 September 2001. Section 9. Le Néolithique au Proche Orient et en Europe. Section 10. L'âge du cuivre au Proche Orient et en Europe. General Sessions and Posters*, 71-80. Oxford.
- Pavelka, J., v tisku: Zpráva o určení charakteru zlomkovitého osteologického materiálu. In: M. Trefný – L. Chroustovský – O. Kotyza a kol.: *Polykulturní výšinné sídliště na vrchu Sovice u Vetlé na Podřipsku. Výsledky archeologického výzkumu z let 2007 a 2008*.
- Petráček, T. 2003: *Fenomén darovaných lidí v českých zemích 11. – 12. století*. Praha.
- Píč, J. L. 1906: Z archeologického bádání roku 1904, *Památky archeologické* 21, 343-349.
- Píč, J. L. 1909: *Starožitnosti země České III/1*. Praha.
- Piffel, A. 1940: Rovné pod Řípem, okr. Litoměřice. *Nálezová zpráva čj. 4789/40*. Archiv nálezových zpráv ARÚ Praha.
- Piffel, A. 2007: Zápás o bratislavský hrad. Bratislava.
- Pleinerová, I. 2000: Hrob kultury se šňůrovou keramikou v Březně u Loun, In: *Sborník Miroslavu Buchvaldkovi, Most*, 201-204.
- Plesl, E. 1961: *Lužická kultura v severozápadních Čechách*. Praha.
- Podlaha, A. 1915: Kresby a náčrtky kapitulára Strahovského Hugona Václava Seykory, *Památky archeologické* 27, 117–120, 144–149.
- Popenková, M. – Solař, M. 2009: Rekonstrukce omítek na fasádách rotundy sv. Jiří a sv. Vojtěcha na hoře Říp, *Zpravodaj WTA 3-4*, 35–37.
- Pražák, J. 1955: Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z r. 1276, *Poznámky k dějinám doksanského klášterství ve XII. a XIII. století, Sborník archivních prací* 5/1, 159–203.
- Preuss, J. 1966: *Die Baalberger Gruppe in Mitteldeutschland*. Berlin.
- Profantová, N. – Profant, M. 2004: *Encyklopedie slovanských bohů a mýtů*. Praha.
- Procházka, R. – Vařeka, P. a kol. 2005: *Manuál terénního archeologického výzkumu odkryvem / Popis stratigrafických jednotek*. Interní tisk Katedry archeologie FF ZČU. Plzeň.
- Prusík, F. 1885: *Staré nápisy české, Památky archeologické a místopisné* 13, 269–271.
- Prusík, F. 1886: Říp, *Národní Politika* IV, č. 114, z 24. dubna 1886.
- Přichystal, M. 2007: Slatinský typ? K problematice kulturního zařazení několika nádob z pohřebiště kultury lužických popelníkových polí ve Slatinkách–“Nivkách“, *Archeologické rozhledy* 59, 375-401.
- RBM: II, VI: *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae II* (Emler, J. Ed.), VI (Mendl, B. Ed.). Pragae 1882, 1954.
- Rieder, K. H. 1984: Ein urnenfelderzeitlicher Bestattungsplatz von Zuchering, Stadt Ingolstadt, in: J. Prammer (ed.), *Ausgrabungen und Funde in Altbayern 1983-1984*, 28-30. Straubing.
- Rieger, F. L. 1868: *Slovník naučný, díl 7*. Praha.
- RT I: Emler, J. Ed. 1870: *Reliquiae tabularum terrae Regni Bohemiae I*. Pragae.
- Rulř, J. 1994: Pravěké osídlení střední Evropy a niva. In: J. Beneš – V. Brůna eds., *Archeologie a krajinná ekologie*, 55-64.
- Ruth, F. 1904: Říp. In: *Ottův slovník naučný, díl 21*, 817. Praha.
- Rytřř, L. – Trefný, M. 2007: Výzkum ohrazeného areálu v Ledčicích (okr. Mělník) v roce 2006 – Research of the Enclosed Area near Ledčice (distr. Mělník) in the year 2006. In: Křišťuf, P. – Šmejda, L. – Vařeka, P. (eds.), *Opomíjená archeologie 2005-2006 – Neglected Archaeology 2005-2006*, Plzeň, 38-45.

- Ryvola, J. 1931-1932: Pěstování révy vinné v Brzánkách (Václav Knobloch), *Vlastivědný sborník Podřipska* 9, 74-75.
- Salač, V. 1989: Ctiněves, *Výzkumy v Čechách* 1986-87, 26.
- Schuldt, E. 1979: Ausgrabungen von Burgen und Siedlungen im Stammesgebiet der Warnower. In: *Rapports du IIIe Congrès International d'Archeologie Slave I*, Bratislava, 709-712.
- Schuldt, E. 1985: Groß Raden. Ein slawischer Tempelort des 9./10. Jahrhunderts in Mecklenburg. Berlin.
- Schütz, C. 2006: Das urnenfelderzeitliche Gräberfeld von Zuchering-Ost, Stadt Ingolstadt. Kalmünz.
- Schwarz, R. 2003: Pilotstudien. 12 Jahre Luftbildarchäologie in Sachsen – Anhalt. Halle (Saale).
- Sklenář, K. 1974: Učenci a pohané. Praha.
- Sklenář, K. 1988: Archeologické zprávy Mořice Lüssnera z Roudnicka 1866-1868, *Vlastivědný sborník Litoměřicko* 24, 175-193.
- Sklenář, K. 1992: Archeologické nálezy v Čechách do roku 1870. Praha.
- Sklenář, K. 1995a: Družina profesora Píče, Národní muzeum a zlatý věk neprofesionální archeologie v Čechách, *Sborník Národního muzea* 47/3-4, Praha.
- Sklenář, K. 1995b: Slepé uličky archeologie. Hořovice.
- Sklenář, K. 2008: Říp mountain and the beginnings of Czech archaeology. In: *Sites of Memory. Between Scientific Research and Collective Representations. Castrum Pragense* 8, 47-56.
- Sklenář, K. – Sklenářová, Z. 2005: Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů. Praha.
- Sláma, J. 2001: K problému historické interpretace archeologických výzkumů staroslovanských hradů v Čechách, *Archeologie ve středních Čechách* 5, 533-546.
- Smejtek, L. 2005: Praha bronzová. In: M. Lutovský, – L. Smejtek, a kol. 2005, *Pravěká Praha*, Praha, 349-590.
- Smrž, Z. 1981: Vetlá, o. Vrbice, okr. Litoměřice. In: *Výzkumy v Čechách 1976-1977*, 156.
- 1991: Drouzkovice, okr. Chomutov. *Nálezová zpráva čj. 2037/91*. Archiv nálezových zpráv ARÚ Praha.
- Smrž, Z. – Majer, A. 1995: Knovízské sídliště v Lešanech, okr. Louny. *Výzkum, letecká prospekce a geodetické vyhodnocení*, *Archeologické rozhledy* 47, 102-114.
- Sommerfeld, Ch. 2004: Ein Opferfund im Ringgraben-das Depot von Kötzschen. In: H. Meller (Hrsg.), *Der geschmiedete Himmel, Die weite Welt im Herzen Europas vor 3600 Jahren*, *Ausstellungskatalog*, Stuttgart, 114-117.
- Svoboda, B. 1965: Čechy v době stěhování národů. Praha.
- Svoboda, B. 1975: Dva hroby z doby stěhování národů ve Stehelčevsi u Slaného, *Památky archeologické* 66, 133-151.
- Šmejda, L. 2009: Mapování archeologického potenciálu pomocí leteckých snímků. Plzeň, 13-20.
- Šmíd, M. 2003: Mohylová pohřebiště kultury nálevkovitých pohárů na Moravě. *Pravěk – Supplementum* 11. Brno.
- Świechowski, Z. 1984: *Románske umenie v Poľsku*. Bratislava.
- Šolle, M. 1985: Žárová mohyla pražského typu v Zákolanech, okr. Kladno, *Archeologické rozhledy* 37, 343-345.
- Špaček, J. 2003: Nález ojedinělé středověké podzemní spížírny-chladírny z přelomu 13. a 14. století v Ostrově, okr. Praha-východ, *Archaeologica historica* 28, 389-397.
- Tomášek, M. 2003: *Půdy České republiky*. Praha.
- Trefný, M. 2006: Archeologická činnost Podřipského muzea v období 2004-2005, *Podřipský muzejník* 2, 3-30.
- Trefný, M. 2009a: Vetlá, okr. Litoměřice. In: *Výzkumy v Čechách* 2006, 223.
- Trefný, M. 2009b: Ctiněves, okr. Litoměřice. *Nálezová zpráva, čj. 10077/09*. Archiv nálezových zpráv ARÚ Praha.
- Trefný, M. – Cihla, M. 2003: Karel Rozum – život a dílo zakladatele Podřipského muzea a lidové zvyky na Podřipsku. Roudnice nad Labem.
- Trefný, M. – Dobeš, M. 2008: Pohřebiště ze střední až mladší doby bronzové ve Straškově, okr. Litoměřice, *Archeologie ve středních Čechách* 12, 205-243.
- Trefný, M. – Dobeš, M. v tisku: K problému interpretace objektů s kruhovými žlaby na pohřebišti ze starší až mladší doby bronzové ve Straškově, okr. Litoměřice.
- Trefný, M. – Chroustovský, L. – Janíček, L. 2010: Výšinná poloha Sovice (k.ú. Vetlá, okr. Litoměřice) ve světle archeologického výzkumu v letech 2007-2008. In: P. Křišťuf – P. Vařeka (eds.), *Opomíjená archeologie 2007-2008*, Plzeň, 22-33.
- Trefný, M. – Chroustovský, L. – Kotyza, O. a kol., v tisku: Polykulturní výšinné sídliště na vrchu Sovice u Vetlé na Podřipsku. *Výsledky archeologického výzkumu z let 2007 a 2008*.
- Trefný, M. – Janíček, L. 2007: Archeologické nálezy ze sbírky Základní školy v Doksanech, okr. Litoměřice, *Podřipský muzejník* 3, 3-26.
- Trefný, M. – Janíček, L. 2010: Druhá etapa analytických povrchových sběrů v rámci projektu archeologie krajiny Podřipska. In: P. Křišťuf-P. Vařeka (eds.), *Opomíjená archeologie 2007-2008*, Plzeň, 12-21.
- Trefný, M. – Korený, R. 2007: Dvě na kruhu točené nádoby z období stěhování národů z Roudnice nad Labem, okr. Litoměřice, *Podřipský muzejník* 3, 27-34.
- Trefný, M. – Kovářová, T. 2008: Hrob kultury se šňůrovou keramikou z Krabčic, okr. Litoměřice. In: E. Černá – J. Kuljavceva Hlavová (eds.), *Archeologické výzkumy v severozápadních Čechách v letech 2003-2007*. *Sborník k životnímu jubileu Zdeňka Smrže*. Most, 53-64.
- Trefný, M. – Janíček, L. 2008: Archeologické nálezy z pole východně od kostela sv. Matouše a z dalších poloh na katastru Ctiněvsi, okr. Litoměřice, *Podřipský muzejník* 4, 3-24.
- Třeštík, D. 2007: *Mýty kmene Čechů*. Praha.
- Turek, J. 2006: Beaker barrows and the houses of dead. In: L. Šmejda (ed.), *Archeology of burial mounds*, Plzeň, 170-179.

- Turek, J. – Sofaer-Derevenski, J. 2000: Výzkum pravěkého pohřebního areálu v Uhách (okr. Kladno), Zprávy České archeologické společnosti – Supplement 42, 5.
- Turek, J. – Sofaer, J. 2004: The excavation of a funerary Area at Uhy (District Kladno). In: M. Gojda (ed.), *Ancient Landscape, Settlement Dynamics and Non-Destructive Archaeology*. Czech Research Project 1997-2002, Praha, 286-305.
- Turek, R. 1952: Kmenová území v Čechách, *Časopis Národního muzea* CXXI, 3-43.
- Turek, R. 1958: Slovanské mohyly v jižních Čechách – Slawische Hügelgräber in Südböhmen, *Fontes Archaeologici Pragenses* 1, Pragae.
- Turek, R. 1963: Velkomoravský horizont v českých mohylách (k otázce moravsko-českých vztahů v 9. stol.), *Památky archeologické* 54, 224-233.
- Turek, R. – Břeň, J. 1961: Archeologie ze vzduchu, *Letecký obzor* 5/12, 396-397.
- Untermann, M. 2003: *Ausgrabungen und Bauuntersuchungen in Klöstern, Grangien und Stadthöfen*. Forschungsbericht und kommentierte Bibliographie. Berlin.
- Váňa, Z. 1952: K otázce kmenových území v severozápadních Čechách, *Archeologické rozhledy* 4, 436-442.
- Velímský, T. 1998: Trans montes, ad fontes! K roli újezdů při středověké kolonizaci středních a vyšších poloh na území severozápadních Čech. Most.
- Venclová, N. (ed.) 2008: *Doba halštatská*, *Archeologie pravěkých Čech* 6, Praha.
- Vokolek, V. 1985: Lužické pohřebiště v Chrudimi, *Archeologické rozhledy* 37, 244-260.
- Vokolek, V. 1999: Pohřebiště lidu popelnicových polí v Ostro-měři, Hradec Králové.
- Voráček, E. – Hasil, J. – Trefný, M. – Vašek, Z. – Čepelák, J. A. – Hubený, D. 2010: *Vražkov. Dějiny obce*. Hostivice: Baron.
- Waldhauser, J. – Novák, L. – Slabina, M. 2008: Archeologie hory Říp, *Archeologie ve středních Čechách* 12, 309-318.
- Waterbolck, H. T. 1991: Das mittelalterliche Siedlungswesen in Drenthe: Versuch einer Synthese aus archäologischer Sicht. In: Böhme, H. W. (Ed.), *Siedlungen und Landesausbau zur Salierzeit*, Sigmaringen: Thorbecke Verlag, 47-108.
- Wocel, J. E. 1845: *Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde*. Prag.
- Zahradník, P. 1996: Antonín Dominik Stoy a kongregace ivanitů, *Bibliotheca Strahoviensis* 2, 69-100.
- Zanker, J. 1889: Aus Gastorf, *Mittheilungen des Nordböhmis-chen Excursions-Clubs* 22, 260-262.
- Zap, K. V. 1855: Bojiště kolínské, *Památky archeologické a místopisné* 1, 298-310.
- Zap, K. V. 1857: Návštěva na Řípu, *Památky archaeologické a místopisné* II, 137-141.
- Zápotocký, M. 1963: Krabčice, okr. Litoměřice. Nálezová zpráva, čj. 3130/63. *Archiv nálezových zpráv ARÚ Praha*.
- Zápotocký, M. 1965: Slovanské osídlení na Litoměřicku, *Památky archeologické* 56, 205-391.
- Zápotocký, M. 1969a: Materiály k osídlení Litoměřicka v době římské – I. Dolní Poohří, *Archeologické rozhledy* 21, 178-201.
- Zápotocký, M. 1969b: K významu Labe jako spojovací a dopravní cesty, *Památky archeologické* 60, 277-365.
- Zápotocký, M. 1973: Keltská pohřebiště na Litoměřicku, *Archeologické rozhledy* 25, 139-184.
- Zápotocký, M. 1975: Archeologická práce na Litoměřicku v letech 1945-1973, *Litoměřicko* 12, 29-76.
- Zápotocký, M. 1977: Zprávy o archeologických nálezech z Roudnicka v časopisech Říp, Podřipan a Podřipský kraj z let 1870-1929, *Výzkumy v Čechách* 1974, 43-85.
- Zápotocký, M. 1978: Středověká keramika severočeského Polabí (Morfologie a relativní chronologie), *Památky archeologické* 69, 171 – 238.
- Zápotocký, M. 1978a: Vetlá, o. Vrbice, okr. Litoměřice. In: *Výzkumy v Čechách* 1975, 99.
- Zápotocký, M. 1989: Pravěká výšinná sídliště a hradiště na Litoměřicku (2. část), *Archeologické rozhledy* 41, 506-542.
- Zápotocký, M. 1992: Raně středověké sídelní komory na dolní Ohři, *Archeologické rozhledy* 44, 185-215.
- Zápotocký, M. 2002: K sídelním a pohřebním areálům kultury nálevkovitých pohárů v severozápadních Čechách: Vikletice, okr. Chomutov. In: P. Čech – Z. Smrž (eds.), *Sborník Drahomíru Kouteckému*, Most, 281-307.
- Zeman, J. 1976: Nejstarší slovanské osídlení Čech, *Památky archeologické* 67, 115-235.
- Zeman, J. 2007: Ještě jednou k otázce kulturního zařazení některých keramických tvarů z pohřebiště Slatiny-Nivky, *Archeologické rozhledy* 59, 371-374.
- Zoll-Adamikowa, H. 1983: Die oberirdischen Brandbestattungen bei den Slawen im Lichte der schriftlichen und archäologischen Quellen, *Archaeologia Polonia* 21-22.
- Žebera, K. 1969a: Mohylové háje pod Řípem, *Rudé právo*, 24. 5. 1969, příloha Haló sobota, 4. Žebera, K. 1969b: Ctiněves, *Výzkumy v Čechách* 1968, 21.

© 2011 Martin Gojda – Martin Trefný

Archeologie krajiny pod Řípem
Archaeology in the Landscape around the Hill of Říp

Vydavatel: Katedra archeologie Fakulta filozofická
Západočeská univerzita v Plzni
Univerzitní 8, 306 14 Plzeň
Vydavatelství – tel.: 377 631 951

Grafická úprava: Jan Hána

Anglické překlady: Regina Janíková

Tisk: Typos, tiskařské závody, s.r.o., Plzeň
Náklad: 200 ks
1. vydání

ISBN 978-80-7043-988-3

**FAKULTA FILOZOFICKÁ
ZÁPADOČESKÉ
UNIVERZITY
V PLZNI**